CHABAD LUMINARIES

ד"ה ויברא אלקים את האדם בצלמו

The Hidden Head

Offered in honour of Adam HaRishon, the first human form, in whom the whole of humanity was once gathered as a single body and a single breath. Before there were nations there was one Adam; before there were many faces there was one face. This maamar is given in his merit — that the head hidden at the beginning should be revealed at the end, and that every soul descended from him should recognise the Divine image it still carries.

ENGLISH

---

1 · Adam HaElyon and the Missing Head

"And G d said: Let Us make man in Our image, after Our likeness... And G d created the man in His image, in the image of G d He created him" (Bereishis 1:26–27).

Behold, the Torah itself places at the very beginning of Maaseh Bereishis this wondrous declaration, that the tzurah of adam is in some manner betzelem Elokim. And it is known from the Zohar and from the writings of the Mekubalim, that this is not merely a statement regarding the virtue of the human soul, but also a revelation that "Adam" is the name of the supernal configuration—Adam HaElyon, Adam Kadmon—within which all the Sefiros are arranged "be'diyukna de'Adam," in the likeness of the human form.

For the Zohar speaks at length of "Adam de'le'eila," of "Adam Kadmon," and describes that all the Sefiros are be'ishtalshelus in the seder of eivarim: Chochmah, Binah, Daas as mochin; Chesed and Gevurah as the two arms; Tiferes as the guf, the torso; Netzach and Hod as the two thighs; Yesod as the organ of connection; Malchus as the mouth or as the feet, according to the known divisions. And this is the seder ha'partzufim in general, that the ten Sefiros are not a mere list, but a structured organism, a "tree of life" standing as a human-like form.

However, when we contemplate this more deeply, there arises here an inner question.

For if the Torah states "na'aseh adam betzalmeinu kidmuseinu," and the Zohar explains that the tzelem is the seder ha'Sefiros be'diyukna de'Adam, then it would follow that all those details which in the adam ha'tachton define the very inyan of "head" and "face" must have their shoresh in Adam HaElyon as well. And in the lower man, the ikar mailah of the head is not merely that it contains a brain, but that in it are situated the chushim ha'ikarim: the eyes that see, the ears that hear, the nose that smells, the mouth and throat that taste and speak. These are the kelim through which the nefesh perceives, receives, and articulates.

Moreover, Chazal have already emphasized that the mailah of adam is expressed specifically in those aspects that relate to his rosh. They said "adam nikar be koso, be kiso, be ka'aso"—a man is recognized in his cup, in his pocket, and in his anger. And although at first glance these three—how he drinks, how he spends, how he reacts—seem to be middos and hanhagos of the heart, nevertheless their revelation is primarily in the rosh and in what is connected to it: in the eyes and facial expression that change with anger or simchah, in the mouth that speaks with restraint or with coarseness, in the way he relates and responds. Likewise it is said of man "gavoha mikol ha beruim"—he stands upright, his head held high. The head is not simply physically above the limbs; it is the place of the human panim, his recognizable countenance, the seat of daas and of all the chushim that define his relationship to the world.

Yet when we turn to the standard hisbonenus in Seder HaSefiros as they are portrayed in the form of Adam HaElyon, especially as these matters are commonly depicted and diagrammed, what do we find? The head of this supernal Adam is represented as three general Sefiros—Chochmah, Binah, and Daas, the mochin. Beneath them, the middos: Chesed and Gevurah as arms, Tiferes as torso, Netzach and Hod as legs, and so forth. But where, in this supernal Adam, are the detailed kelim of perception and articulation—the eyes, the ears, the nose, the peh and garon?

True, we know from many places in Zohar that there is mention of "einei Hashem," "oznei Hashem," "af," "peh," and the like. However, in the basic seder ha'Sefiros as they are taught be'ofen klali—as the simple "tree" drawn in seforim and etched also in the imagination of those who learn—these details are not set forth as a distinct, organized head-structure. The rosh is presented more as a domain of seichel stam, as three circles of intellect. The concrete, differentiated head that we know in ourselves—with its multiplicity of openings, of gateways through which light enters and words emerge—appears to be missing.

And this requires understanding.

For if the tzelem Elokim in man is such that "kulam be'diyukna de'Adam," that everything below is a dim reflection of above, then the fact that the lower head is not merely a container of intellect but a complex interface of senses and expression must signify that in Adam HaElyon, too, there is a corresponding seder, a spiritual "head" that is not exhausted by the inyan of mochin alone. It would seem that there must be, within the Rosh of the partzuf, a further articulation into "organs" of seeing, hearing, smelling, tasting, and speaking in their supernal form.

Yet, as mentioned, in the standard mapping—Chochmah-Binah-Daas as brain, Chesed-Gevurah as arms, and so on—no place is assigned for these. The diagrams are content with drawing three Sephiros in the head, without eyes or ears, without nose or mouth. The human head is thereby simplified and abstracted into "intellect," as though

the panim and the chushim are merely external, incidental garments and not themselves a fundamental seder.

One might attempt to answer that since the Sefiros are penimiyus ha'nefesh, therefore the external organs have no exact correspondence above; that the eyes and ears are only chitzoniyus kelim, physical tools serving the inner faculties of Chochmah and Binah, and that to assign them independent Sefiros would be to over-materialize the nimshal. But this is difficult for several reasons.

Firstly, in man himself we see that the chushim are not merely neutral tubes, but have a specific teva and quality; seeing is not hearing, smelling is not tasting. The way a matter is apprehended through sight is categorically different from how it is apprehended through hearing. And Chassidus already explains at length the difference between "re'iyah" and "shemi'ah" even in spiritual terms—so that we see that the very modes of knowing and relating have distinct forms that are rooted in the nefesh itself, not only in its external tools.

Secondly, the dignity and uniqueness of man is recognized "be koso, be kiso, be ka'aso"—in ways that are revealed through the face and its expressions. The inner middos and mochin are thus manifested specifically through the panim. If so, if in the lower man the ikar gilui of the nefesh, both in receiving and in giving, is through the head and face with its detailed apparatus, how can it be that in the very Adam HaElyon, whose image this is, we are left with a "head" that is only intellect in the abstract, without a structured system of panim and chushim?

Thirdly, according to the Zohar, the entire seder of "tzelem Elokim" is specifically that the supernal Adam is "diyukna de'Adam mamash," in precise likeness. If so, it is not sufficient to say that the material details below are incidental; rather, the very fact that the Creator formed such details indicates that their shoresh exists in holiness in a refined, spiritual fashion. The omission of these details in our usual depiction of the Sefiros is therefore not a sign that they have no place above, but rather an indication that there is here a level not yet properly articulated in our comprehension.

And one could deepen the question yet more: the rosh of man is not only the place of perception but also the place of articulation and command. From the brain and the senses there extend pathways of influence that direct the entire body; the words formed in the mouth and emerging through the throat become the very garments of thought, affecting other beings and even worlds. If so, in the supernal Adam, where the Sefiros are the roots of all existence, the "head" must all the more so be the locus of all perception of Elokus and the origin of all Divine "speech" and hashpaa. To confine this entire complex to three mochin alone appears, at least be'derech hisbonenus, insufficient.

Thus we are brought to the central kushya that will stand at the heart of our entire discourse: If the Sefiros indeed map to the human form, where is the true "head" of the Tree of Life? Where, within Adam HaElyon, are the spiritual archetypes of the eyes that see Elokus, the ears that hear the Dvar Hashem, the nose that discerns ruach, the mouth that tastes and speaks, the throat that channels life from head to body? How are these to be understood within the seder of the Sefiros and partzufim?

The known mapping—Chochmah-Binah-Daas as mochin, Chesed-Gevurah as arms, Tiferes as torso, etc.—leaves this unaddressed. It gives us a head of intellect, but not a head of panim and chushim. From this it is understood that we are compelled to search for a deeper inyan in the very concept of "Rosh" in Elokus, to uncover within or above the familiar structure of Chabad and middos another configuration, a more concealed "head," in which the differentiated spiritual senses are rooted.

The investigation of that higher head, and of the teachings already found in Kabbalah regarding Kesser and the Reishin, will be the next step in clarifying this matter.

2 · Kesser and the Three Hidden Heads

In seeking this deeper inyan of Rosh, the path of the Mekubalim appears at first glance to provide an immediate answer. For it is explained in Etz Chaim that above the ten Sefiros of Atzilus stands Kesser, and that in the partzuf of Arich Anpin there are three Reishin, three "heads," which are the source and root of all that is subsequently revealed in the mochin and middos. If so, one might suppose that our entire kushya is already addressed: the "missing head" is simply Kesser and its Reishin; the higher Rosh above Chabad.

However, when one contemplates more precisely the nature of these heads as described there, the question not only remains, but becomes more refined.

For it is known that Kesser is explained in Chassidus as the makif of the ten Sefiros, the encompassing crown which stands above Chabad. More particularly, Kesser is divided into two bechinos: Ratzon and Taanug—will and delight. The lower aspect of Kesser, Ratzon, is the source of all the detailed inclinations and hashpaos that later descend into Chabad and middos; the higher aspect, Taanug, is the inner pleasure of the nefesh which underlies and animates all. And it is in this sense that the expression "Keser al rosh" is understood—Kesser rests upon the head, as a crown above the intellect, encompassing it from without.

Similarly, in several maamarim the distinction is drawn between Chabad and Kesser in terms of skull and brain: Chochmah-Binah-Daas are the mochin themselves, the content of understanding; Kesser is likened to the gulgoiles, the skull that surrounds and protects, the encompassing bone that encases the brain and from which the hair emerges as a multitude of tenuous hamshachos. Thus the inner head is Chabad; Kesser is not the head itself but that which is upon the head.

Now, according to this, it would seem that the language of "Rosh" regarding Kesser is only be'derach mashal—head-like in the sense of superiority and encompassingness, as the crown is above the head. But the detailed inyanim which constitute a head in the human—organs of perception and articulation, panim and chushim—are all assigned, in that model, to the mochin themselves and to the lower partzufim that emerge from them. Kesser remains a simple makif of will and delight, not a differentiated Rosh.

And even when we ascend from the general Kesser to the great depth of Etz Chaim concerning Arich Anpin, where three Reishin are spoken of—Reisha d'lo Ityada, Reisha d'Ayin, Reisha d'Arich—at first glance we have indeed found three "heads." Yet when we examine their content as elaborated by the Arizal and as explained in

Chassidus, we again encounter a certain simplicity, a concealment, that does not yet bring us to the articulated, sensory "face" we are seeking.

For Reisha d'lo Ityada is the head that is not known, the utterly hidden root of the divine will, beyond any grasp, even of the highest mochin. It is the bechina of Kesser sheb'Kesser, the absolute peshitus of Elokus as it rises in a will to emanate. Reisha d'Ayin is the head of Ayin, the no-thingness, wherein the light already inclines toward revelation yet is still in a state of total bittul and ayin, before tziyur of sechel. Reisha d'Arich is the extended head of Arich Anpin as it already inclines toward being a source for the inner partzufim, the root of the mochin of Atik and Arich as they will later be revealed.

All three Reishin, then, describe gradations in the hiddenness and revelation of Ratzon and Taanug, of the simple divine desire and pleasure in creation, as they are in their own realm before entering into the vessels of intellect and emotion. They are indeed called "heads," but their inyan is not yet the inyan of eyes that see, ears that hear, and so forth; rather, they are the supernal source of the very possibility that there be any perception at all.

And this is further emphasized when Chassidus explains that Kesser, even with its three heads, is fundamentally inyan hamakif—the encompassing plane. Ratzon is extended in a straight line upon all the kochos equally; pleasure is a simple, non-differentiated inner delight that precedes any consideration of particular content. True, from Kesser there extend "hairs," tzinoros de-dikna, conduits to all the limbs and faculties; but these are described as extremely tenuous, as revelations of ohr that has already passed through numerous tzimtzumim and is only a faint residue of the original will and delight. The detailed tziyur of the faculties themselves is assigned to the mochin and middos.

If so, we are brought to a new form of our kushya. On the one hand, the Torah of the Arizal speaks clearly of a "head above the head," of Kesser and the three Reishin, and Chassidus reveals in them lofty inyanim of Ratzon and Taanug, the true super-conscious root of all the revealed kochos. On the other hand, all of this speaks in a language of peshitus and makif; it gives us higher and higher strata of "general headship," but not the articulated inner head of sensory and expressive organs.

In other words: Kesser and its Reishin explain how there can be a head above intellect—how there can be a level in the soul, and in Elokus, which is superior to sechel and encompasses it. They explain the superiority of will over intellect, of delight over comprehension, and even the way in which these higher levels radiate into the mochin through the metaphor of skull and hair. But they do not yet answer: where is the eye as a distinct power of re'iyah, the ear as a distinct power of shemi'ah, the nose as ruach, the mouth and throat as precise instruments of dibbur—within the supernal Rosh?

For even in the human, when we say that the skull is higher than the brain, that the will is higher than intellect, we have not yet touched the secret of the face. The skull is a simple encasement, the will is a simple inclination; the face, by contrast, is a complex arrangement of openings and gates, each with its own dinim and tziyur, through which the inner nefesh is revealed and by which it engages with the world. The skull is above the face, but it is not the face.

Thus, to say that Kesser is the "skull" of Atzilus, and the three Reishin are its supernal strata, gives us indeed a higher Rosh—but only in the sense of gulgoiles, not in the sense of panim. It tells us what is above the eyes and ears, not what they are in their root.

And this point becomes sharper when we recall that the classic identification of Chabad as "inner head" speaks primarily of sechel: Chochmah as the flash of insight, Binah as the expansion and articulation, Daas as the bond that unites knower and known. These three are called mochin; the discussion there revolves around modes of knowledge and understanding. The subtle morphologies of perception—seeing versus hearing, the discernment of ruach, the tasting and speaking that reveal and sweeten middos—are hinted to only be'ofen makif, as general statements about "higher" and "lower" modes of daas, but not mapped as a distinct supernal anatomy.

In summary: from the side of Kesser and Arich Anpin, our question is not yet answered; from the side of Chabad as inner head, our question is also not yet answered. Above the intellect we have heads that are hidden and simple, whose language is Ratzon and Taanug; within the intellect we have mochin whose language is chochmah-binah-daas. Neither of these strata, as they are usually explicated, yields a structured system of spiritual senses corresponding to the differentiated human panim.

Therefore it seems we are compelled to say, at least be'derech hisbonenus, that within the general inyan of Rosh—both in Kesser and in Chabad—there must be yet another seder, more concealed, which is not identical either with the simple makif of will and delight, nor with the abstract mochin of sechel. A seder that speaks not only of "head" as superiority, but of "face" as revelation; not only of pnimiyus and makif, but of the specific channels through which pnimiyus becomes panim.

And this is hinted already in the very language of Torah and Chazal, which as we will see emphasize not only rosh but panim—"Ya'er Hashem panav eilecha," "Yisa Hashem panav eilecha," "Panim el panim diber Hashem imachem." These expressions indicate that beyond the categories of skull and brain, of crown and mochin, there is a further inyan: that of Panim, which is neither the simple makif of Kesser nor the pure sechel of Chabad, but a distinct configuration by which the soul turns outward and encounters.

The clarification of this inyan, and the investigation whether there is, be'emet, a supernal "face-system" parallel to and rooted in these higher heads, will be the next step in resolving our kushya.

3 · The Secret of Panim

If so, we must now turn from the general notion of "Rosh" to the more precise inyan of "Panim." For in the Holy Tongue these are not interchangeable terms. Rosh indicates chiefly height, beginning, superiority—"rosh kol ha devarim"—whereas panim indicates revelation, facing, encounter. And, as is known, in loshon ha kodesh every term is exact; if the Torah chose to speak so often of "Panim" with regard to Elokus, this itself is a remez that here lies the shoresh of that which we seek.

We find: "Yisa Hashem panav eilecha veyasem lecha shalom"—"Hashem will lift His face toward you." Likewise, "Panim el panim diber Hashem imachem"—"Face to face Hashem spoke with you." And "Be'or panecha nitanu chayim"—"In the light of Your face life was given to us." These are not merely poetic expressions for favor or nearness; they define a particular seder ha gilui: there is such a thing as "Pnei Hashem," a mode of Elokus that is described not as Rosh, nor as Shem, nor as Kavod alone, but precisely as Panim.

And we must understand: if, as explained, the mochin are already the pnimiyus of the partzuf, why then does the Torah and Chazal not suffice with "Hashem bechol chochmo so" or "da'as Elokim," but rather insist on language of panim—"or panecha," "yisa Hashem panav"? Evidently there is a chelek in Elokus whose ikar description is not intellect, not will, not delight, but panim davka.

Moreover, we see that in the giving of the Torah, which is the greatest gilui of Elokus in this world, the lashon used is "panim el panim diber Hashem imachem." Now dibur stems from mochin through middos into Malchus, and yet the Torah describes the metzius of the gilui not as "sechel el sechel," nor "ratzon el ratzon," but as "panim el panim"—face to face. This indicates that at the core of the maamad Har Sinai stood not only the union of divine and created intellect, but a direct correspondence of "faces," a supernal Panim meeting the panim of Yisrael.

To approach this, we must recall a klal in Chassidus concerning "Panim" and "Achoraim." It is known from the Zohar that "Panim hu pnimiyus"—the face is the pnimiyus. That is, when the inner content of a thing is revealed and attended to for its own sake, this is called Panim; when the revelation is only for a side purpose, or in a manner of externality, this is called Achoraim, the "back." Yet here we encounter a seeming contradiction: if Panim means pnimiyus, then why is it not simply identified with the pnimiyus of mochin or middos? What compels the Torah to set apart "Panim" as a distinct description?

The explanation is that there are two levels in pnimiyus. There is pnimiyus as it is for itself, inward, turned "in," and there is pnimiyus as it is already standing in a relation of "facing"—turned outward toward another. The first is the inyan of Or Pnimi in its root: light that fills the keli, uniting with it, but not yet emerging as a countenance. The second is pnimiyus that has taken on a certain tziyur of panim, such that it can be "seen," "met," "spoken with." This is already a seder of interface.

And this is the distinction we find in Chassidus between Or Pnimi and Or Makif, and the intermediate inyan through which they meet. Or Pnimi is the light that is measured and limited according to the recipient; Or Makif surrounds and does not enclothe. But the gilui of Panim is neither merely the inwardness as it is for itself, nor the surrounding makif. Rather, Panim is the very "border" where the pnimiyus comes to the edge of the self and presents itself to the other, while still carrying within itself the truth of the inward. It is the point where pnimiyus becomes gilui without ceasing to be pnimiyus.

This, in the nefesh ha'adam, is illustrated in the simplest way by the physical face. The mochin may be in the skull, and the middos in the heart, yet where does one meet the human being? Not in the brain directly, nor in the heart directly, but in the panim. The face gathers together all the chushim—eyes, ears, nose, mouth—and through them the pnimiyus ha nefesh is expressed. Therefore Chazal say that "kol ha mechabed es haTorah gufo mechubad al

ha briyos"—one who honors the Torah, his very body is honored by the creations; and where is this honor seen? In the shining of the panim. The dignity of a person is recognized in his face, in its composure, its refinement, its radiance.

From this we understand that the panim is not simply another limb among the limbs. It is a klal ha merkaz, a central gathering point, in which the inner life of the person is revealed in a "form" that is encounterable. The brain may know, but the eye lets another see that he knows. The heart may feel, but the cheek flushes, the expression softens or hardens, and thus another senses his inner state. The mouth may be the organ of speech, yet the entire face participates when words are spoken. Thus the panim is the interface between pnimiyus and chitzoniyus, between nefesh and olam.

And if so below, all the more so above. When the Torah speaks of "or panecha," "the light of Your face," it is pointing not only to a general illumination, but to the inyan that the pnimiyus of Elokus is shining in a manner that is "face," that can be met, that stands in relation of "panim el panim" with the recipient. "Be'or panecha nitanu chayim"—life itself is given not from the mere existence of Elokus, nor from the hidden Ratzon and Taanug of Kesser, but from the light of His Face, from that place where the pnimiyus is already in a mode of turning toward the other.

Here we begin to discern that beyond the mochin there must be, within the inyan of Rosh, a distinct seder of Panim—a configuration whose essence is not "thinking" but "facing." For although the mochin are the source of consciousness, they are, by their nature, inward; their activity is in comprehension. The face, by contrast, is from the outset structured as relation: it has sides (right and left), it has eyes that look outward, ears that receive from without, a nose that senses the subtlest ruach, a mouth that both receives (taste) and gives (speech). The very tziyur of the panim is encounter and exchange.

And this is why the Zohar equates Panim with Pnimiyus: not because face is identical with innerness, but because true facing is only when the innerness is what is revealed. If the outer does not carry the inner, it is not called Panim, but mask, levush, achoraim. Thus, when the Torah says "Yisa Hashem panav eilecha," it means that the Holy One, blessed be He, lifts and turns His pnimiyus toward the Jew, that His inner favor and delight should be manifest in a way that can be apprehended. Likewise, "Panim el panim diber Hashem imachem"—the dibbur was in such a way that the pnimiyus of Elokus stood openly facing the pnimiyus of Yisrael, without any achoraim in between.

According to this, we may say that the "missing head" we sought is not to be found by multiplying intellects or by positing ever higher crowns, but by recognizing that between the simple head of Ratzon and Taanug and the detailed head of Chabad there is a distinct seder of Panim, a "face system," whose whole inyan is to mediate between pnimiyus and chitzoniyus. It is this Panim system that houses, in its shoresh, the spiritual chushim: seeing, hearing, smelling, tasting, and speaking. For the senses themselves are nothing other than the modes by which the soul faces the world and the world faces the soul.

In other words: the chushim are not incidental tools appended to an otherwise complete head of intellect; they are the very tziyun of panim, the architecture of interface. Therefore they must have their corresponding root in the supernal Panim. And because the Torah's language about Elokus so emphasizes "Panim," we are justified to say that there exists, in Elokus, a structured inyan of Panim beyond the general categories of Rosh and mochin.

All this, however, remains yet bechlal—an outline. To resolve our original kushya in detail, we must now seek within this inyan of Panim a more precise structure: a "head of the face," in which these spiritual senses are ordered as specific patterns of Sefiros. This will be, im yirtzeh Hashem, the clarification of the concept we will call "Rosh HaPanim"—the head within the head, where the encounter of Panim is formed and from which it extends into all the limbs of the worlds.

4 · Rosh HaPanim – The Head Within the Head

If so, in order that this seder of Panim not remain a mere name, but be a true "tzelem Adam" through which Elokus is revealed and relates, we are compelled to say that within the Panim itself there is also a Rosh—a "head of the face"—which orders and governs all the particulars of the face. For just as in the general Adam configuration there is a Rosh that includes and directs all the limbs, and within that Rosh there are mochin and middos and so on in their own seder, so too it is understood that the Panim, being an entire world of interface, must have within itself its own inner head, in which the powers of interface are rooted in a collected and concentrated way.

And this, be derech efshar, is what we will designate as "Rosh HaPanim"—the head within the head. Not another crown above Kesser, nor another set of seichel within Chabad, but a sub configuration, a partzuf within a partzuf, whose particular inyan is not the generation of ideas nor the simple arousal of will, but the constitution of the chushim themselves in their supernal form.

For we already find in the writings of the Mekubalim that within every level there is a further subdivision: mochin de mochin, middos de mochin, mochin de middos, and so forth. Meaning, that within the general category of mochin there is a more inner mochin, and a more external which already tend toward middos; likewise within middos themselves there are aspects of intellect, and so on. From this we see that it is the way of Elokus that a general partzuf, once established, contains within itself particular partzufim according to its inner content.

If so, since we have recognized Panim as a distinct seder whose inner content is gilui pnimiyus in a mode of encounter—face to face—it follows that within this Panim there must be a Rosh which is the most collected point of that encounter, the place where the power to reveal and to be revealed is first formed before it spreads into the details of the world. This is the Rosh HaPanim.

Now, that such a thing exists is already alluded to in many places in Torah where the language of anthropomorphism is used not merely in a general way—"Hashem spoke," "Hashem remembered," and so on—but in a very specific bodily imagery of facial organs, and particularly in relation to hashgachah and gilui Elokus.

Regarding the eyes it is said, "Einei Hashem meshoteitim b'chol ha'aretz"—"the eyes of Hashem roam throughout the earth," and elsewhere, "Einei Hashem el tzaddikim"—His eyes are to the righteous. This is not only a mashal for knowledge in general, for then it would have sufficed to say simply "Hashem knows," or "before Him all is revealed." Rather, the Torah chooses the tziyun of eyes that roam and gaze, implying a specific mode of daas—vision like, all encompassing, surveying, discriminating—which is distinct from a mere inner seichel. Eyes are already the beginning of Panim.

Likewise with the oznaim: the Torah and the Nevi'im speak in many places of "ozno hiktiv"—"He inclined His ear," "oznecha keshovah"—"Your ear is attentive," and our Sages elucidate that "the gate that is closest to Him is the gate of tears," for "He does not despise the prayer of the poor"—all described in terms of Hashem hearing. And in the Zohar there is detailed exposition on "oznaim" as channels of Torah and tefillah, receiving the kol from below. Here too we see that the gilui of Rotzon and Chesed in the form of kabbalah, of receiving and attending, is given the tziyun of an ear, not only the tziyun of an inner ratzon or chochmah.

Concerning the af, the nose, the Torah speaks of "charon af Hashem," the flaring of His nose as anger, and on the other side "vayarach Hashem es re'ach ha'nichoach," He smelled the pleasing fragrance. And in many places in Zohar the af is the place where din is aroused and from where it is also sweetened and appeased. Smell, breath, ruach—these are all associated with subtle inner discernment and with the passage between din and rachamim. Thus the af stands in Torah not as a mere poetic image but as a specific organ quality of Elokus, related to an inner evaluation that is finer than sight and hearing.

And regarding the mouth, the peh, it is explicit in the words of the Nevi'im and in the Kabbalah that "Malchus peh Torah she'b'al peh"—Malchus is the mouth, the power of dibbur, through which "bidvar Hashem shamayim na'asu." Here already the image is not only Panim but the point where Panim turns outward into creation. Nevertheless, the peh is still in the face and is counted among its organs, and thus belongs to the complex which we are calling Rosh HaPanim.

From all this it is clear that the Torah itself insists on a structured "face of Hashem" in which there are eyes, ears, nose, and mouth, each with its own inyan of gilui. These are not the mochin themselves, for we do not say "the chochmah sees" or "the binah hears," but rather "the eyes of Hashem," "the ears of Hashem." Nor are they the limbs and middos, for the middos are measured in the heart and in the extension of the arms and body. Rather, they are an intermediate, supra limbic system: faculties of perception and articulation that stand between the inner head and the outer limbs.

This is precisely the place we have identified as Panim, and the collected root of these faculties is what we are calling Rosh HaPanim.

And according to this we can also understand that which is explained in Chassidus concerning the five Gevuros of the head. It is known that in the head there are five gevurot which later emerge as the five Gevuros of the mouth, the five tzinoros through which dibbur is articulated. In many maamarim it is explained that these five are the inner root of constriction and differentiation, by which the simple flow of seichel and chayus is divided into specific letters and words, and likewise into specific perceptions.

Yet, as long as we speak of them only as "Gevuros of the head" in a general way, their tziyon remains abstract. By positing Rosh HaPanim we may say that these five Gevuros are in truth seated in the Panim system: they are the inner din structure that carves the simple light of the mochin into the distinct chushim of re'iyah, shemi'ah, re'ach, ta'am, and dibbur. Each sense is a particular gevurah path, a measured opening, through which the light of Chabad and Kesser is allowed to face the other, whether the other is the lower worlds or the nefesh of a Yid.

For example, sight is not a general revelation of chochmah, but a specific gevurah that limits chochmah into a narrow ray that can be apprehended at once, in a surrounding way. Hearing is a different gevurah, that permits the content to be absorbed gradually and inwardly. Smell is more subtle still, tasting is more inward, and speech is the gevurah that makes the inner into an outward, articulated thing. All these gevurot derive from the Rosh HaPanim, from that inner "head of face" in which the pathways of divine encounter are first engraved.

This also illuminates the inyan of chushim ruchniyim spoken of in Tanya and later maamarim. When it is said that a Jew has a "spiritual eye" to see Elokus, or a "spiritual ear" to hear the words of Torah in their inner sense, and so on, the intent is not only that the seichel is sensitive or that the middos are refined, but that there is in the nefesh a miniaturized reflection of Rosh HaPanim—a spiritual face within his own head. Just as in the supernal Adam there is a Rosh HaPanim nested within the general Rosh of Kesser and Chabad, so in the soul of man there is a panimiyus face nested within the general faculties, in which the chushim ruchniyim are seated.

We may thus say, in the language of seder hishtalshelus, that within the partzuf of the Rosh there is a pratzuf katan of Panim, and within that there is yet a more inner Rosh—the Rosh HaPanim—which parallels the relation of mochin de mochin in other contexts. The general Rosh (Kesser and Chabad) is the source of consciousness and will; the Panim is the mode of conscious encounter; and the Rosh HaPanim is the concentrated origin of the instruments of encounter, the spiritual organs by which encounter becomes possible.

Through this we begin to resolve the original kushya. The "missing head" is not missing; it was hidden within the head, as Rosh HaPanim, and its limbs are the supernal eyes, ears, nose, and mouth described throughout Torah and Zohar. They do not simply coincide with Chabad, nor are they identical with Malchus in its general aspect, but they are a distinct ensemble of faculties, seated in the upper face, which mediate between the simple mochin and the extension of middos and actions into the worlds.

However, all this is still only a general description of the place and function of Rosh HaPanim. To truly understand its depth, and how each chush is a unique Sefiritic pattern within this head within the head, we must now, with the help of Hashem, enter into the particulars: to gaze upon the inyan of the spiritual eye, the spiritual ear, the ruach of smell, the ta'am of delight, and the dibbur of Malchus, each in its own order and its own avodah.

5 · The Spiritual Eye — Seeing the Infinite

And the first of these instruments of encounter, the foremost of the chushim of Rosh HaPanim, is the spiritual eye.

For it is known in the teachings of Chassidus that the beginning of all gilui in the soul is in the nekudah of Chochmah, which is called koach ha re'iyah, the power of sight. Chochmah is not the expansion and explanation of the matter—that is Binah—but the simple flash, the barak ha mavrik, in which the truth of the inyan is seen in one glance. And this is why Chochmah is associated with ayin, with nothingness, for in that moment the metzius of the maskil is not felt; he is only a transparent window through which the inyan itself is seen.

However, if we would say that the spiritual eye is only Chochmah, then we would still be speaking about mochin in their usual sense. Our intent here is to define the eye as a particular configuration within Rosh HaPanim, which is more than the general koach ha sechel. We must therefore understand how Chochmah is drawn into Panim and formed as an organ of sight, and what is the role of Tiferes in this.

To begin with, we must recall the nature of sight as opposed to hearing. In many maamarim it is explained that re'iyah is a mode of certainty, whereas shemi'ah is a mode of emunah and havanah. One who sees does not require proofs; the very presence of the thing before his eyes compels him. Hearing, by contrast, is subject to questions, to pilpul, to acceptance or rejection. Thus in Elokus there is re'iyah be Elokus—a perception of G dliness as something seen—and shemi'ah be Elokus—a taking in of G dliness through words, explanations, and acceptance.

And this is the meaning of "Ki be'orcha nireh or"—"for in Your light we shall see light." The pasuk is not satisfied to say merely that we know light, or hear of light, but that we see light, and moreover, that this seeing is "in Your light." The seeing of Elokus is not an autonomous power of the nefesh; it is the nefesh becoming a vessel for the Ohr Ein Sof itself, such that the light of Hashem is the very medium and content of the sight. Thus spiritual vision is an immediate, pre verbal apprehension of truth; it precedes dibbur, precedes even the articulation of sechel in mochin de'Binah. It is a seeing that is itself an extension of the Divine Or into the eye of Rosh HaPanim.

Yet, even this is still only the side of Chochmah. Where then enters Tiferes?

The inyan of Tiferes is explained as tiferes ha'yofi—the harmony and beauty that comes from the integration of Chesed and Gevurah, of expansion and limitation, into a single, proportionate whole. Tiferes is also identified with rachamim, compassion, which sees the emes of the metzius and draws down elokus into it in a measured, beautiful manner. In the person, Tiferes is the midah that gazes at the other not only with strict truth nor only with indiscriminate kindness, but with a harmonious perception that recognizes the inner point, the chelek Eloka mi'ma'al, even when it is concealed.

We may therefore say that the spiritual eye of Rosh HaPanim is the yichud of Chochmah and Tiferes—a configuration wherein the Chochmah flash of pure Elokus is immediately clothed in the harmonizing, compassionate midah of Tiferes. Chochmah alone would see only the absolute Ein Sof, in which the worlds are as naught. Tiferes alone would perceive the splendor and pathos of the worlds, the drama of souls and their journeys. The spiritual eye must see both at once: the Ein Sof and its beauty as expressed in seder hishtalshelus, the nullity of creation and its preciousness. This is the einayim of Rosh HaPanim.

And according to this we can understand the Zohar's description of "einei ha da'ina"—the eyes of judgment and compassion. For sight is not a neutral registering of data; the way the eye sees already contains a psak, a verdict, a leaning toward din or rachamim. When the eye of Rosh HaPanim is configured more in the side of Gevurah, it is an eye of din, "eineha megalgelos ba'aretz" in the sense of searching out iniquity. When it is revealed through Tiferes, it is an eye of rachamim, "Einei Hashem heima meshotetim b'chol ha'aretz"—the eyes of Hashem roam all the earth not only to expose but to arouse mercy, to find the nekudah tovah even in a fallen place. The very roaming of the Divine eyes is a diffusion of compassion, a spreading of the awareness of Elokus into all corners of existence.

This also explains why the eye is intrinsically bound up with yirah and bittul. For when a person truly sees something infinitely greater than himself, he cannot remain in his previous metzius. The immediate result of re'iyah be Elokus is hisbatlus—his sense of independent "I" withdraws, like a candle before a torch. The more intense the vision, the deeper the yirah: not fear in the simple sense, but yiras ha'romemus, the awe of the exaltedness of Hashem. And this is hinted in the words "Sa'u marom eineichem u're'u mi bara eileh"—"Lift your eyes on high and see Who created these." The passtuk does not command one merely to meditate with sechel, but to lift the eyes, to draw the koach ha re'iyah upward, so that through the contemplation of the worlds—"eileh"—one comes to see the "Mi," the hidden source, which is the level of Chochmah (as is known that Mi is gematria 50, the nun sha'arei Binah, and refers to the concealed source of understanding).

In such vision, the worlds do not disappear, nor does the person collapse; rather, the eye of Tiferes beholds them in their true proportion, as beautiful vessels of Divine expression, and the bittul that is born is not annihilation but alignment. The person stands in awe, but he stands. He lives and acts, but his living and acting are suffused with the clarity of sight.

And with this we can distinguish more precisely between the eye as it is in the general head, and the eye as it is in Rosh HaPanim. The physical eye sees physical forms; the intellectual eye of Chochmah sees concepts; the eye of Rosh HaPanim sees Elokus in and through both. It is a re'iyah that is not limited to what is graspable within the kelim of sechel. Rather, because it is a vessel for the very ohr of "Ki be'orcha," it can receive a ha'arah of Ohr Ein Sof itself. This is why spiritual sight is pre verbal and pre conceptual: it apprehends the simple truth of Elokus, and only afterward does Binah descend to explain and articulate what has been seen.

One can observe this even in the nefesh ha'adam when he experiences a sudden, encompassing recognition of Hashem's reality that cannot yet be put into words. He may stand by the sea, or hear the cry of a child, or encounter a maamar Chassidus, and in an instant everything is different: the world is transparent, his worries fall away, a quiet awe fills him. He cannot explain it; explanations will come later. That instant is the awakening of the spiritual eye: Chochmah receiving a glimmer of Ein Sof, clothed immediately in Tiferes as a sense of beauty and compassion, and this engenders yirah and bittul.

It emerges, then, that the spiritual eye has three defining inyanim: (a) it is a vessel for direct ha'arah of Ohr Ein Sof, "be'orcha"; (b) it unites Chochmah's absolute seeing with Tiferes's harmonious, compassionate perception of the worlds; and (c) its natural fruit is yirah and hisbatlus, together with clarity and yishuv ha'daas in avodah.

According to this we can also better understand the expression "Einei Hashem heima meshotetim"—the eyes of Hashem roam. Roaming implies movement from place to place, from level to level. The spiritual eye of Rosh HaPanim is not static; it is the dynamic extension of Divine vision into ever lower realms. In each world, in each level of the soul, the same pattern repeats: Chochmah receives a new glimmer; Tiferes harmonizes it with the local metzius; yirah and bittul are born anew. Thus the "roaming eyes" are in truth the gradual revelation of Rosh HaPanim within seder hishtalshelus and within the inner life of man.

And this now prepares the way to understand the complement and counterpart of the eye—the spiritual ear. For if the eye is the koach ha re'iyah of Chochmah Tiferes, the ear will be the koach ha shemi'ah of Binah Hod. Sight seizes the truth in one instant and compels bittul; hearing receives, unpacks, and submits over time. Both are needed in Elokus perception: the lightning flash of vision and the steady rain of understanding; the awe born of seeing and the kabbalas ol born of listening. To this we now turn.

6 · The Spiritual Ear — Hearing the Word

If so, after the above, we may understand that in Rosh HaPanim there must also be a faculty that is not of the nature of sudden vision, but of drawn out reception; not the flash that compels, but the word that is heard, waited for, borne, and allowed to penetrate. This is the inyan of shemi'ah ruchnis, the spiritual ear.

For it is known in many maamarim the distinction between seeing and hearing: that re'iyah gives a person absolute certainty (as is explained at length, that "a witness who saw cannot be refuted"), whereas hearing is of the side of emunah and of understanding, that he did not see with his own eyes, but he receives from another and labours to grasp. Nevertheless, this very deficiency in immediacy is itself its superiority in pnimiyus. Sight overwhelms and leaves little room for the metzius of the mekabel; hearing, by contrast, demands patience, toil, and a certain submission of self to what is being spoken, and through this the matter becomes pnimiyus mamash within him.

This is the inner content of the command "Shema Yisrael." It does not say "Re'eh Yisrael," though in truth there is also "Re'eh anochi nosein lifneichem," but the essential proclamation of Elokus in Kabbalas Ol Malchus Shamayim is through "Shema"—hear, accept, bend your ear and your heart. Hearing here does not mean merely the technical act of sound striking the drum of the ear; it means to receive the word to the point that it defines one's being. As is known, "Shema" is from the expression of "havana ve'haskalah," to understand and internalise, and yet the pnimiyus of "Shema Yisrael" is not intellectual comprehension alone but the kabbalas ol of "Hashem Echad"—that the person's whole existence is surrendered to the unity he has heard declared.

From this we see that the spiritual ear in Rosh HaPanim must be rooted in Binah and Hod. For Binah is called "koach ha hergesh ve ha harchava"—the power of feeling and expansion. Unlike Chochmah which is the lightning flash, Binah is the faculty that spreads the point into breadth, into details, into an understanding that can be felt in the heart. This is precisely the nature of hearing: a word is drawn out in time, syllable after syllable; the listener follows, distinguishes, connects, and allows the meaning to unfold within him. The more he listens, the more the inyan widens and deepens. This is Binah in the mode of shemi'ah.

But Binah alone, as seichel, could still remain in the domain of abstract comprehension without necessarily obligating the person in kabbalas ol. Therefore the ear must also be configured with Hod. For Hod is hoda'ah—acknowledgment, and kabbalah—acceptance; it is the mode of agreeing and yielding even where one does not fully grasp. Hod is the midah that bows. In Rosh HaPanim, Hod gives the spiritual ear the capacity not only to understand the words of the Speaker but to stand in submission before them, to be mekabel them as Dvar Hashem, not as an interesting concept.

Thus the spiritual ear is a yichud of Binah and Hod: Binah draws the word into pnimiyus through hergesh and harchava; Hod bends and receives it as absolute authority. This is the inner anatomy of "Shema Yisrael": the mind listens and expands (Binah), the soul says "amen"—so it is, even where it transcends my grasp (Hod).

And according to this we can understand the Zohar which speaks of "oznaim" as channels of Torah. For Torah is called "dibur," as it is written, "Ha'azinu ha shamayim va'adabeirah"—"Give ear, O heavens, and I will speak." The inyan of ha'azinu is that the heavens themselves must bend like an ear, to receive the word that is being spoken. Here "oznaim" are not passive holes but formed conduits that draw the supernal dibur into the worlds. In the language we are using: Rosh HaPanim extends into seder hishtalshelus as a set of spiritual ears—configurations of Binah Hod at each level—that receive the Dvar Hashem of Torah and translate it into a form graspable to that world.

For this reason the Zohar connects oznaim to Torah specifically: because the nature of Torah is not only revelation (which would be more of the side of the eye and of Chochmah), but instruction and command. Torah speaks; it addresses the other and demands a response. This requires a faculty whose whole inyan is to be addressed—to listen, to be commanded, to be fashioned by what is heard. That is the spiritual ear.

And this is also the secret of what is said in Tehillim and in the words of Chazal regarding teshuvah, "oznaim karisa lahem"—"You have dug ears for them." The simple meaning is that Hashem created ears with which man can hear reproof and return. But the expression "karisa," to dig, is very precise. An ear is not added externally like a ring on the body; it is a hollowing out, an opening in the thickness. To create an ear in the soul is to carve a space of receptivity, to remove self thickness so there can be room for the voice of the Other.

Teshuvah therefore depends essentially on the ear. As it is said, "Ozen shama'a tochacha"—"An ear that hears reproof." Reproof by its nature is not something one wishes to see but something one does not wish to hear. To look at oneself as one is may be tolerable; but to hear a word that contradicts one's present stance, that calls him to change, requires a special koach. This koach is Hod within the ear: the capacity to say, "I submit to the truth I hear, even against my current self." And when this Hod is connected with Binah, the reproof does not remain outside as a blow, but enters and is understood and felt, until it gives birth to genuine remorse and resolution. This is shemi'ah ruchnis in the mode of teshuvah.

Here we also see another difference between the eye and the ear. The eye, as explained, tends to produce yirah and bittul through a revelation from above—he sees the greatness of the Ein Sof and is nullified. The ear, by contrast, is the vehicle of kabbalas ol from below. The person stands as a listener; he does not see, he does not control; he simply hears words that come to him and chooses to receive them. Therefore shemi'ah is connected

with emunah more than re'iyah: he believes the one who speaks, and on that basis he forms his world. This is why, in the order of avodah, "Shema Yisrael" precedes "Re'eh anochi"—kabbalas ol and emunah precede and are the vessel for later higher vision.

In terms of Rosh HaPanim, we may say that whereas the eye is more from above to below—Ohr Ein Sof shining into Chochmah and Tiferes—the ear is more from below to above: the soul placing itself in a posture of listening, so that the Dvar Hashem can descend. The "oznaim" of Zohar as channels of Torah are two way conduits: from above to below, the dibur of Torah flows through them into the worlds; from below to above, the kabbalas ol and emunah of the souls rise through them as a sweet hoda'ah.

This explains also why the language of "Ha'azinu ha shamayim" is used regarding Moshe Rabbeinu's song at the end of the Torah. There the heavens and earth are called as witnesses; they must serve as the enduring ears through which the words of Torah and the warnings of the bris are constantly heard in creation. In the inner dimension, "shamayim" and "aretz" correspond to different levels in the soul; each must develop its own oznaim—its Binah and its Hod—to be constantly hearing the ongoing "va'adabeirah," the present tense speaking of Hashem in Torah.

And all this is the configuration of the spiritual ear already as it is in the supernal Rosh HaPanim. In the next inyan, when we will speak of the nose and smell, we will see how there exists an even subtler chush—rooted in Daas and Yesod—that mediates between this hearing and the earlier seeing, uniting the flash of vision and the submission of listening into a deeper ruach of discernment.

7 · The Spiritual Nose – Scent of the Soul

If so, after the eye and the ear have been clarified as the primary chushim of Rosh HaPanim, there yet remains between them an inner, more hidden faculty, which is not fully of the order of seeing, nor fully of the order of hearing, but stands as a middle ruach between them. And this is the inyan of the nose and smell.

For we observe in the guf that the nose is positioned exactly between the two eyes and above the mouth, and it shares also with the ears that it is doubled—two nostrils—yet these doubles converge into a single inner channel of breath. And this very structure is a remez to its spiritual root, that it mediates between right and left, between re'iyah and shemi'ah, uniting them into one inner ruach.

Now, the chush ha re'ach is itself a wondrous thing. Of all the senses, it is the most subtle; it does not grasp a coarse body but only a vapor, a scent so tenuous that it is almost nothing, and nevertheless from this almost nothing it knows the something: it can distinguish between life and decay, between freshness and corruption, between a close friend and a stranger. Moreover, the sense of smell is deeply bound with the ruach ha chiyus of a person; a faint scent can revive a fainting soul, as is known. And this is reflected also in the language, that "ruach," "re'ach," and "noach" are interrelated roots; smell is bound with spirit and with menuchas ha ruach.

Therefore the Torah says, "Vayarach Hashem es re'ach ha nichoach"—"And Hashem smelled the pleasing aroma." On the surface, this is an anthropomorphism regarding the korbanos, but in the inner dimension it teaches that there is in Elokus a mode of gilui called "re'ach," and specifically "re'ach nichoach"—a scent that brings nachas ruach. It is not yet the word that is spoken (dibbur), nor the taste that is savored (taam), nor the visible light; it is the inner quality of the avodah, its ruach, as it rises like a vapor before Hashem, and in that ruach He "smells" and knows its truth.

And regarding Melech HaMashiach it is said, "V'haricho be yiras Hashem"—he will "smell" in the fear of Hashem. Chazal explain that he will not judge "according to the sight of his eyes and the hearing of his ears," but will smell and know who is guilty and who is innocent. That is, his primary faculty of mishpat will be neither re'iyah nor shemi'ah but a higher, more inward ruach of discernment, a chush ha re'ach that penetrates the inner truth of a thing beyond what appears and beyond what is said. This is a supra rational daas, which does not calculate arguments but "smells" the nekudas ha pnimiyus.

To understand this in the seder of Rosh HaPanim, we must preface the inyan of Daas and Yesod. It is known that Chochmah and Binah are the father and mother of mochin, but Daas is the hiskashrus, the binding of the soul to the inyan; not merely knowing something, but being attached to it, tied to it, such that it affects the heart and being. And Yesod is the midah of connection and bonding, the power to join and attach, to "unite" mashpia and mekabel. In many maamarim it is explained that Daas is Yesod of the mochin, and Yesod is Daas of the middos; both are one inyan—hiskashrus and chibur, above in sechel and below in feeling and expression.

Thus, Daas in Rosh HaPanim is not another intellectual sight or hearing; it is the inner glue that binds what is seen and what is heard into one certain, lived reality. And Yesod in Rosh HaPanim is not yet the Yesod of the guf that extends into reproduction; here it is the first, most refined capacity to connect inwardly to an inyan or to a soul. Together, Daas and Yesod form the ruach of attachment and discernment.

We may therefore say that the spiritual nose, in Rosh HaPanim, is precisely this yichud of Daas and Yesod: Daas as the inward recognition and hiskashrus to the pnimiyus of a matter, and Yesod as the channel of inner bonding whereby the soul joins itself or distances itself. And this is the secret of smell: the soul "smells" something, and even before it can explain or articulate, it already knows—this is close to me, this is distant; this is pure, this is foul; here I can connect, here I must recoil.

This is why Chazal say that the sense of smell alone was not involved in the chet of the Eitz HaDaas. The eyes saw, the ears heard the words of the nachash, the hands touched, the mouth tasted; but smell is not mentioned. The deepest ruach ha daas of Adam was not corrupted. The simple meaning is that smell was not used; in pnimius, this indicates that the inner faculty of Daas Yesod, the pure chush ha re'ach that discerns truth beyond appearances, remained untouched by the admixture of good and evil. Therefore smell remains the most refined of the senses, and through it we awaken that pristine ruach—like the smelling of besamim on Motzaei Shabbos, which revives the neshama yeseirah.

In this light we can return to "Vayarach Hashem es re'ach ha nichoach." The korban is an act in the realm of action, with fire and flesh; one could see it and hear its sounds. But the main thing is its re'ach—the ruach that rises from it. From the external perspective, many korbanos might appear the same; from the inner perspective, Hashem "smells" the heart, the kavannah, the daas and hiskashrus of the makriv. The re'ach is the Daas Yesod of the avodah as it ascends to bond above, and therefore it is specifically the re'ach that brings nachas ruach.

Correspondingly, in the Zohar the "af"—the nose—is used both for anger and for appeasement. "Charon af"—burning of the nose—is anger; "harichas af"—lengthening of the nose—is patience and forbearance. For the nose is the place of ruach; when the ruach is disturbed and flares, this is anger; when the ruach is settled and extended, this is appeasement and nachas. In terms of Rosh HaPanim, when the Daas Yesod of the soul bonds to evil, to falseness, the ruach is twisted and there is charon af; when it bonds to truth and good, the ruach is pacified, and there is re'ach nichoach.

We see this also in nefesh ha'adam: often a person will say, "I have a feeling in my gut," but more precisely it is a re'ach ha ruach—a subtle sensing that this thing is not clean, or that this person is true and trustworthy, beyond all arguments. This is not Chochmah's flash of higher vision, nor Binah's explication and understanding, but Daas: an inner, wordless knowing that grips the soul. And this Daas, when healthy, expresses itself as Yesod—either drawing near and cleaving, or separating and holding back. The spiritual nose is this power of ruach discernment, lodged between the eye and the ear, taking from both and transcending both.

For the eye can be deceived by appearance, and the ear by rhetoric; but the pure chush ha re'ach of Daas Yesod, when it is not corrupted, can "smell" through these garments. Therefore Mashiach will judge not "by the sight of his eyes nor by the hearing of his ears," but by smell: his Daas will be so united with Elokus, and his Yesod so perfectly attached to truth, that he will sense immediately the inner standing of each soul and each matter, without need for witnesses and arguments. This is "V'haricho be yiras Hashem"—his ruach will be saturated with fear of Hashem, and from that yirah his re'ach will be infallible.

And behold, this power of smell as it is in Mashiach is the full revelation of the spiritual nose of Rosh HaPanim. For there, above, Daas Yesod is utterly attached only to Elokus; it knows nothing but Him, and therefore its discernment is absolute. In our present state, this chush is concealed and mixed; our ruach is affected by many factors, by middos not yet rectified, by impressions from the world. Nevertheless, the etzem ha koach is present in every Jewish soul, as a spark of "lo nishtaneh"—that which did not change in the chet. And in avodah, we are empowered to refine this Daas Yesod, to restore the nose of the soul to its proper function: to smell Elokus, to sense the re'ach ha nichoach of Torah and mitzvos, and to recoil from the foul scent of kelipah, even when the eyes see beauty and the ears hear pleasing words.

Thus the spiritual nose becomes the true bridge between the eye and the ear: from the eye it takes the capacity to receive a non verbal ha'arah, an immediate impression; from the ear it takes the involvement of ruach and hargash, the feeling dimension; and it unites them in Daas Yesod, in an attached knowing that either bonds or

separates. Through this inner re'ach we are prepared to understand the mouth and taste, and afterwards speech: for first the soul must discern, must know in its ruach what is sweet and what is bitter, what is fragrant and what is foul; only then can it taste Torah with taanug and speak with words that are a re'ach nichoach before Hashem.

8 · Taste and the Inner Delight of Torah

And after all the above, concerning re'iyah, shemi'ah and re'ach in Rosh HaPanim, it is now understood that there must be also the inner faculty of the mouth itself, not in its aspect of dibbur which turns outward, but in its aspect of קבלה פנימית, of tasting and receiving inwardly. For the eye receives by light, the ear by sound, the nose by ruach; the mouth, however, receives in the mode of taam, taste. And this is a different inyan altogether, for taste is not merely information but oneg and revayah, a saturation of delight.

This is the meaning of that which is stated, "טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְהוָה – taste and see that Hashem is good." The verse first says "taamu," and afterwards "u're'u," that through tasting there comes a new mode of seeing. For there is a re'iyah that comes from Chochmah alone, as explained earlier, and there is a re'iyah that comes after taam, a vision of "ki tov Hashem," of the goodness and pleasantness of Elokus as it is experienced in pnimiyus. Likewise it is said, "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב – say of the tzaddik that he is good"; the revelation of "ki tov" depends on an utterance, on "imru," but that utterance itself is grounded in a prior taam, in the inner sensation of this goodness.

To understand this, we must preface that it is known in Chassidus that taanug is the pnimiyus of Keser. Ratzon is the chitzoniyus of Keser, that which extends outward as a directive, "I want thus and not otherwise." Taanug, delight, is the inner content of that will, the quiet being pleased that precedes and pervades all expression. And because taanug is pnimiyus ha Keser, it is the very life of all the kochos; without an inner delight, even intellect and middos become dry and cannot endure.

Now, this taanug in its source is utterly beyond hishtalshelus; it is a simple pnimiyus that no keli can grasp. Nevertheless, it is the way of Elokus that the highest must be drawn into the lowest, and thus taanug finds its expression in the lowest keli, in Malchus, and specifically in the mouth of Rosh HaPanim, in the faculty of taste. For taste is the point where that which is outside enters within and becomes united with the soul's vitality, and this union is sensed as taanug or, G d forbid, the opposite. Thus, in the configuration of Rosh HaPanim, taste is the interface of Taanug and Malchus: Taanug as the inner light that seeks expression, Malchus as the mouth that receives and internalises, and the chush ha taam as the keli that binds them.

According to this it will be understood why the inner dimension of Torah is called "טעמי תורה – the tastes of Torah." There are, of course, also "taamim" in the simple sense, the grammatical cantillation signs that guide the tune of the reading; but in penimiyus, taamei Torah means the inner reasons, the pnimiyus ha sevara and the sweetness of the Divine chochmah. These are not merely explanations that satisfy the mind's demand for clarity; they are the places where the neshamah tastes Elokus and is delighted. When a Jew learns Torah only in the manner of din and pilpul, without feeling the goodness of "ki tov Hashem" clothed in the halachah, his Torah is

like food chewed but not tasted. It sustains, but it does not gladden. When he merits a glimmer of taamei Torah, then the same halachah becomes sweet, his heart is warmed, and a subtle oneg permeates his learning. This is the revelation of Taanug in Malchus, of Keser within the mouth.

And here is the connection to the Kabbalistic teaching that taste is associated with the palate and with the five Gevuros of the mouth. For it is known that dibbur emerges through five general groups of letters, corresponding to the five places of articulation, and these are rooted in five Gevuros that carve the simple breath into articulated sound. Likewise, in the inner side of the mouth there are five Gevuros which carve and differentiate taanug, so that the simple delight of the soul should be experienced in various "flavours" of Torah and mitzvos. Just as in food there are sweet, sour, bitter, sharp, savoury, and the palate receives and distinguishes them all, so in Torah there are many taamim: the taam of understanding a sugya after toil, the taam of fulfilling a mitzvah with love, the taam of davening with dveikus. All these are particularisations of the simple taanug of Elokus as it meets the soul.

Yet, being Gevuros, they can also conceal. The same faculty which allows the soul to taste Elokus can, if inverted, find taanug in matters of kelipah, in vain speech, in pleasures that oppose Ratzon HaElyon. Then the palate that was created to distinguish and elevate becomes coarse, and spiritual food is felt as tasteless while forbidden or empty things are felt as delicious. This is the inner bitterness described in Chassidus, that a person's "palate" has become distorted, so that he calls bitter sweet and sweet bitter.

Here we come to the avodah of transforming bitterness to sweetness. For the novelty of taam over the other senses is that it is the sense most openly bound with the middos; it is impossible to taste without love and hate, attraction and repulsion. And therefore, when the soul tastes bitterness in its distance from Hashem, in its own coarseness, and this causes marirus, a broken heartedness that is alive and seeking, then this very bitterness becomes a keli for the highest taanug. For from the depth of marirus there is born a yearning for "ki tov Hashem," and when a person then tastes even a small sweetness of Elokus, it is infinitely precious to him. Thus, "מרירות נהפכת למתיקות — bitterness is transformed to sweetness," not only that the bad is removed and the good revealed, but that the very experience of bitterness becomes the spice of the higher taanug.

And this is hinted in "טע ו ורְ ו כִּי־ וֹב יְהֹ ה": first there is "taamu" — even if at first the taste is sharp and bitter, the tasting itself, the willingness to bring the matter into pnimiyus, prepares the vessel; afterwards there is "u're'u," one comes to see that "ki tov Hashem," that all was for the sake of a deeper goodness. Likewise "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב" — the tzaddik is he who has already transformed all his inner Gevuros to sweetness, his palate is refined; he can say, in truth and from pnimiyus, "ki tov," he senses the goodness in every decree and every avodah. But the command "imru tzaddik" is also to each of us: begin to speak in the mode of tzaddik, to articulate that there is goodness in Elokus, and through this dibbur you will open your own mouth to taste that goodness.

Thus, in Rosh HaPanim, the mouth in its inward facing aspect is the place where all the preceding senses are gathered. The eye has seen, the ear has heard, the nose has smelled and discerned; but only when the soul dares to "put it in its mouth," to internalise Elokus in the mode of taam, does Taanug descend into Malchus and become life. Then the Torah is not only believed and understood, but tasted; mitzvos are not only obeyed, but relished; the relationship with Hashem is not only known, but enjoyed. This completes the seder of the receptive senses.

Afterwards comes the second aspect of the mouth, which is already a turning outward: dibbur, the articulation that creates and reveals, as will be explained in the continuation, that the same place which tastes inwardly becomes a channel through which Malchus speaks worlds into being and reveals the inner taanug in the lower realms.

9 · Speech and the Throat — Channel of Malchus

If so, we must say that from this same mouth of Rosh HaPanim, in which Taanug is received inwardly in the mode of taam, there is immediately drawn forth a second bechinah which is the opposite in direction: not kabbalah but hashpa'ah; not absorption but emission; not silence of tasting but the sound of speech. For Malchus is not only "kli ha taam," the vessel that internalises delight, but is principally "Peh," the mouth that speaks.

This is the meaning of what is said, "בִּדְבַר ה׳ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ, וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם" — "By the word of Hashem the heavens were made, and by the breath of His mouth all their host." The making of heavens and their hosts is not described as an act of the hands or a thought of the mind, but as dibbur and ruach piv. And it is explained in Chassidus that "dibbur" here is not a borrowed term, but refers to the essential inyan of Malchus: the descent of the simple light into letters, into divided forms that can be heard by an other.

For thought, even though it too is composed of letters, remains entirely inward in the nefesh; it does not create a separate matzui. Speech, however, leaves the speaker, enclothes itself in air, and becomes a davar nifrad that can be received by distance and by many receivers. Thus the essential chidush of Malchus, relative to the higher midddos and mochin, is that it clothes the light in letters that stand on their own. And this is the sod of "shamayim na'asu" — the heavens are a world that appears as something, and nevertheless their entire metzius is only "bidvar Hashem," letters of Malchus.

However, this brings us to a new point. If Malchus is Peh, the mouth, and the worlds are "dibbur," then the whole seder of Rosh HaPanim must be completed not only with senses of reception but with an organised system of articulation — the five organs of speech, the throat that carries them, and the ruach memalela that animates them. For if in the supernal Adam the senses we have described are true structures and not mere metaphors, then likewise the "speaking" of the Divine, through which "kol tzeva'am" comes to be, must also have its spiritual anatomy in the head.

And indeed, we see in the halachos of lashon ha kodesh that there are five makomos ha hotza'ah, five places in the body from which letters emerge: the gutturals from the throat, the palatals from the palate, the linguals from the tongue, the dentals from the teeth, and the labials from the lips. The Mekubalim have explained that these correspond to five gevurot of dibbur, tzinoros through which the simple hevel ha dibbur is carved into distinct otiyos. Above, in Rosh HaPanim, these five gevurot are rooted as five inner dinim, measuring and partitioning the light of Malchus so that it may descend in orderly letters to vivify the worlds.

But here there is a difference from the five gevurot of the palate in taam. There, the gevurot remained inward, distinguishing tastes within the same food of Elokus, and their entire tachlis was pnimiyus — to intensify the delight of the one who eats. In dibbur, by contrast, the gevurot are already oriented outward: they hold back the hevel

from pouring forth in one simple cry, restraining and shaping it into discrete sounds, so that others can receive it and be built by it. Thus the five organs of speech are Chesed and Gevurah joined — gevurot that carve and limit, and within them a hidden chesed that wishes to bestow understanding and life upon the listener.

To understand this more, we must interpose an inyan concerning the "garon," the throat. For all organs of speech, from palate to lips, are situated in the mouth area, but the ruach itself, the hevel that carries the letters, rises from the lungs and heart through the throat. The throat is therefore a tzinor between the inner worlds of the person — heart and brain — and the outer world into which his words go forth. It is known that the "garon" is a narrow, sensitive place; a slight constriction there chokes all speech, a slight opening releases sound. In Chassidus this is used as a mashal to Malchus as the "tzinor" from the mochin to the lower worlds — the point where abundance can be closed or opened.

Now, since Rosh HaPanim is the inner head that mediates between the mochin and the guf, it follows that its throat — the spiritual garon — is the inner source of all such tzimtzum and hispashtus of hashpa'ah. When the inner eye sees, when the inner ear hears, when the inner nose smells and the inner mouth tastes, all this remains concealed within, unless and until it is allowed to pass through the spiritual throat into letters of dibbur. The throat, therefore, is the bechinah in which Malchus unites with Chesed and Gevurah: Gevurah, insofar as it narrows and measures; Chesed, insofar as it allows passage and sends forth.

And this is the depth of what is said, "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים, וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה," and Onkelos translates, "לְרוּחַ מְמַלְּלָא" — "a speaking spirit." The very definition of "nefesh chayah" in man is that he becomes ruach memalela. Not merely that he lives and breathes, but that his breath becomes speech. The tikun of Adam, as "tzelem Elokim," is that he carries within himself a miniature of this Divine inyan: he too has a Peh which is Malchus, a throat which is tzinor, and a ruach ha dibbur that can either be bitul to "bidvar Hashem" or, chalilah, can oppose it.

From here we understand the dread and greatness of speech. For just as above "bidvar Hashem shamayim na'asu," that the heavens stand only by virtue of His utterance, so too in the microcosm, through the words a person utters he builds heavens and hosts in his own inner worlds. A word of Torah, a word of tefillah, a word of emes and chizuk — these are letters of Malchus de'kedushah; they draw down the inner taanug tasted in the heart into a form that can dwell in the body and the environment. Conversely, a word of sheker, of lashon hara, of mockery, is also Malchus, but used as a destructive gevurah; it carves letters that conceal Elokus and give hold to opposite worlds.

And this is why Chassidus emphasises that Malchus is called "alma de'itgalya" — the world of revelation. Not only because it reveals to the lower, but because it reveals the speaker himself. One sees from a person's speech what he has tasted within. If his words are coarse and empty, it is a sign that his inner palate has not tasted Elokus; his Rosh HaPanim is as yet dark. If his speech is measured, kind, filled with Torah and yir'ah, then even without inner vision one perceives that his inner head is illuminated. Thus, dibbur is the test and the channel of all that precedes it.

According to this we may now understand another subtlety. Earlier it was explained that taam is the drawing of Taanug of Keser into Malchus; now we see that dibbur is the drawing of Malchus outward into "shamayim" and "kol tzeva'am." In other words: there are two descents. From Keser into Malchus — this is taste, pnimiyus; from Malchus into the worlds — this is speech, chitzoniyus. And the two must be bound: speech without taste is empty, dry letters without soul; taste without speech remains locked within the individual and does not fulfil the kavanas ha'bri'ah, that Elokus should be revealed below.

Therefore the complete tikun of Rosh HaPanim is when the inner mouth has already tasted "ki tov Hashem," and then the same mouth, through its five organs of articulation, speaks words that carry this goodness into reality. Then the garon is a clear tzinor, unblocked by fear or pride; ruach memalela flows freely, but in measured gevurah; the otiyos are many, but their content is one — "Hashem Echad." In such a state, every word becomes a small "bidvar Hashem," every breath a "ruach piv" that gives life to its surroundings.

On the other hand, this very greatness creates danger. For since Malchus is the lowest, it can descend to the place of concealment; and the same power that creates can destroy, the same letters that reveal Elokus can, chas v'shalom, hide Him. This is the sod of "מוֹת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן" — death and life are in the hand of the tongue. Speech is the "yad" of Malchus; by it, worlds of holiness or of the opposite are formed.

However, the explanation of this in avodah — how this spiritual Peh and garon of Rosh HaPanim find expression in the nefesh ha'adam, and how a person is to guard and channel his ruach memalela so that it be a vehicle only to "bidvar Hashem" — this will be understood in the continuation, when we descend from the seder of partzufim in Elokus to the structure of the ten kochos in the human soul.

10 · The Spiritual Senses in the Human Soul

With this we may return to that which was mentioned above, that "the explanation of this in avodah… will be understood in the continuation, when we descend from the seder of partzufim in Elokus to the structure of the ten kochos in the human soul." For it is known from the beginning of Tanya, that "k'mo she'yesh esor sefiros l'maalah, kach yesh esor kochos b'nefesh" — the ten powers of the soul correspond precisely to the ten Sefiros, they are their tzelem in man. And not only in a general way, that there is sechel and middos, Rosh and guf, but in detail: every prat of the supernal Adam HaElyon has its reflection as a prat in the nefesh ha'adam.

However, at first glance this seems distant from our inyan. For in Tanya, the ten kochos are explained as Chochmah—Binah—Daas, the seven middos, and their three levushim — machshavah, dibbur, maaseh. Where is there mention of a Rosh HaPanim, of spiritual eye, ear, nose, taste, and speech? It would seem that these belong only to the physical body and its chushim, whereas the nefesh is a simple, intellective and emotive entity.

But according to all the above it is understood that such a separation is impossible. Since the external panim of the body is clearly an instrument of revelation, gathering all the chushim and expressing the penimiyus ha'nefesh, it must be that within the nefesh itself there is an inner "face" — a configuration of kochos corresponding to spiritual

sight, hearing, smell, taste, and speech. Only that, in the language of Tanya, these are included and hidden within the general kochos of sechel and middos, and are not yet brought out b'shem mufrash.

And indeed, we find in many places in Chassidus that expressions like "re'iyas Elokus," "shemi'as Elokus," "re'ach ha'mitzvos," "taam ha'Torah," "dibbur ha'nefesh" are used as clear descriptions of chushim ruchniyim. When it is said that a tzaddik "sees G dliness," it does not mean only that he understands with his brain, but that there is by him a mode of perception that is like sight — immediate, compelling, beyond doubt. Likewise, when the Alter Rebbe writes (Tanya, beg. ch. 3) that the middos are "toldos ha'sechel," born from contemplation in Elokus, it is understood that this birth requires an inner ear that can hear the "kol Hashem" within the words of Torah, an inner nose that can sense the ruach of a mitzvah, and so forth.

Only that, in most souls these chushim are in a state of helem and galus. This is the inyan of galus ha'Shechinah b'pnimius ha'adam. For the Shechinah is called "dibbur," "Peh," "Panim," and when she is in exile it means that her Rosh HaPanim is concealed within the animalistic consciousness of man. The eye of the soul does not look at Elokus, the ear of the soul does not incline to Dvar Hashem, the nose of the soul does not recoil from ruach tum'ah, the palate of the soul does not taste the sweetness of Torah, and the inner speech of the soul does not articulate "ein od milvado," but is occupied with its own self conscious narratives.

This galus comes about specifically through the misuse of the corresponding physical chushim. For as is explained in Tanya (end ch. 1, ch. 6—7), the garments of the nefesh — machshavah, dibbur, maaseh — when they are invested in matters of kelipah, they draw the kochos themselves into captivity. Similarly here: when the physical eye is accustomed to look at forbidden sights, or even at permissible vanities with craving and envy, this habituates the internal eye to seek only chitzoniyus and to turn away from penimiyus. The spiritual eye then becomes dulled; when it is presented with a page of Gemara, or with the sight of a Jew davening with emes, it does not "see" anything; it remains unmoved, for its calibration has been inverted.

The same with the ear. When a person lends his ear to lashon hara, rechilus, narishkeit, to songs and sounds that arouse coarse middos, then the inner ear of Binah—Hod, which was created to listen for "Shema Yisrael," to hear the inner taamim of Torah, becomes blocked. Even when he does sit in a shiur and words of Chassidus are spoken, he does not hear "the word of Hashem" within them, but only external information. The spiritual ear is there, but in galus.

And similarly with re'ach. It is explained that "re'ach nichoach" is the ruach of a mitzvah, the subtle atmosphere of ratzon Hashem that hovers around an act of kedushah. When a person habituates his inner ruach to seek the "smell" of worldly honor, of taavos, to be drawn after atmospheres of frivolity and cynicism, his inner nose loses the capacity to distinguish between the scent of life and the scent of death. He can stand in a place of kedushah and feel nothing, and conversely, he can be at ease in an environment that stinks of spiritual decay. This is a perversion of Daas—Yesod in Rosh HaPanim.

Taste, too, is subject to inversion. Tanya (ch. 7) distinguishes between the "klipas nogah" that can be elevated and the shalosh kelipos ha'tmeios that are irredeemable; and it is explained that worldly pleasures, when taken l'shem Shamayim, can become a taam in avodas Hashem. But when one habituates his palate to the pleasures of the

world for their own sake, then his inner palate comes to associate sweetness only with gashmiyus. Torah and mitzvos are then experienced as dry obligation, without taam. He may know much, but he does not taste, and therefore does not live with it.

And with speech — the most obvious. When the mouth becomes a tool for falsehood, derision, divisiveness, when it pours out idle chatter without measure, then the ruach memalela of the nefesh Elokis is driven into hiding. Even his words of Torah and tefillah then lack inner life, for the channel is polluted. This is the deepest form of galus ha'Shechinah: that Malchus of Rosh HaPanim, which was meant to be "bidvar Hashem shamayim na'asu," becomes, so to speak, an instrument of the opposite.

From all this it is understood that these spiritual senses are not absent; they are present, but either dulled, inverted, or misaligned. For every koach in the nefesh is essentially neutral as a tool; its definition as holy or profane depends on its hiskashrus — on what it is bound to and for what kavannah it is employed. The same faculty of sight that can be used to gaze upon the greatness of Hashem in the world, upon the beauty of a mitzvah performed, can be used to gaze at that which arouses taavah. The same power of hearing that can be used to absorb divrei Torah and the pain of another Jew can be used to absorb gossip. The same sensitivity to ruach that can discern the fine difference between kedushah and kelipah can be coarsened to sniff out only opportunities for ego. The same palate that can taste Elokus within Torah can be trained to find only physical delicacies appealing. The same power of speech that can build, encourage, and reveal Hashem in the world can be turned into a tool of concealment.

This is the inner meaning of galus ha'Shechinah b'guf ha'adam, as explained in many maamarim: that the Divine Presence is not only exiled in the general world, but within the very kochos of every Jew. The Rosh HaPanim of Atzilus, which in its root is the face of the Shechinah, is clothed and hidden within the panim of the nefesh ha'elokis in every individual. When the person attaches his chushim only to the external world, he imprisons this inner face behind the mask of the animal soul.

Accordingly, the avodah is not to acquire new faculties, but to redeem and realign those that already exist. To turn the eye toward Elokus, the ear toward Dvar Hashem, the nose toward the subtle ruach of mitzvah, the palate toward the taamim of Torah, the mouth toward dibbur shel kedushah. This is the inner work of teshuvah described in Tanya — not only regret for particular deeds, but a return of the nefesh to its source, which in our terms means returning each sense to its true orientation: from self to Hashem.

Yet this tikkun of Rosh HaPanim in the nefesh cannot be in isolation. For as is explained there (ch. 3), the middos are the offspring of the mochin, and the levushim of thought, speech, and action are their extended garments. A distorted midah of anger, desire, or pride will necessarily blind the eye, deafen the ear, and so on. Therefore, in order that the spiritual senses be restored to clarity, there must precede and accompany this an avodah of tikkun ha'middos — to purify the heart, refine the character, so that the instruments of perception may be fit to receive.

And this is the inyan that will be explained in the continuation: how the refinement of Chesed, Gevurah, Tiferes, Netzach, Hod, Yesod, and Malchus in the heart and in behavior becomes the necessary hachana for the opening of the inner eye and ear of Rosh HaPanim in the nefesh ha'adam.

11 · Refining Middos as Preparation for Spiritual Perception

From all the above it is understood that the inner eye and ear, and the other spiritual chushim of Rosh HaPanim, are not detached kochos hovering above the lived life of the person, but are enclosed and bound within his mochin and middos, and that the lev — the heart with its seven middos — is the immediate field in which their clarity or concealment is determined. Hence, before one seeks “techniques” to open re’iyah and shemi’ah ruchnis, there must be an avodah more basic and more demanding: the cleansing and straightening of the middos themselves.

For the nature of middos is that they are not neutral colours added after the seichel, but they seize the seichel itself and bend it toward their own direction. Chesed sheb’nefesh when unrefined will love what is unlovable and justify it; Gevurah when coarse will hate what is lovable and find reasons; Tiferes when mixed with self will seek beauty that reflects its own image; Netzach and Hod will fight and concede according to ego; Yesod will bond to what is unworthy; Malchus will speak what should never be pronounced. In such a state, even if the mochin above are in order conceptually, the Rosh HaPanim cannot reveal its true seeing and hearing, for the light that would descend is immediately refracted and distorted in the turbid waters of the heart.

This is hinted in the known association of the middos with the limbs of the body. Chesed and Gevurah are the two arms, Tiferes the torso, Netzach and Hod the thighs, Yesod the organ of connection, Malchus the feet and mouth. The limbs are the instruments through which the head’s will is carried into action; yet, as is observable in the mashal, the condition of the limbs feeds back upon the head. A limb that is wounded sends pain upward; a limb that is habituated to a certain movement engraves a path in the brain itself. So too in avodah: middos expressed through thought, speech and action imprint themselves upon the mochin and, by consequence, upon Rosh HaPanim.

Therefore our Sages emphasized “lev tahor bera li Elokim” — that the request of David HaMelech is not for additional seichel alone, but for a new heart, a purified emotional field, such that the seichel already possessed should be able to reveal itself without distortion. And in maamarim it is explained that this “beriah” of a pure heart is effected through constant avodah in the seder clarified in Tanya, peirakim 12—15, concerning the beinoni.

For the beinoni, as is known, is not one whose middos are entirely transformed; the animal soul remains in its full strength in the left chamber of the heart. Yet he is called tzaddik in the garments — machshavah, dibbur, maaseh — for he never allows the middos of the animal soul to enter expression. At first glance this seems merely negative — a constant suppression, a life of tension — and one might ask how from such avodah can arise the revelation of subtle spiritual senses. But the Alter Rebbe reveals that this steady discipline establishes a new seder in the person, in which the G dly soul becomes the only ruler in the levushim, and that through this, over time, there is a softening and refinement even within the middos themselves.

And this is connected with the rule of “acharei ha peulos nimshachim ha levavos” — after the actions are drawn the hearts. The heart, by nature, follows the habitual direction of the limbs and garments. When the person, like the beinoni, rigorously chooses in every thought, speech, and action to align with Torah and avodah, even if inwardly he still feels conflicting desires, the heart is slowly drawn after these peulos until the middos themselves

begin to love what they once resisted and recoil from what they once craved. Thus, tikkun ha'middos is not accomplished only by inward contemplation, but through a long sequence of repeated, concrete deeds — each deed a small incision by which the coarse hide of the heart is thinned, until it becomes translucent enough for the light of Rosh HaPanim to pass.

This also explains why anger blinds, desire deafens, arrogance distorts smell, and the like. Anger is Gevurah that has separated from its root in chesed; it becomes a fire that rises to the head and darkens the inner eye, so that in the moment of rage the person literally does not see reality as it is. Desire is Chesed that has detached from wisdom; the lustful craving floods the inner ear with its own noise, so that the person cannot hear rebuke, cannot hear even his own better understanding. Arrogance is a perversion of Tiferes and Yesod; the sense of self-importance emits a foul inner re'ach that confuses his ruach, so that he "smells" only his own virtues and is insensitive to the refined scent of Elokus. In all these, we see that the middos, when unrefined, deform the senses; in their rectification lies the restoration of perception.

How then is this rectification begun, in a path accessible to each person according to his measure? Here enters the avodah of cheshbon ha'nefesh, as outlined in Chovos HaLevavos and adopted into the seder of Chassidus. A person must set aside fixed times, each day or at least periodically, to review not only his deeds but the states of his middos: where did anger flare, where did jealousy stir, where did desire pull, where did pride inflate. This is not in order to brood, chas v'shalom, but to recognize pattern and root. By naming a midah and seeing its fruits in thought, speech, action, he begins to detach himself from its absolute rule and to place it under seichel and under Torah.

Through such cheshbon, combined with the discipline of the beinoni — to hold the garments under constant guard — the person fashions vessels in which to ask authentically, "lev tahor bera li Elokim." For this tefillah is not a request for a miracle without preparation; it is the cry of one who has already ploughed the field of his heart, who has already laboured to uproot the thorns of open transgression, and now seeks a higher purity so that his inner sight and hearing may be true. Then from Above they assist him, giving a hashpa'ah of taharah that he could not have earned alone, and this is the beginning of the birur of middos in a deeper sense.

When Chesed is refined, it ceases to be a blind outpouring toward whatever is pleasant, and becomes a love aligned with seichel and Torah — chesed shel emes. Such a heart of chesed allows the eye to see the good in another Jew, to see the tzelem Elokim beneath coarse garments, which is itself a revelation of re'iyas Elokus in the world. When Gevurah is refined, it is no longer anger at personal insult, but firmness against evil and inner discipline; such Gevurah gives the ear the capacity to hear tochachah, to receive criticism without defence, which is an essential form of shemi'ah ruchnis. When Tiferes is rectified, its seeking of beauty is no longer self-referential but drawn to harmony of Torah and mitzvos; then the "nose" of the soul begins to smell the subtle re'ach hanicho'ach of a mitzvah, and is repulsed by the foul odour of false "beauty" in kelipah.

So too with Netzach and Hod: when Netzach is purified from the urge to win for ego, it becomes perseverance in avodah, the capacity to continue despite concealments; this steadiness clears the eye from the flickering of moods. Hod, when cleansed of false humility and of conceding to the world, becomes true hoda'ah —

acknowledgment of Hashem; then the ear can bow to the word of Hashem without inner resistance. Yesod, when its bond is removed from inappropriate ties and turned to connect only with kedushah, restores the inner sense of ruach, so that the soul can "smell out" where to attach and where to withdraw. Malchus, when its speech and action are guarded from lashon hara, falsehood, and arrogance, becomes a mouth that speaks truth; such dibbur in turn refines the entire Rosh HaPanim, for as the maamarim explain, speech is the mirror in which the inner face appears.

Thus, the path is circular and ascending. The middos as limbs are influenced by the head; but the head's senses cannot shine until the limbs are disciplined. The beinoni's avodah in Tanya describes the first circle: to place the garments under the exclusive rulership of the nefesh ha'elokis. Cheshbon ha'nefesh and "lev tahor bera li" describe the second circle: to refine the middos themselves. Through repeated, concrete peulos in thought, speech, and action — "acharei ha peulos nimshachim ha levavos" — the heart is gently drawn into new form, and as the heart becomes more transparent, the concealed faculties of Rosh HaPanim begin, almost imperceptibly at first, to awaken.

And this is the preparation necessary before speaking of direct work with the senses themselves. For if one were to practice shmiras einayim or shmiras ha'oznaim only as isolated disciplines, without concurrent tikkun ha'middos, the heart would remain agitated and the inner eye and ear would remain clouded, merely suppressed. But when middos are under cultivation, then the guarding and training of each sense becomes not repression but revelation: each chush returning to its proper object, which is Elokus. In the continuation will be explained how this is effected in prat — the avodah of guarding and educating each physical sense so that its spiritual root in Rosh HaPanim is strengthened and drawn into gilui within the nefesh ha'adam.

12 · Guarding and Training Each Sense

From all the above it is understood, that once the heart is in a state of hiskabbus and hiskalelus in the nefesh ha'elokis, then the work with the chushim themselves is no longer merely a negation — "do not see, do not hear, do not taste" — but becomes a positive seder of chinuch, of educating each sense to become a kli for Elokus. And this is the inner content of what is called in nigleh and mussar "shmiras ha'einayim, shmiras ha'oznaim, shmiras ha'lashon," and the like. For these are not only fences against aveirah, but the very ladder by which the hidden Rosh HaPanim is drawn into gilui in machshavah, dibbur, u'maaseh.

To explain this, we must preface that the garments of the soul — thought, speech, and action — are in Chassidus not only external expressions but the immediate place of hislabshus of the kochos. The inner eye clothes itself in machshavah and in the physical seeing; the inner ear clothes itself in machshavos ha'Torah that we "listen" to and in the physical hearing of words; the inner mouth and throat clothe themselves in dibbur. Therefore, the discipline and positive use of these garments is the direct avodah on the corresponding spiritual faculty in Rosh HaPanim. When the garment is refined and habituated in kedushah, it becomes transparent, and the pnimiyus clothed within it shines.

Beginning with sight. Iyov says, "Bris karati le'einai" — "A covenant I have made with my eyes." A bris is not only a one time decision but an enduring pact that binds both sides: the eye below and the Rosh HaPanim above. Shmiras einayim is usually understood in the negative: to turn away from forbidden images, from sights that arouse taavos or gaavah, from the empty glitter of the world. This is the first step, for as long as the eye is filled with images of kelipah it cannot be a vessel for re'iyas Elokus.

But the inyan of bris with the eye is deeper. Just as a bris milah does not only cut away but reveals the pnimiyus ha'orlah, so too with the eye: shmira is in order to reveal a new mode of seeing. Therefore, the bris must be fulfilled in positive looking. To look at words of Torah, so that the shapes of the letters, the osiyos of Kesav Ashuris, become the constant landscape before the eye; to look into a sefer with kavanas halev, until the physical re'iyah itself is suffused with yirah and one feels that through these black letters on white parchment "ki be'orcha nireh or." To look upon a fellow Jew with ayin tova, to search for his maalos, until the habit of the eye is to see tzelem Elokim and not chitzoniyus. Such looking does not only reflect a refined midas ha'chesed; it actively trains the physical eye to become a conduit for the spiritual eye of Chochmah Tiferes.

When a person habituates himself that whenever he lifts his eyes, he seeks Torah, seeks a mitzvah, seeks the good in another, then in time his inner re'iyah begins to awaken: he "sees" G dliness in the events of his life; he discerns the beauty of hashgachah pratis. The more he closes the eye to hefkerut, the more it opens to Elokus. Thus the discipline of sight is not repression but the engraving of a new covenant in the organ, through which the Rosh HaPanim's eye clothes itself in a revealed way.

Similarly with hearing. Although there is no fixed phrase in halachah of "shmiras ha'oznaim" as there is for eyes and tongue, nevertheless the inyan is clear: the ear must be guarded from lashon hara, nivul peh, scoffing, and all speech that drags the heart down. For as long as the physical ear is a sewer collecting all noises of kelipah, shemi'ah ruchnis cannot be heard.

But here too the main point is not only negation. The ear must be educated to listen to kedushah. To listen to divrei Torah with koved rosh, not as entertainment but as kabbalas ol — "Shema Yisrael," to hear and to accept. To listen attentively to the reading of the Torah, to the words of davening, until the very physical experience of sound entering the ear is felt as a hashra'as ha'dibur ha'eloki. And not only to Hashem's words, but to a Yid's words: to listen to another's pain, to hear a broken heart without haste or self absorption. This is also avodah in Hod, for to grant one's ear to another is an act of hachna'ah and hoda'ah.

When a person accustoms himself that his ear is not available for gossip and futility, but is reserved for Torah and for the cries of a fellow Jew, then the inner ear of Binah Hod is strengthened. He begins to "hear" messages from above in the events of his life; he senses the tochachah that Hashem is whispering through circumstances, and the consolations that descend in quiet. Thus shmiras ha'oznaim and positive shemi'ah become the ladder by which the spiritual ear ascends from concealment to revelation.

The sense of smell is more hidden in the halachos of shmira, yet its avodah is hinted in the minhagim of besamim, especially on Motzaei Shabbos. Chazal explain that on Shabbos an extra soul, neshama yeseira, rests upon a person, and when Shabbos departs we comfort the soul with fragrance. The simple meaning is that scent brings

delight. But in pnimius, the besamim are an exercise of the inner ruach, the Daas Yesod of Rosh HaPanim, to "smell" holiness.

When one takes the besamim and breathes in with kavannah that this re'ach tov is a mashal for the re'ach ha'nicho'ach of mitzvos, he is training his nose to distinguish between kedushah and kelipah. Likewise during the year, to honor mitzvos with scent — to smell the hadassim of the lulav, to delight in the fragrance of esrog, to regard the aroma of Shabbos food as a remez to the oneg shel maalah — these are not trivialities but concrete avodos of chush ha're'ach. And the more one recoils inwardly from foul smell associated with tumah and aveirah, the more his inner ruach learns to recoil from spiritual stench. In this way, the physical nose becomes a teacher to the spiritual nose, and the faculty of subtle discernment, of "V'haricho be'yiras Hashem," begins to awaken.

Taste and eating are the most tangible of the senses, and on them the Torah and Chazal have placed many halachos, for here the danger of animalization is great, and here too the possibility of elevation is highest. The avodah of shmiras ha'taam is bound with achilah be'kedushah. To eat only what is permitted, with proper brachos before and after; to eat for the sake of having strength to serve Hashem; to avoid gluttony and delicacy seeking for their own sake — all this is known from mussar sefarim. But according to what was explained about taam as the pnimiyus ha'taanug of Keser, it is understood that in every act of eating there is an opportunity to refine the inner palate of the soul.

When a Jew pauses before eating and truly thinks, "Ta'amu u're'u ki tov Hashem — I desire to taste the goodness of Hashem through this food, to feel that He is the One sustaining me," then the physical taste becomes a garment for taanug eloki. Likewise, when one learns Torah and seeks its taamim, its inner reasons and sweetness, not for intellectual pride but to delight in Hashem's wisdom, he is exercising the mouth of Rosh HaPanim inwardly. Even simple eating on Shabbos, when done with the awareness that the oneg is a mitzvah and a zeicher to the future banquet of Leviathan, becomes a training of the sense of taste to seek spiritual sweetness. In proportion to this, the soul's capacity to "taste" the inner delight of a mitzvah, even without physical food, is strengthened.

Speech and the guarding of the tongue are the climax of this seder, for dibbur is Malchus, the revelation of all that is within. David HaMelech cries, "Mi ha'ish he chafetz chayim, ohev yamim lirot tov? Netzor leshoncha mera u'sefasecha midaber mirma" — "Who is the man who desires life...? Guard your tongue from evil, and your lips from speaking deceit." Here too, the negative shmira is the foundation: to refrain from lashon hara, from gossip, from shaming, from falsehood, from empty and coarse talk. Without this, the ruach memalela remains a weapon of destruction, and the Rosh HaPanim cannot be revealed.

However, just as life is not only the absence of death, so too dibbur shel kedushah is not only silence from evil but the positive use of speech. To speak words of Torah regularly, so that the mouth is habituated to be a kli for Dvar Hashem. To utter words of tefillah with kavannah, so that the throat feels itself as a tzinor through which the soul's yearning rises and the shefa descends. To use one's speech to give chizuk, to comfort, to bless, to thank; to say a kind word that lifts another's spirit. Every such word refines the midas ha'Malchus and engraves in the tongue the

form of a "peh malchus." Then, as was explained, the speech becomes a mirror in which the inner face is reflected; the more the speech is truthful and kind, the more the Rosh HaPanim's dibbur ha'pnimi can clothe itself in the audible voice.

All these modes of shmira and positive usage operate through the garments of machshavah, dibbur, u'maaseh. For to look, to listen, to smell, to eat, to speak – these are all actions. When they are done with kavannah, the thought garment is also engaged; and when one learns and speaks about these avodos, the garment of speech is sanctified further. In this way, the three garments become woven with the five senses, and together they construct a vessel for the inner head.

Thus, the daily, seemingly simple disciplines of what one allows himself to see, to hear, to inhale, to taste, and to say, are in truth a profound avodah in revealing the hidden Rosh HaPanim. Each guarded and educated sense becomes like a rung in a ladder, by which the nefesh ascends from mere physical experience to spiritual perception. And this is the proper hachana for the avodah of hisbonenus that will be explained in the continuation: for when the garments and senses are already somewhat purified and habituated to kedushah, then the contemplative work with machshavah can directly address the inner eye and ear, opening them in a stable and holy way.

13 · Hisbonenus and the Opening of Inner Vision and Hearing

However, all that was explained until now with regard to guarding and educating the garments and the external organs is still only in the category of hachana and keli. For the main inyan of revealing the Rosh HaPanim is not merely that the doors of the senses be closed to ra and opened to tov, but that within the inner chamber there should be a gilui of Elokus that has upon what to rest. And this gilui is drawn, primarily, through the avodah of hisbonenus.

For it is explained at length in Tanya, especially from the beginning of perek mem alef and onwards, that the heart's arousal in ahavah and yirah which is the life of all avodah, does not suffice to be a momentary hisorerus, but must be a yis'yashvus ha'daas—an established daas—such that the greatness of Hashem is fixed in the mind and engraved in the heart "tamid," in a way of "da es Elokei avicha ve'avdeihu." And this "da"—knowledge—is not mere intellectual information, but a tying and binding of the mochin to the heart, which in our language here is: that the Rosh HaPanim's eye and ear should be opened and should look and listen in a continuous manner.

Yet, to reach such daas there must first be structured hisbonenus. That is, not a passing thought of Elokus in between other thoughts, but settled contemplation according to seder and shiur: that a person sets for himself a certain time before tefillah, or at another fixed time, to think deeply into the greatness of Hashem and the inner meaning of Torah and mitzvos.

And the way of hisbonenus which the Alter Rebbe established for all generations is known: to contemplate how "mimalei kol almin" and "sovev kol almin," and how "kulah kamei kelach chashiv." That is, first to fix in the mind that the life of all worlds, from the highest to the lowest, is the Dvar Hashem and the ruach piv that constantly

vivifies them, and that every detail of existence is nothing else than this Elokus enclothed and contracted; this is the contemplation of mimalei kol almin. And afterwards, or together with it, to contemplate that beyond this measured life force, there is an infinite light that surrounds all worlds equally, which is not grasped in any vessel and before whom all worlds are truly as naught and void; this is the contemplation of sovev kol almin and "kulah kamei kelach chashiv."

Now, when a person practices such hisbonenus with yishuv ha'daas, according to his ability, and returns to these contemplations day after day, then this is not only a toil of the sechel stam, but it is an exercise—like one who trains a limb—in the spiritual eye and ear. For the eye of Rosh HaPanim is the faculty that apprehends at once the reality of Elokus, that "ein od milvado," in a manner of re'iyah; and the ear of Rosh HaPanim is the faculty that receives the word of Hashem as a living address to him, in a manner of shemi'ah. And when the mind dwells again and again on "mimalei" and "sovev," with the intention to know and to live by this, the inner eye is learning to see Elokus in every detail of the worlds, and the inner ear is learning to hear the Dvar Hashem within every event and circumstance.

This is the inner content of the command "Da es Elokei avicha ve'avdeihu." For the simple meaning is that first there must be daas, knowledge of Elokus, and only then avodah. But in pnimiyus, the "da" is itself an avodah: the toil of hisbonenus until the Elokus is "nikvah b'libo," fixed in the heart, and then the heart naturally serves. And this daas, as explained in Tanya perek mem gimel, is the middle line between Chochmah and Binah that binds them to the middos; in our context, daas is the inner axis that stabilizes sight and hearing so they should not remain flashes and echoes, but a constant orientation of the soul.

According to this, we can understand the inner meaning of "Shema Yisrael Havayah Elokeinu Havayah Echad." For it is explained in maamarim that "Shema" is not only a command to hear with the physical ear, but to internalize through hisbonenus, to draw into Binah and Hod the unity of Havayah and Elokim, of sovev and mimalei, until it is heard in the depth of the heart. Thus, the recital of Shema with hisbonenus is the archetypal avodah of opening the spiritual ear. And since the pasuk concludes "Echad," the absolute unity, this same avodah also clarifies the eye, that it should see through the multiplicity and behold the One.

This distinction between a fleeting hisorerus and established daas is very great. For sometimes a person will hear a vort, or a niggun, or see a sight of nature or of a Jew davening with truth, and his heart will be aroused. In that moment he "sees" Elokus somewhat, he "hears" a calling from above. But since there was no prior hisbonenus, no ordering of the mind, this vision and hearing do not have keilim to dwell in; they pass quickly, leaving only a faint trace. This is what is called "giluyim de'rega," a lightning flash that illuminates and disappears.

Whereas hisbonenus is the avodah of building the vessels beforehand. When the mind has already labored to picture—according to the mashalim of Chassidus—the chain of worlds, the tzimtzum, the enclothing of the Dvar Hashem in every detail of creation, then when a moment of gilui comes, the inner eye recognizes at once what it sees and holds it; the inner ear understands the tone of the message. The inspiration is then integrated into daas; it becomes part of the person's standing perception.

This is also expressed in the change that hisbonenus brings to what a person "sees" in the world. Before such avodah, the world appears as an independent reality, and Elokus is something added in seichel or emunah. After consistent contemplation, the same eyes behold a different world: business, nature, people, all are seen as levushim and keilim for Elokus. A difficulty in parnassah is "seen" as a particular tzimtzum from above, a demand for more bitachon; a success is "seen" as a channel for hashpa'ah, not as self achievement. There is a transformation in the very gestalt of vision.

Similarly in hearing. Before hisbonenus, a person hears only the external sounds of life: words of people, news, chance occurrences. After hisbonenus, he begins to "hear" in events a Dvar Hashem that is speaking to him personally: a pasuk that comes to mind in a certain situation, a story heard that awakens him to teshuvah, a pain that calls him to refine a certain midah. The world becomes a sefer that is being read aloud to him, and his inner ear is attuned to its content.

However, with all this praise of hisbonenus, it is necessary to affix strong boundaries, for there is a great danger that instead of opening the true spiritual eye and ear, a person should only excite his dimyon—his imagination—and will mistake fantasy for perception. Indeed, the Alter Rebbe already warns (in the end of perek chaf ches and in other places) against allowing the mind to roam in unstructured imaginations during davening, for this is a trick of the nefesh ha'bahamis.

Therefore, the path of hisbonenus in Chassidus is always bound to seichel and to yiras Shamayim. It is not a free meditation on any image that arises, but a disciplined contemplation of inyonim of Elokus as they are explained in Torah, in the maamarim of the Rebbeim. One contemplates only those ideas that are rooted in pesukim, in Chazal, in the explanations of Chassidus on mimalei and sovev and the like, and he does so with bittul, knowing that his mind cannot truly grasp the essence of Elokus, only the external form as it is drawn down for comprehension.

And together with this intellectual discipline, there must be yiras Shamayim preceding wisdom, as Tanya perek mem alef sets down: to place upon one's mind at the very beginning the simple fear of the King who stands over him and sees him, and the shame before His greatness. Without this, hisbonenus can become an intellectual play or even a spiritual self indulgence, which only inflates the yeshus and obscures the true face.

Thus, the holy extra sensory awareness that will be discussed further on—that a person senses in a subtle way what is demanded of him from above, or feels the inner state of another, or recognizes a hashgachah pratis in fine detail—must come only as a by product of kosher hisbonenus, which is moored in Torah and in fear of Heaven. Where there is no such anchoring, and one seeks sensations and "perceptions" for their own sake, the eye that opens is not the eye of Rosh HaPanim but the eye of dimyon, and the ear that hears is not shemi'as Elokus but the echo of his own desires.

On the other hand, when the avodah is according to seder: first tikkun ha'middos and shmiras ha'chushim, then steady hisbonenus on mimalei and sovev, on "Da es Elokei avicha" and "Shema Yisrael," with constant return and with humility, then little by little there is born within the person a new mode of seeing and hearing. It is quiet, it is

not spectacular, but it is firm and holy. He begins to live with Hashem in a way of re'iyah and shemi'ah: "Ki imcha mekor chayim, be'orcha nireh or"—in Your light, by the light of contemplation You have given through Torah, we see light; and through the Shema that we recite and contemplate, we hear Your unity in all that befalls us.

This is the backbone and inner path of all kosher "extra sensory" perception, as will be explained. For what the world calls an additional sense is, in kedushah, nothing other than the maturation of the Rosh HaPanim through Torah true hisbonenus, until the soul's eye and ear, trained by many days and years of daas Elokus, become sensitive to the most subtle traces of His presence in the worlds and in the heart.

14 · Holy Extra Sensory Perception and Its Safeguards

It is known that in all generations there were by Yisrael men of G d and holy shepherds, who perceived matters that were far from their physical eyes and ears, who felt the pain of a Jew in a distant city, who knew the thoughts of those who came before them, who spoke with souls after their histalkus. And these inyanim are related and told, not as wondrous tales to satisfy curiosity, but as part of Torah she be'al peh itself, as nigleh and nistar, for by them is revealed something of the conduct of a nefesh Elokis when it is truly united with Elokus.

Thus we find regarding the Baal Shem Tov that he would suddenly say to his chassidim to say Tehillim for such and such a Jew, or to prepare a pidyon nefesh for a distant community, and afterwards it was revealed that at that very hour there had been a decree, or a danger, or a need, and the Baal Shem Tov had sensed it and sweetened it. Likewise it is known of the Alter Rebbe that he would answer questions that were never spoken aloud, that he would respond to a thought which arose in the mind of a chossid standing in far corner of the room, and that he knew of events taking place in other cities, as is related in detail in the stories of the days of his imprisonment and redemption. And similarly with very many tzaddikim: they saw what another does not see and heard what another does not hear.

Now, if one were to speak in the language of the world, this would be called "extra sensory perception," a sixth sense, clairvoyance, and the like. However, the Torah does not use such expressions, and in fact, the Torah warns very strongly against all such pursuits in their worldly form, calling them nichush, kesamim, doresh el ha meisim and the like, and stating explicitly "tamim tihyeh im Hashem Elokecha." So we must understand: what is the true definition, in kedushah, of these giluyim by tzaddikim? In what are they similar to what the world calls a "sixth sense," and in what are they the exact opposite? And how can it be that the same inyan of sensing what is beyond the ordinary senses is in one case the highest level of ruach ha kodesh, and in another case an issur chamur of kesem and nichush?

To understand this, we must first fix in mind the clear boundary which the Torah and Chassidus set: that all forms of trying to draw knowledge "from the side," not through the channels of Torah, tefillah, and kedushah, are absolutely forbidden. When a person seeks to know the future, or to know the hidden, through signs and omens (nichush), or through actions that are meant to compel or manipulate supernal forces (kesamim), through calling to the dead or to forces of the sitra achara, this is a descent of his nefesh from the side of holiness to the other side. For the entire root of these things is not bitul to Hashem but the opposite, that the person wishes to have daas and

koach not as a servant but as a balebos, to rule and to secure himself; and therefore even if at times such practices yield a certain "knowledge," this knowledge is of the side of impurity, and it darkens and confuses the true eye and ear of Rosh HaPanim.

Ruach ha kodesh, by contrast, is defined in the Sifrei Kodesh as a gilui of Elokus within the nefesh, a hashra'ah of a light from above which rests only where there is bitul and kedushah. The Navi says "ruach Hashem dibeir bi," and the Rambam explains that nevua and ruach ha kodesh require great wisdom in Torah, rectified middos, and separation from the vanities of the world. The one who receives ruach ha kodesh does not draw it to himself by techniques, but rather makes himself into a merkavah through Torah and mitzvos, and then, when Hashem so desires, there shines within him a knowing that he did not reach through seichel alone.

And even more: Chazal say "chacham adif mi'navi"—a chacham, a Torah sage, is superior to a prophet. For nevua is a particular gilui which comes and goes, whereas the chacham's Torah daas is constant, and through his daas haTorah he can at times perceive matters that are hidden from others, not as a nes but as the natural fruit of his daas Elokus. This, too, is a form of "sixth sense" in kedushah; but its entire metzius is that it is not a separate sense at all, rather it is daas haTorah itself, when it fills and permeates all the senses of Rosh HaPanim until they begin to respond to the most subtle nuances of Elokus and of the soul.

An example of this we see in the inyan of "neshama yeseira" on Shabbos, which Chazal speak about in plain language. On Shabbos a Jew receives an additional soul. The simple meaning is that he has more room for delight and for calm, as is known from the Gemara in Beitzah. But Chassidus explains that this neshama yeseira is a certain expansion of mochin and of Rosh HaPanim: the eye sees more Elokus in the world, the ear hears more pnimiyus in Torah, the heart feels more subtlety in another's pain and joy. This is a "sixth sense" which comes not from any technique, but from Shabbos itself, from the fact that Hashem gave a special or of kedushah at that time; and the vessel for it is only bitul—rest from melachah, withdrawal from weekday involvement, immersion in Torah and tefillah.

Similarly, when we say "chacham adif mi'navi," part of the meaning is that there is by the chacham a certain refined sensitivity to the ratzon Hashem in each prat of reality. Having laboured in Torah, having purified his middos, having trained his Rosh HaPanim by hisbonenus, he often "knows" without being told explicitly, what is appropriate here according to Torah, what is the inner matzav of the soul standing before him, what is demanded from above in this sha'ah. This knowledge is not magical, nor is it a violation of privacy; it is the natural expansion of daas when it becomes truly pnimiyus.

We can now say that there are two general ways of extra ordinary perception. One is where the person reaches outward, with an egocentric ratzon, to grab hold of hidden information, to control, to secure, to satisfy curiosity. This is the root of nichush and kesamim, and even if he wraps it in holy language, its inner point is yeshus. The other way is where the person nullifies himself entirely to Hashem, to His Torah, to His ratzon, and through this bitul there settles upon him an or of daas Elokus which sometimes includes also daas in the affairs of this world beyond his ordinary senses. This is the side of ruach ha kodesh and chacham adif mi'navi. Outwardly both involve "knowing something hidden"; inwardly they are opposites.

And this is also the explanation why the stories of tzaddikim are told with such stress on their avodah of bitul. Of the Baal Shem Tov it is known that before any gilui he would say "I do not want anything, only You alone," and that his entire metzius was to arouse Ahavas Yisrael and Yiras Shamayim. Of the Alter Rebbe we know from his own words in Tanya that the whole tachlis of his hisbonenus and his avodah was that a Jew should have true love and fear of Hashem, that he should be a beinoni, controlling his thought, speech and action according to Torah. It is precisely such a vessel, emptied of self seeking, that can receive subtle daas from above without it becoming distorted. When a tzaddik feels from afar the need of a Jew, it is because his Rosh HaPanim is so refined and his empathy so pure that the other's tza'ar is literally felt in his own nefesh; this is not "curiosity satisfied," it is "nose" and "ear" of kedushah that cannot fail to smell and to hear the cry of a Jew.

From this it is understood that, in our own avodah, any desire for "extra sensory perception" as such is already a danger sign. For the very wanting of sensation, of experience, of power, tends to thicken the yeshus and to cloud the inner eye and ear. The correct kavvanah, as explained before, is only to know Hashem, to serve Him with a complete heart, to love and to fear Him, and to do His will in this world. If in the course of such avodah a person becomes more sensitive—he feels more quickly when he has hurt another, he senses more readily a hashgachah pratis in events, he sometimes has a quiet intuition about what is required—that is a matanah from above, a by product of daas and bitachon.

Indeed, heightened daas Elokus, joined with true empathy and trust in Hashem, must naturally express itself as subtle knowing. For daas, as was explained, is hiskashrus; when a person's daas is bound to Elokus, and his heart is open to another Jew, then the movement of that other soul can be felt within his own daas. Bitachon, too, refines the sense of reality; the more a Jew truly relies on Hashem, the more quickly he discerns which thoughts and impulses are from kedushah and which are from fear and dimyon, which opportunities are an invitation from above and which are distractions. All this belongs to the holy development of the inner senses, and is part of the seder ha avodah described above.

But precisely because of this, the safeguards must be very clear and strong. First, that one never acts in halachic or life decisions on the basis of "feelings" that contradict Torah or daas Torah; rather, all such intuitions must be measured against Shulchan Aruch and the counsel of true chachamim. Second, that one does not seek or cultivate images, voices, and the like, but occupies himself in Torah, tefillah, and mitzvos, and allows whatever inner sensitivity arises to remain quiet and modest, without making of it a banner or a title. Third, that one flees completely from all practices that resemble nichush and kesamim, even in "kosher," softened forms, for "s'u marom eineichem"—lift your eyes to Hashem alone, and be "tamim im Hashem Elokecha."

When these boundaries are kept, then the awakening of the spiritual senses which comes through tikkun ha middos, shmiras ha'chushim, and hisbonenus, is not only permitted but desired. For in truth it is a microcosmic foretaste of what will be in the time when "eshpoch es ruchi al kol basar," when all flesh will sense Elokus openly. The Rosh HaPanim that becomes somewhat revealed now, in a hidden and individual way, through holy avodah, is a spark of that future head, as will be explained; and therefore it must be approached with awe and with humility, as a preparation for the Head of the Eighth Day which is drawing near.

15 · The Head of the Eighth Day — Future Vision in Present Avodah

And with this we can return to the beginning, to the kushya from which the whole seder ha maamar was born.

There we asked: if the Sefiros are be'diyukna de'Adam, and if the Torah testifies that "בְּצֶלֶם אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ," then where is the head as we know it—eyes that see, ears that hear, a nose that senses ruach, a mouth that tastes and speaks, a throat that channels? For the usual tziur of Adam HaElyon showed us only mochin and middos, a simple Rosh of Chochmah—Binah—Daas, and above that Kesser as makif; but the detailed face, the panim with its chushim, seemed to be missing.

According to all that was explained, the matter stands otherwise. It is not that the head is missing, chas veshalom, but that the head is hidden. The true Rosh HaPanim of Adam HaElyon is a Rosh of the future, the head of the Eighth Day. Its tziur is present be'helem in the seder of the partzufim, and even more, it is engraved in the nefesh of every Yehudi; but its full giluy is reserved for the zman when "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה', וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו," when the very flesh will become a kli for re'iyah in Elokus.

For we must understand: what is this that the Navi promises, "וְרָאוּ כָל בָּשָׂר"? Vision until now is a koach of the neshamah enclothed in the body; even the spiritual eye of Rosh HaPanim that was explained is an inward re'iyah of Chochmah—Tiferes in the nefesh. But "kol basar yachdav"—that the very basar itself should see Elokus—this is a new seder entirely. And similarly the promise "לֹא יִרְעָבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ... כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֵת דִּבְרֵי ה'," that the only hunger and thirst will be to hear the Dvar Hashem, indicates that the chush ha'shemi'ah will then be the true life of the body. Likewise "וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ"—that the Moreh, the Teacher, will no longer be covered, and the eyes will see their Teacher.

From all this it is understood that Yemos HaMashiach is defined not only by a change in hanhagah (no more war, no more famine, etc.), but by a change in the very seder of perception. The spiritual senses of Rosh HaPanim, which now are mostly be'helem, enclothed and mixed within the coarse garments of this world, will then stand be'giluy gamur and be'hisgalus in the basar itself; the body will become transparent to the neshamah, and the neshamah transparent to Elokus. This is the pshat that "kol basar" will see, and that the only taavah will be "lishmoa es divrei Hashem."

And this is connected with the inyan of "eighth." For it is explained in many maamarim that the number seven is the seder of teva—seven days of creation, seven middos, seven heavens, seven lands; whereas the "eighth" is l'maalah min ha'teva, the giluy of Atzmus Ein Sof that stands above the hishtalshelus of sevens. Therefore milah is on the eighth day, the completion of the bris in the basar; therefore Shmini Atzeres is the atzeres to the seven days of Sukkos, a day that is "lechem levadchem," a private rejoicing between Yisrael and the Melech. The "eighth" is the revelation of that which until now was makif and concealed, entering into pnimiyus.

Thus we can say that the head we have been seeking, the Rosh HaPanim with its fully aligned spiritual chushim, is essentially the Rosh of the eighth, the head of that l'maalah min ha'teva revelation. For as long as the world stands in the mode of seven, the main giluy is in mochin and middos as they relate to avodah within teva; the Rosh as

such is a Rosh of seichel and ratzon. The panim, the detailed face of Adam HaElyon, remains be'ofen of helem, hinted in verses and in sodos of Zohar, but not fully drawn.

However, when the "eighth" will shine within the "seven," when Atzmus Yisgaleh in a way of "V'niglah kevod Hashem," then automatically the Rosh HaPanim will be revealed; for the whole inyan of panim is giluy pnimiyus. Then the eye of Chochmah—Tiferes will see Atzmus in every nivra, the ear of Binah—Hod will hear the Dvar Hashem in every sound, the nose of Daas—Yesod will smell the re'ach hanicho'ach in every ruch, the mouth will taste "כי טוב ה'" in every taam, and the dibbur of Malchus will speak only words that are chelek Elokah mimaal.

And this is also the pnimiyus of the vision of the Merkavah, "וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו," that their faces were a man toward his brother. In the simple pshat, it speaks of the faces of the Chayos ha'Kodesh, that each faced the other. But in pnimiyus, "pneihem ish el achiv" is the tziur of Yisrael in the time to come, when each Jew's panim will be turned to his brother, for the Rosh HaPanim in every one will recognize the Rosh HaPanim in the other, and the inner eye will see the tzelem Elokim in every panim. For now, because our senses are dimmed and the inner panim is covered, the face often becomes a mask, a place of concealment, of chein sheker and yofi hevel; but then the face will be only panim, only pnimiyus, "ish el achiv"—each one's inner face revealed to the other in love and in achdus.

According to this it is understood that the Rosh HaPanim which we have described throughout the maamar has a double standing. On the one hand, it exists now be'pnimiyus in every nefesh, and it is the object of our avodah: to refine the middos, to guard and train the physical senses, to engage in hisbonenus, to conduct life in a way of bitul and kedushah, so that the spiritual eye, ear, nose, taste and speech should awaken and become a little revealed. On the other hand, the shleimus of this Rosh HaPanim is in the future, when the "eighth" will be revealed. The present avodah is therefore not only a personal refinement, but a hachanah and a hakdamah for that future Rosh.

This allows us to reinterpret the original kushya in a deeper way. We thought to ask: why is the head missing from the Tree of Life? Now we can say: the head was not drawn because it belongs to the future sefer; its full tziur is written in the Sefer shel Mashiach. In Etz Chaim and in the earlier diagrams we are given the seder that is necessary for the time of seven—the mochin and middos that relate to avodah in a world where Elokus is be'helem. The Rosh HaPanim, which is the head of direct perception, of "ra'u kol basar," could not be fully drawn before the time, for its drawing itself would already be a certain giluy. It is hinted, it is alluded to, it is present be'ofen of sod; but its explicit revelation is held back for "yom shekulo Shabbos u'menucha lechayei ha'olamim."

Yet, and this is the chiddush of the seder ha'avodah explained, that a Jew is empowered to taste already now from that future head. "טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוב ה'"—first taamu, taste, and then u'reu, you will see. This tasting is in Torah and mitzvos with pnimiyus: learning Torah not only as chochmah but as Toras Chayim, fulfilling mitzvos not only as kabbalas ol but with taanug ha'mitzvah. Through this, the inner taste of the future is drawn into the present; the Rosh HaPanim of the Eighth Day shines a little through the cracks of the seven.

And the same in shemi'ah: the promise "לֹא יִרְעֲבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ... כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֵת דִּבְרֵי ה'" describes a world where the only hunger is to hear Hashem's word. But already now, when a Jew makes for himself set times of Torah, and listens to the Dvar Hashem with his whole being, until he feels that without those moments he is mamash hungry and thirsty—this is a microcosm of that future state. His spiritual ear begins to resemble the ear of the Eighth Day.

So too with re'iyah: "וְהָיוּ עֵינֶיךָ ראות אֶת מוֹרֶיךָ" is fulfilled now, in a hidden form, when a Jew looks to his Moreh, to his Rebbe, to the tzaddikim and to the Torah itself, and seeks to see in them not merely wisdom but Morecha—the One Who teaches you, the living Hashem speaking through their Torah. His inner eye learns to see the Morah within the morim, and this is a preparation for the day when "lo yichaneif od Morecha," when the concealment will fall away and all will see the true Moreh face to face.

From this emerges a great chizuk in avodah. For sometimes a person can think: what is the point of my small efforts in tikkun ha'middos, in shmiras ha'einayim and ha'oznaim, in quiet hisbonenus, in guarding my speech? It seems to him that the world remains the same coarse world, and his head remains filled with confusion. But according to the above, every such effort is not only a personal improvement; it is a brick in the building of the future head. Each time he turns his eyes away from vanity and looks instead into a sefer of Torah, he slightly straightens the inner optic nerve of Rosh HaPanim. Each time he closes his ear to lashon hara and opens it to divrei Elokim chayim, he carves a little deeper the hollow of the supernal ear. Each time he bites back a word of anger and chooses instead a word of chizuk, he refines the ruach memalela so that it will be a keili for "V'ra'u kol basar yachdav."

And because "kol Yisrael areivim zeh bazeh," all Israel are mutually bound, the awakening of the Rosh HaPanim in one Jew helps reveal it in another, until a certain communal panim is formed—"u'pneihem ish el achiv"—faces turned toward each other in kedushah. This itself hastens the time when the collective Rosh HaPanim of Knesses Yisrael will be revealed, in the coming of Mashiach Tzidkeinu.

Therefore the avodah of our generation, the ikvesa d'Meshicha, is especially bound with this inyan. For on the one hand, the helem is greater than ever; the world's chitzoniyus is thick, images and sounds crowd the eye and the ear, and the taste and speech of the world are coarse. On the other hand, precisely because we are close to the Eighth Day, sparks of that future head are already falling into our avodah; there is a certain ease and quickness with which a Jew today can suddenly see Elokus in something, or hear a hint from Above in the events of his life. Our task is to receive these sparks in the vessels of Torah and mitzvos, to guard them with the safeguards mentioned, and to weave them into a stable Rosh HaPanim through consistent avodah pnimis.

And thus the kushya with which we began becomes itself a besorah tova. The missing head is not a lack but a promise. The fact that the diagrams of Adam HaElyon do not yet show the full panim means that the story is not finished; the Sefer Ha'Adam is still being written through our deeds. When a Jew awakens in the morning and says "Modeh Ani," washes his hands, prays with kavvanah, learns, does a favor for another, guards his senses, contemplates Elokus

עִבְרִית

HEBREW

א

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ... וַיִּבְרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ (בְּרֵאשִׁית א׳:כ״ו–כ״ז).

הִנֵּה, הַתּוֹרָה עַצְמָהּ מַעֲמִידָה בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹנָה דְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית אֶת הַהַכְרָזָה הַנִּפְלָאָה הַזֹּאת, שֶׁהַצּוּרָה דְּאָדָם הִיא בְּאֵיזֶה אֹפֶן בְּצֶלֶם אֱלֹקִים. וְנוֹדַע מִן הַזֹּהַר וּמִכִּתְבֵי הַמְּקוּבָּלִים, שֶׁאֵין זֹאת רַק הַגְדָּרָה בְּמַעֲלַת נֶפֶשׁ הָאָדָם לְבַד, אֶלָּא גַּם גִּלּוּי שֶׁ"אָדָם" הוּא שֵׁם הַהַתְצָגָה הָעֶלְיוֹנָה – אָדָם הָעֶלְיוֹן, אָדָם קַדְמוֹן – שֶׁבְּתוֹכוֹ כָּל הַסְּפִירוֹת סְדוּרוֹת "בְּדִיוּקְנָא דְאָדָם", בִּדְמוּת הַצּוּרָה הָאֱנוֹשִׁית.

כִּי הַזֹּהַר מְדַבֵּר הַרְחָבָה עַל "אָדָם דִּלְעֵילָּא", עַל "אָדָם קַדְמוֹן", וּמְתָאֵר שֶׁכָּל הַסְּפִירוֹת הֵן בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת בְּסֵדֶר אֵיבָרִים: חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת כְּמוֹחִין; חֶסֶד וּגְבוּרָה כִּשְׁנֵי זְרוֹעוֹת; תִּפְאֶרֶת כַּגּוּף, הַטּוֹרְסוֹ; נֶצַח וְהוֹד כִּשְׁתֵּי יְרֵכוֹיִם; יְסוֹד כְּאֵבֶר הַהִתְקַשְּׁרוּת; מַלְכוּת כַּפֶּה אוֹ כְּרַגְלַיִם, לְפִי הַחֲלֻקּוֹת הַיְדוּעוֹת. וְזֶהוּ סֵדֶר הַפַּרְצוּפִים בִּכְלָלוּת, שֶׁהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת אֵינָן רַק רְשִׁימָה בְּלִי סֵדֶר, אֶלָּא אוֹרְגָּנִיזְם מְמֻבְנֶה, "עֵץ חַיִּים" הָעוֹמֵד בִּדְמוּת אִישׁ.

אֲבָל, כְּשֶׁמִּתְבּוֹנְנִים בָּזֶה יוֹתֵר בִּפְנִימִיּוּת, נוֹלֶדֶת כָּאן קֻשְׁיָא פְּנִימִית.

כִּי אִם הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ", וְהַזֹּהַר מְבָאֵר שֶׁהַצֶּלֶם הוּא סֵדֶר הַסְּפִירוֹת בְּדִיוּקְנָא דְאָדָם, הֲרֵי יִתְלוֹנֵן הַדַּעַת שֶׁכָּל אוֹתָם פְּרָטִים שֶׁבָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן הַמַּגְדִּירִים אֶת עֶצֶם עִנְיַן הָ"רֹאשׁ" וְהַ"פָּנִים" צְרִיכִים לִהְיוֹת לָהֶם שֹׁרֶשׁ גַּם בְּאָדָם הָעֶלְיוֹן. וּבָאָדָם הַתַּחְתּוֹן, עִקַּר הַמַּעֲלָה שֶׁבָּרֹאשׁ אֵינָהּ רַק מִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹחַ, אֶלָּא שֶׁבּוֹ מְקוֹמִים הַחֲשִׁים הָעִקָּרִיִּים: הָעֵינַיִם הָרוֹאוֹת, הָאָזְנַיִם הַשּׁוֹמְעוֹת, הָאַף הַמַּרְחִישׁ רֵיחַ, הַפֶּה וְהַגָּרוֹן הַטּוֹעֲמִים וְהַמְדַבְּרִים. אֵלּוּ הֵם הַכֵּלִים שֶׁעַל יְדֵיהֶם הַנֶּפֶשׁ מַרְגִּישָׁה, מְקַבֶּלֶת וּמְבַטֵּאת.

וְעוֹד, כְּבָר הִדְגִּישׁוּ חֲזַ"ל שֶׁהַמַּעֲלָה דְּאָדָם מִתְבַּטֵּאת דַּוְקָא בְּאוֹתָם הַבְּחִינוֹת הַשַּׁיָּכוֹת לְרֹאשׁוֹ. אָמְרוּ "אָדָם נִכָּר בְּכוֹסוֹ, בְּכִיסוֹ, בְּכַעְסוֹ" – שֶׁאָדָם נִכָּר בְּכוֹסוֹ, בְּכִיסוֹ וּבְכַעְסוֹ. וְאַף שֶׁלִּכְאוֹרָה שְׁלֹשָׁה אֵלּוּ – אֹפֶן שְׁתִיָּיתוֹ, אֹפֶן הוֹצָאַת כַּסְפּוֹ, וְאֹפֶן הִתְנַהֲגוּתוֹ בִּשְׁעַת כַּעַס – הֵם מִדּוֹת וְהַנְהָגוֹת שֶׁבַּלֵּב, מִכָּל מָקוֹם הַגִּלּוּי שֶׁלָּהֶם הוּא עִקָּר בָּרֹאשׁ וּבַמֶּה שֶּׁקָּשׁוּר אֵלָיו: בָּעֵינַיִם וּבְהוֹרַת הַפָּנִים הַמִּשְׁתַּנּוֹת לְפִי כַּעַס אוֹ שִׂמְחָה, בַּפֶּה הַמְדַבֵּר בַּעֲנָוָה וּבְהִתְאַפְּקוּת אוֹ בְּגַסּוּת, בְּאֹפֶן הִתְיַחֲסוּתוֹ וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת תְּגוּבָתוֹ. וְכֵן נֶאֱמַר עַל הָאָדָם "גָּבוֹהַּ מִכָּל הַבְּרוּאִים" – שֶׁהוּא עוֹמֵד זָקוּף, רֹאשׁוֹ מֻגְבָּהּ. הָרֹאשׁ אֵינוֹ רַק מְקוֹם גַּשְׁמִי הָעוֹמֵד לְמַעְלָה מֵהָאֵיבָרִים, אֶלָּא הוּא מְקוֹם הַפָּנִים הָאֱנוֹשִׁיּוֹת, הַדְּמוּת הַנִּכֶּרֶת, מוֹשַׁב הַדַּעַת וְכָל הַחֲשִׁים הַמַּגְדִּירִים אֶת יַחֲסוֹ שֶׁל הָאָדָם לָעוֹלָם.

וְאַף עַל פִּי כֵן, כְּשֶׁאָנוּ פּוֹנִים אֶל הַהִתְבּוֹנְנוּת הַמְּקוּבֶּלֶת בְּסֵדֶר הַסְּפִירוֹת כְּפִי שֶׁהֵן מְצֻגּוֹת בִּדְמוּת אָדָם הָעֶלְיוֹן, וּבִפְרָט כְּפִי שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ מְצוּיָּרִים וּמְסֻרְטָטִים בְּדֶרֶךְ הָרְגִיל, מַה נִּמְצָא? רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם עֶלְיוֹן זֶה מְצֻגָּה כְּשָׁלֹשׁ סְפִירוֹת כְּלָלִיּוֹת – חָכְמָה, בִּינָה וָדַעַת, הַמּוֹחִין. לְמַטָּה מֵהֶם הַמִּדּוֹת: חֶסֶד וּגְבוּרָה כִּזְרוֹעוֹת, תִּפְאֶרֶת כַּגּוּף, נֶצַח וְהוֹד כְּרַגְלַיִם, וְכוּ'. אֲבָל אֵיפֹה, בְּאָדָם עֶלְיוֹן זֶה, הֵם הַכֵּלִים הַמְּפֹרָטִים שֶׁל הַהַרְגָּשָׁה וְהַהַבָּעָה – הָעֵינַיִם, הָאָזְנַיִם, הָאַף, הַפֶּה וְהַגָּרוֹן?

אָמְנָם, יָדוּעַ מִמְּקוֹמוֹת הַרְבֵּה בַּזֹּהַר שֶׁנִּזְכָּר שָׁם "עֵינֵי ה'", "אָזְנֵי ה'", "אַף", "פֶּה" וְכַיּוֹצֵא בָהֶם. אֲבָל בְּסֵדֶר הַסְּפִירוֹת הַיְּסוֹדִי כְּפִי שֶׁהוּא נִלְמָד בְּאֹפֶן כְּלָלִי – כְּמוֹ הָ"עֵץ" הַפָּשׁוּט הַנִּמְשָׁךְ בַּסְּפָרִים וְנֶחְקָק גַּם בְּדִמְיוֹנָם שֶׁל הַלּוֹמְדִים – אֵין פְּרָטִים אֵלּוּ מֻצָּגִים כְּמַעֲרֶכֶת רֹאשׁ מְסֻדֶּרֶת וּמְאֻרְגֶּנֶת לְעַצְמָהּ. הָרֹאשׁ מֻצָּג יוֹתֵר כְּמֶרְחָב שֶׁל שֵׂכֶל סְתָם, כְּשָׁלֹשׁ עִגּוּלִים שֶׁל שֵׂכֶל. הָרֹאשׁ הַמֻּכָּר לָנוּ בְּעַצְמֵנוּ – עִם רִבּוּי הַפְּתָחִים שֶׁבּוֹ, הַשְּׁעָרִים שֶׁעַל יְדֵיהֶם נִכְנָס אוֹר וְיוֹצְאִים דְּבָרִים – נִרְאֶה כְּאִלּוּ חָסֵר מִשָּׁם.

וְזֶה צָרִיךְ בֵּאוּר.

כִּי אִם הַצֶּלֶם אֱלֹקִים שֶׁבָּאָדָם הוּא כָּזֶה שֶׁ"כֻּלָּם בְּדִיוּקְנָא דְאָדָם", שֶׁהַכֹּל לְמַטָּה הוּא הֶאָרָה קַלָּה מִמַּה שֶּׁלְּמַעְלָה, הֲרֵי זֶה שֶׁהָרֹאשׁ הַתַּחְתּוֹן אֵינוֹ רַק כְּלִי לַשֵּׂכֶל אֶלָּא מִמְשָׁק מֻרְכָּב שֶׁל חֻשִּׁים וְהַבָּעָה, מוֹרֶה שֶׁגַּם בְּאָדָם הָעֶלְיוֹן יֵשׁ בְּהֶכְרֵחַ סֵדֶר כָּזֶה, "רֹאשׁ" רוּחָנִי שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּלֶּה בְּעִנְיַן הַמּוֹחִין לְבַד. נִרְאֶה שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת, בְּתוֹךְ הָרֹאשׁ דְּהַפַּרְצוּף, הִתְפַּרְטוּת נוֹסֶפֶת לְ"אֵיבָרִים" דִּרְאִיָּה, שְׁמִיעָה, רֵיחַ, טְעִימָה וְדִבּוּר בְּצוּרָתָם הָעֶלְיוֹנָה.

וְאַף שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר, שֶׁבְּהַמְּצִיאוּת הַמְּצוּיֶּרֶת לָנוּ – חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת כְּמוֹחַ, חֶסֶד־גְּבוּרָה כִּזְרוֹעוֹת וְכוּ' – לֹא נִתְקַבַּע מָקוֹם לָאֵלּוּ, וְהַסְּכֵימוֹת הַדִּיאַגְרַמָּטִיּוֹת מִסְתַּפְּקוֹת בְּשִׂרְטוּט שָׁלֹשׁ סְפִירוֹת בָּרֹאשׁ בְּלִי עֵינַיִם וְאָזְנַיִם, בְּלִי אַף וּבְלִי פֶּה – הֲרֵי עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה הָרֹאשׁ הָאֱנוֹשִׁי לְהַפְשָׁטָה פְּשׁוּטָה שֶׁל "שֵׂכֶל", כְּאִלּוּ הַפָּנִים וְהַחֻשִּׁים אֵינָם אֶלָּא לְבוּשִׁים חִיצוֹנִיִּים וְלֹא סֵדֶר עִקָּרִי לְעַצְמָם.

וְאוּלַי יֵשׁ לוֹמַר לְתֵירוּץ, שֶׁמֵּאַחַר שֶׁהַסְּפִירוֹת הֵן פְּנִימִיּוּת הַנֶּפֶשׁ, לָכֵן הָאֵיבָרִים הַחִיצוֹנִיִּים אֵין לָהֶם הַשְׁוָאָה מְדוּיֶּקֶת לְמַעְלָה; שֶׁהָעֵינַיִם וְהָאָזְנַיִם אֵינָם אֶלָּא כֵּלִים חִיצוֹנִיִּים גַּשְׁמִיִּים הַמְשַׁמְּשִׁים לַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים דְּחָכְמָה וּבִינָה, וְשֶׁלְּשַׁיֵּךְ לְיַחֵס לָהֶם סְפִירוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן הוּא כְּאִלּוּ לְגַשֵּׁם יוֹתֵר מִדַּי אֶת הַנִּמְשָׁל. אֲבָל זֶה קָשֶׁה מִכַּמָּה טְעָמִים.

רִאשׁוֹנָה, בָּאָדָם עַצְמוֹ אָנוּ רוֹאִים שֶׁהַחֻשִּׁים אֵינָם רַק צִנּוֹרוֹת נְטוּלֵי אֹפִי, אֶלָּא יֵשׁ לָהֶם טֶבַע וְאֵיכוּת מְיֻחֶדֶת; רְאִיָּה אֵינָהּ שְׁמִיעָה, וְרֵיחָה אֵינָהּ טְעִימָה. הָאֹפֶן שֶׁבּוֹ נִתְפָּס דָּבָר עַל יְדֵי רְאִיָּה הוּא בִּשְׁלִילָה מֻחְלֶטֶת מֵהָאֹפֶן שֶׁבּוֹ הוּא נִתְפָּס עַל יְדֵי שְׁמִיעָה. וּכְבָר מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת בְּאֹרֶךְ הַהֶבְדֵּל בֵּין "רְאִיָּה" לְ"שְׁמִיעָה" גַּם בְּרוּחָנִיּוּת – שֶׁמִּזֶּה מֻכְרָח שֶׁגַּם בְּעוֹלַם הַדַּעַת וְהַיַּחַס הָרוּחָנִי יֵשׁ צוּרוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁל הַכָּרָה וְקִשּׁוּר, הַשְּׁרוּשִׁים בַּנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ וְלֹא רַק בְּכֵלִים הַחִיצוֹנִיִּים שֶׁלָּהּ.

שֵׁנִית, כְּבָר נֶאֱמַר שֶׁכְּבוֹד וּמְעַט הָאָדָם נִכָּר "בְּכוֹסוֹ, בְּכִיסוֹ, בְּכַעְסוֹ" – בְּאַפָּנִים הַנִּגְלִים דַּוְקָא עַל יְדֵי הַפָּנִים וְהוֹרָתָם. הַמִּדּוֹת וְהַמּוֹחִין הַפְּנִימִיִּים נִגְלִים אִם כֵּן בִּפְרָט דַּוְקָא עַל יְדֵי הַפָּנִים. אִם כֵּן, אִם בָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן עִקַּר הַגִּלּוּי שֶׁל הַנֶּפֶשׁ, בֵּין בְּקַבָּלָה וּבֵין בְּהַשְׁפָּעָה, הוּא עַל יְדֵי הָרֹאשׁ וְהַפָּנִים עִם מַעֲרֶכֶת הַפְּרָטִים שֶׁבָּהֶם, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁבְּעֶצֶם אָדָם הָעֶלְיוֹן, שֶׁצַּלְמוֹ זֶה, נִשְׁאַר אֲנַחְנוּ עִם "רֹאשׁ" שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא שֵׂכֶל מֻפְשָׁט, בְּלִי מַעֲרֶכֶת מְסֻדֶּרֶת שֶׁל פָּנִים וְחֻשִּׁים?

שְׁלִישִׁית, לְפִי הַזֹּהַר כָּל סֵדֶר "צֶלֶם אֱלֹקִים" הוּא דַּוְקָא שֶׁאָדָם הָעֶלְיוֹן הוּא "דְּיוּקְנָא דְאָדָם מַמָּשׁ", בְּדִיּוּק גָּמוּר. אִם כֵּן, לֹא סַגֵּי לוֹמַר שֶׁהַפְּרָטִים הַחוּמְרִיִּים שֶׁלְּמַטָּה הֵם מִקְרִיִּים; אֶלָּא עֶצֶם זֶה שֶׁהַבּוֹרֵא יָצַר פְּרָטִים כָּאֵלּוּ מוֹרֶה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שֹׁרֶשׁ בִּקְדֻשָּׁה בְּצוּרָה דַּקָּה וְרוּחָנִית. הֶעְדֵּר פְּרָטִים אֵלּוּ בַּהַצָּגָה הָרְגִילָה שֶׁל הַסְּפִירוֹת אֵינוֹ סִימָן שֶׁאֵין לָהֶם מָקוֹם לְמַעְלָה, אֶלָּא רֶמֶז שֶׁיֵּשׁ כָּאן מַדְרֵגָה שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְבָּאֲרָה כַּהֲלָכָה בְּהַשָּׂגָתֵנוּ.

וְעוֹד יֵשׁ לְהַעֲמִיק הַקֻּשְׁיָא יוֹתֵר: רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם אֵינוֹ רַק מְקוֹם הַהַרְגָּשָׁה, אֶלָּא גַּם מְקוֹם הַהַבְטָאָה וְהַפִּקּוּד. מִן הַמּוֹחַ וְהַחֻשִּׁים נִמְשָׁכִים דַּרְכֵי הַשְׁפָּעָה הַמַּנְהִיגִים אֶת כָּל הַגּוּף; הַדְּבָרִים הַנִּתְצוּרִים בַּפֶּה וְיוֹצְאִים עַל יְדֵי הַגָּרוֹן נַעֲשִׂים לְלְבוּשֵׁי הַמַּחֲשָׁבָה עַצְמָהּ, וּמַשְׁפִּיעִים עַל בְּרִיִּים אֲחֵרִים וַאֲפִלּוּ עַל עוֹלָמוֹת. אִם כֵּן, בְּאָדָם הָעֶלְיוֹן, שֶׁבּוֹ הַסְּפִירוֹת הֵן שָׁרְשֵׁי כָּל הַמְּצִיאוּת, הָ"רֹאשׁ" צָרִיךְ לִהְיוֹת כָּל שֶׁכֵּן מְקוֹם כָּל הַהַשָּׂגָה בֶּאֱלֹקוּת וּמְקוֹר כָּל הַ"דִּבּוּר" וְהַהַשְׁפָּעָה הָאֱלֹקִית. לְצַמְצֵם כָּל מַעֲרֶכֶת זוֹ לִשְׁלֹשָׁה מוֹחִין לְבַד נִרְאֶה, עַל כָּל פָּנִים בְּדֶרֶךְ הִתְבּוֹנְנוּת, כְּאֵין מַסְפִּיק.

וְכָךְ אָנוּ בָּאִים אֶל הַקֻּשְׁיָא הָעִקָּרִית שֶׁתַּעֲמֹד בְּלֵב כָּל הַמַּאֲמָר כֻּלּוֹ: אִם הַסְּפִירוֹת אָמְנָם מְקֻבָּלוֹת לְצוּרַת הָאָדָם, אֵיפֹה הוּא הָ"רֹאשׁ" הָאֲמִתִּי שֶׁל עֵץ הַחַיִּים? אֵיפֹה, בְּתוֹךְ אָדָם הָעֶלְיוֹן, הֵם הָאַרְכֶּטִיפִּים הָרוּחָנִיִּים שֶׁל הָעֵינַיִם הָרוֹאוֹת אֱלֹקוּת, הָאָזְנַיִם הַשּׁוֹמְעוֹת דְּבַר ה', הָאַף הַמַּבְחִין רוּחַ, הַפֶּה הַטּוֹעֵם וְהַמְדַבֵּר, הַגָּרוֹן הַמּוֹרִיד חַיִּים מֵהָרֹאשׁ אֶל הַגּוּף? אֵיךְ צְרִיכִים לְהָבִין אֵלּוּ בְּתוֹךְ סֵדֶר הַסְּפִירוֹת וְהַפַּרְצוּפִים?

הַהַקְבָּלָה הַיְדוּעָה – חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת כְּמוֹחִין, חֶסֶד־גְּבוּרָה כִּזְרוֹעוֹת, תִּפְאֶרֶת כַּגּוּף וְכוּ' – אֵינָהּ מְטַפֶּלֶת בְּזֶה. הִיא נוֹתֶנֶת לָנוּ רֹאשׁ שֶׁל שֵׂכֶל, וְלֹא רֹאשׁ שֶׁל פָּנִים וְחֻשִּׁים. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁאָנוּ מֻכְרָחִים לְבַקֵּשׁ עִנְיָן עָמוֹק יוֹתֵר בְּעֶצֶם מוּשַּׂג הָ"רֹאשׁ" בֶּאֱלֹקוּת, לְגַלּוֹת בְּתוֹךְ אוֹ לְמַעְלָה מִן הַמִּבְנֶה הַמֻּכָּר שֶׁל חָבַ"ד וּמִדּוֹת הִתְצָגָה אַחֶרֶת, "רֹאשׁ" נַעֲלֶה יוֹתֵר, נֶעְלָם יוֹתֵר, שֶׁבּוֹ שְׁרוּשִׁים הַחֻשִּׁים הָרוּחָנִיִּים הַמֻּהְבְדָּלִים.

וְעִיּוּן בְּ"רֹאשׁ" עֶלְיוֹן זֶה, וּבַתּוֹרוֹת הַנִּמְצָאוֹת כְּבָר בַּקַּבָּלָה עַל כֶּתֶר וְהָרֵישִׁין, יִהְיֶה הַשָּׁלָב הַבָּא בְּבֵאוּר עִנְיָן זֶה.

ב

בְּבַקָּשָׁתֵנוּ עִנְיָן עָמוֹק יוֹתֵר בְּרֹאשׁ, נִרְאֶה לִכְאוֹרָה דֶּרֶךְ הַמְּקוּבָּלִים כְּאִלּוּ נוֹתֶנֶת מִיָּד תְּשׁוּבָה עַל כָּל זֶה. דְּהִנֵּה מְבֹאָר בְּ"עֵץ הַחַיִּים" שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת דַּאֲצִילוּת עוֹמֵד כֶּתֶר, וּבְפַרְצוּף דְּאַרִיךְ אַנְפִּין יֵשׁ שָׁם שָׁלוֹשׁ רֵישִׁין, שְׁלוֹשָׁה "רָאשֵׁי"ם, שֶׁהֵם מְקוֹר וְשֹׁרֶשׁ לְכָל מַה שֶּׁנִּגְלֶה לְאַחַר מִכֵּן בַּמּוֹחִין וּבַמִּדּוֹת. וְאִם כֵּן, יָכוֹל אָדָם לַחְשֹׁב שֶׁכְּבָר נִתְפָּרְקָה כָּל קֻשְׁיָתֵנוּ:

הָ"רֹאשׁ הַנֶּעְדָּר" הוּא פָּשׁוּט כֶּתֶר וְהָרֵישִׁין שֶׁבּוֹ; הָרֹאשׁ הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵחָב"ד.

אֲבָל כְּשֶׁמִּתְבּוֹנְנִים בְּדִיּוּק יוֹתֵר בְּטִבְעָם שֶׁל רָאשֵׁי אֵלּוּ כְּפִי שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ שָׁם, הֲרֵי לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַשְּׁאֵלָה אֵינָהּ נִפְטֶרֶת, אֶלָּא שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית מְזֻקֶּקֶת וְדַקָּה יוֹתֵר.

דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁכֶּתֶר מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת כְּמוֹ הַמַּקִּיף שֶׁל עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת, הַכֶּתֶר הַמַּקִּיף הָעוֹמֵד לְמַעְלָה מֵחָב"ד. וּבִפְרָט יוֹתֵר, כֶּתֶר נֶחְלָק לִשְׁתֵּי בְּחִינוֹת: רָצוֹן וְתַעֲנוּג – רָצוֹן וְתַעֲנוּג. הַבְּחִינָה הַתַּחְתּוֹנָה דְּכֶתֶר, רָצוֹן, הִיא מְקוֹר כָּל הַנְּטִיּוֹת הַפְּרָטִיּוֹת וְהַהַשְׁפָּעוֹת הַיּוֹרְדוֹת לְאַחַר מִכֵּן בְּחָב"ד וּבַמִּדּוֹת; וְהַבְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה, תַּעֲנוּג, הִיא הַתַּעֲנוּג הַפְּנִימִי דְּנֶפֶשׁ הַמְחַיֶּה וּמְאַגֵּם אֶת הַכֹּל. וּבְזֶה מֻבָּן לְשׁוֹן "כֶּתֶר עַל רֹאשׁ" – שֶׁהַכֶּתֶר מֻנָּח עַל הָרֹאשׁ, כְּכֶתֶר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, וּמַקִּיף אוֹתוֹ מִבַּחוּץ.

וְכֵן מְבֹאָר בְּכַמָּה מַאֲמָרִים הַהֶבְדֵּל בֵּין חָב"ד וּבֵין כֶּתֶר בְּדֶרֶךְ גֻּלְגֹּלֶת וּמוֹחַ: חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת הֵם הַמּוֹחִין עַצְמָם, תֹּכֶן הַהֲבָנָה; וְכֶתֶר נִמְשָׁל לַגֻּלְגֹּלֶת, הָעֶצֶם הַמַּקִּיף וְהַמָּגֵן, הָעֶצֶם הַמַּקִּיף אֶת הַמּוֹחַ וּמִמֶּנּוּ יוֹצְאִים הַשְּׂעָרוֹת כְּרִבּוּי הַמְשָׁכוֹת דַּקּוֹת מְאֹד. וְעַל פִּי זֶה הָרֹאשׁ הַפְּנִימִי הוּא חָב"ד; וְכֶתֶר אֵינוֹ הָרֹאשׁ עַצְמוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁעַל הָרֹאשׁ.

וְעַל פִּי זֶה הָיָה מָקוֹם לוֹמַר שֶׁלְּשׁוֹן "רֹאשׁ" עַל כֶּתֶר אֵינֶנָּה אֶלָּא בְּדֶרֶךְ מָשָׁל – דּוֹמֶה לְ"רֹאשׁ" בְּמֶשֶׁךְ מַעֲלָתוֹ וּבְעִנְיַן הַהַקָּפָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁהַכֶּתֶר הוּא לְמַעְלָה מֵהָרֹאשׁ. אֲבָל הָעִנְיָנִים הַפְּרָטִיִּים הַמְרַכְּבִים אֶת הָרֹאשׁ בָּאָדָם – כְּלֵי הַהַרְגָּשָׁה וְהַהַבְחָנָה, פָּנִים וְחֻשִּׁים – כֻּלָּם נִתְלִים, בְּדֶרֶךְ זֶה, בַּמּוֹחִין עַצְמָם וּבַפַּרְצוּפִים הַתַּחְתּוֹנִים הַיּוֹצְאִים מֵהֶם. וְכֶתֶר נִשְׁאַר כְּמַקִּיף פָּשׁוּט דְּרָצוֹן וְתַעֲנוּג, וְלֹא כְּ"רֹאשׁ" מְמֻפְרָט.

וְאַף גַּם כִּי כְּשֶׁעוֹלִים מִקְּלָלִיּוּת הַכֶּתֶר לְעוֹמֶק הַגָּדוֹל דְּ"עֵץ הַחַיִּים" בְּעִנְיַן אֲרִיךְ אַנְפִּין, שֶׁשָּׁם נֶאֱמַר עַל שָׁלוֹשׁ רֵישִׁין – רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע, רֵישָׁא דְּאַיִן, רֵישָׁא דַּאֲרִיךְ – הֲרֵי לִכְאוֹרָה מָצָאנוּ בֶּאֱמֶת שְׁלוֹשָׁה "רָאשֵׁי"ם. אַךְ כְּשֶׁעוֹמְדִים עַל תּוֹכָנָם כְּפִי שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ עַל יְדֵי הָאֲרִיז"ל וּכְמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שׁוּב נִפְגָּשִׁים אָנוּ בְּעִנְיַן שֶׁל פְּשִׁיטוּת מְסֻיֶּמֶת, בְּהֶעְלֵם, שֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ מְבִיאֵנוּ אֶל הָ"רֹאשׁ" הַמְּמֻפְרָט שֶׁל פָּנִים וְחֻשִּׁים שֶׁאָנוּ מְבַקְּשִׁים.

כִּי רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע הוּא הָרֹאשׁ שֶׁאֵינוֹ נוֹדָע, הַשֹּׁרֶשׁ הַנֶּעְלָם בְּתַכְלִית שֶׁל הָרָצוֹן הָאֱלֹקִי, לְמַעְלָה מִכָּל הַשָּׂגָה, גַּם דִּגְבֵי הַמּוֹחִין הָעֶלְיוֹנִים בְּיוֹתֵר. הִיא בְּחִינַת כֶּתֶר שֶׁבְּכֶתֶר, פְּשִׁיטוּת הַמֻּחְלֶטֶת דֶּאֱלֹקוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא עוֹלָה בְּרָצוֹן לְהַאֲצִיל. רֵישָׁא דְּאַיִן הוּא רֹאשׁ הָאַיִן, הַבְּחִינָה דְּ"לֹא מְאוּמָה", שֶׁבָּהּ הָאוֹר כְּבָר נוֹטֶה לְגִילּוּי וְאַף עַל פִּי כֵן עוֹדֶנּוּ בְּמַצָּב שֶׁל בִּטּוּל וְאַיִן בְּתַכְלָה, קֹדֶם הַצִּיּוּר דְּשֵׂכֶל. רֵישָׁא דַּאֲרִיךְ הוּא הָרֹאשׁ הַמְּמֻשָּׁךְ דַּאֲרִיךְ אַנְפִּין כְּבָר כְּמוֹ שֶׁהוּא נוֹטֶה לִהְיוֹת מָקוֹר לַפַּרְצוּפִים הַפְּנִימִיִּים, שֹׁרֶשׁ הַמּוֹחִין דְּעַתִּיק וַאֲרִיךְ כְּמוֹ שֶׁיִּתְגַּלּוּ לְאַחַר מִכֵּן.

וְעַל פִּי זֶה, כָּל שְׁלוֹשָׁה רֵישִׁין אֵלּוּ אֵינָם אֶלָּא דַּרְגּוֹת בְּהֶעְלֵם וּבְגִילּוּי שֶׁל רָצוֹן וְתַעֲנוּג, שֶׁל הָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג הָאֱלֹקִי הַפָּשׁוּט בִּבְרִיאָה, כְּמוֹ שֶׁהֵם בִּמְדִינָתָם עַצְמָם קֹדֶם שֶׁנִּכְנָסִים לִכְלֵי הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת. וְאַף שֶׁנִּקְרָאִים הֵם "רָאשֵׁי"ם, מִכָּל מָקוֹם עִנְיָנָם עֲדַיִן אֵינוֹ עִנְיַן עֵינַיִם הָרוֹאוֹת, אָזְנַיִם הַשּׁוֹמְעוֹת וְכוּ', אֶלָּא הֵם הַמָּקוֹר הָעֶלְיוֹן לְעֶצֶם הָאֶפְשָׁרוּת שֶׁתִּהְיֶה כְּלָל הַשָּׂגָה

וְהַרְגָּשָׁה.

וְזֶה מֻדְגָּשׁ יוֹתֵר כַּאֲשֶׁר מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת שֶׁקֶּתֶר, גַּם עִם שְׁלוֹשָׁה רֵישִׁין שֶׁבּוֹ, הוּא בְּעִקָּר עִנְיָן הַמַּקִּיף. רָצוֹן הוּא הַמִּשְׁתָּרֵעַ בְּקַו יָשָׁר עַל כָּל הַכֹּחוֹת בְּשָׁוֶה; וְהַתַּעֲנוּג הוּא תַּעֲנוּג פָּשׁוּט, פְּנִימִי, שֶׁקּוֹדֵם לְכָל הִתְבּוֹנְנוּת בְּתוֹכֶן פְּרָטִי. אֲמִתָּהּ שֶׁמִּקֶּתֶר נִמְשָׁכִים "שַׂעֲרוֹת", צִנּוֹרוֹת דְּדִיקְנָא, הַמַּשְׁפִּיעִים לְכָל הָאֵבָרִים וְהַכֹּחוֹת; אֲבָל הֵם מְתֹאָרִים כְּגִילּוּיִים דַּקִּים בְּיוֹתֵר, כְּאוֹר שֶׁכְּבָר עָבַר עַל יְדֵי רִבּוּי צִמְצוּמִים וְאֵינוֹ אֶלָּא שְׁאֵרִית קַלָּה מֵהָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג הָרִאשׁוֹנִים. וְהַצִּיּוּר הַפְּרָטִי שֶׁל הַכֹּחוֹת עַצְמָם נִתְלֶה בַּמּוֹחִין וּבַמִּדּוֹת.

וְאִם כֵּן, הִנֵּה נוֹלְדָה לָנוּ צוּרָה חֲדָשָׁה שֶׁל קֻשְׁיָתֵנוּ. מִצַּד אֶחָד, תּוֹרַת הָאֲרִיזַ"ל מְדַבֶּרֶת בְּפֵירוּשׁ עַל "רֹאשׁ לְמַעְלָה מֵהָרֹאשׁ", עַל קֶתֶר וּשְׁלוֹשָׁה רֵישִׁין, וְהַחֲסִידוּת מְגַלָּה בָּהֶם עִנְיָנִים נַעֲלִים בְּיוֹתֵר דְּרָצוֹן וְתַעֲנוּג, שֹׁרֶשׁ הַמַּמָּשׁ עֶלְיוֹן לְכָל הַכֹּחוֹת הַנִּגְלִים. וּמִצַּד שֵׁנִי, כָּל זֶה נֶאֱמָר בִּלְשׁוֹן פְּשִׁיטוּת וּמַקִּיף; הוּא נוֹתֵן לָנוּ דַּרְגּוֹת עֶלְיוֹנוֹת יוֹתֵר וְעוֹד יוֹתֵר בְּ"כְלָלִיּוּת הָרֹאשׁ", אֲבָל לֹא אֶת הָרֹאשׁ הַפְּנִימִי הַמְּפֹרָט שֶׁל כְּלֵי הַהַרְגָּשָׁה וְהַהוֹצָאָה אֶל הַפֹּעַל.

וּבְמִלִּים אֲחֵרוֹת: קֶתֶר וְהָרֵישִׁין שֶׁבּוֹ מְבָאֲרִים אֵיךְ יָכוֹל לִהְיוֹת רֹאשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל – אֵיךְ יֵשׁ בַּנֶּפֶשׁ, וּבָאֱלֹקוּת, דַּרְגָּה שֶׁהִיא נַעֲלָה מִן הַשֵּׂכֶל וּמַקֶּפֶת אוֹתוֹ. הֵם מְבָאֲרִים מַעֲלַת הָרָצוֹן עַל הַשֵּׂכֶל, וּמַעֲלַת הַתַּעֲנוּג עַל הַהֲבָנָה, וְאַף אֶת הָאֹפֶן שֶׁבּוֹ דַּרְגּוֹת עֶלְיוֹנוֹת אֵלּוּ מְאִירוֹת בַּמּוֹחִין עַל יְדֵי הַמָּשָׁל דְּגֻלְגֹּלֶת וְשַׂעֲרוֹת. אֲבָל עֲדַיִן אֵינָם עוֹנִים לָנוּ: אֵיפֹה הָעַיִן כְּכֹחַ מְיֻחָד דִּרְאִיָּה, הָאֹזֶן כְּכֹחַ מְיֻחָד דִּשְׁמִיעָה, הָאַף כְּרוּחַ, הַפֶּה וְהַגָּרוֹן כְּכֵלִים מְדֻיָּקִים דְּדִבּוּר – בְּתוֹךְ הָרֹאשׁ הָעֶלְיוֹן?

כִּי גַּם בָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן, גַּם כְּשֶׁאוֹמְרִים שֶׁהַגֻּלְגֹּלֶת הִיא לְמַעְלָה מִן הַמּוֹחַ, וְשֶׁהָרָצוֹן הוּא לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל, עֲדַיִן לֹא נָגַעְנוּ בְּסוֹד הַפָּנִים. הַגֻּלְגֹּלֶת הִיא הַקְּלִפָּה הַפְּשׁוּטָה, וְהָרָצוֹן הוּא נְטִיָּה פְּשׁוּטָה; מַה־שֶּׁאֵין כֵּן הַפָּנִים, שֶׁהֵם סֵדֶר מֻרְכָּב שֶׁל פְּתָחִים וּשְׁעָרִים, שֶׁלְּכָל אֶחָד דִּינִים וְצִיּוּר מְיֻחָד, שֶׁעַל יְדֵיהֶם נִגְלֵית הַפְּנִימִיּוּת דְּנֶפֶשׁ וְעַל יְדֵיהֶם הִיא מִתְיַחֶסֶת עִם הָעוֹלָם. הַגֻּלְגֹּלֶת הִיא לְמַעְלָה מִן הַפָּנִים, אֲבָל אֵינָהּ הַפָּנִים.

וְעַל פִּי זֶה, לְהַגִּיד שֶׁקֶּתֶר הוּא "גֻּלְגֹּלֶת" דַּאֲצִילוּת, וּשְׁלוֹשָׁה רֵישִׁין הֵם דַּרְגּוֹתֶיהָ הָעֶלְיוֹנוֹת, נוֹתֵן לָנוּ אָמְנָם רֹאשׁ עֶלְיוֹן יוֹתֵר – אֲבָל רַק בְּאֹפֶן דְּגֻלְגֹּלֶת, וְלֹא בְּאֹפֶן דְּפָנִים. זֶה מְבָאֵר לָנוּ מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מֵהָעֵינַיִם וְהָאָזְנַיִם, אֲבָל לֹא מַה הֵם בְּשָׁרְשָׁם.

וְהַנְּקוּדָה נַעֲשֵׂית עֲדַיִן חַדָּה יוֹתֵר כַּאֲשֶׁר זוֹכְרִים שֶׁהַזִּהוּי הַקְּלָסִי שֶׁל חָבַ"ד כְּ"רֹאשׁ פְּנִימִי" מְדַבֵּר בְּעִקָּר עַל הַשֵּׂכֶל: חָכְמָה כִּבְחִינַת הַבָּרָק הַפִּתְאֹמִי, בִּינָה כְּהַרְחָבָה וְהַבְהָרָה, דַּעַת כְּהַקֶּשֶׁר הַמְאַחֵד בֵּין הַמַּשְׂכִּיל וְהַמּוּשָּׂג. שְׁלוֹשָׁה אֵלּוּ נִקְרָאִים מוֹחִין; וְהַדִּבּוּר שָׁם הוּא עַל אֹפַנִּים שׁוֹנִים שֶׁל יְדִיעָה וַהֲבָנָה. הַצּוּרוֹת הַדַּקּוֹת שֶׁל הַהַרְגָּשָׁה – רְאִיָּה לְעֻמַּת שְׁמִיעָה, הַבְחָנַת רוּחַ, הַטְּעִימָה וְהַדִּבּוּר הַמְגַלִּים וּמְמַתְּקִים אֶת הַמִּדּוֹת – אֵינָם אֶלָּא רְמוּזִים שָׁם בְּאֹפֶן מַקִּיף, כְּהַגְדָּרוֹת כְּלָלִיּוֹת עַל "דַּרְגּוֹת עֶלְיוֹנוֹת" וְ"דַרְגּוֹת תַּחְתּוֹנוֹת" בְּדַעַת, וְלֹא כְּמַפָּה מְסֻדֶּרֶת שֶׁל אַנָּאטוֹמְיָה עֶלְיוֹנָה מְפֹרֶטֶת.

לְסִכּוּם הַדָּבָר: מִצַּד כֶּתֶר וְאַרִיךְ אַנְפִּין עֲדַיִן לֹא נִתְפָּרְקָה קֻשְׁיָתֵנוּ; וּמִצַּד חָב"ד כְּרֹאשׁ פְּנִימִי גַּם כֵּן עֲדַיִן לֹא נִתְפָּרְקָה. לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל יֵשׁ לָנוּ רָאשֵׁי דְּהֶעְלֵם וּפְשִׁיטוּת, שֶׁלְּשׁוֹנָם רָצוֹן וְתַעֲנוּג; וּבְתוֹךְ הַשֵּׂכֶל יֵשׁ לָנוּ מוֹחִין שֶׁלְּשׁוֹנָם חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת. וְאֵין אַחַת מִדַּרְגּוֹת אֵלּוּ, כְּפִי שֶׁהֵן מְבֹאָרוֹת בְּדֶרֶךְ הָרָגִיל, מוֹלִידָה לָנוּ סֵדֶר מְמֻבְנֶה שֶׁל חָשִׁים רוּחָנִיִּים הַמַּקְבִּילִים לַפָּנִים הַמְּמֻפְרָטִים שֶׁבָּאָדָם.

לָכֵן נִרְאֶה שֶׁאָנוּ מֻכְרָחִים לוֹמַר, עַל כָּל פָּנִים בְּדֶרֶךְ הִתְבּוֹנְנוּת, שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלָלִיּוּת דְּעִנְיַן הָ"רֹאשׁ" – בֵּין בְּכֶתֶר וּבֵין בְּחָב"ד – יֵשׁ עוֹד סֵדֶר אַחֵר, נֶעְלָם יוֹתֵר, שֶׁאֵינוֹ מִתְזַהֶה לֹא עִם הַמַּקִּיף הַפָּשׁוּט דְּרָצוֹן וְתַעֲנוּג, וְלֹא עִם הַמּוֹחִין הַמֻּפְשָׁטִים דְּשֵׂכֶל. סֵדֶר שֶׁמְּדַבֵּר לֹא רַק עַל "רֹאשׁ" כְּעִנְיָן מַעֲלָה, אֶלָּא עַל "פָּנִים" כְּעִנְיָן גִּילּוּי; לֹא רַק עַל פְּנִימִיּוּת וּמַקִּיף, אֶלָּא עַל הַצִּנּוֹרוֹת הַמְּיֻחָדִים שֶׁעַל יְדֵיהֶם הַפְּנִימִיּוּת נַעֲשֵׂית פָּנִים.

וְרֶמֶז לְזֶה יֵשׁ כְּבָר בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה וַחֲזַ"ל עַצְמָם, שֶׁכְּפִי שֶׁנִּרְאֶה לְהַלָּן מַדְגִּישִׁים לֹא רַק "רֹאשׁ" אֶלָּא גַּם "פָּנִים" – "יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ", "יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ", "פָּנִים אֶל פָּנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם". לְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ מוֹרִים שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַקָּטֶגוֹרְיוֹת דְּגֻלְגֹּלֶת וּמוֹחַ, דְּכֶתֶר וּמוֹחִין, יֵשׁ עוֹד עִנְיָן נוֹסָף: עִנְיַן הַפָּנִים, שֶׁאֵינוֹ לֹא הַמַּקִּיף הַפָּשׁוּט דְּכֶתֶר וְלֹא הַשֵּׂכֶל הַטָּהוֹר דְּחָב"ד, אֶלָּא תְּצוּרָה מְיֻחֶדֶת שֶׁעַל יָדָהּ הַנֶּפֶשׁ פּוֹנָה לַחוּץ וּפוֹגֶשֶׁת.

וּבֵיאוּר עִנְיָן זֶה, וְהַחֲקִירָה אִם יֵשׁ, בֶּאֱמֶת, "מַעֲרֶכֶת פָּנִים" עֶלְיוֹנָה הַפּוֹעֶלֶת בְּהַקַּבָּלָה וּבְשֹׁרֶשׁ לְרָאשֵׁי הָעֶלְיוֹנִים הָאֵלּוּ, יִהְיוּ הַשָּׁלָב הַבָּא בְּהִתְבָּרְרוּת קֻשְׁיָתֵנוּ.

ג

וְאִם כֵּן, צָרִיךְ עַכְשָׁיו לְהָסִיט אֶת הַדַּעַת מֵהָעִנְיָן הַכְּלָלִי דְּ"רֹאשׁ" אֶל הָעִנְיָן הַמְּדֻיָּק יוֹתֵר דְּ"פָּנִים". דְּהַיְינוּ, שֶׁבִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אֵינָם בְּחִינוֹת חֲלוּפוֹת, וְאֵין זֶה תַּרְגּוּם זֶה. "רֹאשׁ" מוֹרֶה עִקָּר עַל גֹּבַהּ, רֵאשִׁית, עִלּוּי – "רֹאשׁ כָּל הַדְּבָרִים" – מַה שֶּׁאֵין כֵּן "פָּנִים" מוֹרֶה עַל גִּלּוּי, פְּנִיָּה, הִתְמַצְּאוּת זֶה לְזֶה. וּכְיָדוּעַ, דִּבְלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ כָּל לָשׁוֹן הוּא דַּוְקָא, וְאֵין מִלָּה יוֹתֶרֶה. וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה בָּחֲרָה לְדַבֵּר כָּל כָּךְ הַרְבֵּה עַל "פָּנִים" בְּעִנְיַן אֱלֹקוּת, הֲרֵי זֶה גּוּפָא רֶמֶז שֶׁכָּאן נִמְצָא הַשֹּׁרֶשׁ לְמַה שֶּׁאָנוּ מְבַקְשִׁים.

וּמוֹצְאִים אָנוּ: "יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם". וְכֵן: "פָּנִים אֶל פָּנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם". וְעוֹד: "בְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ חַיִּים". וְאֵין אֵלּוּ רַק לְשׁוֹנוֹת שְׁאֵלָה וּמָשָׁל עַל חֵן וְקִרְבָה בְּעָלְמָא, אֶלָּא הֵם מְגַדְּרִים סֵדֶר הַגִּלּוּי מְיֻחָד: יֵשׁ בֶּאֱמֶת עִנְיָן שֶׁנִּקְרָא "פְּנֵי ה'", מוֹד דֶּאֱלֹקוּת שֶׁאֵינוֹ נִתְאָר לֹא בְּ"רֹאשׁ", וְלֹא בְּ"שֵׁם", וְלֹא בְּ"כָבוֹד" בִּלְבַד, אֶלָּא דַּוְקָא בְּ"פָּנִים".

וְצָרִיךְ לְהָבִין: אִם כֵּן הוּא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר, שֶׁהַמּוֹחִין הֵם כְּבָר הַפְּנִימִיּוּת דְּהַפַּרְצוּף, מַדּוּעַ אֵינָהּ הַתּוֹרָה וַחֲזַ"ל מִסְתַּפְּקִים בִּלְשׁוֹן דְּ"ה' בְּכָל חָכְמָתוֹ" אוֹ "דַּעַת אֱלֹקִים", אֶלָּא מַדְגִּישִׁים דַּוְקָא לְשׁוֹן פָּנִים – "אוֹר פָּנֶיךָ", "יִשָּׂא ה' פָּנָיו"? עַל כָּרְחֵךְ יֵשׁ בֶּאֱלֹקוּת חֵלֶק שֶׁהַתֹּאַר הָעִקָּרִי שֶׁלּוֹ אֵינוֹ שֵׂכֶל, וְלֹא רָצוֹן, וְלֹא תַּעֲנוּג, אֶלָּא דַּוְקָא פָּנִים.

וְעוֹד יוֹתֵר, רוֹאִים אָנוּ שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁהוּא הַגִּלּוּי הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר דֶּאֱלֹקוּת בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַלָּשׁוֹן הַנֶּאֱמָר הוּא: "פָּנִים אֶל פָּנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם". וְהִנֵּה דִּבּוּר הוּא הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִן הַמּוֹחִין עַל יְדֵי הַמִּדּוֹת עַד מַלְכוּת, וְאַף עַל פִּי כֵן מְתָאֶרֶת הַתּוֹרָה אֶת מְצִיאוּת הַגִּלּוּי לֹא כְּ"שֵׂכֶל אֶל שֵׂכֶל", וְלֹא כְּ"רָצוֹן אֶל רָצוֹן", אֶלָּא כְּ"פָנִים אֶל פָּנִים". וְזֶה מוֹרֶה שֶׁבְּעִקָּר מַהֲמַד הַר סִינַי לֹא עָמְדָה רַק הַהִתְחַבְּרוּת דְּשֵׂכֶל הָאֱלֹקוּת עִם שֵׂכֶל הַנִּבְרָא, אֶלָּא הָיְתָה שָׁם הַתְאַמְּצַת יְשִׁירָה דְּ"פָנִים" – פָּנִים עֶלְיוֹנִים פּוֹגְשִׁים בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל.

וּלְקָרֵב עִנְיָן זֶה, צָרִיךְ לְהַקְדִּים כְּלָל בְּחַסִּידוּת בְּעִנְיַן "פָּנִים" וְ"אֲחוֹרַיִים". כְּיָדוּעַ מִן הַזֹּהַר שֶׁ"פָּנִים הוּא פְּנִימִיּוּת" – הַפָּנִים הֵם הַפְּנִימִיּוּת. פֵּירוּשׁ הַדָּבָר, כְּשֶׁהַתּוֹכֶן הַפְּנִימִי שֶׁל הַדָּבָר נִגְלֶה וְנִתְפָּס לְעַצְמוֹ, לְשֵׁם עַצְמוֹ, זֶה נִקְרָא פָּנִים; מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁהַגִּלּוּי הוּא רַק מִטַּעַם צַד שֵׁנִי, אוֹ בְּאֹפֶן חִיצוֹנִי, זֶה נִקְרָא אֲחוֹרַיִים, "הַגַּב". וְהִנֵּה כָּאן נִמְצֵאת כְּאִלּוּ סְתִירָה: אִם פָּנִים פֵּירוּשׁוֹ פְּנִימִיּוּת, מַדּוּעַ אֵינוֹ מְזֻהֶה פָּשׁוּט עִם הַפְּנִימִיּוּת דְּמוֹחִין אוֹ דְּמִדּוֹת? מַה מְּאַכְרֵחַ אֶת הַתּוֹרָה לְהַפְרִיד וּלְיַחֵד לָשׁוֹן מְיֻחֶדֶת דְּ"פָנִים"?

אֲבָל הַבֵּיאוּר הוּא, שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת בְּ"פְנִימִיּוּת". יֵשׁ פְּנִימִיּוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא לְעַצְמָהּ, פְּנִימִית, פְּנוּיָה לִפְנִים; וְיֵשׁ פְּנִימִיּוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא כְּבָר עוֹמֶדֶת בְּיַחַס שֶׁל "הִתְפַּנּוּת" – פְּנוּיָה לַחוּץ אֶל הַזּוּלַת. הַמַּדְרֵגָה הָרִאשׁוֹנָה הִיא עִנְיַן אוֹר פְּנִימִי בְּשָׁרְשׁוֹ: אוֹר הַמְמַלֵּא אֶת הַכְּלִי וּמִתְיַחֵד עִמּוֹ, אֲבָל עֲדַיִן לֹא נִתְלַבֵּשׁ בְּצוּרַת פָּנִים. הַמַּדְרֵגָה הַשְּׁנִיָּה הִיא פְּנִימִיּוּת כְּשֶׁהִיא כְּבָר לָבְשָׁה אֵיזֶה צִיּוּר דְּפָנִים, עַד שֶׁנִּתְקַבֵּל לִהְיוֹת "נִרְאֶה", "נִפְגָּשׁ", "נִדְבָּר אִתּוֹ". זֶה כְּבָר סֵדֶר שֶׁל מִמְשָׁק וְהִתְמַצְּאוּת.

וְזֶהוּ הַהֶבְדֵּל הַנִּמְצָא בְּחַסִּידוּת בֵּין אוֹר פְּנִימִי לְאוֹר מַקִּיף, וּבֵין הָעִנְיָן הַבֵּינוֹנִי שֶׁעַל יָדוֹ הֵם נִפְגָּשִׁים. אוֹר פְּנִימִי הוּא הָאוֹר הַמֻּגְבָּל וּמְדֻדָּד כְּפִי הַמְקַבֵּל; אוֹר מַקִּיף מַקִּיף וְאֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ. אֲבָל גִּלּוּי הַפָּנִים אֵינוֹ לֹא הַפְּנִימִיּוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא לְעַצְמָהּ, וְלֹא הַמַּקִּיף הַסּוֹבֵב. אֶלָּא פָּנִים הוּא עֶצֶם הַ"גְּבוּל" שֶׁבּוֹ הַפְּנִימִיּוּת בָּאָה עַד קְצֵה הָ"אֲנִי" וּמַצִּיגָה עַצְמָהּ לַזּוּלַת, וְעִם זֶה נוֹשֵׂאת בְּתוֹכָהּ אֶת אֲמִתַּת הַפְּנִימִיּוּת. זֶהוּ הַנְּקוּדָּה שֶׁבָּהּ הַפְּנִימִיּוּת נַעֲשֵׂית גִּלּוּי וְעִם כָּל זֹאת נִשְׁאֶרֶת פְּנִימִיּוּת.

וְכָךְ הוּא בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁמֻּדְגָּשׁ בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט בְּהַמָּשָׁל הַגַּשְׁמִי שֶׁל הַפָּנִים הַחוּמְרִיִּים. הַמּוֹחִין אָמְנָם נִמְצָאִים בַּגֻּלְגֹּלֶת, וְהַמִּדּוֹת בַּלֵּב, אֲבָל בְּאֵיזֶה מָקוֹם פּוֹגְשִׁים אֶת הָאָדָם? לֹא בַּמּוֹחַ גּוּפוֹ, וְלֹא בַּלֵּב גּוּפוֹ, אֶלָּא בַּפָּנִים. הַפָּנִים מְקַבְּצִים כֻּלָּם יַחַד אֶת כָּל הַחֲשִׁים – עֵינַיִם, אָזְנַיִם, אַף, פֶּה – וְעַל יְדֵיהֶם הַפְּנִימִיּוּת דְּהַנֶּפֶשׁ מִתְגַּלָּה. וְלָכֵן אָמְרוּ חז"ל שֶׁ"כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת" – וְהֵיכָן נִרְאֶה כָּבוֹד זֶה? בְּזִיו הַפָּנִים. כְּבוֹדוֹ שֶׁל אָדָם נִכָּר בְּפָנָיו, בִּמְנוּחָתָם, בְּעִדּוּנָם, בְּזִיוָם.

וּמִזֶּה מְבֹחָר שֶׁהַפָּנִים אֵינָם סְתָם אֵבֶר אֶחָד מִן הָאֵבָרִים. הֵם כְּלָל הַמֶּרְכָּז, נְקוּדַּת כִּנּוּס הָעִקָּרִית, שֶׁבָּהּ הַחַיִּים הַפְּנִימִיִּים שֶׁל הָאָדָם נִגְלִים בְּצוּרָה שֶׁנִּתְקַבֶּלֶת לִפְגִישָׁה. הַמּוֹחַ יוֹדֵעַ, אֲבָל הָעַיִן הִיא שֶׁמַּרְאָה לַזּוּלַת שֶׁהוּא יוֹדֵעַ. הַלֵּב מַרְגִּישׁ, אֲבָל הַלֶּחִי מִסְתַּדֶּה, הַבִּטּוּי מִתְרַכֵּךְ אוֹ מִתְקַשֶּׁה, וְעַל יְדֵי זֶה הַזּוּלַת מַרְגִּישׁ אֶת מַצָּבוֹ הַפְּנִימִי. הַפֶּה הוּא אֵבֶר הַדִּבּוּר, אֲבָל כָּל הַפָּנִים מִשְׁתַּתְּפִים כְּשֶׁהַדְּבָרִים נֶאֱמָרִים. וְכָךְ הַפָּנִים הֵם הַמִּמְשָׁק בֵּין פְּנִימִיּוּת לְחִיצוֹנִיּוּת, בֵּין נֶפֶשׁ לָעוֹלָם.

וְאִם כֵּן לְמַטָּה, קַל וָחוֹמֶר לְמַעְלָה. כְּשֶׁהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת "בְּאוֹר פָּנֶיךָ", הִיא מְרַמֶּזֶת לֹא רַק עַל הֶאָרָה כְּלָלִית, אֶלָּא עַל הָעִנְיָן שֶׁהַפְּנִימִיּוּת דֶּאֱלֹקוּת מְאִירָה בְּאֹפֶן שֶׁהוּא "פָּנִים" – שֶׁאֶפְשָׁר לִפְגֹּשׁ אוֹתָהּ, שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּיַחַס דְּ"פָנִים אֶל פָּנִים" עִם הַמְקַבֵּל. "בְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ חַיִּים" – הַחַיִּים עַצְמָם נִתָּנִים לֹא מִמַּצִּיאוּת אֱלֹקוּת בְּעַצְמָהּ, וְלֹא מֵהָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג הַנֶּעְלָמִים דְּכֶתֶר, אֶלָּא מֵ"אוֹר פָּנֶיךָ", מִמָּקוֹם שֶׁהַפְּנִימִיּוּת כְּבָר בְּאֹפֶן שֶׁל פְּנִיָּה לַזּוּלַת.

וּמִכָּאן מַתְחִילִים אָנוּ לְהַכִּיר שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַמּוֹחִין צָרִיךְ לִהְיוֹת, בְּתוֹךְ עִנְיַן הָ"רֹאשׁ", סֵדֶר מְיֻחָד דְּ"פָנִים" – הַתְּצוּרָה שֶׁעִקַּר מַהוּתָהּ אֵינָהּ "מַחֲשָׁבָה" אֶלָּא "הִתְפַּנּוּת". כִּי אַף שֶׁהַמּוֹחִין הֵם מְקוֹר הַהַכָּרָה, מִטִּבְעָם הֵם פְּנִימִיִּים, וַעֲסָקָם בְּהַשָּׂגָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַפָּנִים, מִתְחִלָּתָם הֵם מְסֻדָּרִים כְּיַחַס: יֵשׁ לָהֶם צְדָדִים (יָמִין וּשְׂמֹאל), יֵשׁ לָהֶם עֵינַיִם הַמַּבִּיטוֹת לַחוּץ, אָזְנַיִם הַמְקַבְּלוֹת מִבַּחוּץ, אַף הַמַּרְגִּישׁ אֶת הָרוּחַ הַדַּקָּה בְּיוֹתֵר, פֶּה שֶׁגַּם מְקַבֵּל (טַעַם) וְגַם נוֹתֵן (דִּבּוּר). עֶצֶם הַצִּיּוּר דְּהַפָּנִים הוּא הִתְמַצְּאוּת וְהַחְלָפָה.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁהַזֹּהַר מְזַהֶה פָּנִים עִם פְּנִימִיּוּת: לֹא מִטַּעַם שֶׁהַפָּנִים הֵם הַפְּנִימִיּוּת עַצְמָהּ, אֶלָּא מִטַּעַם שֶׁ"הִתְפַּנּוּת" אֲמִתִּית הִיא דַּוְקָא כְּשֶׁהַפְּנִימִיּוּת הִיא הַנִּגְלֵית. אִם הַחִיצוֹן אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת הַפְּנִימִיּוּת, אֵין זֶה נִקְרָא פָּנִים אֶלָּא מַסֵּכָה, לְבוּשׁ, אֲחוֹרַיִים. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת "יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ", פֵּירוּשׁוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהַּ וּמַפְנֶה אֶת פְּנִימִיּוּתוֹ אֶל הַיְּהוּדִי, שֶׁהַחֵן וְהַתַּעֲנוּג הַפְּנִימִיִּים שֶׁלּוֹ יִתְגַּלּוּ בְּאֹפֶן שֶׁנִּתְקַבֵּל לְהַשָּׂגָה. וְכֵן "פָּנִים אֶל פָּנִים דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם" – הַדִּבּוּר הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁהַפְּנִימִיּוּת דֶּאֱלֹקוּת עָמְדָה בְּגִלּוּי לְנֶגֶד הַפְּנִימִיּוּת דְּיִשְׂרָאֵל, בְּלִי אֲחוֹרַיִים בֵּינֵיהֶם כְּלָל.

וְעַל פִּי זֶה, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָ"רֹאשׁ הֶחָסֵר" שֶׁבִּקַּשְׁנוּ אֵינוֹ נִמְצָא בְּהוֹסָפַת מוֹחִין עַל גַּבֵּי מוֹחִין, וְלֹא בְּהַנָּחַת כְּתָרִים עֶלְיוֹנִים יוֹתֵר וְעוֹד כְּתָרִים, אֶלָּא בְּהַכָּרָה שֶׁבֵּין הָ"רֹאשׁ" הַפָּשׁוּט דְּרָצוֹן וְתַעֲנוּג וּבֵין הָ"רֹאשׁ" הַמְפֹרָט דְּחָבַ"ד יֵשׁ סֵדֶר מְיֻחָד דְּ"פָנִים", מַעֲרֶכֶת פָּנִים, שֶׁכָּל עִנְיָנָהּ לְתַוֵּךְ בֵּין פְּנִימִיּוּת לְחִיצוֹנִיּוּת. וּבְמַעֲרֶכֶת פָּנִים זוֹ נִמְצָאִים, בְּשָׁרְשָׁם, הַחֻשִׁים הָרוּחָנִיִּים: רְאִיָּה, שְׁמִיעָה, רֵיחַ, טַעַם וְדִבּוּר. כִּי הַחֻשִׁים עַצְמָם אֵינָם אֶלָּא הָאֹפָנִים שֶׁבָּהֶם הַנֶּפֶשׁ פּוֹנָה אֶל הָעוֹלָם וְהָעוֹלָם פּוֹנֶה אֶל הַנֶּפֶשׁ.

וּבְמִלִּים אֲחֵרוֹת: הַחֻשִׁים אֵינָם כְּלֵי עֵזֶר מִקְרִיִּים הַנִּלְוִים לְ"רֹאשׁ" שֶׁכְּבָר הוּשְׁלַם בְּשֵׂכֶל, אֶלָּא הֵם עֶצֶם הַצִּיּוּר דְּפָנִים, אַרְכִיטֶקְטוּרָה שֶׁל מִמְשָׁק. לְפִיכָךְ הֵם צְרִיכִים לִהְיוֹת לָהֶם שֹׁרֶשׁ מַקְבִּיל בַּפָּנִים הָעֶלְיוֹנִים. וּמֵאַחַר שֶׁלְּשׁוֹן הַתּוֹרָה בְּעִנְיַן אֱלֹקוּת מַדְגִּישׁ כָּל כָּךְ אֶת הַ"פָּנִים", מֻצְדָּק לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ בֶּאֱלֹקוּת עִנְיָן מְסֻדָּר דְּפָנִים לְמַעְלָה מִן הַקָּטֶגוֹרְיוֹת הַכְּלָלִיּוֹת דְּ"רֹאשׁ" וּמוֹחִין.

אַךְ כָּל זֶה עֲדַיִן נִשְׁאָר בִּבְחִינַת כְּלָל – הַקְדָּמָה וְהַקָּפָה. כְּדֵי לְפָרֵט וּלְבָאֵר אֶת קֻשְׁיָתֵנוּ הָרִאשׁוֹנָה בְּדִיּוּק, צָרִיךְ עַכְשָׁיו לְבַקֵּשׁ בְּתוֹךְ עִנְיַן הַפָּנִים עַצְמוֹ מַעֲרֶכֶת מְדֻיֶּקֶת יוֹתֵר: "רֹאשׁ הַפָּנִים", שֶׁבּוֹ הַחֻשִׁים הָרוּחָנִיִּים הַלָּלוּ מְסֻדָּרִים כְּתַבְנִיּוֹת מְיֻחָדוֹת דִּסְפִירוֹת. וְזֶה יִהְיֶה, אִם יִרְצֶה ה׳, בֵּיאוּר הָעִנְיָן שֶׁנִּקְרָאֵהוּ "רֹאשׁ הַפָּנִים" – הָרֹאשׁ שֶׁבְּתוֹךְ הָרֹאשׁ, שֶׁבּוֹ נִתְצוּר הַמִּפְגָּשׁ דְּפָנִים וּמִמֶּנּוּ הוּא מִתְפַּשֵּׁט אֶל כָּל אֵבְרֵי הָעוֹלָמוֹת.

ד

וְאִם כֵּן, כְּדֵי שֶׁסֵּדֶר זֶה דְּפָנִים לֹא יִשָּׁאֵר רַק בִּבְחִינַת שֵׁם בְּעַלְמָא, אֶלָּא יִהְיֶה "צֶלֶם אָדָם" אֲמִתִּי, שֶׁעַל־יָדוֹ נִגְלֵית וּמִתְיַחֶסֶת הָאֱלֹקוּת, אָנוּ מֻכְרָחִים לוֹמַר שֶׁבְּתוֹךְ הַפָּנִים עַצְמָן יֵשׁ גַּם כֵּן רֹאשׁ – "רֹאשׁ הַפָּנִים" – שֶׁמְּסַדֵּר וּמְנַהֵל אֶת כָּל פְּרָטֵי הַפָּנִים. כִּי כְּשֵׁם שֶׁבְּתַבְנִית הָאָדָם הַכְּלָלִית יֵשׁ רֹאשׁ הַכּוֹלֵל וּמַנְהִיג אֶת כָּל הָאֵבָרִים, וּבְתוֹךְ רֹאשׁ זֶה יֵשׁ מוֹחִין וּמִדּוֹת וְכוּ' בְּסֵדֶר שֶׁלָּהֶם, כָּךְ מֻכְרָח שֶׁהַפָּנִים, מֵאַחַר שֶׁהֵם עוֹלָם שָׁלֵם דְּמִמְשָׁק, צְרִיכִים לִהְיוֹת בְּתוֹכָם רֹאשׁ פְּנִימִי מִשֶּׁלָּהֶם, שֶׁבּוֹ שָׁרוּשִׁים כֹּחוֹת הַמִּמְשָׁק בְּאֹפֶן כָּלוּט וּמְרֻכָּז.

וְזֶהוּ, בְּדֶרֶךְ אֶפְשָׁר, מַה שֶּׁנִּקְרָא בְּשֵׁם "רֹאשׁ הַפָּנִים" – הָרֹאשׁ שֶׁבְּתוֹךְ הָרֹאשׁ. לֹא כֶּתֶר אַחֵר לְמַעְלָה מִן הַכֶּתֶר, וְלֹא מַעֲרֶכֶת שֵׂכֶל אַחֶרֶת בְּתוֹךְ חָבַּ"ד, אֶלָּא תַּת־תַּבְנִית, פַּרְצוּף בְּתוֹךְ פַּרְצוּף, שֶׁהָעִנְיָן הַמְיֻחָד שֶׁלּוֹ אֵינוֹ הוֹלָדַת הָרַעְיוֹנוֹת וְלֹא הִתְעוֹרְרוּת הָרָצוֹן הַפְּשׁוּטָה, אֶלָּא עֶצֶם הַהִתְהַוּוּת דְּהַחֲשִׁים עַצְמָם בְּצִיּוּרָם הָעֶלְיוֹן.

כִּי כְּבָר מָצִינוּ בְּכִתְבֵי הַמְּקוּבָּלִים שֶׁבְּכָל מַדְרֵגָה וּמַדְרֵגָה יֵשׁ חֲלוּקָה פְּנִימִית יוֹתֵר: מוֹחִין דְּמוֹחִין, מִדּוֹת דְּמוֹחִין, מוֹחִין דְּמִדּוֹת וְכוּ'. פֵּירוּשׁ, שֶׁבְּתוֹךְ כְּלַל בְּחִינַת הַמּוֹחִין יֵשׁ מוֹחִין פְּנִימִיִּים יוֹתֵר, וּמוֹחִין חִיצוֹנִיִּים יוֹתֵר שֶׁכְּבָר נוֹטִים לִבְחִינַת מִדּוֹת; וְכֵן בְּתוֹךְ הַמִּדּוֹת עַצְמָן יֵשׁ בְּחִינוֹת שֵׂכֶל וְכוּ'. מִזֶּה אָנוּ רוֹאִים שֶׁדֶּרֶךְ הָאֱלֹקוּת הוּא, שֶׁכְּשֶׁנִּקְבַּע פַּרְצוּף כְּלָלִי, הוּא כּוֹלֵל בְּתוֹכוֹ פַּרְצוּפִים פְּרָטִיִּים לְפִי תּוֹכְנוֹ הַפְּנִימִי.

וְאִם כֵּן, מֵאַחַר שֶׁהִכַּרְנוּ אֶת הַפָּנִים כְּסֵדֶר מְיֻחָד, שֶׁתּוֹכְנוֹ הַפְּנִימִי הוּא גִּילּוּי פְּנִימִיּוּת בְּאֹפֶן דְּמִפְגָּשׁ – פָּנִים בְּפָנִים – נִמְצָא שֶׁבְּתוֹךְ פָּנִים אֵלּוּ צָרִיךְ לִהְיוֹת רֹאשׁ שֶׁהוּא הַנְּקוּדָּה הַכְּלוּלָה בְּיוֹתֵר שֶׁל אוֹתוֹ מִפְגָּשׁ, הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ נִתְצוּר כֹּחַ הַגִּילּוּי וְהַהִתְגַּלּוּת קֹדֶם שֶׁהוּא מִתְפַּשֵּׁט לִפְרָטֵי הָעוֹלָם. וְזֶהוּ רֹאשׁ הַפָּנִים.

וְהִנֵּה, עֶצֶם מְצִיאוּת דָּבָר כָּזֶה כְּבָר מְרֻמֶּזֶת בְּכַמָּה וְכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה, שֶׁבָּהֶם לְשׁוֹן הַהַגְשָׁמָה נִמְצֵאת לֹא רַק בְּאֹפֶן כְּלָלִי – "וַיְדַבֵּר ה'", "וַיִּזְכֹּר ה'" וְכוּ' – אֶלָּא בְּצִיּוּר גּוּפָנִי מְדֻיָּק שֶׁל אֵיבְרֵי הַפָּנִים, וּבִפְרָט בְּקֶשֶׁר לְעִנְיְנֵי הַשְׁגָּחָה וְגִילּוּי אֱלֹקוּת.

בְּעִנְיַן הָעֵינַיִם נֶאֱמַר "עֵינֵי ה' מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ", וּבְמָקוֹם אַחֵר "עֵינֵי ה' אֶל צַדִּיקִים". וְאֵין זֶה רַק מָשָׁל לִידִיעָה בִּכְלָל, שֶׁאִם כֵּן הָיָה דַּי לוֹמַר פָּשׁוּט "ה' יוֹדֵעַ" אוֹ "לְפָנָיו נִגְלֶה כָּל". אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה בּוֹחֶרֶת בַּצִּיּוּן דְּעֵינַיִם הַמְשׁוֹטְטוֹת וְהַמַּבִּיטוֹת, הַמּוֹרֶה עַל אֹפֶן מְיֻחָד דְּדַעַת – כְּעֵין רְאִיָּה, מַקִּיף, סוֹקֵר, מְבַחֵן – שֶׁנִּפְרָד מִבְּחִינַת שֵׂכֶל פְּנִימִי בְּעַלְמָא. הָעֵינַיִם הֵם כְּבָר הַתְחָלַת הַפָּנִים.

וְכֵן בְּעִנְיַן הָאָזְנַיִם: הַתּוֹרָה וְהַנְּבִיאִים מְדַבְּרִים בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת "אָזְנוֹ הִקְשִׁיב" וְ"אָזְנְךָ קַשֻּׁבָה", וּמְבֹאָר בְּדִבְרֵי חַז"ל שֶׁ"הַשַּׁעַר הַקָּרוֹב אֶצְלוֹ הוּא שַׁעַר הַדְּמָעוֹת", כִּי "לֹא בָזָה וְלֹא שִׁקַּץ תְּפִלַּת עָנִי" – וְהַכֹּל בִּלְשׁוֹן שֶׁל שְׁמִיעָה. וּבַזֹּהַר יֵשׁ בֵּיאוּר מְפֹרָט עַל "אָזְנַיִם" כְּצִנּוֹרוֹת דְּתוֹרָה וּתְפִלָּה, הַמְקַבְּלִים אֶת הַקּוֹל מִלְּמַטָּה. גַּם כָּאן רוֹאִים שֶׁגִּילּוּי הָרָצוֹן וְהַחֶסֶד בְּאֹפֶן דְּקַבָּלָה, דְּקַבָּלָה וְהַקְשָׁבָה, נִתָּן לוֹ הַצִּיּוּן דְּאֹזֶן, וְלֹא רַק הַצִּיּוּן דְּרָצוֹן פְּנִימִי אוֹ חָכְמָה.

וּבְעִנְיַן הָאַף, הָאַף הַגַּשְׁמִי, הַתּוֹרָה מְדַבֶּרֶת עַל "חֲרוֹן אַף ה'" – הִתְלַהֲטוּת הָאַף לְכַעַס – וּמִצַּד הַשֵּׁנִי "וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ". וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּזֹּהַר הָאַף הוּא הַמָּקוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְעוֹרֵר הַדִּין וּמִמֶּנּוּ גַּם כֵּן נִמְתָּק וְנִתְרַצֶּה. רֵיחַ, נְשִׁימָה, רוּחַ – הַכֹּל קָשׁוּר לְהַבְחָנָה פְּנִימִית דַּקָּה וּלְמַעֲבָר בֵּין דִּין לְרַחֲמִים. לְפִיכָךְ הָאַף עוֹמֵד בַּתּוֹרָה לֹא כְּדִמְיוֹן שִׁירִי בְּעָלְמָא, אֶלָּא כְּאֵיבָר מְיֻחָד בְּמִינוֹ בָּאֱלֹקוּת, הַשַּׁיָּךְ לְהַעֲרָכָה פְּנִימִית דַּקָּה יוֹתֵר מֵרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה.

וּבְעִנְיַן הַפֶּה, הַפֶּה הַקָּדוֹשׁ, מְבֹאָר בְּדִבְרֵי הַנְּבִיאִים וּבַקַּבָּלָה שֶׁ"מַלְכוּת פֶּה תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה" – מַלְכוּת הִיא הַפֶּה, כֹּחַ הַדִּבּוּר, שֶׁעַל־יָדוֹ "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ". כָּאן כְּבָר הַצִּיּוּר אֵינוֹ רַק פָּנִים, אֶלָּא נְקוּדָה שֶׁבָּהּ הַפָּנִים נֶהְפָּכִים לְחִיצוֹנִיּוּת הַבְּרִיאָה. אַף־עַל־פִּי־כֵן, הַפֶּה עֲדַיִן בַּפָּנִים וְנִמְנֶה בְּתוֹךְ אֵיבְרֵי הַפָּנִים, וּלְפִיכָךְ הוּא שַׁיָּךְ לַמַּעֲרֶכֶת שֶׁאָנוּ קוֹרְאִים לָהּ רֹאשׁ הַפָּנִים.

מִכָּל זֶה בָּרוּר שֶׁהַתּוֹרָה עַצְמָהּ מַדְגִּישָׁה עִנְיָן דְּ"פְּנֵי ה'" מְסֻדָּרִים, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עֵינַיִם, אָזְנַיִם, אַף וָפֶה, וְכָל אֶחָד בְּעִנְיָנוֹ הַמְיֻחָד בְּגִילּוּי. וְאֵלּוּ אֵינָם הַמּוֹחִין עַצְמָם, שֶׁהֲרֵי אֵין אוֹמְרִים "הַחָכְמָה רוֹאָה" אוֹ "הַבִּינָה שׁוֹמַעַת", אֶלָּא "עֵינֵי ה'", "אָזְנֵי ה'". וְגַם אֵינָם הָאֵבָרִים וְהַמִּדּוֹת, שֶׁהֲרֵי הַמִּדּוֹת נִמְדָּדוֹת בַּלֵּב וּבְהִתְפַּשְּׁטוּת הַיָּדַיִם וְהַגּוּף. אֶלָּא שֶׁהֵם מַעֲרֶכֶת בֵּינוֹנִית, לְמַעְלָה מֵאֵיבָרִים: כֹּחוֹת קַבָּלָה וְהַבְחָנָה וְהַבָּעָה, הָעוֹמְדִים בֵּין הָרֹאשׁ הַפְּנִימִי לְבֵין הָאֵבָרִים הַחִיצוֹנִים.

וְזֶהוּ בְּדִיּוּק הַמָּקוֹם שֶׁזֵּיהִינוּ כְּ"מַעֲרֶכֶת פָּנִים", וְהַשֹּׁרֶשׁ הַכָּלוּל שֶׁל כֹּחוֹת אֵלּוּ הוּא מַה שֶּׁאָנוּ קוֹרְאִים רֹאשׁ הַפָּנִים.

וְעַל פִּי זֶה יָבַן גַּם כֵּן מַה שֶּׁמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת בְּעִנְיַן חָמֵשׁ גְּבוּרוֹת דְּרֹאשׁ. הִנֵּה יָדוּעַ שֶׁבָּרֹאשׁ יֵשׁ חָמֵשׁ גְּבוּרוֹת, שֶׁאַחַר כָּךְ יוֹצְאוֹת לִבְחִינַת חָמֵשׁ גְּבוּרוֹת דְּפֶה, הֵן הֵן חָמֵשׁ הַצִּנּוֹרוֹת שֶׁעַל־יְדֵיהֶן נִתְבָּרֵר וְנִתְבַּטֵּא הַדִּבּוּר. וּבְכַמָּה מַאֲמָרִים מְבֹאָר שֶׁחָמֵשׁ אֵלּוּ הֵן הַשֹּׁרֶשׁ הַפְּנִימִי דְּצִמְצוּם וְהַבְדָּלָה, שֶׁעַל־יְדֵיהֶן הֶהֱמְשֵׁךְ הַפָּשׁוּט דְּשֵׂכֶל וְחַיּוּת נֶחְלָק לְאוֹתִיּוֹת וּמִלִּים מְסֻיָּמִים, וְכֵן לְהַשָּׂגוֹת פְּרָטִיּוֹת.

אַךְ כָּל זְמַן שֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים עֲלֵיהֶן רַק כְּ"גְבוּרוֹת דְּרֹאשׁ" בְּאֹפֶן כְּלָלִי, הַצִּיּוּן שֶׁלָּהֶן נִשְׁאָר מֻפְשָׁט. עַל־יְדֵי הַעֲמָדַת עִנְיַן רֹאשׁ הַפָּנִים יֵשׁ לוֹמַר שֶׁחָמֵשׁ גְּבוּרוֹת אֵלּוּ בֶּאֱמֶת מְקוֹמָן בְּתוֹךְ הַמַּעֲרֶכֶת פָּנִים: הֵן הַמַּעֲרֶכֶת הַדִּינִית הַפְּנִימִית שֶׁחוֹקֶקֶת אֶת הָאוֹר הַפָּשׁוּט דְּמוֹחִין לִבְחִינוֹת מְיֻחָדוֹת דְּחֻשִּׁים – רְאִיָּה, שְׁמִיעָה, רֵיחַ, טַעַם וְדִבּוּר. כָּל חוּשׁ הוּא נְתִיב גְּבוּרָה מְיֻחָד, פֶּתַח מְמֻדָּד, שֶׁעַל־יָדוֹ נִתְנֶה הָאוֹר דְּחָבַ"ד וְכֶתֶר לְהִתְיַחֵס פָּנִים אֶל פָּנִים עִם הַזּוּלַת – בֵּין אִם הַזּוּלַת הוּא הָעוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים, בֵּין אִם הוּא נֶפֶשׁ שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

כְּגוֹן, הָרְאִיָּה אֵינָהּ גִּילּוּי כְּלָלִי דְּחָכְמָה, אֶלָּא גְּבוּרָה מְיֻחֶדֶת הַמְצַמְצֶמֶת אֶת הַחָכְמָה לְקַו דַּק וְצַר שֶׁנִּתְפָּס בְּבַת אַחַת, בְּאֹפֶן מַקִּיף. הַשְּׁמִיעָה הִיא גְּבוּרָה אַחֶרֶת, הַמַּנַּחַת לַתּוֹכֶן לְהִקָּלֵט לְאַט־לְאַט וּבִפְנִימִיּוּת. הָרֵיחַ דַּק יוֹתֵר, הַטְּעִימָה פְּנִימִית יוֹתֵר, וְהַדִּבּוּר הוּא הַגְּבוּרָה הַהוֹפֶכֶת אֶת הַפְּנִימִי לְדָבָר חוּץ מְבֹרָר וּמְבֹטָּא. כָּל הַגְּבוּרוֹת הָאֵלּוּ נִמְשָׁכוֹת מֵרֹאשׁ הַפָּנִים, מֵאוֹתוֹ "רֹאשׁ דְּפָנִים" פְּנִימִי, שֶׁבּוֹ נֶחְקָקִים תְּחִלָּה הַנְּתִיבִים דְּמִפְגָּשׁ אֱלֹקִי.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן מֵאִיר בְּעִנְיַן חֲשִׁים רוּחָנִיִּים הַנִּזְכָּרִים בַּתַּנְיָא וּבְמַאֲמָרִים שֶׁל אַחַר זֶה. כְּשֶׁאוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ לְיִשְׂרָאֵל "עַיִן רוּחָנִית" לִרְאוֹת אֱלֹקוּת, אוֹ "אֹזֶן רוּחָנִית" לִשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי תוֹרָה בִּפְנִימִיּוּתָם וְכַיּוֹצֵא, הַכַּוָּנָה אֵינָהּ רַק שֶׁהַשֵּׂכֶל רַךְ וְקַבְּלָן אוֹ שֶׁהַמִּדּוֹת מְזֻכָּכוֹת, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בַּנֶּפֶשׁ הָאָדָם הִתְלַבְּשׁוּת מְצֻמְצֶמֶת דְּרֹאשׁ הַפָּנִים – פָּנִים רוּחָנִיִּים בְּתוֹךְ רֹאשׁוֹ עַצְמוֹ. כְּשֵׁם שֶׁבְּאָדָם הָעֶלְיוֹן יֵשׁ רֹאשׁ הַפָּנִים הַמֻּשְׁתָּל בְּתוֹךְ הָרֹאשׁ הַכְּלָלִי דְּכֶתֶר וְחָבַּ"ד, כָּךְ בְּנִשְׁמַת הָאָדָם יֵשׁ פָּנִים פְּנִימִיִּים הַמֻּשְׁתָּלִים בְּתוֹךְ כֹּחוֹתָיו הַכְּלָלִיִּים, שֶׁבָּהֶם יוֹשְׁבִים הַחֲשִׁים הָרוּחָנִיִּים.

וְיֵשׁ לוֹמַר, בִּלְשׁוֹן סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁבְּתוֹךְ פַּרְצוּף הָרֹאשׁ יֵשׁ פַּרְצוּף קָטָן דְּפָנִים, וּבְתוֹךְ זֶה יֵשׁ עוֹד רֹאשׁ פְּנִימִי יוֹתֵר – הוּא רֹאשׁ הַפָּנִים – שֶׁהוּא בְּעֵרֶךְ מוֹחִין דְּמוֹחִין בִּשְׁאָר עִנְיָנִים. הָרֹאשׁ הַכְּלָלִי (כֶּתֶר וְחָבַּ"ד) הוּא מְקוֹר הַתּוֹדָעָה וְהָרָצוֹן; הַפָּנִים הֵם אֹפֶן הַמִּפְגָּשׁ הַמּוּדָע; וְרֹאשׁ הַפָּנִים הוּא מְקוֹר הַמֶּרְכָּז שֶׁל כְּלֵי הַמִּפְגָּשׁ, הָאֵיבָרִים הָרוּחָנִיִּים שֶׁעַל־יְדֵיהֶם הַמִּפְגָּשׁ נַעֲשֶׂה אֶפְשָׁרִי.

וְעַל־יְדֵי כָּל הַנַּ"ל מַתְחִילִים אָנוּ לְהָשִׁיב עַל הַקֻּשְׁיָא הָרִאשׁוֹנָה. הָ"רֹאשׁ הֶחָסֵר" אֵינוֹ חָסֵר, אֶלָּא נִסְתָּר הָיָה בְּתוֹךְ הָרֹאשׁ, כְּרֹאשׁ הַפָּנִים, וַאֲבָרָיו הֵם הָעֵינַיִם, הָאָזְנַיִם, הָאַף וְהַפֶּה הָעֶלְיוֹנִים הַנִּזְכָּרִים בְּכָל הַתּוֹרָה וְהַזֹּהַר. וְאֵינָם מִתְלַבְּשִׁים פָּשׁוּט בְּחָבַּ"ד, וְגַם לֹא מִזְדַּהִים עִם מַלְכוּת בִּבְחִינָתָהּ הַכְּלָלִית, אֶלָּא הֵם מַעֲרֶכֶת כֹּחוֹת מְיֻחֶדֶת, הַיּוֹשֶׁבֶת בַּפָּנִים הָעֶלְיוֹנִים, וּמְתַוֶּכֶת בֵּין הַמּוֹחִין הַפְּשׁוּטִים לְהִתְפַּשְּׁטוּת הַמִּדּוֹת וְהַמַּעֲשִׂים בָּעוֹלָמוֹת.

אַךְ עוֹד כָּל זֶה אֵינוֹ אֶלָּא תֵּאוּר כְּלָלִי בִּמְקוֹמוֹ וּבְתַפְקִידוֹ שֶׁל רֹאשׁ הַפָּנִים. כְּדֵי לַעֲמוֹד עַל עָמְקוֹ בֶּאֱמֶת, וְלָדַעַת אֵיךְ כָּל חוּשׁ וְחוּשׁ הוּא תַּבְנִית סְפִירָתִית מְיֻחֶדֶת בְּתוֹךְ הָרֹאשׁ שֶׁבְּתוֹךְ הָרֹאשׁ, צָרִיךְ עַכְשָׁיו, בְּעֶזְרַת ה', לְהִכָּנֵס אֶל הַפְּרָטִים: לְהַשְׁקִיף עַל עִנְיַן הָעַיִן הָרוּחָנִית, הָאֹזֶן הָרוּחָנִית, רוּחַ הָרֵיחַ, טַעַם הָעֹנֶג וְדִבּוּר הַמַּלְכוּת, כָּל אֶחָד בְּסִדְרוֹ וּבַעֲבוֹדָתוֹ הַמְיֻחֶדֶת.

ה

וְהִנֵּה, הָרִאשׁוֹן לְכָל כְּלֵי הַמִּפְגָּשׁ הָאֵלּוּ, וְהָעִקָּרִי שֶׁבְּכָל הַחֲשִׁים שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים, הוּא הָעַיִן הָרוּחָנִית.

כִּי יָדוּעַ בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁתְּחִלַּת כָּל הַגִּילּוּי בַּנֶּפֶשׁ הוּא בַּנְּקוּדָּה דְּחָכְמָה, הַנִּקְרֵאת כֹּחַ הָרְאִיָּה. שֶׁהֲרֵי חָכְמָה אֵינָהּ הַהִתְפַּשְּׁטוּת וְהַהַסְבָּרַת הָעִנְיָן – זֶהוּ בִּינָה – אֶלָּא הַבְּלִיחָה הַפְּשׁוּטָה, הַבָּרָק הַמַּבְרִיק, שֶׁבּוֹ נִרְאֵית אֱמֶת הָעִנְיָן בְּהַבָּטָה אַחַת. וְזֶהוּ גַּם כֵּן הַטַּעַם שֶׁחָכְמָה מְיֻחֶסֶת לְעִנְיַן הָאַיִן, שֶׁהוּא בְּחִינַת הָאַיִן וְהָאֶפֶס, כִּי בְּאוֹתוֹ רֶגַע אֵין נִרְגֶּשֶׁת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמַּשְׂכִּיל כְּלָל, אֶלָּא הוּא כְּחַלּוֹן שָׁפוּף וְשָׁקוּף שֶׁעַל יָדוֹ נִרְאֶה הָעִנְיָן עַצְמוֹ.

אַךְ אִם נֹאמַר שֶׁהָעַיִן הָרוּחָנִית הִיא רַק חָכְמָה, עֲדַיִן לֹא יָצָאנוּ מִגֶּדֶר מוֹחִין בְּמִבְנָם הָרָגִיל. וְהַכַּוָּנָה כָּאן הִיא לְהַגְדִּיר אֶת הָעַיִן כְּתַצְרוּף מְיֻחָד בְּתוֹךְ רֹאשׁ הַפָּנִים, שֶׁהוּא יוֹתֵר מִבְּחִינַת כֹּחַ הַשֵּׂכֶל הַכְּלָלִי. לָכֵן צָרִיךְ לְהָבִין אֵיךְ נִמְשֶׁכֶת הַחָכְמָה אֶל הַפָּנִים וְנִתְצוֹרֶרֶת לִבְחִינַת אֵבֶר שֶׁל רְאִיָּה, וּמַהוּ תַּפְקִידָהּ שֶׁל הַתִּפְאֶרֶת בָּזֶה.

וּלְהַקְדִּים זֹאת, צָרִיךְ לְהַזְכִּיר תְּכוּנַת הָרְאִיָּה לְעֻמַּת הַשְּׁמִיעָה. שֶׁבְּכַמָּה מַאֲמָרִים מְבֹאָר שֶׁהָרְאִיָּה הִיא אֹפֶן שֶׁל וַדָּאוּת, וְהַשְּׁמִיעָה הִיא אֹפֶן שֶׁל אֱמוּנָה וַהֲבָנָה. שֶׁהֲרֵי הָרוֹאֶה אֵינוֹ צָרִיךְ לִרְאָיוֹת וּלְהוֹכָחוֹת; עֶצֶם מְצִיאוּת הַדָּבָר לְנֶגֶד עֵינָיו כּוֹפָה אוֹתוֹ. מַה־שֶּׁאֵין כֵּן הַשּׁוֹמֵעַ, שֶׁהַדָּבָר אֶצְלוֹ תָּלוּי בִּשְׁאֵלוֹת, בְּפִלְפּוּל, בְּקַבָּלָה אוֹ בִּדְחִיָּה. וְכֵן בֶּאֱלוֹקוּת יֵשׁ רְאִיָּה בֶּאֱלוֹקוּת – הַשָּׂגַת אֱלוֹקוּת כְּדָבָר הַנִּרְאֶה – וּשְׁמִיעָה בֶּאֱלוֹקוּת – קַבָּלַת אֱלוֹקוּת עַל־יְדֵי דְּבָרִים וְהַסְבָּרוֹת וְקַבָּלָה.

וְזֶהוּ עִנְיַן מַה שֶּׁכָּתוּב: "כִּי בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר". שֶׁאֵין הַכָּתוּב מִסְתַּפֵּק לוֹמַר רַק שֶׁאָנוּ יוֹדְעִים אוֹר, אוֹ שֶׁאָנוּ שׁוֹמְעִים עַל הָאוֹר, אֶלָּא שֶׁאָנוּ רוֹאִים אוֹר, וְעוֹד יוֹתֵר מִזֶּה – שֶׁהָרְאִיָּה הַזֹּאת הִיא "בְּאוֹרְךָ". שֶׁהָרְאִיָּה בֶּאֱלוֹקוּת אֵינָהּ כֹּחַ עַצְמִי שֶׁל הַנֶּפֶשׁ, אֶלָּא הִיא זֶה שֶׁהַנֶּפֶשׁ נַעֲשֵׂית כְּלִי לְאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַצְמוֹ, עַד שֶׁאוֹרוֹ שֶׁל הַשֵּׁם הוּא הַתָּוֶךְ וְהַתּוֹכֶן עַצְמוֹ שֶׁל הָרְאִיָּה. וְעַל כֵּן הָרְאִיָּה הָרוּחָנִית הִיא הַשָּׂגָה מִיָּדִית, קֹדֶם לַדִּבּוּר, וְקֹדֶם גַּם לְהִתְפַּשְּׁטוּת הַשֵּׂכֶל בְּמוֹחִין דְּבִינָה. זֹאת רְאִיָּה שֶׁהִיא עַצְמָהּ הִמְשָׁכַת אוֹר אֱלוֹקִי אֶל עֵין רֹאשׁ הַפָּנִים.

אַךְ גַּם כָּל זֶה אֵינוֹ אֶלָּא הַצַּד שֶׁבְּחָכְמָה. וְהַיְנוּ, אֵיפֹה נִכְנֶסֶת הַתִּפְאֶרֶת?

הִנֵּה עִנְיַן הַתִּפְאֶרֶת מְבֹאָר שֶׁהוּא תִּפְאֶרֶת הַיֹּפִי – הַהַרְמוֹנְיָה וְהַיֹּפִי הַנּוֹלָדִים מֵאִחוּד חֶסֶד וּגְבוּרָה, הַהַרְחָבָה וְהַצִּמְצוּם, לְדָבָר אֶחָד מְדֻיָּק וּמְמֻזָּג. וְעוֹד שֶׁתִּפְאֶרֶת הִיא בְּחִינַת רַחֲמִים, שֶׁרוֹאָה אֶת אֱמֶת הַמְּצִיאוּת וּמוֹרִידָה אֱלוֹקוּת בְּתוֹכָהּ בְּאֹפֶן מְדֻיָּק וְנָאֶה. וּבָאָדָם, תִּפְאֶרֶת הִיא הַמִּדָּה שֶׁמַּבִּיטָה עַל הַזּוּלַת לֹא בְּמִדַּת דִּין קָשֶׁה בִּלְבַד, וְלֹא בְּחֶסֶד שֶׁאֵינוֹ מְמֻדָּד, אֶלָּא בְּהַבָּטָה הַמְמֻזֶּגֶת, הַמַּכִּירָה אֶת הַנְּקוּדָּה הַפְּנִימִית, הַחֵלֶק אֱלוֹקָּא מִמַּעַל, גַּם כַּאֲשֶׁר הִיא נִסְתֶּרֶת.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָעַיִן הָרוּחָנִית שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים הִיא יִחוּד חָכְמָה וְתִפְאֶרֶת – תַּצְרוּף שֶׁבּוֹ בָּרָק הַחָכְמָה דְּאֱלוֹקוּת הַפְּשׁוּטָה מִיָּד מִתְלַבֵּשׁ בְּמִדַּת הַתִּפְאֶרֶת הַמְמֻזֶּגֶת וְהָרַחְמָנִית. שֶׁאִלּוּ חָכְמָה לְבַדָּהּ – הָיְתָה רוֹאָה רַק אֶת הָאֵין־סוֹף הַמֻּחְלָט, שֶׁהָעוֹלָמוֹת אֵינָם אֶלָּא כְּאַיִן וָאֶפֶס לְגַבָּיו. וְאִלּוּ תִּפְאֶרֶת לְבַדָּהּ – הָיְתָה מַשִּׂיגָה אֶת הַהֲדָר וְהַפָּתוֹס שֶׁבָּעוֹלָמוֹת, אֶת דְּרָמַת הַנְּשָׁמוֹת וּמַהֲלַךְ מַסְעוֹתֵיהֶן. אֲבָל הָעַיִן הָרוּחָנִית צְרִיכָה לִרְאוֹת אֶת שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד: אֶת הָאֵין־סוֹף וְאֶת יָפְיוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא מִתְגַּלֶּה בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֶת בִּטּוּל הַבְּרִיאָה וְאֶת יְקָרָהּ. וְזֶהוּ עִנְיַן הָעֵינַיִם שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים.

וְעַל פִּי זֶה יוּבַן גַּם מַה שֶּׁמְּדַבֵּר הַזֹּהַר בְּ"עֵינֵי הַדָּאִינָא" – עֵינֵי הַדִּין וְהָרַחֲמִים. כִּי הָרְאִיָּה אֵינָהּ רִשּׁוּם נֵיטְרָלִי שֶׁל מֵידָע, אֶלָּא אֹפֶן הָרְאִיָּה עַצְמוֹ כְּבָר כּוֹלֵל פְּסַק, הַכְרָעָה, נְטִיָּה לְצַד הַדִּין אוֹ לְצַד הָרַחֲמִים. כְּשֶׁעַיִן רֹאשׁ הַפָּנִים מְצֻבֶּעֶת יוֹתֵר בְּצַד הַגְּבוּרָה – הִיא עַיִן דְּדִינָא, "עֵינֶיהָ מְגַלְגְּלוֹת בָּאָרֶץ" בְּמַשְׁמַע שֶׁמְּחַפֶּשֶׂת עָוֹן. וּכְשֶׁהִיא מִתְגַּלָּה עַל־יְדֵי תִּפְאֶרֶת – הִיא עַיִן דְּרַחֲמִים, "עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ" – שֶׁעֵינֵי הַשֵּׁם מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ לֹא רַק לְגַלּוֹת, אֶלָּא לְעוֹרֵר רַחֲמִים, לִמְצֹא אֶת הַנְּקוּדָּה הַטּוֹבָה גַּם בְּמָקוֹם נָפוּל. וְעֶצֶם הַשִּׁטּוּט וְהַהִתְפַּשְּׁטוּת שֶׁל עֵינֵי הַשֵּׁם הוּא הִתְפַּשְּׁטוּת הָרַחֲמִים, הַמְשָׁכַת הַהַכָּרַת הָאֱלוֹקוּת לְכָל פִּנּוֹת הַמְּצִיאוּת.

וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁהָעַיִן קְשׁוּרָה בְּעֶצֶם עִם יִרְאָה וּבִטּוּל. כִּי כַּאֲשֶׁר הָאָדָם רוֹאֶה בֶּאֱמֶת דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ עֵרֶךְ אֵלָיו, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁאֵר בְּמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם. הַתּוֹצָאָה הַמִּיָּדִית שֶׁל רְאִיָּה בֶּאֱלוֹקוּת הִיא הִסְבַּטְּלוּת – שֶׁהֲרֵי הַהַרְגָּשַׁת הָ"אֲנִי" הַנִּפְרָד נִסְתַּלֶּקֶת, כְּנֵר לִפְנֵי הָאֲבוּקָה. וְכַכֹּל שֶׁהָרְאִיָּה חֲזָקָה יוֹתֵר – כָּךְ הַיִּרְאָה עֲמוּקָה יוֹתֵר: לֹא פַּחַד פָּשׁוּט, אֶלָּא יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, אֵימַת רוֹמְמוּתוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ רֶמֶז בְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה". שֶׁהַכָּתוּב אֵינוֹ מְצַוֶּה רַק לְהִתְבּוֹנֵן בְּשֵׂכֶל, אֶלָּא לִשְׂאוֹת אֶת הָעֵינַיִם, לְהַעֲלוֹת אֶת כֹּחַ הָרְאִיָּה לְמַעְלָה, עַד שֶׁעַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בָּעוֹלָמוֹת – "אֵלֶּה" – בָּאִים לִרְאוֹת אֶת הַ"מִי", הַמָּקוֹר הַנֶּעְלָם, שֶׁהוּא בְּחִינַת חָכְמָה (כַּיָּדוּעַ שֶׁ"מִי" בְּגִימַטְרִיָּא נו"ן, חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה, וּמְרַמֵּז עַל הַמָּקוֹר הַנֶּעְלָם דְּהֲבָנָה).

וּבִרְאִיָּה כָּזוֹ, אֵין הָעוֹלָמוֹת נֶעְדָּרִים וְאֵין הָאָדָם נִמְחֶה, אֶלָּא שֶׁעֵין הַתִּפְאֶרֶת רוֹאָה אוֹתָם בְּשִׁעוּרָם הָאֲמִתִּי, כִּכְלֵי־יֹפִי לְגִלּוּי אֱלוֹקוּת, וְהַבִּטּוּל הַנּוֹלָד מִזֶּה אֵינוֹ בִּטּוּל הַמְּצִיאוּת, אֶלָּא הַשְׁוָאַת הַמְּצִיאוּת לָאֱמֶת. הָאָדָם עוֹמֵד בְּאֵימָה, אֲבָל הוּא עוֹמֵד; הוּא חַי וּפוֹעֵל, אֲבָל חַיָּיו וּפְעֻלָּתוֹ מְמֻלָּאִים בְּבֵירוּר הָרְאִיָּה.

וְעַל פִּי זֶה נוּכַל לְבָאֵר יוֹתֵר בְּדִיּוּק הַחֵלֶק בֵּין הָעַיִן כְּמוֹ שֶׁהִיא בָּרֹאשׁ הַכְּלָלִי, לְבֵין הָעַיִן כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּרֹאשׁ הַפָּנִים. שֶׁהֲרֵי הָעַיִן הַגַּשְׁמִית רוֹאָה צוּרוֹת גַּשְׁמִיּוֹת; וְ"הָעַיִן" הַשִּׂכְלִית דְּחָכְמָה רוֹאָה עִנְיָנִים שִׂכְלִיִּים; אֲבָל הָעַיִן שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים רוֹאָה אֱלוֹקוּת בְּתוֹךְ וּמִבֵּין שְׁנֵיהֶם. זוֹ רְאִיָּה שֶׁאֵינָהּ מֻגְבֶּלֶת לְמַה שֶּׁנִּתְפָּס בִּכְלֵי הַשֵּׂכֶל, כִּי מֵאַחַר שֶׁהִיא כְּלִי לְאוֹר עַצְמוֹ דְ"כִּי בְּאוֹרְךָ" – יְכוֹלָה הִיא לְקַבֵּל הֶאָרָה מֵאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַצְמוֹ. וְלָכֵן הָרְאִיָּה הָרוּחָנִית הִיא קֹדֶם לַדִּבּוּר וְקֹדֶם לַהִתְגַּלּוּת הַמֻּגְדֶּרֶת שֶׁל הַשֵּׂכֶל: הִיא תּוֹפֶסֶת אֶת פְּשִׁיטוּת אֱמֶת הָאֱלוֹקוּת, וְאַחַר כָּךְ דַּוְקָא יוֹרֶדֶת הַבִּינָה לְבָאֵר וּלְפָרֵט מַה שֶּׁנִּרְאָה.

וְזֶה נִרְאֶה גַּם בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, כַּאֲשֶׁר הוּא חוֹוֶה פִּתְאֹם הַכָּרָה מַקִּיפִית בִּמְצִיאוּתוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, שֶׁעֲדַיִן אֵין לוֹ מִלִּים לְבַטְּאָהּ. יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהוּא עוֹמֵד עַל שְׂפַת הַיָּם, אוֹ שׁוֹמֵעַ צְעָקַת יֶלֶד, אוֹ פּוֹגֵשׁ מַאֲמַר חֲסִידוּת, וּבְרֶגַע אֶחָד הַכֹּל מִשְׁתַּנֶּה: הָעוֹלָם נַעֲשֶׂה שָׁפוּף וְשָׁקוּף, דְּאָגוֹתָיו נוֹפְלוֹת, וְדִמְיָה שֶׁל יִרְאָה שְׁקֵטָה מְמַלְּאָה אוֹתוֹ. אֵינוֹ יָכוֹל לְבָאֵר זֹאת; הַבֵּיאוּרִים יָבוֹאוּ לְאַחַר מִכֵּן. אוֹתוֹ רֶגַע הוּא הִתְעוֹרְרוּת הָעַיִן הָרוּחָנִית: חָכְמָה הַמְקַבֶּלֶת נִיצוֹץ מֵהָאֵין־סוֹף, וּמִיָּד מִתְלַבֶּשֶׁת בְּתִפְאֶרֶת כְּהַרְגָּשַׁת יֹפִי וְרַחֲמִים, וּמִזֶּה נוֹלָדִים יִרְאָה וּבִטּוּל.

וְעַל פִּי זֶה נִמְצָא, שֶׁלָּעַיִן הָרוּחָנִית יֵשׁ שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים מְיַסְּדִים: (א) שֶׁהִיא כְּלִי לְהֶאָרָה יְשִׁירָה מֵאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, "בְּאוֹרְךָ"; (ב) שֶׁהִיא מְאַחֶדֶת אֶת רְאִיַּת הַחָכְמָה הַמֻּחְלֶטֶת עִם הַהַבָּטָה הַמְמֻזֶּגֶת וְהָרַחְמָנִית שֶׁל הַתִּפְאֶרֶת בָּעוֹלָמוֹת; (ג) שֶׁפֵּירוֹתֶיהָ הַטִּבְעִיִּים הֵם יִרְאָה וְהִסְבַּטְּלוּת, יַחַד עִם בֵּירוּר וְיִשּׁוּב הַדַּעַת בַּעֲבוֹדָה.

וְעַל פִּי זֶה נוּכַל לְבָאֵר יוֹתֵר טוֹב אֶת הַבִּטּוּי "עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים". שֶׁהֲרֵי "מְשׁוֹטְטִים" מוֹרֶה עַל תְּנוּעָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה. וְהִנֵּה הָעַיִן הָרוּחָנִית שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בְּקִפָּאוֹן קַלַּח, אֶלָּא הִיא הִתְפַּשְּׁטוּת דִּינָמִית שֶׁל רְאִיָּה אֱלוֹקִית לְמַטָּה לְמַטָּה. וּבְכָל עוֹלָם וְעוֹלָם, וּבְכָל מַדְרֵגָה וּמַדְרֵגָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, חוֹזֵר הַדְּפוּס הַזֶּה: חָכְמָה מְקַבֶּלֶת נִיצוֹץ חָדָשׁ;

תִּפְאֶרֶת מְמֻזֶּגֶת אוֹתוֹ עִם הַמְּצִיאוּת הַמְּקוֹמִית; וְיִרְאָה וּבִטּוּל נוֹלָדִים מֵחָדָשׁ. וְנִמְצָא, שֶׁ"הָעֵינַיִם הַמְּשׁוֹטְטִים" הֵם בֶּאֱמֶת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַגִּלּוּי שֶׁל רֹאשׁ הַפָּנִים בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וּבְחַיֵּי הַפְּנִימִיִּים שֶׁל הָאָדָם.

וְכָל זֶה מֵכִין אֶת הַדֶּרֶךְ לְהָבִין אֶת הַמַּשְׁלִים וְהַמֻּשְׁלָם לָעַיִן – הָאֹזֶן הָרוּחָנִית. כִּי אִם הָעַיִן הִיא כֹּחַ הָרְאִיָּה דְּחָכְמָה־תִּפְאֶרֶת, הָאֹזֶן תִּהְיֶה כֹּחַ הַשְּׁמִיעָה דְּבִינָה־הוֹד. הָרְאִיָּה תּוֹפֶסֶת אֶת הָאֱמֶת בְּרֶגַע אֶחָד וּכְפוּפָה עָלֶיהָ בְּבִטּוּל; וְהַשְּׁמִיעָה מְקַבֶּלֶת וּפוֹרֶטֶת וּמַפְנִימָה אֶת הָאֱמֶת בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן. וּשְׁנֵיהֶם צְרִיכִים בְּהַשָּׂגַת אֱלֹוקוּת: בְּרַק הָרְאִיָּה וְגֶשֶׁם הַהֲבָנָה; הַיִּרְאָה הַנּוֹלֶדֶת מֵהָרְאִיָּה וְקַבָּלַת הָעוֹל הַנּוֹלֶדֶת מֵהַהַקְשָׁבָה. וְלָזֶה נִפְנֶה עַתָּה.

ו

אִם כֵּן, לְאַחַר הַנִּזְכָּר לְעֵיל, יָכֹל לְהִתְבָּאֵר שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם כֹּחַ שֶׁאֵינוֹ מִטִּבְעוֹ בְּחִינַת רְאִיָּה פִּתְאֹמִית, אֶלָּא בְּחִינַת קַבָּלָה נִמְשֶׁכֶת; לֹא הַבָּרָק הַמַּכְרִיחַ, אֶלָּא הַדָּבָר הַנִּשְׁמָע, שֶׁמְּמַתִּינִים לוֹ, וְנוֹשְׂאִים אוֹתוֹ, וּמַנִּיחִים לוֹ לַחְדֹּר. וְזֶהוּ עִנְיַן שְׁמִיעָה רוּחָנִית, הָאֹזֶן הָרוּחָנִית.

כִּי הִנֵּה יָדוּעַ בְּכַמָּה מַאֲמָרִים הַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין רְאִיָּה לִשְׁמִיעָה: שֶׁהָרְאִיָּה נוֹתֶנֶת לָאָדָם אֹפֶן שֶׁל וַדָּאוּת מֻחְלֶטֶת (כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בַּאֲרִיכוּת, שֶׁ"עֵד רוֹאֶה אֵינוֹ נִדְחֶה"), מַה־שֶּׁאֵין כֵּן הַשְּׁמִיעָה הִיא מִצַּד אֹפֶן שֶׁל אֱמוּנָה וַהֲבָנָה, שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בְּעֵינָיו עַצְמוֹ, אֶלָּא מְקַבֵּל מֵאַחֵר וְעָמֵל לְהַשִּׂיג. אַךְ עִם כָּל זֹאת, דַּוְקָא חִסָּרוֹן זֶה בְּמִיַּדִיּוּת הוּא עַצְמוֹ מַעֲלָתוֹ בִּפְנִימִיּוּת. הָרְאִיָּה מַצִּיפָה וּמְבַטֶּלֶת וְאֵינָהּ מַשְׁאִירָה מָקוֹם רַב לִמְצִיאוּת הַמְקַבֵּל; מַה־שֶּׁאֵין כֵּן הַשְּׁמִיעָה, הִיא דַּוְקָא דוֹרֶשֶׁת סַבְלָנוּת, עָמָל, וּבְחִינַת הַכְנָעָה מְסֻיֶּמֶת שֶׁל הָאֲנִי לְמַה שֶּׁנֶּאֱמָר, וְעַל־יְדֵי זֶה הַדָּבָר נַעֲשֶׂה פְּנִימִיּוּת מַמָּשׁ בְּתוֹכוֹ.

וְזֶהוּ הַתּוֹכֶן הַפְּנִימִי שֶׁבְּמִצְוַת "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל". שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר "רְאֵה יִשְׂרָאֵל", אַף שֶׁבֶּאֱמֶת יֵשׁ גַּם "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם", אֲבָל הַהַכְרָזָה הָעִקָּרִית שֶׁל אֱלֹוקוּת בְּקַבָּלַת עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם הִיא עַל־יְדֵי "שְׁמַע" – שְׁמַע, קַבֵּל, הַט אָזְנְךָ וְלִבְּךָ.
וְ"שְׁמִיעָה" כָּאן אֵינָהּ כַּוָּנָה רַק לַפְּעֻלָּה הַטֶּכְנִית שֶׁל קוֹל הַמַּכֶּה בְּתֹךְ הָאֹזֶן; אֶלָּא לְקַבֵּל אֶת הַדָּבָר עַד שֶׁהוּא מְגַדֵּר אֶת מְצִיאוּתוֹ. וּכְמוֹ שֶׁיָּדוּעַ, שֶׁ"שְׁמַע" הוּא מִלְּשׁוֹן "הֲבָנָה וְהַשְׂכָּלָה", לְהָבִין וּלְהַפְנִים, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן פְּנִימִיּוּתוֹ שֶׁל "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" אֵינָהּ הַשָּׂגָה שִׂכְלִית לְבַד, אֶלָּא קַבָּלַת עוֹל שֶׁל "ה' אֶחָד" – שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם נִמְסֶרֶת לְאַחְדוּת זוֹ שֶׁשָּׁמַע הַכְרָזָתָהּ.

וּמִזֶּה נִרְאֶה שֶׁהָאֹזֶן הָרוּחָנִית שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים צְרִיכָה לִהְיוֹת שְׁרוּשָׁה בְּבִינָה וְהוֹד. כִּי הִנֵּה הַבִּינָה נִקְרֵאת "כֹּחַ הַהֶרְגֵּשׁ וְהַהַרְחָבָה". שֶׁלֹּא כְּמוֹ הַחָכְמָה שֶׁהִיא הַבָּרָק הַמַּבְרִיק, הַבִּינָה הִיא הַכֹּחַ הַמְּפָרֵט אֶת הַנְּקוּדָּה לְרֹחַב, לִפְרָטִים, לְהַשָּׂגָה שֶׁנִּתְפֶּסֶת וְנִרְגֶּשֶׁת בַּלֵּב. וְזֶהוּ בְּדִיּוּק טִיבָהּ שֶׁל הַשְּׁמִיעָה: שֶׁהַדָּבָר נִמְשָׁךְ בַּזְּמַן, הֲבָרָה אַחַר הֲבָרָה; וְהַשּׁוֹמֵעַ הוֹלֵךְ אַחֲרָיו, מַבְחִין, מְקַשֵּׁר, וּמַנִּיחַ לַמַּשְׁמָעוּת לְהִתְגַּלּוֹת בְּתוֹכוֹ. וְכָל שֶׁהוּא מַקְשִׁיב יוֹתֵר, הָעִנְיָן הוֹלֵךְ וּמִתְרַחֵב וּמִתְעַמֵּק. וְזֶהוּ בִּינָה בְּאֹפֶן שֶׁל שְׁמִיעָה.

אַךְ הַבִּינָה לְבַדָּהּ, כְּשֵׂכֶל, עֲדַיִן יְכוֹלָה לְהִשָּׁאֵר בְּגֶדֶר הַהֲשָּׂגָה הָעִיּוּנִית הַמֻּפְשֶׁטֶת, בְּלִי שֶׁתְּחַיֵּב מִמֵּילָא אֶת הָאָדָם בְּקַבָּלַת עוֹל. לָכֵן צְרִיכָה הָאֹזֶן לִהְיוֹת מְסֻדֶּרֶת גַּם בְּהוֹד. כִּי הַהוֹד הוּא הוֹדָאָה – הַכָּרָה וְהַסְכָּמָה, וְקַבָּלָה – קַבָּלַת הַדָּבָר; הוּא אֹפֶן שֶׁל הַסְכָּמָה וְהִתְכַּנְּעוּת גַּם בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ מַשִּׂיג כָּל צָרְכּוֹ. הַהוֹד הוּא הַמִּדָּה הַכּוֹרַעַת. וּבְרֹאשׁ הַפָּנִים, הַהוֹד נוֹתֵן לָאֹזֶן הָרוּחָנִית אֶת הַיְכֹלֶת לֹא רַק לְהָבִין אֶת דִּבְרֵי הַמְדַבֵּר, אֶלָּא גַּם לַעֲמֹד בְּהַכְנָעָה לִפְנֵיהֶם, לִהְיוֹת מְקַבֵּל אוֹתָם כִּדְבַר ה׳, וְלֹא כְּ"עִנְיָן מְעֻנְיָן" בְּעָלְמָא.

וְנִמְצָא, שֶׁהָאֹזֶן הָרוּחָנִית הִיא יִחוּד דְּבִינָה־הוֹד: הַבִּינָה מַמְשֶׁכֶת אֶת הַדָּבָר לִפְנִימִיּוּת עַל־יְדֵי הֶרְגֵּשׁ וְהַרְחָבָה; וְהַהוֹד כּוֹרֵעַ וּמְקַבֵּל אוֹתוֹ כְּסַמְכוּת מֻחְלֶטֶת. וְזֶהוּ הָאֲנָטוֹמְיָה הַפְּנִימִית שֶׁל "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל": הַשֵּׂכֶל שׁוֹמֵעַ וּמַרְחִיב (בִּינָה), וְהַנֶּפֶשׁ אוֹמֶרֶת "אָמֵן" – כָּךְ הוּא, גַּם בְּמָקוֹם שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגָתִי (הוֹד).

וְעַל־פִּי זֶה יֻבַן גַּם מַה שֶּׁהַזֹּהַר מְדַבֵּר עַל "אָזְנַיִם" כִּצְנּוֹרוֹת שֶׁל תּוֹרָה. כִּי הִנֵּה הַתּוֹרָה נִקְרֵאת "דִּבּוּר", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה". וְעִנְיַן "הַאֲזִינוּ" הוּא, שֶׁהַשָּׁמַיִם עַצְמָם צְרִיכִים לְהִתְכּוֹפֵף כְּמוֹ אֹזֶן, לְקַבֵּל אֶת הַדָּבָר הַנֶּאֱמָר. וְכָאן הָ"אָזְנַיִם" אֵינָם חוֹרִים פְּשׁוּטִים פַּסִּיבִיִּים, אֶלָּא צִנּוֹרוֹת מְעוּצָּבִים הַמּוֹשְׁכִים אֶת הַדִּבּוּר הָעֶלְיוֹן לְתוֹךְ הָעוֹלָמוֹת. וּבִלְשׁוֹן שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ כָּאן: רֹאשׁ הַפָּנִים מִתְפַּשֵּׁט בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כְּמַעֲרֶכֶת שֶׁל אָזְנַיִם רוּחָנִיּוֹת – הִתְצָרוּת דְּבִינָה־הוֹד בְּכָל מַדְרֵגָה וּמַדְרֵגָה – הַמְקַבְּלוֹת אֶת דְּבַר ה׳ שֶׁבַּתּוֹרָה וּמְתַרְגְּמוֹ אוֹתוֹ לְצוּרָה הַנִּתְפֶּסֶת לְאוֹתוֹ הָעוֹלָם.

וּמִשּׁוּם כָּךְ הַזֹּהַר מְקַשֵּׁר אָזְנַיִם דַּוְקָא לְתוֹרָה: מִפְּנֵי שֶׁטִּבְעָהּ שֶׁל תּוֹרָה אֵינוֹ רַק בְּחִינַת גִּלּוּי (שֶׁהָיָה יוֹתֵר מִצַּד הָעַיִן וְהַחָכְמָה), אֶלָּא בְּחִינַת הוֹרָאָה וְצִוּוּי. הַתּוֹרָה מְדַבֶּרֶת; הִיא פּוֹנָה אֶל הַזּוּלַת וְדוֹרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ תְּשׁוּבָה. וְזֶה דּוֹרֵשׁ כֹּחַ שֶׁכָּל עִנְיָנוֹ הוּא לְהֵהָיוֹת נִפְנֶה אֵלָיו – לִשְׁמֹעַ, לְהִצְטַוּוֹת, לְהִתְעוֹצֵב עַל־יְדֵי מַה שֶּׁהוּא שׁוֹמֵעַ. וְזֶהוּ הָאֹזֶן הָרוּחָנִית.

וְזֶהוּ גַּם הַסּוֹד שֶׁבְּמָה שֶּׁנֶּאֱמַר בִּתְהִלִּים וּבְדִבְרֵי חֲזַ"ל עַל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, "אָזְנַיִם כָּרִיתָ לָּהֶם". שֶׁהַפְּשָׁט הוּא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּרָא אָזְנַיִם שֶׁעַל־יְדֵיהֶם יָכוֹל הָאָדָם לִשְׁמֹעַ תּוֹכָחָה וְלָשׁוּב. אֲבָל הַלָּשׁוֹן "כָּרִיתָ", לַחְפֹּר, הִיא דַּוְקָא מְדֻיֶּקֶת. כִּי אֹזֶן אֵינָהּ נוֹסֶפֶת מִבַּחוּץ כְּטַבַּעַת עַל הַגּוּף; אֶלָּא הִיא חֲקִיקָה פְּנִימִית, חָלָל בְּתוֹךְ הָעֹבִי. וּלְבָרוֹא אֹזֶן בַּנֶּפֶשׁ פֵּירוּשׁוֹ לַחְצֹב מָקוֹם שֶׁל קַבָּלָה, לְהָסִיר אֶת עֲבִיּוּת הַיֵּשׁ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מָקוֹם לְקוֹל הָאַחֵר.

וְלָכֵן הַתְּשׁוּבָה תְּלוּיָה בְּעִקָּר בָּאֹזֶן. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "אֹזֶן שׁוֹמַעַת תּוֹכָחָה". כִּי הַתּוֹכָחָה בְּטִיבְעָהּ אֵינָהּ דָּבָר שֶׁהָאָדָם רוֹצֶה לִרְאוֹת, אֶלָּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִשְׁמֹעַ. לְהִסְתַּכֵּל עַל עַצְמוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא – עֲדַיִן יָכוֹל לִהְיוֹת נִסְבָּל; אֲבָל לִשְׁמֹעַ דָּבָר הַסּוֹתֵר אֶת מַצָּבוֹ הַנּוֹכְחִי, הַקּוֹרֵא לוֹ לְהִשְׁתַּנּוֹת, זֶה דּוֹרֵשׁ כֹּחַ מְיֻחָד. וְכֹחַ זֶה הוּא הוֹד שֶׁבָּאֹזֶן: הַיְכֹלֶת לוֹמַר, "אֲנִי מִתְכַּנֵּעַ לָאֱמֶת שֶׁאֲנִי שׁוֹמֵעַ, גַּם נֶגֶד עַצְמִי הַנּוֹכְחִי". וּכְשֶׁהוֹד זֶה מִתְחַבֵּר עִם הַבִּינָה, הַתּוֹכָחָה אֵינָהּ נִשְׁאֶרֶת בַּחוּץ כְּמַכָּה, אֶלָּא נִכְנֶסֶת וְנִתְפֶּסֶת וְנִרְגֶּשֶׁת, עַד שֶׁהִיא מוֹלִידָה חֲרָטָה אֲמִתִּית וְקַבָּלָה לֶעָתִיד. וְזֶהוּ שְׁמִיעָה רוּחָנִית בְּאֹפֶן שֶׁל תְּשׁוּבָה.

וּבָזֶה נִרְאֶה גַּם הֶבְדֵּל אַחֵר בֵּין הָעַיִן לָאֹזֶן. הָעַיִן, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, נוֹטָה לְהוֹלִיד יִרְאָה וּבִטּוּל עַל־יְדֵי גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה – שֶׁרוֹאֶה גְּדוּלַּת הָאֵין־סוֹף וְנִתְבַּטֵּל. מַה־שֶּׁאֵין כֵּן הָאֹזֶן, הִיא הַכְּלִי לְקַבָּלַת עוֹל מִלְּמַטָּה. הָאָדָם עוֹמֵד כְּשׁוֹמֵעַ; אֵינוֹ רוֹאֶה, אֵינוֹ שׁוֹלֵט; רַק שׁוֹמֵעַ דְּבָרִים הַבָּאִים אֵלָיו וּבוֹחֵר לְקַבְּלָם. וְלָכֵן הַשְּׁמִיעָה קְשׁוּרָה יוֹתֵר עִם אֹפֶן שֶׁל אֱמוּנָה מֵהָרְאִיָּה: שֶׁמַּאֲמִין לַמְדַבֵּר, וְעַל יְסוֹד זֶה הוּא בּוֹנֶה אֶת עוֹלָמוֹ. וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁבְּסֵדֶר הָעֲבוֹדָה, "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" קוֹדֵם לְ"רְאֵה אָנֹכִי" – שֶׁקַּבָּלַת עוֹל וֶאֱמוּנָה קוֹדְמִים וְהֵם הַכְּלִי לִרְאִיָּה עֶלְיוֹנָה הַבָּאָה לְאַחַר מִכֵּן.

וּבְעִנְיַן רֹאשׁ הַפָּנִים, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁבְּעוֹד שֶׁהָעַיִן הִיא יוֹתֵר מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה – אוֹר אֵין־סוֹף הַמֵּאִיר בְּחָכְמָה וְתִפְאֶרֶת – הָאֹזֶן הִיא יוֹתֵר מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה: שֶׁהַנֶּפֶשׁ מַעֲמִידָה אֶת עַצְמָהּ בִּתְנוּעָה שֶׁל הַקְשָׁבָה, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל דְּבַר ה׳ לָרֶדֶת. וְהָ"אָזְנַיִם" דְּהַזֹּהַר כְּצִנּוֹרוֹת שֶׁל תּוֹרָה הֵם צִנּוֹרוֹת דֶּרֶךְ כִּפְלָה: מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, דִּבּוּר הַתּוֹרָה זוֹרֵם עַל־יְדֵיהֶם לְתוֹךְ הָעוֹלָמוֹת; וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, קַבָּלַת הָעוֹל וְאֹפֶן שֶׁל אֱמוּנָה שֶׁל הַנְּשָׁמוֹת עוֹלִים עַל־יְדֵיהֶם כְּהוֹדָאָה עֲדִינָה וּמְתֻקָּה.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמִּתְבָּאֵר בְּטַעַם הַלָּשׁוֹן "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם" בְּשִׁירַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עַל סֵפֶר תּוֹרָה. שֶׁשָּׁם הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ נִקְרָאִים לְעֵדִים; שֶׁיִּהְיוּ הֵם הָאָזְנַיִם הַנִּצְחִיּוֹת שֶׁעַל־יְדֵיהֶם נִשְׁמָעִים תָּמִיד בַּבְּרִיאָה דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וְהָאַזְהָרוֹת שֶׁל הַבְּרִית. וּבִפְנִימִיּוּת, "שָׁמַיִם" וְ"אָרֶץ" הֵם בְּחִינוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ; וְכָל אֶחָד צָרִיךְ לְפַתֵּחַ אֶת הָאָזְנַיִם שֶׁלּוֹ – אֶת הַבִּינָה וְאֶת הַהוֹד שֶׁבּוֹ – לִהְיוֹת תָּמִיד בְּמַצָּב שֶׁל שְׁמִיעָה לַ"וַאֲדַבֵּרָה" הַתְּמִידִי, לַדִּבּוּר הַנֶּאֱמָר בְּהוֹוֶה מֵאֵת ה׳ בַּתּוֹרָה.

וְכָל זֶה הוּא הַהִצְטָרְכוּת וְהַהִצְטָיְּרוּת שֶׁל הָאֹזֶן הָרוּחָנִית כְּבָר כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּרֹאשׁ הַפָּנִים הָעֶלְיוֹן. וּבְעִנְיָן הַבָּא, כְּשֶׁנְּדַבֵּר עַל הָאַף וְהָרֵיחַ, נִרְאֶה אֵיךְ יֵשׁ עוֹד חוּשׁ דַּק יוֹתֵר – שָׁרְשׁוֹ בְּדַעַת וִיסוֹד – הַמְּמַצֵּעַ בֵּין שְׁמִיעָה זוֹ לִרְאִיָּה הַקּוֹדֶמֶת, וּמְאַחֵד אֶת הַבָּרָק הַמַּבְרִיק שֶׁל הָרְאִיָּה וְאֶת הַהַכְנָעָה שֶׁל הַהַקְשָׁבָה לְתוֹךְ רוּחַ עָמוֹק יוֹתֵר שֶׁל הַבְחָנָה.

ז

אִם כֵּן, אַחֲרֵי שֶׁנִּתְבָּאֵר עִנְיַן הָעַיִן וְהָאֹזֶן כְּחוּשִׁים הָעִקָּרִיִּים שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים, עֲדַיִן נִשְׁאַר בֵּינֵיהֶם כֹּחַ פְּנִימִי וְנִסְתָּר יוֹתֵר, שֶׁאֵינוֹ בִּמְלוֹאוֹ מִסֵּדֶר הָרְאִיָּה, וְלֹא בִּמְלוֹאוֹ מִסֵּדֶר הַשְּׁמִיעָה, אֶלָּא עוֹמֵד כְּרוּחַ הָאֶמְצָעִית בֵּינֵיהֶם. וְזֶהוּ עִנְיַן הָאַף וְהָרֵיחַ.

כִּי הֲרֵי אָנוּ רוֹאִים בַּגּוּף, שֶׁהָאַף מֻנָּח דַּוְקָא בֵּין שְׁתֵּי הָעֵינַיִם וּמֵעַל לַפֶּה, וְעוֹד שֶׁמִּשְׁתַּתֵּף הוּא עִם הָאָזְנַיִם בְּזֶה שֶׁהוּא כָּפוּל – שְׁתֵּי נְחִירַיִם – אֲבָל כְּפָלִים אֵלּוּ מִתְאַחֲדִים לְתוֹךְ צִנּוֹר פְּנִימִי אֶחָד שֶׁל נְשִׁימָה. וּבְעֶצֶם הַתְּמוּנָה הַזֹּאת יֵשׁ רֶמֶז לְשָׁרְשׁוֹ הָרוּחָנִי, שֶׁהוּא מְמֻצָּע בֵּין יָמִין וּשְׂמֹאל, בֵּין רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה, וּמְאַחֵד אוֹתָם לְרוּחַ פְּנִימִית אַחַת.

וְהִנֵּה, חוּשׁ הָרֵיחַ עַצְמוֹ הוּא דָּבָר נִפְלָא. שֶׁמִּכָּל הַחוּשִׁים הוּא הַדַּק בְּיוֹתֵר; שֶׁאֵינוֹ תּוֹפֵס גּוּף גַּס אֶלָּא אֲדַרַבָּא אֲדַבְרָא, אֶלָּא אֲדַבְרָא דַּקָּא, אֲדַבְרָא דְּרֵיחָא, אֲדַבְרָא כָּל כָּךְ דַּק שֶׁהוּא כִּמְעַט אַיִן, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, מִן הַכִּמְעַט־אַיִן הַזֶּה הוּא יוֹדֵעַ הַיֵּשׁ: מַבְחִין הוּא בֵּין חַיִּים לְרִקָּבוֹן, בֵּין רַעֲנוּת לְקִלְקוּל, בֵּין רֵיחוֹ שֶׁל אוֹהֵב קָרוֹב לְרֵיחוֹ שֶׁל זָר. וְעוֹד יוֹתֵר, שֶׁחוּשׁ הָרֵיחַ קָשׁוּר

בְּעֹמֶק עִם רוּחַ הַחַיּוּת שֶׁל הָאָדָם; שֶׁרֵיחַ דַּק יָכוֹל לְהַחֲיוֹת נֶפֶשׁ מִתְעַטֶּפֶת, כַּיָּדוּעַ. וְזֶה נִרְמָז גַּם בַּלָּשׁוֹן, שֶׁ"רוּחַ", "רֵיחַ" וְ"נֹחַ" הֵם שָׁרָשִׁים קְרוֹבִים; שֶׁהָרֵיחַ קָשׁוּר עִם רוּחַ וְעִם מְנוּחַת הָרוּחַ.

לָכֵן אוֹמֶרֶת הַתּוֹרָה "וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ". וּלְכָאוֹרָה, הוּא לְשׁוֹן הַגְשָׁמָה עַל הַקָּרְבָּנוֹת, אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת הַדְּבָרִים הוּא מְלַמֵּד שֶׁיֵּשׁ בֶּאֱלֹקוּת אֹפֶן שֶׁל גִּילּוּי הַנִּקְרָא "רֵיחַ", וְדַוְקָא "רֵיחַ נִיחוֹחַ" – רֵיחַ הַמֵּבִיא נַחַת רוּחַ. שֶׁאֵינוֹ עֲדַיִן הַדִּבּוּר הַנֶּאֱמָר (דִּבּוּר), וְלֹא הַטַּעַם הַנִּטְעָם (טַעַם), וְלֹא הָאוֹר הַנִּרְאֶה; אֶלָּא הוּא הָעִקָּר הַפְּנִימִי שֶׁבָּעֲבוֹדָה, הָרוּחַ שֶׁלָּהּ, כְּפִי שֶׁהִיא עוֹלָה כְּעֵין אֲדַבְרָא לִפְנֵי ה', וּבָרוּחַ זֶה הוּא "מֵרִיחַ" וְיוֹדֵעַ אֶת אֲמִתָּתָהּ.

וְעַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נֶאֱמַר "וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה'" – שֶׁיִּהְיֶה מֵרִיחַ בְּיִרְאַת ה'. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל שֶׁלֹּא לְפִי מַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְפִי מִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ, אֶלָּא מֵרִיחַ וְיוֹדֵעַ מִי חַיָּב וּמִי זַכַּאי. דְּהַיְינוּ, שֶׁהַכֹּחַ הָעִקָּרִי שֶׁל מִשְׁפָּטוֹ לֹא יִהְיֶה לֹא רְאִיָּה וְלֹא שְׁמִיעָה, אֶלָּא רוּחַ עֶלְיוֹן וּפְנִימִי יוֹתֵר שֶׁל הַבְחָנָה, חוּשׁ הָרֵיחַ הַחוֹדֵר לַאֲמִתַּת פְּנִימִיּוּתוֹ שֶׁל דָּבָר לְמַעְלָה מִמַּה שֶּׁנִּרְאֶה וּלְמַעְלָה מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר. זֶהוּ דַּעַת שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל, שֶׁאֵינוֹ מְחַשֵּׁב טְעָנָה וְטַעֲנָה, אֶלָּא "מֵרִיחַ" אֶת הַנְּקוּדָּה הַפְּנִימִית.

וּלְהָבִין זֶה בְּסֵדֶר רֹאשׁ הַפָּנִים, צָרִיךְ לְהַקְדִּים עִנְיַן דַּעַת וִיסוֹד. דְּהִנֵּה, יָדוּעַ שֶׁחָכְמָה וּבִינָה הֵם אַבָּא וְאִמָּא דְּמִחוּבָּא, אֲבָל דַּעַת הוּא הַהִתְקַשְּׁרוּת, הַקֶּשֶׁר שֶׁל הַנֶּפֶשׁ אֶל הָעִנְיָן; לֹא רַק יְדִיעַת הַדָּבָר, אֶלָּא הִתְקַשְּׁרוּת וְהִתְדַּבְּקוּת בּוֹ, עַד שֶׁהוּא פּוֹעֵל עַל הַלֵּב וְעַל מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם. וִיסוֹד הוּא הַמִּדָּה שֶׁל קֶשֶׁר וְחִבּוּר, הַכֹּחַ לְחַבֵּר וּלְדַבֵּק, לְאַחֵד מַשְׁפִּיעַ וּמְקַבֵּל. וּבְכַמָּה מַאֲמָרִים מְבֹאָר שֶׁדַּעַת הוּא יְסוֹד דְּמִחוּבָּא, וִיסוֹד הוּא דַּעַת דְּמִדּוֹת; וּשְׁנֵיהֶם עִנְיָן אֶחָד הֵם – הִתְקַשְּׁרוּת וְחִבּוּר, לְמַעְלָה בַּשֵּׂכֶל וּלְמַטָּה בַּהַרְגָּשָׁה וּבְהַגְבָּטָה.

וְכָךְ, דַּעַת שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים אֵינוֹ עוֹד אִינְטֶלֶקְט אַחֵר שֶׁל רְאִיָּה אוֹ שְׁמִיעָה; אֶלָּא הוּא הַ"דֶּבֶק" הַפְּנִימִי הַמְאַחֵד מַה שֶּׁנִּרְאֶה וּמַה שֶּׁנִּשְׁמָע לִמְצִיאוּת אַחַת בְּרוּרָה וּמְחוּיֶּבֶת בַּחַיִּים. וִיסוֹד שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים אֵינוֹ עֲדַיִן יְסוֹד דְּגוּפָא הַמַּמְשִׁיךְ לְעִנְיַן הוֹלָדָה; כָּאן הוּא הַכֹּחַ הָרִאשׁוֹן וְהַדַּק בְּיוֹתֵר לְהִתְקַשֵּׁר בִּפְנִימִיּוּת אֶל עִנְיָן אוֹ אֶל נֶפֶשׁ. וְיַחַד, דַּעַת וִיסוֹד מְהַוִּים אֶת רוּחַ הַהִתְקַשְּׁרוּת וְהַהַבְחָנָה.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָאַף הָרוּחָנִי, שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים, הוּא דַּוְקָא יִחוּד זֶה שֶׁל דַּעַת וִיסוֹד: דַּעַת כְּהַכָּרָה פְּנִימִית וְהִתְקַשְּׁרוּת אֶל פְּנִימִיּוּתוֹ שֶׁל דָּבָר, וִיסוֹד כְּצִנּוֹר שֶׁל הִתְקַשְּׁרוּת פְּנִימִית, שֶׁעַל־יָדוֹ הַנֶּפֶשׁ מִתְחַבֶּרֶת אוֹ מִתְרַחֶקֶת. וְזֶהוּ סוֹד הָרֵיחַ: שֶׁהַנֶּפֶשׁ "מְרִיחָה" דָּבָר, וְעוֹד קֹדֶם שֶׁהִיא יְכוֹלָה לְבָאֵר אוֹ לְנַסֵּחַ, כְּבָר הִיא יוֹדַעַת – זֶה קָרוֹב אֵלַי, זֶה רָחוֹק; זֶה טָהוֹר, זֶה מַסְרֵחַ; כָּאן אֲנִי יָכוֹל לְהִתְקַשֵּׁר, וְכָאן צָרִיךְ לְהִסְתַּלֵּק.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל שֶׁחוּשׁ הָרֵיחַ לְבַדּוֹ לֹא נִשְׁתַּתֵּף בַּחֵטְא דְּעֵץ הַדַּעַת. הָעֵינַיִם רָאוּ, הָאָזְנַיִם שָׁמְעוּ דִּבְרֵי הַנָּחָשׁ, הַיָּדַיִם נָגְעוּ, הַפֶּה טָעַם; אֲבָל רֵיחַ אֵינוֹ נִזְכָּר. שֶׁהָרוּחַ הַפְּנִימִי שֶׁל הַדַּעַת שֶׁל אָדָם לֹא נִתְקַלְקֵל. וּבִפְשָׁטוּת, שֶׁהָרֵיחַ לֹא הוּשְׁתַּמֵּשׁ; וּבִפְנִימִיּוּת, מוֹרֶה זֶה שֶׁהַכֹּחַ הַפְּנִימִי שֶׁל דַּעַת־יְסוֹד, הַחוּשׁ הַטָּהוֹר שֶׁל הָרֵיחַ הַמַּבְחִין אֱמֶת לְמַעְלָה מֵהַמַּרְאֶה, נִשְׁאַר בְּלִי

פְּגָם מְעֹרָב טוֹב וָרָע. לָכֵן הָרֵיחַ נִשְׁאַר הַדַּק בְּיוֹתֵר שֶׁבַּחֲשִׁים, וְעַל־יָדוֹ מְעוֹרְרִים אוֹתוֹ רוּחַ טָהוֹר – כְּמוֹ בְּרֵיחַ הַבְּשָׂמִים בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, הַמְּחַיֶּה אֶת הַנְּשָׁמָה הַיְתֵרָה.

וְעַל פִּי זֶה נוּכַל לַחֲזוֹר לְ"וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ". שֶׁהַקָּרְבָּן הוּא מַעֲשֶׂה בְּעוֹלַם הַמַּעֲשֶׂה, עִם אֵשׁ וּבָשָׂר; וְיֵשׁ לִרְאוֹתוֹ וְלִשְׁמֹעַ קוֹלָיו. אֲבָל הָעִקָּר הוּא הָרֵיחַ – הָרוּחַ הָעוֹלָה מִמֶּנּוּ. שֶׁמִּבְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת, רַבִּים מִן הַקָּרְבָּנוֹת יֵרָאוּ כְּשָׁוִים; אֲבָל מִבְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת, ה' "מֵרִיחַ" אֶת הַלֵּב, אֶת הַכַּוָּנָה, אֶת הַדַּעַת וְהַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁל הַמַּקְרִיב. שֶׁהָרֵיחַ הוּא דַּעַת־יְסוֹד שֶׁבָּעֲבוֹדָה כְּפִי שֶׁהִיא עוֹלָה לְהִתְקַשֵּׁר לְמַעְלָה, וְלָכֵן דַּוְקָא הָרֵיחַ הוּא הַמֵּבִיא נַחַת רוּחַ.

וּכְנֶגֶד זֶה, בַּזֹּהַר נִמְצָא שֶׁ"אַף" נִשְׁתַּמֵּשׁ לְשֵׁם כַּעַס וּלְשֵׁם רִצּוּי. "חֲרוֹן אַף" – בְּעֵרַת הָאַף – הוּא כַּעַס; "הַאֲרִיכַת אַפַּיִם" – הַאֲרָכַת הָאַף – הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְסַבְלָנוּת. כִּי הָאַף הוּא מְקוֹם הָרוּחַ; כְּשֶׁהָרוּחַ נִטְרָד וּמִתְלַהֵט, זֶהוּ כַּעַס; וּכְשֶׁהָרוּחַ מִתְיַשֵּׁב וּמִתְמַשֵּׁךְ, זֶהוּ רִצּוּי וָנַחַת. וּבִבְחִינַת רֹאשׁ הַפָּנִים, כְּשֶׁדַּעַת־יְסוֹד שֶׁבַּנֶּפֶשׁ מִתְקַשֵּׁר לָרַע, לַשֶּׁקֶר, הָרוּחַ מִתְעַקֵּם וְיֵשׁ חֲרוֹן אַף; וּכְשֶׁהוּא מִתְקַשֵּׁר לֶאֱמֶת וְלַטּוֹב, הָרוּחַ מִתְפַּיֵּס, וְיֵשׁ רֵיחַ נִיחוֹחַ.

וְכֵן נִרְאֶה גַּם בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם: שֶׁלִּפְעָמִים אוֹמֵר אָדָם "יֵשׁ לִי הַרְגָּשָׁה בַּבֶּטֶן", אֲבָל בְּדִיּוּק יוֹתֵר הוּא רֵיחַ הָרוּחַ – הַרְגָּשָׁה דַּקָּה שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה אֵינוֹ נָקִי, אוֹ שֶׁאָדָם זֶה הוּא אֲמִתִּי וְנֶאֱמָן, לְמַעְלָה מִכָּל הַטְּעָנוֹת. וְזֶה אֵינוֹ בָּרָק הַמַּבְרִיק שֶׁל הַחָכְמָה, וְלֹא הַהַרְחָבָה וְהַהַסְבָּרָה שֶׁל הַבִּינָה, אֶלָּא דַּעַת – יְדִיעָה פְּנִימִית וּבְלִי מִלִּים הַתּוֹפֶסֶת אֶת הַנֶּפֶשׁ. וְדַעַת זוֹ, כְּשֶׁהִיא בִּבְרִיאוּת, מִתְגַּלָּה כִּיְסוֹד – אוֹ בְּהִתְקָרְבוּת וּבְהִדָּבְקוּת, אוֹ בְּהִבָּדְלוּת וּבְהַחֲזָקָה מֵרָחוֹק. הָאַף הָרוּחָנִי הוּא כֹּחַ זֶה שֶׁל הַבְחָנַת הָרוּחַ, הַמְּמֻקָּם בֵּין הָעַיִן וְהָאֹזֶן, הַלּוֹקֵחַ מִשְּׁנֵיהֶם וְגַם גָּבוֹהַּ מִשְּׁנֵיהֶם.

כִּי הָעַיִן יְכוֹלָה לְהִתְרַמּוֹת עַל־יְדֵי הַמַּרְאֶה, וְהָאֹזֶן עַל־יְדֵי הַדִּבּוּר הַמְּשַׁחֵת; אֲבָל הַחוּשׁ הַטָּהוֹר שֶׁל רֵיחַ דַּעַת־יְסוֹד, כְּשֶׁאֵינוֹ מְקֻלְקָל, יָכוֹל "לְהָרִיחַ" מִבֵּין הַלְּבוּשִׁים הַלָּלוּ. לָכֵן מָשִׁיחַ לֹא יִשְׁפּוֹט "לְמַרְאֵה עֵינָיו וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו", אֶלָּא עַל־פִּי הָרֵיחַ: שֶׁדַּעְתּוֹ תִּהְיֶה כָּל־כָּךְ מְאֻחֶדֶת עִם הָאֱלֹקוּת, וִיסוֹדוֹ כָּל־כָּךְ דָּבוּק בָּאֱמֶת, עַד שֶׁיַּרְגִּישׁ מִיָּד אֶת מַעֲמַד פְּנִימִיּוּתוֹ שֶׁל כָּל נֶפֶשׁ וְכָל דָּבָר, בְּלִי צֹרֶךְ בְּעֵדִים וּבְטַעֲנוֹת. וְזֶהוּ "וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה'" – שֶׁרוּחוֹ תִּהְיֶה רְוּיָה בְּיִרְאַת ה', וּמִן הַיִּרְאָה הַזֹּאת יִהְיֶה רֵיחוֹ בְּלִי טָעוּת.

וְהִנֵּה, כֹּחַ זֶה שֶׁל רֵיחַ כְּמוֹ שֶׁהוּא בַּמָּשִׁיחַ הוּא הַגִּילּוּי הַמָּלֵא שֶׁל הָאַף הָרוּחָנִי שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים. כִּי שָׁם, לְמַעְלָה, דַּעַת־יְסוֹד דָּבוּק בְּתַכְלִית רַק בָּאֱלֹקוּת; אֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּלוּם זוּלָתוֹ, וְלָכֵן הַהַבְחָנָה שֶׁלּוֹ הִיא מֻחְלֶטֶת. וּבְמַצָּבֵנוּ עַכְשָׁו, חוּשׁ זֶה מֻסְתָּר וּמְעֹרָב; שֶׁהָרוּחַ שֶׁלָּנוּ מֻשְׁפַּעַת מִכַּמָּה גּוֹרְמִים, מִמִּדּוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקְנוּ, מֵרְשָׁמִים שֶׁל הָעוֹלָם. אַף־עַל־פִּי־כֵן, עֶצֶם הַכֹּחַ נִמְצָא בְּכָל נֶפֶשׁ יִשְׂרָאֵל, כְּנִיצוֹץ שֶׁל "לֹא נִשְׁתַּנֶּה" – מַה שֶּׁלֹּא הִשְׁתַּנָּה בַּחֵטְא. וּבַעֲבוֹדָה, נִתַּן לָנוּ הַכֹּחַ לְזַכֵּךְ דַּעַת־יְסוֹד זֶה, לְהַחֲזִיר אֶת אַף הַנֶּפֶשׁ לְתַפְקִידוֹ הָרָאוּי: לְהָרִיחַ אֱלֹקוּת, לְהַרְגִּישׁ אֶת רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְלִבְרוֹחַ מֵרֵיחַ הַמָּסְרָחַ שֶׁל הַקְּלִיפָּה, גַּם כְּשֶׁהָעֵינַיִם רוֹאוֹת יֹפִי וְהָאָזְנַיִם שׁוֹמְעוֹת דְּבָרִים נְעִימִים.

וְעַל־יְדֵי זֶה הָאַף הָרוּחָנִי נַעֲשֶׂה הַגֶּשֶׁר הָאֲמִתִּי בֵּין הָעַיִן וְהָאֹזֶן: שֶׁמִּן הָעַיִן הוּא לוֹקֵחַ אֶת הַיְכֹלֶת לְקַבֵּל הֶאָרָה שֶׁאֵינָהּ בִּדְבָרִים, רֹשֶׁם מִיָּדִי; וּמִן הָאֹזֶן הוּא לוֹקֵחַ אֶת הַהִתְעָרְבוּת שֶׁל הָרוּחַ וְהַהַרְגָּשָׁה, בְּחִינַת הַהַרְגָּשָׁה; וּמְאַחֵד אוֹתָם בְּדַעַת־יְסוֹד, בִּידִיעָה מְקֻשֶּׁרֶת הַמְּבִיאָה לִדְבֵקוּת אוֹ לְהִבָּדְלוּת. וְעַל־יְדֵי רֵיחַ פְּנִימִי זֶה נַעֲשִׂים מְכֻשָּׁרִים לְהָבִין אֶת הַפֶּה וְהַטַּעַם, וְאַחַר־כָּךְ אֶת הַדִּבּוּר: כִּי תְּחִלָּה צְרִיכָה הַנֶּפֶשׁ לְהַבְחִין, לָדַעַת בְּרוּחָהּ מַהוּ מָתוֹק וּמַהוּ מָר, מַהוּ רֵיחַ נָעִים וּמַהוּ רֵיחַ מַסְרֵחַ; וְאַחַר־כָּךְ דַּוְקָא תּוּכַל לִטְעוֹם אֶת הַתּוֹרָה בְּתַעֲנוּג וּלְדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁהֵם רֵיחַ נִיחוֹחַ לִפְנֵי ה׳.

ח

וְאַחַר כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל בְּעִנְיַן רְאִיָּה, שְׁמִיעָה וְרֵיחַ בְּרֹאשׁ הַפָּנִים, מֻבְהָר עַכְשָׁו שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת גַּם הַכֹּחַ הַפְּנִימִי שֶׁבַּפֶּה עַצְמוֹ, לֹא בִּבְחִינַת הַדִּבּוּר הַפּוֹנֶה לַחוּץ, אֶלָּא בִּבְחִינַת קַבָּלָה פְּנִימִית, שֶׁל טְעִימָה וְקַבָּלָה לִפְנִים. כִּי הָעַיִן מְקַבֶּלֶת עַל־יְדֵי אוֹר, וְהָאֹזֶן עַל־יְדֵי קוֹל, וְהָאַף עַל־יְדֵי רוּחַ; אֲבָל הַפֶּה מְקַבֵּל בְּאֹפֶן שֶׁל טַעַם, טְעִימָה. וְזֶהוּ עִנְיָן אַחֵר לְגַמְרֵי, כִּי הַטַּעַם אֵינוֹ רַק מֵידָע וְהַשָּׂגַת מִידָּע, אֶלָּא עֹנֶג וּרְוָיָה, הַשְׂבָּעָה שֶׁל תַּעֲנוּג.

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְהֹוָה" – טְ□□וּ וּרְ□□וּ כִּי־□□וֹב יְה□□□□ה. הַכָּתוּב מַקְדִּים "טַעֲמוּ", וְאַחַר־כָּךְ "וּרְאוּ", שֶׁעַל־יְדֵי הַטְּעִימָה בָּאָה בְּחִינַת רְאִיָּה חֲדָשָׁה. כִּי יֵשׁ רְאִיָּה הַבָּאָה מֵחָכְמָה לְבַדָּהּ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, וְיֵשׁ רְאִיָּה שֶׁבָּאָה אַחֲרֵי הַטַּעַם, רְאִיָּה דְּ"כִּי טוֹב ה׳", שֶׁל טוּב וְנֹעַם הָאֱלֹקוּת כְּפִי שֶׁהוּא מֻרְגָּשׁ בִּפְנִימִיּוּת. וְכֵן נֶאֱמַר: "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב" – אִמְ□□וּ צַ□□□□□יק □□□□□י □□וֹב – שֶׁגִּלּוּי הַ"כִּי טוֹב" תָּלוּי בְּ"אִמְרוּ", בְּדִבּוּר וַאֲמִירָה; אֲבָל הַדִּבּוּר עַצְמוֹ מְיֻסָּד עַל טַעַם קוֹדֵם, עַל הַהַרְגָּשָׁה הַפְּנִימִית שֶׁל טוּב זֶה.

וּלְהָבִין זֹאת, צָרִיךְ לְהַקְדִּים, שֶׁיָּדוּעַ בַּחֲסִידוּת שֶׁהַתַּעֲנוּג הוּא הַפְּנִימִיּוּת דְּכֶתֶר. הָרָצוֹן הוּא הַחִיצוֹנִיּוּת דְּכֶתֶר, מַה שֶּׁמִּתְפַּשֵּׁט לַחוּץ כְּהוֹרָאָה וּפְסִיקָה, "אֲנִי רוֹצֶה כָּךְ וְלֹא אַחֶרֶת". וְהַתַּעֲנוּג, הָעֹנֶג, הוּא הַתּוֹכֶן הַפְּנִימִי שֶׁבָּרָצוֹן, הַהֲוָיוֹת־נִרְצֶה וְנִתְעַנֵּג בְּהַשְׁקֵט, הַקּוֹדֵם וְהַמְחַיֶּה אֶת כָּל הַהִתְגַּלּוּיוֹת. וּמִפְּנֵי שֶׁהַתַּעֲנוּג הוּא פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, הוּא חַיֵּי הַכֹּל, חַיֵּי כָּל הַכֹּחוֹת; שֶׁבְּלִי תַּעֲנוּג פְּנִימִי, גַּם הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת נַעֲשִׂים יְבֵשִׁים וְאֵינָם יְכוֹלִים לְהִתְקַיֵּם.

וְהִנֵּה, תַּעֲנוּג זֶה בִּמְקוֹרוֹ הוּא לְמַעְלָה מִכָּל הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, פְּשִׁיטוּת פְּנִימִית שֶׁאֵין כְּלִי יָכוֹל לְאַחֲזָהּ. אַף־עַל־פִּי־כֵן, כָּךְ הוּא הַדֶּרֶךְ בָּאֱלֹקוּת, שֶׁהָעֶלְיוֹן בְּיוֹתֵר צָרִיךְ לְהִמָּשֵׁךְ גַּם בַּתַּחְתּוֹן בְּיוֹתֵר; וְלָכֵן הַתַּעֲנוּג מוֹצֵא אֶת הִתְבַּטְּאוּתוֹ בִּכְלֵי הַתַּחְתּוֹן, בְּמַלְכוּת, וּבִפְרָט בְּפִי רֹאשׁ הַפָּנִים, בְּכֹחַ הַטַּעַם. כִּי הַטַּעַם הוּא הַנְּקוּדָה שֶׁבָּהּ הַדָּבָר שֶׁהוּא מִחוּץ לָאָדָם נִכְנָס לִפְנִים וְנִתְחַבֵּר עִם חַיּוּת הַנֶּפֶשׁ, וְחִבּוּר זֶה מֻרְגָּשׁ כְּתַעֲנוּג אוֹ חַס־וְשָׁלוֹם הֶפֶךְ זֶה. וְעַל־כֵּן, בְּמַעֲרֶכֶת רֹאשׁ הַפָּנִים, הַטַּעַם הוּא הַמַּמְשָׁק שֶׁבֵּין הַתַּעֲנוּג וּמַלְכוּת: הַתַּעֲנוּג כְּאוֹר פְּנִימִי הַמְבַקֵּשׁ הִתְגַּלּוּת, וּמַלְכוּת כְּפֶה הַמְקַבֵּל וּמַכְנִיס לִפְנִים, וְחוּשׁ הַטַּעַם כְּהַכְּלִי הַמְקַשֵּׁר וּמְאַחֵד בֵּינֵיהֶם.

וְעַל־פִּי זֶה יוּבַן לָמָּה נִקְרֵאת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בְּשֵׁם "טַעֲמֵי תּוֹרָה". דַּאי, שֶׁיֵּשׁ גַּם "טְעָמִים" בַּפְּשָׁטוּת, הַסִּימָנִים הַנִּקְרָאִים טְעָמֵי הַמִּקְרָא, הַמַּנְהִיגִים אֶת הַנִּיגּוּן שֶׁל הַקְּרִיאָה; אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת, "טַעֲמֵי תּוֹרָה" פֵּירוּשׁוֹ הַטְּעָמִים הַפְּנִימִיִּים, פְּנִימִיּוּת הַסְּבָרָא וּמְתוּקוּת חָכְמַת הָאֱלֹקוּת. וְאֵלּוּ אֵינָם רַק בֵּיאוּרִים הַמְסַפְּקִים אֶת דְּרִישַׁת הַשֵּׂכֶל לְבֵיאוּר וּבֵירוּר; אֶלָּא הֵם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁבָּהֶם הַנְּשָׁמָה טוֹעֶמֶת אֱלֹקוּת וּמִתְעַנֶּגֶת. כְּשֶׁיְּהוּדִי לוֹמֵד תּוֹרָה רַק בְּאֹפֶן שֶׁל דִּין וּפִלְפּוּל, בְּלִי שֶׁיַּרְגִּישׁ אֶת הַטּוֹב שֶׁל "כִּי טוֹב ה'" הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּהֲלָכָה, הֲרֵי תּוֹרָתוֹ דּוֹמָה לְמַאֲכָל שֶׁנִּלְעַס וְלֹא נִטְעַם. הוּא מְקַיֵּם וּמְחַיֶּה, אֲבָל אֵינוֹ מְשַׂמֵּחַ. וּכְשֶׁזּוֹכֶה לְנִיצוֹץ מִטַּעֲמֵי תּוֹרָה, הֲרֵי אוֹתָהּ הֲלָכָה עַצְמָהּ נַעֲשֵׂית מְתוּקָה, לִבּוֹ מִתְחַמֵּם, וְעֹנֶג דַּק מְחַדֵּר אֶת לִמּוּדוֹ. זֶהוּ גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג בְּמַלְכוּת, כֶּתֶר שֶׁבְּתוֹךְ הַפֶּה.

וְזֶהוּ גַּם הַקֶּשֶׁר לְמַה שֶּׁמְּבֹאָר בַּקַּבָּלָה שֶׁהַטַּעַם קָשׁוּר עִם הַחֵךְ וְעִם חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת דְּפֶה. כִּי יָדוּעַ שֶׁהַדִּבּוּר יוֹצֵא עַל־יְדֵי חֲמֵשׁ קְבוּצוֹת כְּלָלִיּוֹת שֶׁל אוֹתִיּוֹת, הַמַּתְאִימוֹת לַחֲמֵשׁ מְקוֹמוֹת הַהוֹצָאָה, וְשָׁרְשָׁן בְּחָמֵשׁ גְּבוּרוֹת הַחוֹצְבוֹת אֶת הַהֶבֶל הַפָּשׁוּט לְקָלוֹת מְמֻבְדָּלוֹת. וְכֵן, בְּצַד הַפְּנִימִי שֶׁבַּפֶּה, יֵשׁ חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת הַחוֹצְבוֹת וּמְחַלְּקוֹת אֶת הַתַּעֲנוּג, כְּדֵי שֶׁהַתַּעֲנוּג הַפָּשׁוּט שֶׁבַּנֶּפֶשׁ יִתְחַוֶּה בִּמְגֻוָּנִים שׁוֹנִים שֶׁל "טְעָמִים" בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת. וּכְמוֹ שֶׁבְּמַאֲכָל יֵשׁ מָתוֹק, חָמוּץ, מָר, חָרִיף, וּמְמֻלָּח, וְהַחֵךְ מְקַבֵּל וּמַבְחִין בְּכֻלָּם, כָּךְ בַּתּוֹרָה יֵשׁ רִבּוּי טְעָמִים: טַעַם שֶׁל הֲבָנַת סוּגְיָא אַחֲרֵי עָמָל, טַעַם שֶׁל קִיּוּם מִצְוָה בְּאַהֲבָה, טַעַם שֶׁל תְּפִלָּה בִּדְבֵקוּת. וְכֻלָּם הֵם הִתְפַּרְטוּיוֹת שֶׁל הַתַּעֲנוּג הַפָּשׁוּט שֶׁל אֱלֹקוּת כְּפִי שֶׁהוּא נִפְגָּשׁ עִם הַנֶּפֶשׁ.

אֲבָל, מִכֵּיוָן שֶׁהֵם גְּבוּרוֹת, יְכוֹלִים גַּם לְהַסְתִּיר. אוֹתוֹ הַכֹּחַ עַצְמוֹ הַמְּאַפְשֵׁר לַנֶּפֶשׁ לִטְעוֹם אֱלֹקוּת, אִם נֶהְפָּךְ לְהֶפֶךְ, יָכוֹל לִמְצֹא תַּעֲנוּג בִּדְבָרִים דִּקְלִיפָּה, בְּדִבּוּרֵי שָׁוְא, בְּתַעֲנוּגִים הַסּוֹתְרִים אֶת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן. אָז הַחֵךְ שֶׁנִּבְרָא כְּדֵי לְהַבְחִין וּלְהַעֲלוֹת, נַעֲשֶׂה גַּס, וּמַאֲכָל רוּחָנִי נִרְגָּשׁ אֶצְלוֹ כְּחֲסַר טַעַם, וּדְבָרִים אֲסוּרִים אוֹ רֵיקָנִים נִרְגָּשִׁים אֶצְלוֹ כִּמְעוּדָּנִים. וְזֶהוּ הַמָּרוֹר הַפְּנִימִי הַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁ"חֵכּוֹ" שֶׁל אָדָם נִתְעַקֵּם, עַד שֶׁהוּא קוֹרֵא לְמָר מָתוֹק וּלְמָתוֹק מָר.

וּבָזֶה בָּאִים לַעֲבוֹדָה שֶׁל הַהֲפָכַת מְרִירוּת לִמְתִיקוּת. כִּי הַחִדּוּשׁ שֶׁבַּטַּעַם עַל שְׁאָר הַחֲשִׁים הוּא, שֶׁהוּא הַחֵשֶׁר הַקָּשׁוּר בְּגָלוּי יוֹתֵר עִם הַמִּדּוֹת; אִי־אֶפְשָׁר לִטְעוֹם בְּלִי אַהֲבָה וְשִׂנְאָה, מְשִׁיכָה וּדְחִיָּה. וְלָכֵן, כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ טוֹעֶמֶת מְרִירוּת בִּרְחוּקָהּ מֵה', בְּגַסּוּתָהּ עַצְמָהּ, וְזֶה גּוֹרֵם לָהּ מְרִירוּת, שִׁבְרוֹן־לֵב חַי וּמְבַקֵּשׁ, הֲרֵי מְרִירוּת זוֹ עַצְמָהּ נַעֲשֵׂית כְּלִי לַתַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן בְּיוֹתֵר. כִּי מִתּוֹךְ עֹמֶק הַמְּרִירוּת נוֹלָד כִּסּוּף לְ"כִי טוֹב ה'", וּכְשֶׁאָז אָדָם טוֹעֵם גַּם מְעַט מְתוּקוּת שֶׁל אֱלֹקוּת, הִיא יְקָרָה לוֹ בְּאֵין עֵרֶךְ. וְכָךְ "מְרִירוּת נֶהְפֶּכֶת לִמְתִיקוּת" – לֹא רַק שֶׁהָרָע נִסְתַּלֵּק וְהַטּוֹב נִגְלָה, אֶלָּא שֶׁעֶצֶם הַהִתְנַסּוּת שֶׁל מְרִירוּת נַעֲשֵׂית הַתַּבְלִין וְהַתַּבְלִין שֶׁל הַתַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן.

וְזֶהוּ הָרְמִיזָה בְּ"טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב ה'": תְּחִלָּה יֵשׁ "טַעֲמוּ" – גַּם אִם בַּתְּחִלָּה הַטַּעַם חָרִיף וּמָר, עֶצֶם הַטְּעִימָה, הַהַכְנָסַת הַדָּבָר לִפְנִימִיּוּת, מְכַשֶּׁרֶת אֶת הַכְּלִי; וְאַחַר־כָּךְ "וּרְאוּ", שֶׁבָּאִים לִרְאוֹת שֶׁ"כִּי טוֹב ה'", שֶׁהַכֹּל הָיָה לְמַעַן טוֹב פְּנִימִי יוֹתֵר. וְכֵן "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב" – הַצַּדִּיק הוּא מִי שֶׁכְּבָר הֶהֱפִיךְ אֶת כָּל הַגְּבוּרוֹת הַפְּנִימִיּוֹת שֶׁלּוֹ לִמְתִיקוּת, וְחֵכּוֹ מְזוּקָּק; הוּא יָכוֹל

לוֹמַר בֶּאֱמֶת וּמִפְּנִימִיּוּת "כִּי טוֹב", לְהַרְגִּישׁ אֶת הַטּוֹב בְּכָל גְּזֵרָה וּבְכָל עֲבוֹדָה. אֲבָל הַצִּוּוּי "אִמְרוּ צַדִּיק" הוּא גַּם אֵלֵינוּ כֻּלָּנוּ: לְהַתְחִיל לְדַבֵּר בְּאֹפֶן שֶׁל צַדִּיק, לְהַבִּיעַ בְּדִבּוּר שֶׁיֵּשׁ טוֹב בָּאֱלֹקוּת, וְעַל־יְדֵי דִּבּוּר זֶה פּוֹתְחִים אֶת הַפֶּה עַצְמוֹ לְטְעוֹם טוֹב זֶה.

וְכָךְ, בְּרֹאשׁ הַפָּנִים, הַפֶּה בִּבְחִינָתוֹ הַפְּנִימִית הוּא הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ נֶאֱסָפִים כָּל הַחֲשִׁים שֶׁלְּפָנָיו. הָעַיִן רָאֲתָה, הָאֹזֶן שָׁמְעָה, הָאַף הֵרִיחַ וְהִבְחִין; אֲבָל רַק כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ מֵעִיזָה לְ"הַכְנִיס לַפֶּה", לְהַכְנִיס אֶת הָאֱלֹקוּת בְּאֹפֶן שֶׁל טַעַם, אָז הַתַּעֲנוּג יוֹרֵד לְמַלְכוּת וְנַעֲשֶׂה חַיִּים. אָז הַתּוֹרָה אֵינָהּ רַק נֶאֱמֶנֶת וּמֻבֶנֶת, אֶלָּא נִטְעֶמֶת; הַמִּצְוֹת אֵינָן רַק נֶעֱשׂוֹת בִּבְחִינַת קִיּוּם, אֶלָּא נֶעֱרָבוֹת וּמְעוּדָּנוֹת; וְהַקֶּשֶׁר עִם ה' אֵינוֹ רַק נוֹדָע, אֶלָּא מֻרְגָּשׁ וּמִתְעַנֵּג. וְזֶה מַשְׁלִים אֶת הַסֵּדֶר שֶׁל הַחֲשִׁים הַמְקַבְּלִים.

וְאַחַר־כָּךְ בָּאָה הַבְּחִינָה הַשְּׁנִיָּה שֶׁבַּפֶּה, שֶׁהִיא כְּבָר פְּנִיָּה לַחוּץ: הַדִּבּוּר, הַהַגְדָּרָה וְהַהַבְרָאָה הַמְגַלָּה וּמוֹצִיאָה לַפֹּעַל, וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהֶמְשֵׁךְ, שֶׁאוֹתוֹ הַמָּקוֹם עַצְמוֹ הַטּוֹעֵם לִפְנִים נַעֲשֶׂה צִנּוֹר שֶׁעַל־יָדוֹ מַלְכוּת מְדַבֶּרֶת עוֹלָמוֹת לִהְיוֹת וּמְגַלָּה אֶת הַתַּעֲנוּג הַפְּנִימִי בָּעוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים.

ט

אִם כֵּן, צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁמִּפֶּה זֶה עַצְמוֹ דְּרֹאשׁ הַפָּנִים, שֶׁבּוֹ נִתְקַבֵּל הַתַּעֲנוּג לִפְנִים בְּאֹפֶן שֶׁל טַעַם, מִיָּד נִמְשֶׁכֶת בְּחִינָה שְׁנִיָּה שֶׁהִיא הֵפֶךְ הַכִּוּוּן: לֹא קַבָּלָה אֶלָּא הַשְׁפָּעָה; לֹא הִתְקַלְּלוּת אֶלָּא הוֹצָאָה; לֹא שֶׁקֶט הַטְּעִימָה אֶלָּא קוֹל הַדִּבּוּר. כִּי מַלְכוּת אֵינָהּ רַק "כְּלִי הַטַּעַם", הַכְּלִי הַמְפַנֵּם אֶת הַתַּעֲנוּג, אֶלָּא עִקָּרָהּ הוּא "פֶּה", הַפֶּה הַמְדַבֵּר.

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ, וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם" – שֶׁעֲשִׂיַּת הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם אֵינָהּ נִתְאֶרֶת כְּמַעֲשֵׂה הַיָּדַיִם אוֹ מַחֲשֶׁבֶת הַמּוֹחַ, אֶלָּא כְּ"דִבּוּר" וְ"רוּחַ פִּיו". וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת שֶׁ"דִּבּוּר" כָּאן אֵינוֹ לְשׁוֹן שְׁאֵלָה, אֶלָּא עַל עֶצֶם עִנְיַן הַמַּלְכוּת הוּא אוֹמֵר: יְרִידַת הָאוֹר הַפָּשׁוּט לְתוֹךְ אוֹתִיּוֹת, לְתוֹךְ צוּרוֹת מְחֻלָּקוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לְשָׁמְעָן עַל־יְדֵי זוּלַת.

כִּי הַמַּחֲשָׁבָה, אַף שֶׁגַּם הִיא מֻרְכֶּבֶת מֵאוֹתִיּוֹת, מִכָּל מָקוֹם הִיא נִשְׁאֶרֶת כֻּלָּהּ בִּפְנִימִיּוּת הַנֶּפֶשׁ, וְאֵינָהּ בּוֹרֵאת מְצִיאוּת נִפְרֶדֶת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַדִּבּוּר, שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַמְדַבֵּר, וּמִתְלַבֵּשׁ בָּאֲוִיר, וְנַעֲשֶׂה דָּבָר נִפְרָד שֶׁאֶפְשָׁר לְקַבְּלוֹ בְּמֶרְחָק וְעַל־יְדֵי רַבִּים. וְכָךְ, עִקַּר הַחִדּוּשׁ שֶׁבְּמַלְכוּת, לְגַבֵּי הַמִּדּוֹת וְהַמּוֹחִין שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה, הוּא שֶׁהִיא מַלְבֶּשֶׁת אֶת הָאוֹר בְּאוֹתִיּוֹת הָעוֹמְדוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן. וְזֶהוּ סוֹד "שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ" – שֶׁהַשָּׁמַיִם הֵם עוֹלָם הַנִּרְאֶה לְמַשֶּׁהוּ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן כָּל מְצִיאוּתָם אֵינָהּ אֶלָּא "בִּדְבַר ה'", אוֹתִיּוֹת דְּמַלְכוּת.

אַךְ הִנֵּה מִזֶּה נִמְשֶׁכֶת נְקוּדָּה חֲדָשָׁה. אִם מַלְכוּת הִיא פֶּה, וְהָעוֹלָמוֹת הֵם "דִּבּוּר", הֲרֵי כָּל הַסֵּדֶר שֶׁל רֹאשׁ הַפָּנִים צָרִיךְ לְהִשְׁתַּלֵּם לֹא רַק בְּחֻשֵּׁי קַבָּלָה, אֶלָּא גַּם בְּמַעֲרֶכֶת מְסֻדֶּרֶת שֶׁל הַבְרָאָה וְהַגְדָּרָה – חָמֵשׁ הַמּוֹצָאוֹת שֶׁבַּפֶּה, הַגָּרוֹן הַנּוֹשֵׂא אוֹתָם, וְהָרוּחַ מְמַלְּלָא הַמְחַיֶּה אוֹתָם. כִּי אִם בְּאָדָם הָעֶלְיוֹן הַחֲשִׁים שֶׁהֻזְכַּרְנוּ הֵם בְּנִיָּן אֲמִתִּי וְלֹא מָשָׁל בְּעַלְמָא, כָּךְ גַּם הַ"דִּבּוּר" הָאֱלֹקִי, שֶׁעַל־יָדוֹ "כָּל צְבָאָם" נִמְצָאִים, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ אֲנָטוֹמְיָה רוּחָנִית בָּרֹאשׁ.

וְאָמְנָם, רוֹאִים אָנוּ בְּהִלְכוֹת לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ חָמֵשׁ מְקוֹמוֹת הַהוֹצָאָה, חָמֵשׁ מְקוֹמוֹת בַּגּוּף שֶׁמֵּהֶם יוֹצְאוֹת הָאוֹתִיּוֹת: הַגְּרוֹנִיּוֹת מִן הַגָּרוֹן, הַחִכִּיּוֹת מִן הַחֵךְ, הַלְּשׁוֹנִיּוֹת מִן הַלָּשׁוֹן, הַשִּׁנִּיּוֹת מִן הַשִּׁנַּיִם, וְהַשְּׂפָתִיּוֹת מִן הַשְּׂפָתַיִם. וּבֵאֲרוּ הַמְּקוּבָּלִים שֶׁאֵלּוּ כְּנֶגֶד חָמֵשׁ גְּבוּרוֹת דִּדְבּוּר, צִנּוֹרוֹת שֶׁעַל־יְדֵיהֶם נֶחְקָק הַהֶבֶל הַפָּשׁוּט שֶׁל הַדִּבּוּר לְתוֹךְ אוֹתִיּוֹת מְיֻחָדוֹת. וּלְמַעְלָה, בְּרֹאשׁ הַפָּנִים, שָׁרְשָׁן שֶׁל חָמֵשׁ גְּבוּרוֹת אֵלּוּ הוּא בְּחָמֵשׁ דִּינִים פְּנִימִיִּים, הַמְּמַדְּדִים וּמְחַלְּקִים אֶת אוֹר הַמַּלְכוּת כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לֵירֵד בְּאוֹתִיּוֹת מְסֻדָּרוֹת לְהַחֲיוֹת הָעוֹלָמוֹת.

אֲבָל הִנֵּה יֵשׁ חִלּוּק מֵחָמֵשׁ הַגְּבוּרוֹת דְּחֵךְ בְּעִנְיַן הַטַּעַם. שָׁם, הַגְּבוּרוֹת נִשְׁאֲרוּ בִּפְנִימִיּוּת, וְעִנְיָנָן לְהַבְדִּיל טְעָמִים בְּתוֹךְ אוֹתוֹ הַמַּאֲכָל עַצְמוֹ שֶׁל אֱלֹקוּת, וְכָל תַּכְלִיתָן הִיא פְּנִימִיּוּת – לְהַגְבִּיר אֶת הַתַּעֲנוּג שֶׁל הָאוֹכֵל. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּדִבּוּר, שֶׁהַגְּבוּרוֹת כְּבָר פְּנוּיוֹת לַחוּץ: הֵן מַעֲצִירוֹת אֶת הַהֶבֶל מִלְּהִשְׁתַּפֵּךְ בִּבְחִינַת צְעָקָה פְּשׁוּטָה אַחַת, וּמְצַמְצְמוֹת וּמְצַיְּרוֹת אוֹתוֹ לְתוֹךְ קוֹלוֹת מְחֻלָּקִים, כְּדֵי שֶׁהָאֲחֵרִים יוּכְלוּ לְקַבְּלוֹ וְלִבְנוֹת עַל־יָדוֹ. וְכָךְ, חָמֵשׁ הַמּוֹצָאוֹת שֶׁבַּפֶּה הֵן חֶסֶד וּגְבוּרָה יַחְדָּו – גְּבוּרוֹת הַחוֹקְקוֹת וּמְגַבְּלוֹת, וּבְתוֹכָן חֶסֶד נֶעְלָם הָרוֹצֶה לְהַשְׁפִּיעַ הֲבָנָה וְחַיִּים בַּשּׁוֹמֵעַ.

וּלְהָבִין יוֹתֵר, צָרִיךְ לְהַקְדִּים עִנְיַן הַ"גָּרוֹן". כִּי כָּל כְּלֵי הַדִּבּוּר, מֵהַחֵךְ וְעַד הַשְּׂפָתַיִם, נִמְצָאִים בִּמְקוֹם הַפֶּה, אֲבָל הָרוּחַ עַצְמָהּ, הַהֶבֶל הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאוֹתִיּוֹת, עוֹלֶה מִן הָרֵיאָה וְהַלֵּב עַל־יְדֵי הַגָּרוֹן. וְהַגָּרוֹן הוּא לָכֵן צִנּוֹר בֵּין הָעוֹלָמוֹת הַפְּנִימִיִּים שֶׁבָּאָדָם – הַלֵּב וְהַמּוֹחַ – לָעוֹלָם הַחִיצוֹן אֲשֶׁר אֵלָיו יוֹצְאִים דְּבָרָיו. וְיָדוּעַ שֶׁהַ"גָּרוֹן" הוּא מָקוֹם צַר וָרַךְ; צִמְצוּם קָטָן שָׁם חוֹנֵק כָּל דִּבּוּר, וּפְתִיחָה קְטַנָּה מְשַׁלַּחַת קוֹל. וּבַחֲסִידוּת נִמְשַׁל זֶה לְמַלְכוּת כְּ"צִנּוֹר" מִן הַמּוֹחִין לָעוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים – הַנְּקוּדָּה שֶׁבָּהּ הַשֶּׁפַע יָכוֹל לְהִסְתָּתֵם אוֹ לְהִפָּתֵחַ.

וְעַכְשָׁו, מֵאַחַר שֶׁרֹאשׁ הַפָּנִים הוּא הָרֹאשׁ הַפְּנִימִי הַמְּמַצֵּעַ בֵּין הַמּוֹחִין לַגּוּף, מִמֵּילָא שֶׁהַגָּרוֹן שֶׁלּוֹ – הַגָּרוֹן הָרוּחָנִי – הוּא מְקוֹר פְּנִימִי לְכָל עִנְיְנֵי הַצִּמְצוּם וְהַהִתְפַּשְּׁטוּת שֶׁבַּהַשְׁפָּעָה. כְּשֶׁהָעַיִן הַפְּנִימִית רוֹאָה, וּכְשֶׁהָאֹזֶן הַפְּנִימִית שׁוֹמַעַת, וּכְשֶׁהָאַף הַפְּנִימִי מֵרִיחַ וְהַפֶּה הַפְּנִימִי טוֹעֵם – כָּל זֶה נִשְׁאָר בְּהֶסְתֵּר בִּפְנִימִיּוּת, עַד שֶׁנִּתָּן רְשׁוּת לָהֶם לַעֲבוֹר עַל־יְדֵי הַגָּרוֹן הָרוּחָנִי לְתוֹךְ אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר. וְהַגָּרוֹן, לָכֵן, הוּא הַבְּחִינָה שֶׁבָּהּ מַלְכוּת מִתְיַחֶדֶת עִם חֶסֶד וּגְבוּרָה: גְּבוּרָה, מִצַּד זֶה שֶׁהוּא מְצַמְצֵם וּמוֹדֵד; חֶסֶד, מִצַּד זֶה שֶׁהוּא מַעֲבִיר וּמְשַׁלֵּחַ.

וְזֶהוּ עֹמֶק הַכָּתוּב: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים, וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה", וּמְתַרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: "לְרוּחַ מְמַלְּלָא" – "רוּחַ מְדַבֶּרֶת". שֶׁעֶצֶם הַהַגְדָּרָה שֶׁל "נֶפֶשׁ חַיָּה" בָּאָדָם הִיא שֶׁנַּעֲשָׂה לְרוּחַ מְמַלְּלָא. לֹא רַק שֶׁהוּא חַי וְנוֹשֵׁם, אֶלָּא שֶׁנִּשְׁמָתוֹ נַעֲשֵׂית דִּבּוּר. וְתִקּוּנוֹ שֶׁל אָדָם, כְּ"צֶלֶם אֱלֹקִים", הוּא שֶׁהוּא נוֹשֵׂא בְּתוֹכוֹ מִקְדָּשׁ מְעַט לְעִנְיָן אֱלֹקִי זֶה: גַּם לוֹ יֵשׁ פֶּה שֶׁהוּא מַלְכוּת, וְגָרוֹן שֶׁהוּא צִנּוֹר, וְרוּחַ הַדִּבּוּר שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת בִּבְחִינַת בִּטּוּל לְ"בִדְבַר ה'" אוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, לְהִתְנַגֵּד לוֹ.

וּמִזֶּה נָבִין אֵימָה וְגַם גְּדוּלָּה שֶׁבַּדִּבּוּר. כִּי כְּשֵׁם שֶׁלְּמַעְלָה "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ", שֶׁהַשָּׁמַיִם עוֹמְדִים רַק עַל־יְדֵי אֲמִירָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כָּךְ גַּם בַּמִּקְרוֹקוֹסְמוֹס, עַל־יְדֵי הַמִּלִּים שֶׁאָדָם מוֹצִיא מִפִּיו הוּא בּוֹנֶה שָׁמַיִם וּצְבָאִים בָּעוֹלָמוֹת הַפְּנִימִיִּים שֶׁלּוֹ. מִלָּה שֶׁל תּוֹרָה, מִלָּה שֶׁל תְּפִלָּה, מִלָּה שֶׁל אֱמֶת וְחִזּוּק – אֵלּוּ הֵן אוֹתִיּוֹת דְּמַלְכוּת דִּקְדוּשָּׁה; הֵן מַמְשִׁיכוֹת אֶת הַתַּעֲנוּג הַפְּנִימִי

שֶׁנִּטְעַם בַּלֵּב לְתוֹךְ צוּרָה שֶׁיְּכוֹלָה לָגוּר בַּגּוּף וּבַסְּבִיבָה. וּלְהֵפֶךְ, מִלָּה שֶׁל שֶׁקֶר, שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁל לֵיצָנוּת – גַּם הִיא מַלְכוּת, אֲבָל מְשַׁתֶּמֶשֶׁת כִּגְבוּרָה מַחֲרֶבֶת; הִיא חוֹקֶקֶת אוֹתִיּוֹת הַמַּסְתִּירוֹת אֱלֹקוּת וְנוֹתְנוֹת אֲחִיזָה לְעוֹלָמוֹת הַהֶפֶךְ.

וְלָכֵן מְדַגֶּשֶׁת הַחֲסִידוּת שֶׁמַּלְכוּת נִקְרֵאת "עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא" – עוֹלָם הַגִּלּוּי. לֹא רַק מִצַּד זֶה שֶׁהִיא מְגַלָּה לַתַּחְתּוֹן, אֶלָּא גַּם מִצַּד זֶה שֶׁהִיא מְגַלָּה אֶת הַמְדַבֵּר עַצְמוֹ. רוֹאִים מִדִּבּוּרוֹ שֶׁל אָדָם מַה טָּעַם בִּפְנִים. אִם דְּבָרָיו גַּסִּים וְרֵיקָנִים, הֲרֵי זֶה סִימָן שֶׁהַחֵךְ הַפְּנִימִי שֶׁלּוֹ לֹא טָעַם אֱלֹקוּת; רֹאשׁ הַפָּנִים שֶׁלּוֹ עֲדַיִן חָשׁוּךְ. וְאִם דִּבּוּרוֹ מְדֻדָּד, טוֹב, מָלֵא תּוֹרָה וְיִרְאָה – אָז גַּם בְּלִי רְאִיָּה פְּנִימִית מֻרְגָּשׁ שֶׁרֹאשׁ הַפָּנִים שֶׁלּוֹ מְאִיר. וְכָךְ, הַדִּבּוּר הוּא הַמִּבְחָן וְהַצִּנּוֹר לְכָל מַה שֶּׁקְּדָמוֹ.

וְעַל־פִּי זֶה יוּבַן דִּקּוּת אַחֶרֶת. לְמַעְלָה מִכָּאן הוּבָא שֶׁהַטַּעַם הוּא הַמְשָׁכַת הַתַּעֲנוּג דְּכֶתֶר לְתוֹךְ מַלְכוּת; וְעַכְשָׁו נִתְבָּאֵר שֶׁהַדִּבּוּר הוּא הַמְשָׁכַת הַמַּלְכוּת לַחוּץ לְתוֹךְ "שָׁמַיִם" וְ"כָל צְבָאָם". וּבְמִלִּים אֲחֵרוֹת: יֵשׁ שְׁתֵּי יְרִידוֹת. מִן הַכֶּתֶר לְתוֹךְ מַלְכוּת – זֶהוּ הַטַּעַם, פְּנִימִיּוּת; וּמִן הַמַּלְכוּת לָעוֹלָמוֹת – זֶהוּ הַדִּבּוּר, חִיצוֹנִיּוּת. וְהַשְּׁתֵּי בְּחִינוֹת צְרִיכוֹת לִהְיוֹת קְשׁוּרוֹת: דִּבּוּר בְּלִי טַעַם הוּא אוֹתִיּוֹת רֵיקוֹת, יְבֵשׁוֹת, בְּלִי נֶפֶשׁ; וְטַעַם בְּלִי דִּבּוּר נִשְׁאָר בְּעוֹצֶם הַפְּנִימִי שֶׁל הָאָדָם וְאֵינוֹ מְקַיֵּם אֶת כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה, שֶׁתִּהְיֶה הִתְגַּלּוּת הָאֱלֹקוּת לְמַטָּה.

לָכֵן, הַתִּקּוּן הַשָּׁלֵם שֶׁל רֹאשׁ הַפָּנִים הוּא כְּשֶׁהַפֶּה הַפְּנִימִי כְּבָר טָעַם "כִּי־טוֹב ה'", וְאָז אוֹתוֹ פֶּה עַצְמוֹ, עַל־יְדֵי חָמֵשׁ מוֹצָאוֹת הַהַגִּיָּה שֶׁבּוֹ, מְדַבֵּר מִלִּים הַנּוֹשְׂאוֹת אֶת הַטּוּב הַזֶּה לְתוֹךְ הַמְּצִיאוּת. אָז הַגָּרוֹן הוּא צִנּוֹר בָּרוּר, בְּלִי סְתִימָה שֶׁל פַּחַד אוֹ גַּאֲוָה; רוּחַ מְמַלְּלָא זוֹרֶמֶת בְּחָפְשִׁיּוּת, אֲבָל בִּגְבוּרָה מְדֻיֶּקֶת; הָאוֹתִיּוֹת רַבּוֹת, אֲבָל תּוֹכְנָן אֶחָד – "ה' אֶחָד". וּבְמַצָּב כָּזֶה, כָּל מִלָּה נַעֲשֵׂית כְּעֵין "בִּדְבַר ה'" קָטָן, וְכָל נְשִׁימָה הִיא "רוּחַ פִּיו" הַמְחַיָּה אֶת סְבִיבָתָהּ.

וּמִצַּד שֵׁנִי, גְּדוּלָּה זוֹ גּוֹרֶמֶת גַּם סַכָּנָה. כִּי מֵאַחַר שֶׁמַּלְכוּת הִיא הַתַּחְתּוֹנָה בְּיוֹתֵר, יְכוֹלָה הִיא לֵירֵד לִמְקוֹם הַהֶסְתֵּר; וְאוֹתוֹ כֹּחַ עַצְמוֹ הַבּוֹרֵא יָכוֹל לַהֲרוֹס, וְאוֹתָן אוֹתִיּוֹת עַצְמָן הַמְגַלּוֹת אֱלֹקוּת יְכוֹלוֹת, חַס וְשָׁלוֹם, לְהַסְתִּיר אוֹתוֹ. וְזֶהוּ סוֹד "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן" – שֶׁהַמָּוֶת וְהַחַיִּים תְּלוּיִים בְּ"יָד" הַלָּשׁוֹן. הַדִּבּוּר הוּא הַ"יָּד" שֶׁל מַלְכוּת; עַל־יָדוֹ נִבְרָאִים עוֹלָמוֹת דִּקְדוּשָּׁה אוֹ, לְהֵפֶךְ, עוֹלָמוֹת הַהֶפֶךְ.

אַךְ הַבֵּיאוּר בָּזֶה בַּעֲבוֹדָה פְּרָטִית – אֵיךְ פֶּה וְגָרוֹן רוּחָנִיִּים אֵלּוּ דְּרֹאשׁ הַפָּנִים נִמְצָאִים בְּהִתְגַּלּוּת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, וְאֵיךְ עָלָיו לִשְׁמֹר וּלְכַוֵּן אֶת רוּחַ מְמַלְּלָא שֶׁלּוֹ כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מֻרְכָּבָה רַק לְ"בִדְבַר ה'" – יִתְבָּאֵר בְּהֶמְשֵׁךְ, כְּשֶׁנֵּרֵד מִסֵּדֶר הַפַּרְצוּפִים בֶּאֱלֹקוּת לְמִבְנֵה עֶשֶׂר הַכֹּחוֹת שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם.

י

וּבְזֶה נָשׁוּב לְמַה שֶּׁנִּזְכַּר לְעֵיל, שֶׁ"הַבֵּיאוּר בָּזֶה בַּעֲבוֹדָה... יִתְבָּאֵר בְּהֶמְשֵׁךְ, כְּשֶׁנֵּרֵד מִסֵּדֶר הַפַּרְצוּפִים בֶּאֱלֹקוּת לְמִבְנֵה עֶשֶׂר הַכֹּחוֹת שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם". כִּי הִנֵּה יָדוּעַ מִתְּחִלַּת סֵפֶר הַתַּנְיָא, שֶׁ"כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ עֶשֶׂר סְפִירוֹת לְמַעְלָה, כָּךְ יֵשׁ עֶשֶׂר כֹּחוֹת בַּנֶּפֶשׁ" – שֶׁעֶשֶׂר כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ הֵם בְּדִיּוּק כְּנֶגֶד עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת, וְהֵם הַ"צֶּלֶם" שֶׁלָּהֶם בָּאָדָם. וְלֹא רַק בִּכְלָלוּת, שֶׁיֵּשׁ שֵׂכֶל וּמִדּוֹת, רֹאשׁ

וְגוּף, אֶלָּא גַּם בִּפְרָטִיּוּת: כָּל פְּרָט מֵהָאָדָם הָעֶלְיוֹן יֵשׁ לוֹ הַשְׁתַּקְּפוּת כִּפְרָט בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם.

אַךְ דִּלְכְאוֹרָה נִרְאֶה דָּבָר זֶה רָחוֹק מֵעִנְיָנֵנוּ. דְּהִנֵּה בְּתַנְיָא מְבֹאָר שֶׁעֶשֶׂר הַכֹּחוֹת הֵם חָכְמָה–בִּינָה–דַּעַת, ז' הַמִּדּוֹת, וּשְׁלֹשָׁה לְבוּשֵׁיהֶם – מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר, מַעֲשֶׂה. וְהֵיכָן נִזְכָּר שָׁם עִנְיַן "רֹאשׁ הַפָּנִים", וְ"עַיִן רוּחָנִית", "אֹזֶן רוּחָנִית", "הָאַף הָרוּחָנִי", טַעַם וְדִבּוּר רוּחָנִי? הֲרֵי נִרְאֶה שֶׁאֵלּוּ שַׁיָּכִים רַק לַגּוּף הַגַּשְׁמִי וְלַחֲשָׁשִׁים שֶׁבּוֹ, וְהַנֶּפֶשׁ הִיא יְצוּר פָּשׁוּט שִׂכְלִי וְהִתְפַּעֲלוּתִי בִּלְבַד.

אֲבָל עַל פִּי כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל מוּבָן שֶׁהַבְדָּלָה כָּזוֹ אִי אֶפְשָׁרִית. דְּהִנֵּה מֵאַחַר שֶׁהַפָּנִים הַחִיצוֹנִיִּים שֶׁל הַגּוּף הֵם בְּגָלוּי כְּלִי שֶׁל הִתְגַּלּוּת, הַמְקַבֵּץ אֵלָיו אֶת כָּל הַחֲשָׁשִׁים וּמְבַטֵּא אֶת פְּנִימִיּוּת הַנֶּפֶשׁ, עַל כָּרְחֵךְ שֶׁגַּם בְּתוֹךְ הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ יֵשׁ "פָּנִים" פְּנִימִיִּים – תְּצוּרָה שֶׁל כֹּחוֹת הַמַּקְבִּילָה לִרְאִיָּה רוּחָנִית, שְׁמִיעָה רוּחָנִית, רֵיחַ רוּחָנִי, טַעַם רוּחָנִי וְדִבּוּר רוּחָנִי. רַק שֶׁבִּלְשׁוֹן הַתַּנְיָא כְּלוּלִים וּמְכוּסִּים חֲשָׁשִׁים אֵלּוּ בְּתוֹךְ הַכֹּחוֹת הַכְּלָלִיִּים שֶׁל שֵׂכֶל וּמִדּוֹת, וַעֲדַיִן לֹא יוֹצְאוּ לְגִלּוּי בְּשֵׁם מְפֹרָשׁ.

וּבֶאֱמֶת מוֹצְאִים אָנוּ בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים בַּחֲסִידוּת שֶׁבִּטּוּיִים כְּמוֹ "רְאִיַּת אֱלֹקוּת", "שְׁמִיעַת אֱלֹקוּת", "רֵיחַ הַמִּצְוֹת", "טַעַם הַתּוֹרָה", "דִּבּוּר הַנֶּפֶשׁ" נִשְׁתַּמְּשִׁים כְּתֵיאוּר בָּרוּר שֶׁל חֲשָׁשִׁים רוּחָנִיִּים. וּכְשֶׁאוֹמְרִים עַל צַדִּיק שֶׁ"רוֹאֶה אֱלֹקוּת", אֵין הַכַּוָּנָה רַק שֶׁהוּא מֵבִין בְּמוֹחוֹ, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ אֶצְלוֹ אֹפֶן שֶׁל הַשָּׂגָה הַדּוֹמֶה לִרְאִיָּה – מִיָּדִית, כּוֹפָה, לְמַעְלָה מִכָּל סָפֵק. וְכֵן כְּשֶׁכּוֹתֵב הָאַדְמוּ"ר הַזָּקֵן (תַּנְיָא, תְּחִלַּת פֶּרֶק ג') שֶׁהַמִּדּוֹת הֵן "תּוֹלְדוֹת הַשֵּׂכֶל", הַנּוֹלָדוֹת מֵהִתְבּוֹנְנוּת בֶּאֱלֹקוּת, מוּבָן שֶׁלֵּידָה זוֹ צְרִיכָה אֹזֶן פְּנִימִית הַיְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ אֶת "קוֹל ה'" הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, אַף פְּנִימִית הַיְכוֹלָה לְהָרִיחַ אֶת הָרוּחַ שֶׁל הַמִּצְוָה, וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ.

רַק שֶׁבְּרוֹב הַנְּפָשׁוֹת חֲשָׁשִׁים אֵלּוּ הֵם בְּמַצָּב שֶׁל הֶעְלֵם וְגָלוּת. וְזֶהוּ עִנְיַן גָּלוּת הַשְּׁכִינָה בִּפְנִימִיּוּת הָאָדָם. כִּי הַשְּׁכִינָה נִקְרֵאת "דִּבּוּר", "פֶּה", "פָּנִים", וּכְשֶׁהִיא בְּגָלוּת הַכַּוָּנָה שֶׁ"רֹאשׁ הַפָּנִים" שֶׁלָּהּ מֻסְתָּר בְּתוֹךְ הַתּוֹדָעָה הַבַּהֲמִית שֶׁל הָאָדָם. עֵין הַנֶּפֶשׁ אֵינֶנָּה מַבִּיטָה אֶל הָאֱלֹקוּת, אֹזֶן הַנֶּפֶשׁ אֵינֶנָּה מַטָּה אֶת עַצְמָהּ לִדְבַר ה', הָאַף הַנִּשְׁמָתִי אֵינוֹ נִדְחֶה מֵרוּחַ טֻמְאָה, חֵךְ הַנֶּפֶשׁ אֵינוֹ טוֹעֵם אֶת מְתוּקוֹת הַתּוֹרָה, וְדִבּוּרָהּ הַפְּנִימִי שֶׁל הַנֶּפֶשׁ אֵינוֹ מְבַטֵּא "אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ", אֶלָּא עָסוּק בְּסִפּוּרֵי תּוֹדָעָה עַצְמִית שֶׁלּוֹ.

וְגָלוּת זוֹ בָּאָה דַּוְקָא עַל־יְדֵי שִׁמּוּשׁ לְרַע שֶׁל הַחֲשָׁשִׁים הַגַּשְׁמִיִּים הַמַּקְבִּילִים. כִּי כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּתַנְיָא (סוֹף פֶּרֶק א', פֶּרֶק ו'–ז'), שֶׁלְּבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ – מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר, מַעֲשֶׂה – כְּשֶׁהֵם מִתְלַבְּשִׁים בִּדְבָרִים שֶׁל קְלִיפָּה, הֵם מוֹשְׁכִים גַּם אֶת הַכֹּחוֹת עַצְמָם לִשְׁבִי. וְכֵן כָּאן: כְּשֶׁהָעַיִן הַגַּשְׁמִית מֻרְגֶּלֶת לְהַבִּיט בְּמַרְאוֹת אֲסוּרִים, וַאֲפִלּוּ בְּהֶבֶל הָעוֹלָם הַמֻּתָּר אֲבָל בְּתַאֲוָה וְקִנְאָה, הֲרֵי הֶרְגֵּל זֶה מְרַגֵּל גַּם אֶת הָעַיִן הַפְּנִימִית לְבַקֵּשׁ רַק חִיצוֹנִיּוּת וּלְהִסְתַּלֵּק מִפְּנִימִיּוּת. אָז הָעַיִן הָרוּחָנִית נַעֲשֵׂית קֵהָה; וּכְשֶׁמַּעֲמִידִים לְפָנֶיהָ דַּף גְּמָרָא, אוֹ מַרְאֶה שֶׁל יְהוּדִי הַמִּתְפַּלֵּל בֶּאֱמֶת, אֵינֶנָּה "רוֹאָה" כְּלוּם, וְאֵינָהּ מִתְפַּעֶלֶת, מִפְּנֵי שֶׁכַּיִלוּבְרַצְיָה שֶׁלָּהּ נֶהֶפְכָה.

וְכֵן הוּא בָּאֹזֶן. כְּשֶׁאָדָם מַטֶּה אָזְנוֹ לְלָשׁוֹן הָרָע, רְכִילוּת, נַרִישְׁקַיְיט, לְשִׁירִים וְקוֹלוֹת הַמְּעוֹרְרִים מִדּוֹת גַּסּוֹת, הֲרֵי הָאֹזֶן הַפְּנִימִית דְּבִינָה–הוֹד, שֶׁנִּבְרְאָה כְּדֵי לִשְׁמֹעַ "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", לִשְׁמֹעַ אֶת הַטְּעָמִים הַפְּנִימִיִּים שֶׁבַּתּוֹרָה, נֶחְסֶמֶת. וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּשִׁיעוּר וְנֶאֱמָרִים דִּבְרֵי חֲסִידוּת, אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ בָּהֶם אֶת "דְּבַר ה'", אֶלָּא מֵידָע חִיצוֹנִי בִּלְבַד. הָאֹזֶן הָרוּחָנִית יְשֵׁנָה, אֲבָל בְּגָלוּת.

וְכֵן בְּעִנְיַן הָרֵיחַ. מְבֹאָר שֶׁ"רֵיחַ נִיחוֹחַ" הוּא הָרוּחַ שֶׁל הַמִּצְוָה, הָאֲוִירָה הַדַּקָּה שֶׁל רָצוֹן ה' הַשּׁוֹרָה סָבִיב לְמַעֲשֶׂה דִּקְדוּשָּׁה. וּכְשֶׁאָדָם מַרְגִּיל אֶת רוּחוֹ הַפְּנִימִית לְבַקֵּשׁ אֶת הָ"רֵיחַ" שֶׁל כָּבוֹד עוֹלָם, שֶׁל תַּאֲווֹת, לְהִמָּשֵׁךְ אַחַר אֲוִירוֹת שֶׁל קַלּוּת רֹאשׁ וְלֵיצָנוּת, הֲרֵי הָאַף הַפְּנִימִי מְאַבֵּד אֶת הַיְכֹלֶת לְהַבְחִין בֵּין רֵיחַ שֶׁל חַיִּים לְרֵיחַ שֶׁל מָוֶת. הוּא יָכוֹל לַעֲמוֹד בִּמְקוֹם קְדוּשָּׁה וְלֹא לְהַרְגִּישׁ כְּלוּם, וּלְהֶפֶךְ – לִהְיוֹת בְּמָקוֹם הַמַּסְרִיחַ מִרְקוּב רוּחָנִי וּלְהַרְגִּישׁ שָׁם נוֹחוּת. וְזֶהוּ עִקּוּם בְּדַעַת–יְסוֹד דְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים".

גַּם הַטַּעַם נִתּוֹן לְהִתְהַפֵּךְ. מְבֹאָר בְּתַנְיָא (פֶּרֶק ז') הַהֶבְדֵּל בֵּין "קְלִיפַּת נוֹגַהּ" הַיְכוֹלָה לְהִתְעַלּוֹת לְבֵין שָׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת שֶׁאֵינָן עוֹלוֹת לְעוֹלָם; וּמְבֹאָר שֶׁתַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם, כְּשֶׁהֵם נִלְקָחִים לְשֵׁם שָׁמַיִם, יְכוֹלִים לְהֵיעָשׂוֹת טַעַם בַּעֲבוֹדַת ה'. אֲבָל כְּשֶׁאָדָם מַרְגִּיל אֶת חִכּוֹ לְתַעֲנוּגֵי הָעוֹלָם לְשֵׁם עַצְמָם, הֲרֵי חֵךְ פְּנִימִי זֶה בָּא לְהִזְדַּהוּת שֶׁמֶּתֶק יֵשׁ רַק בְּגַשְׁמִיּוּת. תּוֹרָה וּמִצְווֹת נַעֲשִׂים אֶצְלוֹ כְּחִיּוּב יָבֵשׁ בְּלִי טַעַם. יָכוֹל הוּא לָדַעַת הַרְבֵּה, אֲבָל אֵינוֹ טוֹעֵם, וּמִמֵּילָא אֵינוֹ חַי עִם זֶה.

וְכֵן בְּדִבּוּר – שֶׁהוּא הַבָּרוּר בְּיוֹתֵר. כְּשֶׁהַפֶּה נַעֲשֶׂה כְּלִי לְשֶׁקֶר, לְלַעַג, לְמַחְלֹקֶת, וּכְשֶׁהוּא מוֹצִיא הֶבֶל שִׂיחָה בְּלִי שִׁעוּר, הֲרֵי רוּחַ מְמַלְּלָא שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית נִדְחֵית לַהֶסְתֵּר. וַאֲפִלּוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה וּתְפִלָּה שֶׁהוּא מְדַבֵּר אָז, חֲסֵרִים חַיִּים פְּנִימִיִּים, מִפְּנֵי שֶׁהַצִּנּוֹר מְזֻהָם. וְזֶהוּ הַגָּלוּת הָעֲמוּקָה בְּיוֹתֵר שֶׁל הַשְּׁכִינָה: שֶׁמַּלְכוּת דְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים", שֶׁנִּתְכַּוְּנָה לִהְיוֹת "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ", נַעֲשֵׂית כִּלּוּמַר כְּלִי לְהֶפֶךְ.

וּמִכָּל זֶה מוּבָן שֶׁאֵין הַחֲשִׁים הָרוּחָנִיִּים חֲסֵרִים, אֶלָּא שֶׁהֵם נִמְצָאִים, רַק שֶׁהֵם קְהוּיִים, מְהֻפָּכִים אוֹ מְעֻקָּמִים. כִּי כָּל כֹּחַ בַּנֶּפֶשׁ הוּא בְּעֶצֶם נֵיטְרָלִי כִּכְלִי; וְהַגְדָּרָתוֹ כְּקָדוֹשׁ אוֹ חַ"ו כְּהֶפֶךְ הִיא לְפִי הַהִתְקַשְּׁרוּת – לְמָה הוּא קָשׁוּר וּלְאֵיזוֹ כַּוָּנָה הוּא מְשַׁתַּמֵּשׁ. אוֹתוֹ כֹּחַ הָרְאִיָּה עַצְמוֹ שֶׁיָּכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְהַבִּיט בִּגְדוּלַּת ה' בָּעוֹלָם, כְּפִי שֶׁל מִצְוָה הַנַּעֲשִׂית, יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְהַבִּיט בְּמָה שֶׁמְּעוֹרֵר תַּאֲוָה. אוֹתוֹ כֹּחַ הַשְּׁמִיעָה עַצְמוֹ שֶׁיָּכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְקַבֵּל דִּבְרֵי תּוֹרָה וּכְאֵב שֶׁל יְהוּדִי אַחֵר, יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְקַבֵּל רְכִילוּת. אוֹתוֹ רֶגֶשׁ הָרוּחַ עַצְמוֹ שֶׁיָּכוֹל לְהַבְחִין בְּדַקּוּת בֵּין קְדוּשָּׁה לִקְלִיפָּה, יָכוֹל לְהִתְגַּסֵּה עַד שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ אֶלָּא הִזְדַּמְּנוּיוֹת לְאַגּוֹ. אוֹתוֹ חֵךְ עַצְמוֹ שֶׁיָּכוֹל לִטְעוֹם אֱלֹקוּת שֶׁבַּתּוֹרָה, יָכוֹל לְהִתְרַגֵּל שֶׁרַק מַעֲדַנֵּי הַחוֹמֶר נִרְאִים לוֹ עֲרֵבִים. אוֹתוֹ כֹּחַ הַדִּבּוּר עַצְמוֹ שֶׁיָּכוֹל לִבְנוֹת, לְעוֹדֵד וּלְגַלּוֹת אֶת ה' בָּעוֹלָם, יָכוֹל לְהֵהָפֵךְ לִכְלִי שֶׁל הֶסְתֵּר.

וְזֶהוּ הַפֵּירוּשׁ הַפְּנִימִי שֶׁל גָּלוּת הַשְּׁכִינָה בְּגוּף הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמַאֲמָרִים רַבִּים: שֶׁהַשְּׁכִינָה אֵינָהּ בְּגָלוּת רַק בָּעוֹלָם הַכְּלָלִי, אֶלָּא גַּם בְּתוֹךְ הַכֹּחוֹת עַצְמָן שֶׁל כָּל יְהוּדִי. "רֹאשׁ הַפָּנִים" דַּאֲצִילוּת, שֶׁבְּשָׁרְשׁוֹ הוּא פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, מִתְלַבֵּשׁ וּמִסְתַּתֵּר בְּתוֹךְ פְּנֵי הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד. וּכְשֶׁהָאָדָם מְקַשֵּׁר אֶת חֻשָּׁיו רַק לָעוֹלָם הַחִיצוֹן, הוּא כְּאִלּוּ כּוֹבֵל פָּנִים פְּנִימִיִּים

אֵלּוּ מֵאַחֲרֵי מַסֵּכָה שֶׁל נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

וְעַל פִּי זֶה הָעֲבוֹדָה אֵינָהּ לִקְנוֹת כֹּחוֹת חֲדָשִׁים, אֶלָּא לִפְדּוֹת וּלְיַישֵּׁר אֶת הַכֹּחוֹת הַקַּיָּמִים כְּבָר. לְהַפְנוֹת אֶת הָעַיִן אֶל הָאֱלֹקוּת, אֶת הָאֹזֶן אֶל דְּבַר ה', אֶת הָאַף אֶל הָרוּחַ הַדַּקָּה שֶׁל הַמִּצְוָה, אֶת הַחֵךְ אֶל הַטְּעָמִים שֶׁבַּתּוֹרָה, אֶת הַפֶּה אֶל דִּבּוּר שֶׁל קְדוּשָּׁה. וְזֶהוּ פְּנִימִיּוּת עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הַמְתֹאֶרָה בְּתַנְיָא – לֹא רַק חֲרָטָה עַל מַעֲשִׂים פְּרָטִיִּים, אֶלָּא שִׁיבַת הַנֶּפֶשׁ אֶל מְקוֹרָהּ, שֶׁבִּלְשׁוֹנֵנוּ פֵּירוּשׁוֹ לְהַחֲזִיר כָּל חוּשׁ לְכִיוּוּנוֹ הָאֲמִתִּי: מֵהָאֲנִי אֶל הַשֵּׁם.

אַךְ תִּקּוּן זֶה שֶׁל "רֹאשׁ הַפָּנִים" בַּנֶּפֶשׁ אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת בִּבְדִידוּת. כִּי כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר שָׁם (פֶּרֶק ג'), שֶׁהַמִּדּוֹת הֵן תּוֹלְדוֹת הַמּוֹחִין, וְהַלְּבוּשִׁים דְּמַחֲשָׁבָה-דִּבּוּר-מַעֲשֶׂה הֵם הַלְּבוּשִׁים הַמְּמַשְּׁכִים שֶׁלָּהֶם. מִדָּה מְעֻוֶּתֶת שֶׁל כַּעַס, תַּאֲוָה אוֹ גַּאֲוָה תְּמַהֵם מְמַלֵּא אֶת הָעַיִן, תַּחְסֹם אֶת הָאֹזֶן וְכוּ'. לָכֵן, כְּדֵי שֶׁהַחֻשִּׁים הָרוּחָנִיִּים יָשׁוּבוּ לִבְהִירוּתָם, צָרִיךְ שֶׁתִּקְדַּם וְתִלְוֶה לָזֶה עֲבוֹדָה שֶׁל תִּקּוּן הַמִּדּוֹת – לְטַהֵר אֶת הַלֵּב, לְזַכֵּךְ אֶת הַתְּכוּנוֹת, כְּדֵי שֶׁכְּלֵי הַהַשָּׂגָה יִהְיוּ רְאוּיִים לְקַבֵּל.

וְזֶהוּ הָעִנְיָן שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהֶמְשֵׁךְ: אֵיךְ זִכּוּךְ חֶסֶד, גְּבוּרָה, תִּפְאֶרֶת, נֶצַח, הוֹד, יְסוֹד וּמַלְכוּת שֶׁבַּלֵּב וּבַהִתְנַהֲגוּת נַעֲשֶׂה הַהֲכָנָה הַהֶכְרֵחִית לִפְתִיחַת הָעַיִן וְהָאֹזֶן הַפְּנִימִיִּים דְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים" בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם.

יא

מִכָּל הַנַּ"ל מוּבָן, שֶׁהָעַיִן וְהָאֹזֶן הַפְּנִימִיִּים, וּשְׁאָר הַחֻשִּׁים הָרוּחָנִיִּים שֶׁבְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים", אֵינָם כֹּחוֹת נִפְרָדִים הַמְרַחֲפִים לְמַעְלָה מֵחַיֵּי הָאָדָם הַמֻּחְשִׁיִּים, אֶלָּא הֵם מְלֻבָּשִׁים וּקְשׁוּרִים בְּתוֹךְ הַמּוֹחִין וְהַמִּדּוֹת שֶׁלּוֹ, וְשֶׁהַלֵּב – הוּא הַלֵּב עִם שֶׁבַע הַמִּדּוֹת שֶׁבּוֹ – הוּא הַשָּׂדֶה הַקָּרוֹב וְהַמִּיָּדִי שֶׁבּוֹ נִקְבַּע אִם יִהְיֶה בֵּרוּר אוֹ הֶעְלֵם בְּחֻשִּׁים אֵלּוּ. לָכֵן, קֹדֶם שֶׁאָדָם מְבַקֵּשׁ "טֶכְנִיקוֹת" לִפְתִיחַת רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה רוּחָנִית, צְרִיכָה לְקַדֵּם וּלְלַוּוֹת זֹאת עֲבוֹדָה יְסוֹדִית יוֹתֵר וְדוֹרֶשֶׁת יוֹתֵר – בֵּרוּר, נִקּוּי וְיִשּׁוּר הַמִּדּוֹת עַצְמָן.

כִּי טֶבַע הַמִּדּוֹת הוּא, שֶׁאֵינָן כְּ"צְבָעִים" נְטוּלֵי מַשָּׂא הַנִּתְלוֹשִׁים אַחַר הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא הֵן תּוֹפְסוֹת אֶת הַשֵּׂכֶל עַצְמוֹ וּמְכַפְּפוֹת אוֹתוֹ לְכִוּוּנָן. חֶסֶד שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, כְּשֶׁאֵינוֹ מְזֻקָּק, יֶאֱהַב גַּם מַה שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי לְאַהֲבָה וְיַצְדִּיק אוֹתוֹ; גְּבוּרָה, כְּשֶׁהִיא גַּסָּה, תִּשְׂנָא גַּם מַה שֶּׁרָאוּי לְאַהֲבָה וְתִמְצָא טַעֲנָה; תִּפְאֶרֶת, כְּשֶׁהִיא מְעֹרֶבֶת בְּיֵשׁוּת, תְּבַקֵּשׁ יֹפִי שֶׁמְּשַׁקֵּף אֶת דְּמוּתָהּ הָעַצְמִית; נֶצַח וְהוֹד יִלָּחֲמוּ וְיִתְפַּיְּסוּ לְפִי הָאֲנִי; יְסוֹד יִתְקַשֵּׁר לְדָבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי; מַלְכוּת תְּדַבֵּר מַה שֶּׁאֵין רָאוּי לְהוֹצִיאוֹ לָעוֹלָם. וּבְמַצָּב כָּזֶה, אֲפִלּוּ אִם הַמּוֹחִין שֶׁלְּמַעְלָה הֵם בְּסֵדֶר מוּשְׂכָּל, "רֹאשׁ הַפָּנִים" אֵינוֹ יָכוֹל לְגַלּוֹת אֶת רְאִיָּתוֹ וּשְׁמִיעָתוֹ הָאֲמִתִּית, מִפְּנֵי שֶׁהָאוֹר הָרָצוּי לֵירֵד נִשְׁבָּר וּמִתְעַקֵּם מִיָּד בְּמֵי הַלֵּב הָעֲכוּרִים.

וְזֶהוּ רֶמֶז בַּיָּדֻעַ שֶׁהַמִּדּוֹת מְקֻשָּׁרוֹת לְאֵיבְרֵי הַגּוּף. חֶסֶד וּגְבוּרָה – שְׁנֵי הַזְּרוֹעוֹת, תִּפְאֶרֶת – הַגּוּף, נֶצַח וְהוֹד – הַיְּרֵכַיִם, יְסוֹד – אֵיבַר הַהִתְקַשְּׁרוּת, מַלְכוּת – הָרַגְלַיִם וְהַפֶּה. וְהִנֵּה הָאֵיבָרִים הֵם הַכֵּלִים שֶׁעַל־יְדֵיהֶם רְצוֹן הָרֹאשׁ נִמְשָׁךְ לְפוֹעַל; אַךְ, כְּמוֹ שֶׁנִּרְאֶה בַּמָּשָׁל, מַצַּב הָאֵיבָרִים גַּם הוּא חוֹזֵר וּפוֹעֵל בָּרֹאשׁ. אֵיבָר פָּגוּעַ מַעֲלֶה כְּאֵב לְמַעְלָה; אֵיבָר שֶׁהֻרְגַּל עַצְמוֹ בִּתְנוּעָה

מְסֻיֶּמֶת חוֹקֵק מַעְגָּל בַּמּוֹחַ עַצְמוֹ. כָּךְ גַּם בַּעֲבוֹדָה: מִדּוֹת הַמִּתְגַּלּוֹת בְּמַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה חוֹרְטוֹת אֶת עַצְמָן בַּמּוֹחִין, וּמִמֵּילָא גַּם בְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים".

לָכֵן הִדְגִּישׁוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹקִים" – שֶׁבַּקָּשָׁתוֹ שֶׁל דָּוִד הַמֶּלֶךְ אֵינָהּ רַק עַל תּוֹסֶפֶת שֵׂכֶל, אֶלָּא עַל לֵב חָדָשׁ, שְׂדֵה רִגְשִׁי מְטֻהָר, כְּדֵי שֶׁהַשֵּׂכֶל הַקַּיָּם כְּבָר יִהְיֶה יָכוֹל לְהִתְגַּלּוֹת בְּלִי עִוּוּת. וּבַמַּאֲמָרִים מְבֹאָר, שֶׁבְּרִיאָה זוֹ שֶׁל "לֵב טָהוֹר" נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה תְּמִידִית בַּסֵּדֶר הַמְבֹאָר בַּתַּנְיָא פְּרָקִים י"ב–ט"ו, בְּעִנְיַן הַבֵּינוֹנִי.

כִּי הַבֵּינוֹנִי, כַּיָּדוּעַ, אֵינוֹ זֶה שֶׁמִּדּוֹתָיו נֶהֶפְכוּ לְטוֹב לְגַמְרֵי; הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית נִשְׁאֶרֶת בְּכָחָהּ הַמָּלֵא בַּחֶדֶר הַשְּׂמָאלִי שֶׁבַּלֵּב. אַךְ נִקְרָא הוּא צַדִּיק בִּלְבוּשִׁים – מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה – מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ לְעוֹלָם לַמִּדּוֹת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית לָצֵאת לְגִלּוּי. וְלִכְאוֹרָה זֶה נִרְאֶה כְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא שְׁלִילִי – דְּהַיְינוּ דְּחִיָּה תְּמִידִית, חַיִּים שֶׁל מֶתַח – וְיֵשׁ לִשְׁאוֹל, אֵיךְ מֵעֲבוֹדָה כָּזוֹ יָכוֹל לָבוֹא גִּלּוּי חוּשִׁים רוּחָנִיִּים דַּקִּים. אֲבָל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן מְגַלֶּה, שֶׁדַּיְקָא זֶה הַסֵּדֶר הַקָּבוּעַ מְיַסֵּד בָּאָדָם סֵדֶר חָדָשׁ, שֶׁבּוֹ הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית נַעֲשֵׂית הַמּוֹשֵׁל הַיָּחִיד בַּלְּבוּשִׁים, וְעַל־יְדֵי זֶה, לְאַחַר זְמַן, נַעֲשֶׂה רִכּוּךְ וְזִכּוּךְ גַּם בְּתוֹךְ הַמִּדּוֹת עַצְמָן.

וְזֶהוּ הַקֶּשֶׁר עִם הַכְּלָל "אַחֲרֵי הַפְּעוּלוֹת נִמְשָׁכִים הַלְּבָבוֹת". הַלֵּב, בְּטִבְעוֹ, הוֹלֵךְ אַחַר הַהֶרְגֵּל שֶׁל הָאֵיבָרִים וְהַלְּבוּשִׁים. כְּשֶׁהָאָדָם, כְּמוֹ הַבֵּינוֹנִי, בּוֹחֵר בִּתְמִידוּת בְּכָל מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה לְהַתְאִים עַצְמוֹ לְתוֹרָה וַעֲבוֹדָה, אַף שֶׁבִּפְנִימִיּוּתוֹ עֲדַיִן מַרְגִּישׁ רְצוֹנוֹת מְנֻגָּדִים, הַלֵּב נִמְשָׁךְ לְאַט אַחַר פְּעוּלוֹת אֵלּוּ, עַד שֶׁהַמִּדּוֹת עַצְמָן מַתְחִילוֹת לֶאֱהֹב מַה שֶּׁפַּעַם נִתְנַגְּדוּ לוֹ וְלִסְלוֹא מַה שֶּׁפַּעַם חָמְדוּ. וְנִמְצָא, שֶׁתִּקּוּן הַמִּדּוֹת אֵינוֹ נַעֲשֶׂה רַק עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת פְּנִימִית, אֶלָּא עַל־יְדֵי שַׁלְשֶׁלֶת אֲרֻכָּה שֶׁל מַעֲשִׂים מְמָשִׁיִּים וַחֲזָרָתִיִּים – כָּל מַעֲשֶׂה הוּא כְּמוֹ חֲתִיךְ קְטַנָּה שֶׁעַל־יָדֶיהָ עוֹר הַלֵּב הַגַּס נִדְקָק, עַד שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה שָׁפוּף וְשָׁקוּף כְּדֵי שֶׁאוֹר "רֹאשׁ הַפָּנִים" יוּכַל לַעֲבוֹר.

וּבָזֶה מוּבָן גַּם כֵּן, מַדּוּעַ הַכַּעַס מְעַוֵּר, הַתַּאֲוָה מַחֲרִישָׁה, הַגַּאֲוָה מְעַקֶּמֶת אֶת הָרֵיחַ וְכַיּוֹצֵא בָזֶה. כַּעַס הוּא גְּבוּרָה שֶׁנִּפְרְדָה מִשָּׁרְשָׁהּ בְּחֶסֶד; הִיא נַעֲשֵׂית אֵשׁ הָעוֹלָה לָרֹאשׁ וּמַחְשִׁיכָה אֶת הָעַיִן הַפְּנִימִית, עַד שֶׁבִּשְׁעַת הַכַּעַס אֵינוֹ רוֹאֶה הָאָדָם אֶת הַמְּצִיאוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא. תַּאֲוָה הִיא חֶסֶד שֶׁנִּתְקַתֵּק מֵהַחָכְמָה; הַחֵשֶׁק הַתַּאֲוָתִי מַצִּיף אֶת הָאֹזֶן הַפְּנִימִית בְּרַעֲשׁוֹ, עַד שֶׁהָאָדָם אֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁמֹעַ תּוֹכָחָה, וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ אֶת הֲבָנָתוֹ הַטּוֹבָה שֶׁבְּעַצְמוֹ. גַּאֲוָה הִיא עִקּוּם שֶׁל תִּפְאֶרֶת וִיסוֹד; הַהַרְגָּשָׁה שֶׁל חֲשִׁיבוּת עַצְמִית מוֹצִיאָה רֵיחַ פְּנִימִי מְסָרֵחַ הַמְּבַלְבֵּל אֶת רוּחוֹ, עַד שֶׁהוּא "מֵרִיחַ" רַק אֶת מַעֲלַת עַצְמוֹ וְאֵינוֹ רָגִישׁ לָרֵיחַ הַדַּק שֶׁל אֱלֹקוּת. וּבְכָל אֵלֶּה רוֹאִים אָנוּ, שֶׁהַמִּדּוֹת, כְּשֶׁאֵינָן מְזֻקָּקוֹת, מְעַוְּתוֹת אֶת הַחוּשִׁים; וּבְתִקּוּנָן מְנַּח הַחֲזָרַת הַהַשָּׂגָה לְתִקּוּנָהּ.

וְאִם כֵּן, אֵיךְ מַתְחִילִים תִּקּוּן זֶה בְּדֶרֶךְ הַנִּגֶּשֶׁת לְכָל אֶחָד לְפִי מִדָּתוֹ? הִנֵּה כָּאן נִכְנֶסֶת עֲבוֹדַת חֶשְׁבּוֹן הַנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּ"חֹבוֹת הַלְּבָבוֹת" וְנִתְקַבֵּל בְּסֵדֶר הַחֲסִידוּת. צָרִיךְ הָאָדָם לִקְבֹּעַ לוֹ עִתִּים מְסֻיָּמִים, בְּכָל יוֹם אוֹ לְפָחוֹת מִזְּמַן לִזְמַן, לְעַיֵּן לֹא רַק בְּמַעֲשָׂיו אֶלָּא גַּם בְּמַצַּב הַמִּדּוֹת שֶׁלּוֹ: אֵיפֹה פָּרַץ הַכַּעַס, אֵיפֹה נִתְעוֹרֵר הַקִּנְאָה, אֵיפֹה מָשְׁכָה הַתַּאֲוָה, אֵיפֹה הִתְנַפֵּחַ

הַגַּאֲוָה. וְאֵין זֶה כְּדֵי לְהִשְׁתַּקֵּעַ בַּעֲצִיבוּת, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא כְּדֵי לְהַכִּיר אֶת הַדְּפוּסִים וְאֶת הַשֹּׁרֶשׁ. כְּשֶׁהוּא מְקָרֵא לְמִדָּה בִּשְׁמָהּ וְרוֹאֶה אֶת פֵּירוֹתֶיהָ בְּמַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, מַתְחִיל הוּא לְהִפָּרֵד מִשִּׁלְטוֹנָהּ הַמֻּחְלָט וּלְהַעֲמִידָהּ תַּחַת הַשֵּׂכֶל וְתַחַת הַתּוֹרָה.

וְעַל־יְדֵי חֶשְׁבּוֹן כָּזֶה, הַמִּצְטָרֵף עִם הַמִּשְׁמֶרֶת שֶׁל הַבֵּינוֹנִי – לְהַעֲמִיד אֶת הַלְּבוּשִׁים תָּמִיד תַּחַת שְׁמִירָה – יוֹצֵר הָאָדָם כֵּלִים לְבַקֵּשׁ בֶּאֱמֶת "לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹקִים". כִּי תְּפִלָּה זוֹ אֵינָהּ בַּקָּשָׁה לְנֵס בְּלִי הֲכָנָה, אֶלָּא זְעָקָתוֹ שֶׁל מִי שֶׁכְּבָר חָרַשׁ אֶת שְׂדֵה לִבּוֹ, שֶׁכְּבָר עָמַל לַעֲקֹר אֶת הַקּוֹצִים שֶׁל עֲבֵרוֹת גְּלוּיוֹת, וְעַכְשָׁו מְבַקֵּשׁ טָהֳרָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר כְּדֵי שֶׁרְאִיָּתוֹ וּשְׁמִיעָתוֹ הַפְּנִימִית יִהְיוּ אֲמִתִּיּוֹת. אָז מְסַיְּעִין לוֹ מִלְמַעְלָה, וְנוֹתְנִים לוֹ הַשְׁפָּעָה שֶׁל טָהֳרָה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיגָהּ מֵאִצְלוֹ לְבַדּוֹ, וְזֶהוּ תְּחִלַּת הַבֵּירוּר שֶׁל הַמִּדּוֹת בְּעוֹמֶק יוֹתֵר.

וּכְשֶׁחֶסֶד מִתְזַכֵּךְ, אֵינוֹ עוֹד הִשְׁתַּפְּכוּת סְתָמָה אֶל כָּל מַה שֶּׁנִּרְאֶה נָעִים, אֶלָּא נַעֲשֶׂה אַהֲבָה הַמִּתְאָמֶת לַשֵּׂכֶל וְלַתּוֹרָה – חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת. לֵב שֶׁל חֶסֶד כָּזֶה מַנִּיחַ לָעַיִן לִרְאוֹת אֶת הַטּוֹב שֶׁבִּיהוּדִי אַחֵר, לִרְאוֹת אֶת הַ"צֶּלֶם אֱלֹקִים" שֶׁמִּתַּחַת לַלְּבוּשִׁים הַגַּסִּים, וְזֶה עַצְמוֹ הוּא גִּלּוּי שֶׁל רְאִיַּת אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם. וּכְשֶׁגְּבוּרָה מִתְזַכֶּכֶת, אֵינָהּ עוֹד כַּעַס עַל עֶלְבּוֹן פְּרָטִי, אֶלָּא תֹּקֶף כְּנֶגֶד הָרָע וְמִשְׁמַעַת פְּנִימִית; גְּבוּרָה כָּזוֹ נוֹתֶנֶת לָאֹזֶן אֶת הַיְּכֹלֶת לִשְׁמֹעַ תּוֹכָחָה, לְקַבֵּל בִּקֹּרֶת בְּלִי הֲגָנָה, וְזֶהוּ צוּרָה עִקָּרִית שֶׁל שְׁמִיעָה רוּחָנִית. וּכְשֶׁתִּפְאֶרֶת מִתְקַנֶּסֶת, בִּקּוּשׁ הַיֹּפִי שֶׁלָּהּ אֵינוֹ עוֹד מְסוֹבֵב עַל עַצְמָהּ, אֶלָּא נִמְשָׁךְ לְהַרְמוֹנְיָה שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת; אָז "הָאַף" שֶׁל הַנֶּפֶשׁ מַתְחִיל לְהָרִיחַ אֶת הָ"רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ" הַדַּק שֶׁל מִצְוָה, וּמִתְגָּעֵל מֵהָרֵיחַ הַמַּסְרִיחַ שֶׁל "יֹפִי" שֶׁקְּלִיפָּה.

וְכֵן בְּנֵצַח וְהוֹד: כְּשֶׁנֵּצַח מִתְטַהֵר מֵהַדְּחִיפָה לְנַצֵּחַ מִטַּעַם הָאֲנִי, הוּא נַעֲשֶׂה הַתְמָדָה בַּעֲבוֹדָה, כֹּחַ לְהַמְשִׁיךְ אַף בִּשְׁעַת הֶעְלֵם; יְשִׁיבוּת זוֹ מְנַקָּה אֶת הָעַיִן מֵהַבְהָקוֹת הָרֶגַע שֶׁל מַצַּב־רוּחַ מִשְׁתַּנִּים. הוֹד, כְּשֶׁהוּא מְנֻקֶּה מֵעֲנָוָה מְזֻיֶּפֶת וּמֵהִתְפַּיְּסוּת עִם הָעוֹלָם, נַעֲשֶׂה הוֹדָאָה אֲמִתִּית – הַכָּרָה וְהַכְנָעָה לִפְנֵי הַשֵּׁם; אָז הָאֹזֶן יְכוֹלָה לְהַכְנִיעַ עַצְמָהּ לִדְבַר הַשֵּׁם בְּלִי הִתְנַגְּדוּת פְּנִימִית. יְסוֹד, כְּשֶׁהַקֶּשֶׁר שֶׁלּוֹ נִתְקָק מִקְּשָׁרִים אֵינָם הֲגוּנִים וְנֶהְפַּךְ לְהִתְקַשֵּׁר רַק עִם הַקְּדוּשָּׁה, מַחֲזִיר אֶת הַחֲוָיַית הַפְּנִימִית שֶׁל הָרוּחַ, עַד שֶׁהַנֶּפֶשׁ יְכוֹלָה "לְהָרִיחַ" לְאָן לְהִתְקַשֵּׁר וּמִמָּה לִבְרֹחַ. מַלְכוּת, כְּשֶׁדִּבּוּרָהּ וּפְעוּלָּתָהּ נִשְׁמָרִים מִלְּשׁוֹן הָרָע, שֶׁקֶר וְגַאֲוָה, נַעֲשֵׂית פֶּה הַמְדַבֵּר אֱמֶת; וְדִבּוּר כָּזֶה מְזַכֵּךְ מְחַדֵּשׁ אֶת כָּל "רֹאשׁ הַפָּנִים", כִּי כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָרִים, הַדִּבּוּר הוּא הַמַּרְאָה שֶׁבָּהּ נִרְאִים הַ"פָּנִים הַפְּנִימִיִּים".

וְנִמְצָא, שֶׁהַדֶּרֶךְ הוּא עִגּוּלִי וְעוֹלֶה. הַמִּדּוֹת כְּאֵיבָרִים מֻשְׁפָּעוֹת מֵהָרֹאשׁ; אֲבָל חוּשֵׁי הָרֹאשׁ אֵינָם יְכוֹלִים לְהָאִיר עַד שֶׁהָאֵיבָרִים מְמֻשְׁמָעִים. עֲבוֹדַת הַבֵּינוֹנִי שֶׁבְּתַנְיָא מְתָאֶרֶת אֶת הָעִגּוּל הָרִאשׁוֹן: לְהַעֲמִיד אֶת הַלְּבוּשִׁים תַּחַת מַלְכוּת יְחִידָה שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. חֶשְׁבּוֹן הַנֶּפֶשׁ וְ"לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי" מְתָאֲרִים אֶת הָעִגּוּל הַשֵּׁנִי: לְזַכֵּךְ אֶת הַמִּדּוֹת עַצְמָן. וְעַל־יְדֵי פְּעוּלּוֹת חוֹזְרוֹת וּמְמֻשָּׁכוֹת בְּמַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה – "אַחֲרֵי הַפְּעוּלּוֹת נִמְשָׁכִים הַלְּבָבוֹת" – הַלֵּב נִמְשָׁךְ בְּנַחַת לְצוּרָה חֲדָשָׁה, וּכְשֶׁהַלֵּב נַעֲשֶׂה שָׁקוּף יוֹתֵר, הַכֹּחוֹת הַנֶּעְלָמִים שֶׁבְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים" מַתְחִילִים, גַּם אִם בְּהֶחָלֵט דַּק וְכִמְעַט בִּלְתִּי נִרְאֶה בַּתְּחִלָּה, לְהִתְעוֹרֵר.

וְזֶהוּ הַהֲכָנָה הַנִּדְרֶשֶׁת קֹדֶם שֶׁמְּדַבְּרִים עַל עֲבוֹדָה יְשִׁירָה בַּחֲשִׁים עַצְמָם. כִּי אִם יִתְרַגֵּל אָדָם בְּ"שְׁמִירַת עֵינַיִם" אוֹ "שְׁמִירַת אָזְנַיִם" כַּעֲבוֹדוֹת נִפְרָדוֹת בִּלְבַד, בְּלִי תִּקּוּן הַמִּדּוֹת בְּבַת אַחַת, הַלֵּב יִשָּׁאֵר סוֹעֵר וְהָעַיִן וְהָאֹזֶן הַפְּנִימִיִּים יִשָּׁאֲרוּ עֲכוּרִים, רַק מְדֻכָּאִים וּמְדֻחָקִים. אֲבָל כְּשֶׁהַמִּדּוֹת הֵן בְּמַצָּב שֶׁל עִבּוּד וְטִפּוּחַ, אָז הַשְּׁמִירָה וְהַחִנּוּךְ שֶׁל כָּל חוּשׁ וָחוּשׁ אֵינָם דְּחִיקָה אֶלָּא גִּלּוּי – כָּל חוּשׁ חוֹזֵר אֶל חֶפְצוֹ הָאֲמִתִּי, וְהוּא אֱלֹקוּת. וּבְהֶמְשֵׁךְ יִתְבָּאֵר אֵיךְ נַעֲשֵׂית זֹאת בִּפְרָט – עֲבוֹדַת הַשְּׁמִירָה וְהַחִנּוּךְ שֶׁל כָּל חוּשׁ גַּשְׁמִי, כְּדֵי שֶׁשָּׁרְשׁוֹ הָרוּחָנִי בְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים" יִתְחַזֵּק וְיִמָּשֵׁךְ לְגִלּוּי בְּתוֹךְ נֶפֶשׁ הָאָדָם.

יב

מִכָּל הַנַּ"ל מֻבְהָר, שֶׁכְּשֶׁהַלֵּב נִמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל הִסְתַּבְּלוּת וְהִסְתַּכְּלוּת בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, אָז הָעֲבוֹדָה עִם הַחֲשִׁים עַצְמָם אֵינָהּ עוֹד רַק בִּבְחִינַת שְׁלִילָה – "אַל תִּרְאֶה, אַל תִּשְׁמַע, אַל תִּטְעַם" – אֶלָּא נַעֲשֵׂית לְסֵדֶר חִנּוּךְ חִיּוּבִי, שֶׁל חִנּוּךְ כָּל חוּשׁ וָחוּשׁ לִהְיוֹת כְּלִי לֶאֱלֹקוּת. וְזֶהוּ הַתּוֹכֶן הַפְּנִימִי שֶׁל מַה שֶּׁנִּקְרָא בְּנִגְלֶה וּבְסִפְרֵי הַמּוּסָר "שְׁמִירַת הָעֵינַיִם, שְׁמִירַת הָאָזְנַיִם, שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן" וְכַיּוֹצֵא בָהֶם. כִּי אֵלּוּ אֵינָם רַק גְּדָרִים כְּנֶגֶד עֲבֵירָה, אֶלָּא הֵם עַצְמָם הַסֻּלָּם שֶׁעַל־יָדוֹ נִמְשָׁךְ "רֹאשׁ הַפָּנִים" הַנֶּעְלָם לְגִלּוּי בְּמַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה.

וּלְבָאֵר זֹאת, צָרִיךְ לְהַקְדִּים שֶׁלְּבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ – מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה – הֵם בְּחַסִּידוּת לֹא רַק בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת חִיצוֹנִית, אֶלָּא הֵם הַמָּקוֹם הַמִּיָּדִי שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת הַכֹּחוֹת. הָעַיִן הַפְּנִימִית מִתְלַבֶּשֶׁת בְּמַחֲשָׁבָה וּבִרְאִיָּה הַגַּשְׁמִית; הָאֹזֶן הַפְּנִימִית מִתְלַבֶּשֶׁת בְּמַחֲשָׁבוֹת הַתּוֹרָה שֶׁ"אָנוּ מַקְשִׁיבִים לָהֶן" וּבִשְׁמִיעָה גַּשְׁמִית שֶׁל דְּבָרִים; הַפֶּה וְהַגָּרוֹן הַפְּנִימִיִּים מִתְלַבְּשִׁים בְּדִבּוּר. לָכֵן, הַהִתְגַּבְּרוּת וְהַשִּׁמּוּשׁ הַחִיּוּבִי שֶׁל לְבוּשִׁים אֵלּוּ הוּא הָעֲבוֹדָה הַיְשִׁירָה בַּכֹּחַ הָרוּחָנִי הַמַּקְבִּיל בְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים". כְּשֶׁהַלְּבוּשׁ נִזְדַּכֵּךְ וְנִתְרַגֵּל בִּקְדוּשָּׁה, הוּא נַעֲשֶׂה שָׁפוּף וְשָׁקוּף, וְהַפְּנִימִיּוּת הַמְּלֻבֶּשֶׁת בְּתוֹכוֹ מְאִירָה.

וּמַתְחִילִים בְּחוּשׁ הָרְאִיָּה. אִיּוֹב אוֹמֵר: "בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי". בְּרִית אֵינָהּ רַק הַחְלָטָה פַּעֲמִית, אֶלָּא הִיא בְּרִית קַיֶּמֶת הַקּוֹשֶׁרֶת וּמְחַיֶּבֶת אֶת שְׁנֵי הַצְּדָדִים – הָעַיִן לְמַטָּה וְ"רֹאשׁ הַפָּנִים" לְמַעְלָה. "שְׁמִירַת הָעֵינַיִם" מֻבֶּנֶת בְּדֶרֶךְ כְּלָל בִּבְחִינַת שְׁלִילָה: לְהָסֵב הָעַיִן מִתְּמוּנוֹת הָאֲסוּרוֹת, מִמַּרְאֶה שֶׁמְּעוֹרֵר תַּאֲווֹת אוֹ גַּאֲוָה, מִזִּיו הַשָּׁוְא שֶׁל הָעוֹלָם. זֶהוּ הַשָּׁלָב הָרִאשׁוֹן, כִּי כָּל זְמַן שֶׁהָעַיִן מְמֻלֵּאת בְּצִיּוּרִים שֶׁל קְלִיפָּה, אֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת כְּלִי לִרְאִיַּת אֱלֹקוּת.

אֲבָל עִנְיַן הַבְּרִית עִם הָעַיִן הוּא עָמוֹק יוֹתֵר. כְּשֵׁם שֶׁבְּרִית מִילָה אֵינָהּ רַק חֲתִיכָה וְהַסָּרָה, אֶלָּא גַּם גִּלּוּי הַפְּנִימִיּוּת שֶׁבָּעָרְלָה, כָּךְ גַּם בָּעַיִן: הַשְּׁמִירָה הִיא כְּדֵי לְגַלּוֹת אֹפֶן חָדָשׁ שֶׁל רְאִיָּה. לָכֵן צָרִיךְ שֶׁהַבְּרִית תִּתְקַיֵּם בִּרְאִיָּה חִיּוּבִית. לְהַבִּיט בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, עַד שֶׁצּוּרוֹת הָאוֹתִיּוֹת, אוֹתִיּוֹת כְּתַב אַשּׁוּרִית, נַעֲשׂוֹת הַנּוֹף הַתְּמִידִי לִפְנֵי הָעַיִן; לְהַבִּיט בְּתוֹךְ סֵפֶר בְּכַוָּנַת הַלֵּב, עַד שֶׁהָרְאִיָּה הַגַּשְׁמִית עַצְמָהּ נִמְלֵאת יִרְאָה, וּמַרְגִּישׁ שֶׁעַל־יְדֵי אוֹתִיּוֹת שְׁחוֹרוֹת אֵלּוּ עַל גַּבֵּי קְלָף לָבָן – "כִּי בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר". לְהַבִּיט עַל יְהוּדִי אַחֵר בְּ"עַיִן טוֹבָה", לְחַפֵּשׂ אֶת מַעֲלוֹתָיו, עַד שֶׁהֶרְגֵּל הָעַיִן הוּא לִרְאוֹת "צֶלֶם אֱלֹקִים" וְלֹא חִיצוֹנִיּוּת. רְאִיָּה כָּזוֹ אֵינָהּ רַק שִׁיקּוּף שֶׁל מִדַּת הַחֶסֶד הַמְּזֻכֶּכָה; הִיא מְחַנֶּכֶת בְּפֹעַל אֶת הָעַיִן הַגַּשְׁמִית לִהְיוֹת צִנּוֹר לַ"רְאִיָּה רוּחָנִית" דְּחָכְמָה־תִּפְאֶרֶת.

כְּשֶׁאָדָם מְרַגֵּל אֶת עַצְמוֹ שֶׁכָּל פַּעַם שֶׁהוּא מֵרִים אֶת עֵינָיו הוּא מְבַקֵּשׁ תּוֹרָה, מְבַקֵּשׁ מִצְוָה, מְבַקֵּשׁ הַטּוֹב שֶׁבַּזּוּלַת, אָז לְאַחַר זְמַן מַתְחִילָה לְהִתְעוֹרֵר בּוֹ הָ"רְאִיָּה הָרוּחָנִית": הוּא "רוֹאֶה" אֱלֹקוּת בְּמְאוֹרְעוֹת חַיָּיו; הוּא מַבְחִין בְּיֹפִי הַהַשְׁגָּחָה הַפְּרָטִית. וּכְכָל שֶׁהוּא סוֹגֵר אֶת הָעַיִן מֵהֶפְקֵרוּת, כָּךְ הִיא נִפְתַּחַת יוֹתֵר לֶאֱלֹקוּת. וְנִמְצָא, שֶׁהַהִתְגַּבְּרוּת בְּחֻשׁ הָרְאִיָּה אֵינָהּ דְּחִיקָה, אֶלָּא חֲקִיקַת בְּרִית חֲדָשָׁה בָּאֵבֶר, שֶׁעַל־יָדָהּ הָעַיִן דְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים" מִתְלַבֶּשֶׁת בְּאֹפֶן גָּלוּי.

וְכֵן בְּחֻשׁ הַשְּׁמִיעָה. אַף שֶׁאֵין בַּלָּשׁוֹן שֶׁל הֲלָכָה בִּטּוּי קָבוּעַ "שְׁמִירַת הָאָזְנַיִם" כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּעֵינַיִם וּבְלָשׁוֹן, מִכָּל מָקוֹם הָעִנְיָן בָּרוּר: צָרִיךְ לִשְׁמֹר אֶת הָאֹזֶן מִלָּשׁוֹן הָרָע, מִנִּבּוּל פֶּה, מִלֵּיצָנוּת, וּמִכָּל דִּבּוּר הַמּוֹרִיד אֶת הַלֵּב לְמַטָּה. כִּי כָּל זְמַן שֶׁהָאֹזֶן הַגַּשְׁמִית הִיא כְּמוֹ בִּיב שֶׁמְּקַבֵּל כָּל קוֹלוֹת הַקְּלִיפָּה, אֵי אֶפְשָׁר לִשְׁמִיעָה רוּחָנִית לְהִשָּׁמַע.

אֲבָל גַּם כָּאן, הָעִקָּר אֵינוֹ רַק הַשְּׁלִילָה. צָרִיךְ לְחַנֵּךְ אֶת הָאֹזֶן לִשְׁמֹעַ קְדוּשָּׁה. לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי תּוֹרָה בְּכֹבֶד רֹאשׁ, לֹא כְּבִידּוּר אֶלָּא כְּ"קַבָּלַת עוֹל" – "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", לִשְׁמֹעַ וּלְקַבֵּל. לְהַקְשִׁיב בְּהַקְשָׁבָה גְּדוֹלָה לִקְרִיאַת הַתּוֹרָה, לְדִבְרֵי הַתְּפִלָּה, עַד שֶׁהַחוּוָיָה הַגַּשְׁמִית עַצְמָהּ שֶׁל קוֹל הַנִּכְנָס לָאֹזֶן נֶהֱוֵית כְּ"הַשְׁרָאַת הַדִּבּוּר הָאֱלֹקִי". וְלֹא רַק לְדִבְרֵי הַשֵּׁם, אֶלָּא גַּם לְדִבְרֵי יִשְׂרָאֵל: לִשְׁמֹעַ אֶת כְּאֵב הַזּוּלַת, לְהַקְשִׁיב לְלֵב נִשְׁבָּר בְּלִי חִפָּזוֹן וּבְלִי הִתְעַסְּקוּת עַצְמִית. זֶהוּ גַּם עֲבוֹדָה בְּמִדַּת הַהוֹד, כִּי לִתֵּן אֶת אָזְנוֹ לַזּוּלַת הוּא מַעֲשֶׂה שֶׁל הַכְנָעָה וְהוֹדָאָה.

כְּשֶׁאָדָם מְרַגֵּל אֶת עַצְמוֹ שֶׁהָאֹזֶן שֶׁלּוֹ אֵינֶנָּה מֻפְקֶרֶת לְרַכְלוּת וְלַהֶבֶל, אֶלָּא שְׁמוּרָה הִיא לְתוֹרָה וּלְזַעֲקַת חֲבֵרוֹ הַיְּהוּדִי, אָז הָ"אֹזֶן הָרוּחָנִית" דְּבִינָה־הוֹד מִתְחַזֶּקֶת. הוּא מַתְחִיל "לִשְׁמֹעַ" מְסָרִים מִלְמַעְלָה בִּמְאוֹרְעוֹת חַיָּיו; הוּא מַרְגִּישׁ אֶת הַתּוֹכֵחָה שֶׁהַשֵּׁם מְלַחֵשׁ לוֹ עַל־יְדֵי הַמַּצָּבִים, וְגַם אֶת הַנֶּחָמוֹת הַיּוֹרְדוֹת בִּדְמָמָה. וְכָךְ "שְׁמִירַת הָאָזְנַיִם" וְהַשְּׁמִיעָה הַחִיּוּבִית נַעֲשִׂים לְסֻלָּם שֶׁעַל־יָדוֹ הָ"אֹזֶן הָרוּחָנִית" עוֹלָה מִן הַהֶעְלֵם לַגִּלּוּי.

חֻשׁ הָרֵיחַ הוּא יוֹתֵר נֶעְלָם בְּהִלְכוֹת הַשְּׁמִירָה, אַךְ עֲבוֹדָתוֹ מְרֻמֶּזֶת בְּמִנְהֲגֵי הַבְּשָׂמִים, בִּפְרָט בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. חֲזַ"ל מְבָאֲרִים שֶׁבְּשַׁבָּת שׁוֹרָה עַל הָאָדָם נְשָׁמָה יְתֵרָה, וּכְשֶׁשַּׁבָּת נִפְטֶרֶת מְנַחֲמִים אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּרֵיחַ. הַפְּשָׁט הַפָּשׁוּט הוּא שֶׁהָרֵיחַ מֵבִיא תַּעֲנוּג. אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת, הַבְּשָׂמִים הֵם תַּרְגִּיל לְ"רוּחַ" הַפְּנִימִי, לְדַעַת־יְסוֹד דְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים", לְ"הָרִיחַ" קְדוּשָּׁה.

כְּשֶׁאָדָם נוֹטֵל אֶת הַבְּשָׂמִים וּמַרְחִין בְּכַוָּנָה שֶׁהָרֵיחַ הַטּוֹב הַזֶּה הוּא מָשָׁל לְ"רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ" שֶׁל מִצְווֹת, הוּא מְחַנֵּךְ אֶת אַפּוֹ לְהַבְחִין בֵּין קְדוּשָּׁה לִקְלִיפָּה. וְכֵן בְּכָל הַשָּׁנָה, לְכַבֵּד מִצְווֹת בְּרֵיחַ – לְהָרִיחַ בַּהֲדַסִּים שֶׁבַּלּוּלָב, לְהִתְעַנֵּג עַל רֵיחוֹ שֶׁל אֶתְרוֹג, לִרְאוֹת בְּרֵיחַ תַּבְשִׁילֵי שַׁבָּת רֶמֶז לְ"עוֹנֶג" שֶׁל מַעְלָה – אֵלּוּ אֵינָם דְּבָרִים קַלִּים, אֶלָּא עֲבוֹדוֹת מַמָּשׁ בְּ"הַחוּשׁ הַטָּהוֹר שֶׁל הָרֵיחַ". וּכְכָל שֶׁאָדָם מִתְגָּעֵל בִּפְנִימִיּוּתוֹ מֵרֵיחַ רַע הַקָּשׁוּר לְטֻמְאָה וַעֲבֵירָה, כָּךְ הָ"רוּחַ" הַפְּנִימִית שֶׁלּוֹ לוֹמֶדֶת לְהִתְגָּעֵל מֵ"סֵרַח" רוּחָנִי. וְעַל־יְדֵי זֶה הָאַף הַגַּשְׁמִי נַעֲשֶׂה כְּמוֹ מוֹרֶה לַ"הָאַף הָרוּחָנִי", וְכֹחַ הַהַבְחָנָה הַדַּקָּה, שֶׁל "וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה'", מַתְחִיל לְהִתְעוֹרֵר.

חָשׁ הַטַּעַם וְעִנְיָן הָאֲכִילָה הֵם הַמּוּחָשִׁיִּים בְּיוֹתֵר מִכָּל הַחוּשִׁים, וַעֲלֵיהֶם נִתְקְנוּ בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי חֲזַ"ל הַרְבֵּה הֲלָכוֹת, כִּי כָּאן הַסַּכָּנָה שֶׁל הִתְבַּהֲמָה גְּדוֹלָה, וְכָאן גַּם הָאֶפְשָׁרוּת הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל הַעֲלָאָה. עֲבוֹדַת "שְׁמִירַת הַטַּעַם" קְשׁוּרָה עִם "אֲכִילָה בִּקְדוּשָּׁה". לֶאֱכוֹל רַק מַה שֶּׁמֻּתָּר, עִם בְּרָכוֹת הָרְאוּיוֹת לִפְנֵי וְאַחֲרֵי; לֶאֱכוֹל כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כֹּחַ לַעֲבוֹד אֶת הַשֵּׁם; לְהִמָּנַע מִזַּלְלָנוּת וּמִבַּקָּשַׁת מַעֲדַנִּים לְעַצְמָם – כָּל אֵלּוּ מְבֹאָרִים בְּסִפְרֵי הַמּוּסָר. אֲבָל לְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁ"טַעַם" הוּא "פְּנִימִיּוּת הַתַּעֲנוּג" דְּכֶתֶר, מֻבְהָר שֶׁבְּכָל מַעֲשֵׂה אֲכִילָה יֵשׁ הִזְדַּמְּנוּת לְזַכֵּךְ אֶת הַ"חֵךְ הַפְּנִימִי" שֶׁל הַנֶּפֶשׁ.

כְּשֶׁיְּהוּדִי עוֹצֵר קֹדֶם אֲכִילָה וְחוֹשֵׁב בֶּאֱמֶת: "טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב ה' – אֲנִי מִתְאַוֶּה לִטְעוֹם אֶת טוּבוֹ שֶׁל ה' עַל־יְדֵי מַאֲכָל זֶה, לְהַרְגִּישׁ שֶׁהוּא הַמְפַרְנֵס אוֹתִי", אָז הַטַּעַם הַגַּשְׁמִי נַעֲשֶׂה לִלְבוּשׁ לְ"תַעֲנוּג אֱלֹקִי". וְכֵן כְּשֶׁאָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה וּמְבַקֵּשׁ אֶת "טַעֲמֶיהָ", אֶת הַטְּעָמִים הַפְּנִימִיִּים וְהַמְּתוּקוֹת שֶׁבָּהּ, לֹא מִטַּעַם גַּאֲוַת הַשֵּׂכֶל אֶלָּא כְּדֵי לְהִתְעַנֵּג בְּחָכְמָתוֹ שֶׁל ה', הוּא מְמַמֵּשׁ בִּפְנִימִיּוּת אֶת פִּיו דְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים". גַּם אֲכִילָה פְּשׁוּטָה שֶׁל שַׁבָּת, כְּשֶׁעוֹשִׂים אוֹתָהּ בְּהַכָּרָה שֶׁהָ"עוֹנֶג" הוּא מִצְוָה וְ"זֵכֶר" לַסְּעוּדָה הָעֲתִידָה שֶׁל לִוְיָתָן, נַעֲשֵׂית לְתַרְגִּיל לַחֵשׁ הַטַּעַם לְבַקֵּשׁ מְתוּקוֹת רוּחָנִית. וּלְפִי מִדַּת זֶה, כֹּחָהּ שֶׁל הַנֶּפֶשׁ לְ"טְעוֹם" אֶת הַתַּעֲנוּג הַפְּנִימִי שֶׁבְּמִצְוָה, גַּם בְּלִי מַאֲכָל גַּשְׁמִי, מִתְחַזֵּק.

וְהַדִּבּוּר וְ"שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן" הֵם הַשִּׂיא שֶׁל סֵדֶר זֶה, כִּי הַדִּבּוּר הוּא מַלְכוּת, הַגִּלּוּי שֶׁל כָּל מַה שֶּׁבִּפְנִים. דָּוִד הַמֶּלֶךְ זוֹעֵק: "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב? נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה". גַּם כָּאן, הַשְּׁמִירָה הַשְּׁלִילִית הִיא הַיְסוֹד: לְהִנָּזֵר מִלָּשׁוֹן הָרָע, מִרְכִילוּת, מִלְּבַיֵּשׁ פְּנֵי חֲבֵרוֹ, מִשֶּׁקֶר, מִדִּבּוּר רֵיק וְגַס. בְּלִי זֶה, הָ"רוּחַ מְמַלְּלָא" נִשְׁאֶרֶת כְּ"נֶשֶׁק" שֶׁל הֶרֶס, וְ"רֹאשׁ הַפָּנִים" אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְגַּלּוֹת.

אֲבָל כְּשֵׁם שֶׁהַחַיִּים אֵינָם רַק הֶעְדֵּר הַמָּוֶת, כָּךְ גַּם "דִּבּוּר שֶׁל קְדוּשָּׁה" אֵינוֹ רַק שְׁתִיקָה מֵרָע, אֶלָּא הַשִּׁמּוּשׁ הַחִיּוּבִי בַּדִּבּוּר. לְדַבֵּר דִּבְרֵי תּוֹרָה בְּקֶבַע, עַד שֶׁהַפֶּה מִתְרַגֵּל לִהְיוֹת כְּלִי לְ"דְבַר ה'". לְהוֹצִיא דִּבְרֵי תְּפִלָּה בְּכַוָּנָה, עַד שֶׁהַגָּרוֹן מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כְּ"צִנּוֹר" שֶׁעַל־יָדוֹ עוֹלֶה כִּסְפוֹן הַנֶּפֶשׁ וְיוֹרֶדֶת הַשֶּׁפַע. לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּדִּבּוּר כְּדֵי לָתֵת חִזּוּק, לְנַחֵם, לְבָרֵךְ, לְהוֹדוֹת; לוֹמַר מִלָּה טוֹבָה הַמַּגְבִּיהָה אֶת רוּחוֹ שֶׁל הַזּוּלַת. כָּל דִּבּוּר כָּזֶה מְזַכֵּךְ אֶת מִדַּת הַמַּלְכוּת וְחוֹקֵק בַּלָּשׁוֹן צוּרַת "פֶּה מַלְכוּת". אָז, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, הַדִּבּוּר נַעֲשֶׂה כְּמוֹ מַרְאָה שֶׁבָּהּ הַ"פָּנִים הַפְּנִימִיִּים" מִשְׁתַּקְּפִים; וּלְפִי מִדַּת מַה שֶּׁהַדִּבּוּר הוּא אֱמֶת וְחֶסֶד, כָּךְ "דִּבּוּר הַפְּנִימִי" דְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים" יָכוֹל לְהִתְלַבֵּשׁ בַּקּוֹל הַנִּשְׁמָע.

כָּל אֵלּוּ הָאֳפָנִים שֶׁל שְׁמִירָה וְשִׁמּוּשׁ חִיּוּבִי פּוֹעֲלִים עַל־יְדֵי לְבוּשֵׁי הַמַּחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה. כִּי לִרְאוֹת, לִשְׁמֹעַ, לְהָרִיחַ, לִטְעוֹם, לְדַבֵּר – הֵם כֻּלָּם מַעֲשִׂים. כְּשֶׁעוֹשִׂים אוֹתָם בְּכַוָּנָה, גַּם לְבוּשׁ הַמַּחֲשָׁבָה נִכְנָס לַעֲבוֹדָה; וּכְשֶׁאָדָם לוֹמֵד וּמְדַבֵּר עַל עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ, לְבוּשׁ הַדִּבּוּר מִתְקַדֵּשׁ יוֹתֵר. וְעַל־יְדֵי כָּךְ נֶאֱרָגִים יַחַד שְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים עִם חֲמֵשֶׁת הַחוּשִׁים, וּבְיַחַד הֵם בּוֹנִים כְּלִי לַ"רֹאשׁ הַפָּנִים" הַפְּנִימִי.

וְנִמְצָא, שֶׁהַהִתְגַּבְּרוּיוֹת הַיּוֹמְיוֹמִיּוֹת, הַפְּשׁוּטוֹת כְּאֵלּוּ, בְּמַה שֶּׁאָדָם מַרְשֶׁה לְעַצְמוֹ לִרְאוֹת, לִשְׁמֹעַ, לְהָרִיחַ, לִטְעוֹם וְלוֹמַר – הֵן בֶּאֱמֶת עֲבוֹדָה עֲמוּקָּה בְּגִלּוּי "רֹאשׁ הַפָּנִים" הַנֶּעְלָם. כָּל חוּשׁ שָׁמוּר וּמְחֻנָּךְ נַעֲשֶׂה כְּמוֹ שַׁלְבָּה בְּסֻלָּם, שֶׁעַל־יָדוֹ הַנֶּפֶשׁ עוֹלָה מֵחֲוָיָה גַּשְׁמִית בְּעָלְמָא לְ"חֲשִׁים רוּחָנִיִּים". וְזֶהוּ הַהֲכָנָה הַנְּכוֹנָה לַעֲבוֹדַת הַ"הִתְבּוֹנְנוּת" שֶׁתִּתְבָּאֵר בְּהֶמְשֵׁךְ: כִּי כְּשֶׁהַלְּבוּשִׁים וְהַחֲשִׁים כְּבָר מְעַט מְזֻכָּכִים וּמְרֻגָּלִים לִקְדוּשָּׁה, אָז הָעֲבוֹדָה הַהִתְבּוֹנְנוּתִית בְּמַחֲשָׁבָה יְכוֹלָה לִפְנוֹת יְשִׁירָה אֶל הָ"עַיִן הָרוּחָנִית" וְאֶל הָ"שְּׁמִיעָה הָרוּחָנִית", וּלְפַתְּחָן בְּאֹפֶן קָבוּעַ וְקָדוֹשׁ.

יג

אַךְ הִנֵּה כָּל מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַד כָּאן בְּעִנְיַן שְׁמִירַת וְחִנּוּךְ הַלְּבוּשִׁים וְהָאֵבָרִים הַחִיצוֹנִיִּים, אֵינֶנּוּ עֲדַיִן אֶלָּא בִּבְחִינַת הֲכָנָה וְכֵלִי בִּלְבַד. כִּי עִקַּר הָעִנְיָן שֶׁבְּגִלּוּי "רֹאשׁ הַפָּנִים" אֵינוֹ רַק שֶׁדַּלְתוֹת הַחֲשִׁים יִהְיוּ סְגוּרוֹת לָרַע וּפְתוּחוֹת לְטוֹב, אֶלָּא שֶׁבְּתוֹךְ הַלִּשְׁכָּה הַפְּנִימִית תִּהְיֶה הַשָּׂגָה וְהַרְגָּשָׁה דֶּאֱלֹקוּת בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה לָזֶה עַל מָה לָנוּחַ. וְגִלּוּי זֶה נִמְשָׁךְ עִקָּר עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַ"הִתְבּוֹנְנוּת".

כִּי מְבֹאָר בְּאֹרֶךְ בְּסֵפֶר הַתַּנְיָא, וּבִפְרָט מִתְּחִלַּת פֶּרֶק מ"א וָהָלְאָה, שֶׁהִתְעוֹרְרוּת הַלֵּב בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, שֶׁהֵן חַיֵּי כָּל הָעֲבוֹדָה, אֵינָהּ מַסְפֶּקֶת כְּהִתְעוֹרְרוּת רֶגַע בִּלְבַד, אֶלָּא צְרִיכָה לִהְיוֹת בִּבְחִינַת יִשּׁוּב הַדַּעַת – "דַּעַת" מְיֻסֶּדֶת – שֶׁגְּדוּלַּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ תִּקָּבַע בַּמּוֹחַ וְתִתְחַקֵּק בַּלֵּב "תָּמִיד", בְּאֹפֶן שֶׁל "דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ". וְ"דַע" זֶה – הַ"דַּעַת" – אֵינֶנּוּ מֵידָע שִׂכְלִי בְּעָלְמָא, אֶלָּא קְשִׁירָה וְהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁל הַמּוֹחִין עִם הַלֵּב, שֶׁבִּלְשׁוֹנֵנוּ כָּאן הוּא: שֶׁ"עַיִן" וְ"אֹזֶן" שֶׁבְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים" יִפָּקְחוּ וְיִסְתַּכְּלוּ וְיִשְׁמְעוּ בְּאֹפֶן תְּמִידִי.

אַךְ כְּדֵי לְהַגִּיעַ לְדַעַת כָּזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת לְפָנִים מִזֶּה עֲבוֹדַת "הִתְבּוֹנְנוּת" בְּסֵדֶר. דְּהַיְינוּ, לֹא מַחֲשָׁבָה עוֹבֶרֶת דֶּאֱלֹקוּת בֵּין שְׁאָר מַחֲשָׁבוֹת, אֶלָּא הִתְבּוֹנְנוּת מְיֻשֶּׁבֶת עַל־פִּי סֵדֶר וְשִׁעוּר: שֶׁאָדָם קוֹבֵעַ לְעַצְמוֹ זְמַן מְסֻיָּם לִפְנֵי הַתְּפִלָּה, אוֹ בִּזְמַן קָבוּעַ אַחֵר, לְהַעֲמִיק דַּעְתּוֹ בִּגְדוּלַּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וּבִפְנִימִיּוּת עִנְיַן תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

וְדֶרֶךְ הַ"הִתְבּוֹנְנוּת" שֶׁהִסְדִּיר הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן לְכָל הַדּוֹרוֹת הוּא יָדוּעַ: לְהִתְבּוֹנֵן בְּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" וְ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", וּבְ"כֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיב". דְּהַיְינוּ, לְקַבֵּעַ תְּחִלָּה בַּמּוֹחַ שֶׁחַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, מֵהָעֶלְיוֹנִים עַד הַתַּחְתּוֹנִים, הִיא דְּבַר ה' וְ"רוּחַ פִּיו" הַמְּחַיֶּה אוֹתָם תָּמִיד, וְשֶׁכָּל פְּרָט וּפְרָט שֶׁבַּמְּצִיאוּת אֵינוֹ אֶלָּא אֱלֹקוּת זוֹ עַצְמָהּ הַמִּתְלַבֶּשֶׁת וּמִצְטַמְצֶמֶת; וְזוֹ הִיא הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין". וְאַחַר־כָּךְ, אוֹ עִם זֶה בְּיַחַד, לְהִתְבּוֹנֵן שֶׁלְּמַעְלָה מֵחַיּוּת מְדֻמֶּדֶת זוֹ, יֵשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בְּלִי גְבוּל הַמַּקִּיף וְסוֹבֵב אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת בְּשָׁוֶה, שֶׁאֵינוֹ נִתְפָּס בְּשׁוּם כְּלִי וּלְפָנָיו כָּל הָעוֹלָמוֹת הֵם בֶּאֱמֶת כְּאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ; וְזוֹ הִיא הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" וְ"כֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיב".

וּכְשֶׁאָדָם עוֹסֵק בְּ"הִתְבּוֹנְנוּת" כָּזוֹ עִם יִשּׁוּב הַדַּעַת, לְפִי יְכָלְתּוֹ, וְחוֹזֵר עַל הַהִתְבּוֹנְנוּיוֹת הָאֵלּוּ יוֹם אַחַר יוֹם, הֲרֵי אֵין זֶה רַק עֲמַל הַשֵּׂכֶל בְּעָלְמָא, אֶלָּא זֶהוּ תַּרְגִּיל – כְּמוֹ מִי שֶׁמְּאַמֵּן אֵבֶר – בְּ"עַיִן" וְ"אֹזֶן" רוּחָנִית. כִּי "הָעַיִן" שֶׁבְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים" הוּא הַכֹּחַ הַתּוֹפֵס בְּבַת־רֶגַע אֶחָד מְצִיאוּת הָאֱלֹקוּת, שֶׁ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ", בְּאֹפֶן שֶׁל רְאִיָּה; וְ"הָאֹזֶן" שֶׁבְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים" הוּא הַכֹּחַ הַמְקַבֵּל

אֶת דְּבַר ה' כְּדִבּוּר חַי אֵלָיו, בְּאֹפֶן שֶׁל שְׁמִיעָה. וּכְשֶׁהַמּוֹחַ שׁוֹכֵן וְחוֹזֵר וְשׁוֹכֵן עַל "מְמַלֵּא" וְ"סוֹבֵב", עִם כַּוָּנָה לָדַעַת וְלִחְיוֹת עַל פִּי זֶה, הֲרֵי "הָעַיִן הַפְּנִימִית" לוֹמֶדֶת לִרְאוֹת אֱלֹקוּת בְּכָל פְּרָט וּפְרָט שֶׁבָּעוֹלָמוֹת, וְ"הָאֹזֶן הַפְּנִימִית" לוֹמֶדֶת לִשְׁמֹעַ אֶת דְּבַר ה' בְּתוֹךְ כָּל מְאֹרָע וּמַצָּב.

וְזֶהוּ הַפְּנִימִיּוּת דְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר "דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ". כִּי הַפְּשָׁט הוּא שֶׁתְּחִלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת "דַּעַת" – יְדִיעַת אֱלֹקוּת – וְאַחַר כָּךְ "עֲבוֹדָה". אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת, ה"דַּע" עַצְמוֹ הוּא עֲבוֹדָה: עֲמַל הַ"הִתְבּוֹנְנוּת" עַד שֶׁהָאֱלֹקוּת "נִקְבַּע בְּלִבּוֹ", וְאָז הַלֵּב מְשַׁרֵת מֵאֵלָיו. וְדַעַת זוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּתַנְיָא פֶּרֶק מ"ג, הִיא הַקַּו הָאֶמְצָעִי בֵּין חָכְמָה וּבִינָה הַמְקַשֵּׁר אוֹתָם עִם הַמִּדּוֹת; וּבְהֶקְשֵׁרֵנוּ כָּאן, הַ"דַּעַת" הוּא הַצִּיר הַפְּנִימִי הַמְיַצֵּב אֶת הָרְאִיָּה וְהַשְּׁמִיעָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁאֲרוּ בְּחִינוֹת בְּרָקִים וַהֲדָרִים בִּלְבַד, אֶלָּא יִהְיוּ הַכְוָנַת הַנֶּפֶשׁ הַתְּמִידִית.

וְעַל פִּי זֶה יוּבַן הַפְּנִימִיּוּת דְּ"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹקֵינוּ ה' אֶחָד". כִּי מְבֹאָר בַּמַּאֲמָרִים שֶׁ"שְּׁמַע" אֵינוֹ רַק צִוּוּי לִשְׁמֹעַ בְּ"אֹזֶן" גַּשְׁמִית, אֶלָּא לְהַפְנִים עַל־יְדֵי "הִתְבּוֹנְנוּת", לְהַמְשִׁיךְ בְּ"בִינָה" וְ"הוֹד" אֶת יִחוּד הוי' וֶאֱלֹקִים, דְּ"סוֹבֵב" וְ"מְמַלֵּא", עַד שֶׁיִּשָּׁמַע בְּעוֹמֶק הַלֵּב. וְעַל־יְדֵי זֶה, קְרִיאַת "שְׁמַע" עִם "הִתְבּוֹנְנוּת" הִיא עֲבוֹדָה כְּלָלִית בִּגְדֵר פְּתִיחַת הָ"אֹזֶן הָרוּחָנִית". וּמֵאַחַר שֶׁהַפָּסוּק מְסַיֵּם "אֶחָד" – הָאַחְדוּת הַמֻּחְלֶטֶת – הֲרֵי אוֹתָהּ עֲבוֹדָה גּוּפָהּ מְבָרֶרֶת גַּם אֶת הָ"עַיִן", שֶׁתִּרְאֶה בְּתוֹךְ הָרִיבּוּי אֶת הָאֶחָד.

וְהִנֵּה הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל יֵשׁ בֵּין "הִתְעוֹרְרוּת" חוֹלֶפֶת לְ"דַעַת" מְיֻסֶּדֶת. כִּי פְּעָמִים אָדָם שׁוֹמֵעַ "וָארְט", אוֹ נִיגּוּן, אוֹ רוֹאֶה מַרְאֶה בַּטֶּבַע אוֹ יְהוּדִי הַמִּתְפַּלֵּל בֶּאֱמֶת, וְלִבּוֹ מִתְעוֹרֵר. בְּאוֹתוֹ רֶגַע הוּא כְּאִלּוּ "רוֹאֶה" מְעַט אֱלֹקוּת, וְ"שׁוֹמֵעַ" קְרִיאָה מִלְמַעְלָה. אֲבָל מֵאַחַר שֶׁלֹּא קָדְמָה לָזֶה "הִתְבּוֹנְנוּת", וְלֹא הָיָה סֵדֶר בַּמּוֹחִין, הֲרֵי רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה אֵלּוּ אֵין לָהֶם כֵּלִים לָשֶׁבֶת בָּהֶם; וְלָכֵן הֵם חוֹלְפִים מְהֵרָה, וְאֵינָם מַשְׁאִירִים אֶלָּא רֹשֶׁם דַּק בִּלְבַד. וְזֶהוּ מַה שֶּׁנִּקְרָא "גִּלּוּיִים דְּרֶגַע", כְּמוֹ "הַבָּרָק הַמַּבְרִיק" הַמֵּאִיר וְנֶעֱלָם.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "הִתְבּוֹנְנוּת" הִיא עֲבוֹדָה שֶׁל בִּנְיַן הַכֵּלִים לִפְנֵי הַגִּלּוּי. כְּשֶׁהַמּוֹחַ כְּבָר עָמַל לְצַיֵּר – עַל־פִּי הַמְּשָׁלִים שֶׁבַּחֲסִידוּת – אֶת שַׁלְשֶׁלֶת הָעוֹלָמוֹת, הַצִּמְצוּם, וְהִתְלַבְּשׁוּת דְּבַר ה' בְּכָל פְּרָט וּפְרָט שֶׁבַּבְּרִיאָה, אָז כְּשֶׁבָּא רֶגַע שֶׁל גִּלּוּי, "הָעַיִן הַפְּנִימִית" מַכִּירָה מִיָּד מַה שֶּׁהִיא רוֹאָה וְאוֹחֶזֶת בּוֹ; וְ"הָאֹזֶן הַפְּנִימִית" מְבִינָה אֶת הַנִּימוּס שֶׁבַּהוֹדָעָה. הַהִתְפַּעֲלוּת אָז נִכְלֶלֶת בְּ"דַעַת"; הִיא נַעֲשֵׂית חֵלֶק מֵהַהַשָּׂגָה הַתְּמִידִית שֶׁלּוֹ.

וְזֶה נִרְאֶה גַּם בַּשִּׁנּוּי שֶׁ"הִתְבּוֹנְנוּת" מְבִיאָה בְּמַה שֶּׁאָדָם "רוֹאֶה" בָּעוֹלָם. לִפְנֵי עֲבוֹדָה כָּזוֹ, הָעוֹלָם נִרְאֶה כִּמְצִיאוּת עַצְמָאִית, וְהָאֱלֹקוּת הִיא דָּבָר הַנּוֹסָף בַּשֵּׂכֶל אוֹ בָּאֱמוּנָה. וְאַחַר הִתְבּוֹנְנוּת תְּמִידִית, אוֹתָן עֵינַיִם גּוּפָן רוֹאוֹת עוֹלָם אַחֵר: עֵסֶק, טֶבַע, בְּנֵי אָדָם – הַכֹּל נִרְאִים כִּלְבוּשִׁים וּכְלֵי הַשְׁפָּעָה לָאֱלֹקוּת. קֹשִׁי בְּפַרְנָסָה נִרְאֶה כְּ"צִמְצוּם" מְיֻחָד מִלְמַעְלָה, תְּבִיעָה לְיוֹתֵר בִּטָּחוֹן; הַצְלָחָה נִרְאֵית כְּ"צִנּוֹר" לְהַשְׁפָּעָה, וְלֹא כְּהַשָּׂגָה עַצְמִית. וְזֶהוּ שִׁנּוּי בְּעֶצֶם הַ"גֶּשְׁטַלְט" שֶׁל הָרְאִיָּה.

וְכֵן בְּעִנְיַן הַשְּׁמִיעָה. לִפְנֵי "הִתְבּוֹנְנוּת", אָדָם שׁוֹמֵעַ רַק אֶת הַקּוֹלוֹת הַחִיצוֹנִיִּים שֶׁל הַחַיִּים: דִּבְרֵי בְּנֵי אָדָם, חֲדָשׁוֹת, מִקְרִים. וְאַחַר "הִתְבּוֹנְנוּת" הוּא מַתְחִיל לִ"שְׁמֹעַ" בַּמְּאֹרָעוֹת דְּבַר ה' הַמְדַבֵּר אֵלָיו פְּרָטִית: פָּסוּק שֶׁעוֹלֶה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ בְּשָׁעָה מְסֻיֶּמֶת, סִפּוּר שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ הַמְעוֹרֵר אוֹתוֹ לִתְשׁוּבָה, כְּאֵב שֶׁקּוֹרֵא לוֹ לְזַכֵּךְ מִדָּה מְסֻיֶּמֶת. הָעוֹלָם נַעֲשֶׂה כְּסֵפֶר הַנִּקְרָא לְפָנָיו בְּקוֹל, וְ"הָאֹזֶן הַפְּנִימִית" שֶׁלּוֹ מֻטָּה לְתוֹכֶן זֶה.

אַךְ עִם כָּל הַשֶּׁבַח שֶׁבְּ"הִתְבּוֹנְנוּת", צָרִיךְ לִקְבֹּעַ גְּבוּלוֹת חֲזָקִים, כִּי יֵשׁ סַכָּנָה גְּדוֹלָה שֶׁתַּחְתֵּי שֶׁיִּפָּקְחוּ הָ"עַיִן" וְ"הָאֹזֶן" הָרוּחָנִית הָאֲמִתִּיִּים, לֹא יִתְעוֹרֵר אֶלָּא הַ"דִּמְיוֹן" – הַמְּדַמֶּה – וְיַחֲלִיף הָאָדָם דִּמְיוֹן בִּתְפִיסָה. וּבֶאֱמֶת כְּבָר מַזְהִיר הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן (בְּסוֹף פֶּרֶק כ"ח וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים) שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ לַמֹּחַ לְהִשְׁתּוֹטֵט בְּדִמְיוֹנוֹת שֶׁאֵינָם מְסֻדָּרִים בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה, כִּי זֶהוּ תַּחְבּוּלָה שֶׁל "נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית".

לָכֵן דֶּרֶךְ הַ"הִתְבּוֹנְנוּת" בַּחֲסִידוּת הִיא תָּמִיד קְשׁוּרָה עִם הַשֵּׂכֶל וְעִם יִרְאַת שָׁמַיִם. אֵינָהּ הִתְבּוֹנְנוּת חָפְשִׁית עַל כָּל דִּמְיוֹן הָעוֹלֶה, אֶלָּא הִתְבּוֹנְנוּת מְמֻשְׁמַעַת בְּעִנְיְנֵי אֱלֹקוּת כְּפִי שֶׁהֵם מְבֹאָרִים בַּתּוֹרָה, בְּמַאֲמָרֵי הָרַבֵּי"ם. הוּא מִתְבּוֹנֵן רַק בְּאוֹתָם הָעִנְיָנִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שֹׁרֶשׁ בִּכְתוּבִים, בְּדִבְרֵי חֲזַ"ל, וּבְבֵיאוּרֵי הַחֲסִידוּת עַל "מְמַלֵּא" וְ"סוֹבֵב" וְכַיּוֹצֵא, וְעוֹשֶׂה זֹאת עִם בִּטּוּל, בְּיָדְעוֹ שֶׁשִּׂכְלוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לִתְפֹּס בֶּאֱמֶת אֶת מַהוּת הָאֱלֹקוּת, אֶלָּא רַק הַצּוּרָה הַחִיצוֹנִית כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת לְהַשָּׂגָה.

וְעִם הַמִּשְׁמַעַת הַשִּׂכְלִית הַזֹּאת צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם כֵּן "יִרְאַת שָׁמַיִם קוֹדֶמֶת לְחָכְמָה", כְּמוֹ שֶׁקּוֹבֵעַ תַּנְיָא פֶּרֶק מ"א: לָשִׂים עַל לִבּוֹ מֵרֹאשׁ הַכֹּל הַיִּרְאָה הַפְּשׁוּטָה מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ הָעוֹמֵד עָלָיו וְרוֹאֵה אוֹתוֹ, וְהַבּוּשָׁה מִגְּדוּלָּתוֹ. וּבְלִי זֶה, "הִתְבּוֹנְנוּת" יְכוֹלָה לְהֵהָפֵךְ לְמִשְׂחָק שִׂכְלִי אוֹ אֲפִלּוּ לְהִתְעַנְּגוּת רוּחָנִית עַצְמִית, הַמַּגְדִּילָה אֶת הַ"יֵּשׁוּת" וּמַסְתִּירָה אֶת הַפָּנִים הָאֲמִתִּיִּים.

וְכָךְ הַהַרְגָּשָׁה הַקְּדוֹשָׁה שֶׁל "מֵעַל לַחֲשִׁים" שֶׁתִּתְבָּאֵר לְהַלָּן – שֶׁאָדָם מַרְגִּישׁ בְּדַקּוּת מַה נִּדְרָשׁ מִמֶּנּוּ מִלְמַעְלָה, אוֹ מַרְגִּישׁ אֶת מַצָּבוֹ הַפְּנִימִי שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ מַכִּיר הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית בְּדַקּוּת הַדַּקָּה – צְרִיכָה לָבוֹא רַק כְּתוֹלָדָה טִבְעִית שֶׁל "הִתְבּוֹנְנוּת" כְּשֵׁרָה, הַקְּשׁוּרָה בַּתּוֹרָה וּבְיִרְאַת שָׁמַיִם. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין עִגּוּן כָּזֶה, וְאָדָם מְבַקֵּשׁ הַרְגָּשׁוֹת וּ"תְפִיסוֹת" לְעַצְמָן, הָ"עַיִן" הַנִּפְקַחַת אֵינָהּ "עַיִן" שֶׁל "רֹאשׁ הַפָּנִים" אֶלָּא "עַיִן" שֶׁל "דִּמְיוֹן", וְהָ"אֹזֶן" הַשּׁוֹמַעַת אֵינָהּ "שְׁמִיעַת אֱלֹקוּת" אֶלָּא הֵדֶה שֶׁל רְצוֹנוֹת עַצְמוֹ.

וּמִצַּד שֵׁנִי, כְּשֶׁהָעֲבוֹדָה הִיא עַל־פִּי סֵדֶר: תְּחִלָּה "תִּקּוּן הַמִּדּוֹת" וְ"שְׁמִירַת הַחֲשִׁים", וְאַחַר כָּךְ "הִתְבּוֹנְנוּת" תְּמִידִית בִּ"מְמַלֵּא" וְ"סוֹבֵב", בְּ"דַע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ" וְ"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", עִם חֲזָרָה תְּמִידִית וְעִם עֲנָוָה – אָז מְעַט מְעַט נוֹלָד בְּתוֹךְ הָאָדָם אֹפֶן חָדָשׁ שֶׁל רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה. הוּא שָׁקֵט, אֵינוֹ מְרַעֲשָׁן, אֲבָל הוּא יָשָׁר וְקָדוֹשׁ. הוּא מַתְחִיל לִחְיוֹת עִם הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ בְּאֹפֶן שֶׁל רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה: "כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר" – שֶׁבְּאוֹר הַ"הִתְבּוֹנְנוּת" שֶׁנִּתַּן עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה, אָנוּ רוֹאִים אוֹר; וְעַל־יְדֵי "שְׁמַע" שֶׁאָנוּ קוֹרְאִים וּמִתְבּוֹנְנִים בּוֹ, אָנוּ שׁוֹמְעִים אֶת יִחוּדְךָ בְּכָל מַה שֶּׁקּוֹרֶה עִמָּנוּ.

וְזֶהוּ הַשִּׁדְרָה וְהַנְּתִיב הַפְּנִימִי שֶׁל כָּל תְּפִיסָה כְּשֵׁרָה שֶׁל "מֵעַל לַחֲשִׁים", כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. כִּי מַה שֶּׁהָעוֹלָם קוֹרֵא לוֹ "חוּשׁ" נוֹסָף, בִּקְדוּשָּׁה אֵינוֹ אֶלָּא הִתְגַּבְּרוּת "רֹאשׁ הַפָּנִים" עַל־יְדֵי "הִתְבּוֹנְנוּת" תּוֹרָנִית אֲמִתִּית, עַד שֶׁ"הָעַיִן" וְ"הָאֹזֶן" שֶׁל הַנֶּפֶשׁ, הַמְאֻמָּנִים עַל־יְדֵי יָמִים וְשָׁנִים רַבִּים שֶׁל "דַּעַת אֱלֹקוּת", נַעֲשִׂים רְגִישִׁים גַּם לָרְשִׁימִים הַדַּקִּים בְּיוֹתֵר שֶׁל נוֹכְחוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָמוֹת וּבַלֵּב.

יד

יָדוּעַ, שֶׁבְּכָל הַדּוֹרוֹת הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל אַנְשֵׁי אֱלֹקִים וְרוֹעִים קְדוֹשִׁים, אֲשֶׁר הָיוּ תּוֹפְסִים וּמַרְגִּישִׁים עִנְיָנִים הָרְחוֹקִים מְאֹד מֵעֵינֵיהֶם וְאָזְנֵיהֶם הַגַּשְׁמִיּוֹת, שֶׁהָיוּ מַרְגִּישִׁים כְּאֵב שֶׁל יְהוּדִי בְּעִיר רְחוֹקָה, שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם שֶׁל הַבָּאִים לִפְנֵיהֶם, שֶׁהָיוּ מְדַבְּרִים עִם נְשָׁמוֹת אַחֲרֵי הִסְתַּלְּקוּתָן. וְעִנְיָנִים אֵלּוּ נִסְפָּרִים וּמְסֻפָּרִים לֹא כְּסִפּוּרֵי פֶּלֶא לְמַלּוֹת סַקְרָנוּת, אֶלָּא כְּחֵלֶק מִתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה עַצְמָהּ, כְּנִגְלָה וְכַנִּסְתָּר, כִּי עַל־יְדֵיהֶם נִגְלֶה מְעַט מִמַּהֲלַךְ נֶפֶשׁ אֱלֹקִית כְּשֶׁהִיא מְאֻחֶדֶת בֶּאֱמֶת עִם אֱלֹקוּת.

וְכָךְ מוֹצְאִים אָנוּ בְּעִנְיַן הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, שֶׁהָיָה פִּתְאֹם אוֹמֵר לַחֲסִידָיו לוֹמַר תְּהִלִּים עַל פְּלוֹנִי יְהוּדִי, אוֹ לְהָכִין פִּדְיוֹן־נֶפֶשׁ עַל קְהִלָּה רְחוֹקָה, וְאַחַר־כָּךְ נִתְגַּלָּה שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה עַצְמָהּ הָיְתָה גְּזֵרָה, אוֹ סַכָּנָה, אוֹ צֹרֶךְ, וְהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הִרְגִּישׁ בָּזֶה וּמְתִיק אוֹתוֹ. וְכֵן נוֹדָע עַל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, שֶׁהָיָה מֵשִׁיב עַל שְׁאֵלוֹת שֶׁלֹּא נֶאֶמְרוּ בְּפֶה, שֶׁהָיָה מֵשִׁיב לְמַחֲשָׁבָה שֶׁעָלְתָה בְּמוֹחוֹ שֶׁל חָסִיד הָעוֹמֵד בִּקְצֵה הַחֶדֶר, וְשֶׁהָיָה יוֹדֵעַ מִמְּאוֹרָעוֹת הַמִּתְרַחֲשִׁים בֶּעָרִים אֲחֵרוֹת, כְּמוֹ שֶׁמְּסֻפָּר בִּפְרוּט בְּסִפּוּרֵי יְמֵי מַאֲסָרוֹ וּגְאֻלָּתוֹ. וְכֵן הוּא בְּרַבִּים מְאֹד מִן הַצַּדִּיקִים: רָאוּ מַה שֶּׁאַחֵר אֵינוֹ רוֹאֶה וְשָׁמְעוּ מַה שֶּׁאַחֵר אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ.

וְעַכְשָׁיו, אִם הָיִינוּ מְדַבְּרִים בִּלְשׁוֹן הָעוֹלָם, הָיָה נִקְרָא זֶה "תְּפִיסָה חוּשִׁית נוֹסֶפֶת", חוּשׁ הַשִּׁשִּׁי, קְלֵיירְווֹיַנְס וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל הַתּוֹרָה אֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּבִטּוּיִים כָּאֵלּוּ, וַאֲדְרַבָּה, הַתּוֹרָה מַזְהִירָה בְּתֹקֶף גָּדוֹל נֶגֶד כָּל עִסּוּק כָּזֶה בְּצוּרָתוֹ הָעוֹלָמִית, וְקוֹרֵאת לוֹ נִיחוּשׁ, קְסָמִים, דּוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, וּמְבֹאָר בְּפֵרוּשׁ "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ". לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהָבִין: מַהוּ הַגֶּדֶר הָאֲמִתִּי, בִּקְדוּשָּׁה, שֶׁל גִּלּוּיִים אֵלּוּ עַל־יְדֵי צַדִּיקִים? בְּמָה הֵם דּוֹמִים לְמַה שֶּׁהָעוֹלָם קוֹרֵא "חוּשׁ שִׁשִּׁי", וּבְמָה הֵם הֶפֶךְ הַגָּמוּר? וְאֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁאוֹתוֹ עִנְיָן עַצְמוֹ שֶׁל הַרְגָּשַׁת מַה שֶּׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַחֲשִׁים הָרְגִילִים, בְּמָקוֹם אֶחָד הוּא הַמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה בְּיוֹתֵר שֶׁל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אִסּוּר חָמוּר שֶׁל קֶסֶם וְנִיחוּשׁ?

וּלְהָבִין זֶה, צָרִיךְ לִקְבֹּעַ תְּחִלָּה בְּדַעְתֵּנוּ אֶת הַגְּבוּל הַבָּרוּר שֶׁהַתּוֹרָה וְהַחֲסִידוּת קוֹבְעוֹת: שֶׁכָּל הַצּוּרוֹת שֶׁל נִסָּיוֹן לִמְשׁוֹךְ יְדִיעָה "מִן הַצַּד", לֹא עַל־יְדֵי הַצִּנּוֹרוֹת שֶׁל תּוֹרָה, תְּפִלָּה וּקְדוּשָּׁה, הֵן אֲסוּרוֹת לְגַמְרֵי. כְּשֶׁאָדָם מְבַקֵּשׁ לָדַעַת אֶת הֶעָתִיד, אוֹ לָדַעַת אֶת הַנִּסְתָּר, עַל־יְדֵי סִימָנִים וְאוֹמָנוּת (נִיחוּשׁ), אוֹ עַל־יְדֵי פְּעוּלוֹת הַמְכֻוָּנוֹת לְכַפֵּף אוֹ לְתַמְרֵן כֹּחוֹת עֶלְיוֹנִים (קְסָמִים), עַל־יְדֵי קְרִיאָה אֶל הַמֵּתִים אוֹ אֶל כֹּחוֹת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא – זֶהוּ יְרִידָה שֶׁל נַפְשׁוֹ מִצַּד הַקְּדוּשָּׁה אֶל הַצַּד הָאַחֵר. כִּי

כָּל שֹׁרֶשׁ דְּבָרִים אֵלּוּ אֵינוֹ בִּטּוּל לַה' אֶלָּא הֶפֶךְ זֶה, שֶׁהָאָדָם רוֹצֶה לִהְיוֹת לוֹ דַּעַת וְכֹחַ לֹא כְּעֶבֶד אֶלָּא כְּבַעַל־הַבַּיִת, לִשְׁלוֹט וּלְבַטֵּחַ אֶת עַצְמוֹ; וְלָכֵן, אַף שֶׁלִּפְעָמִים פְּעוּלוֹת אֵלּוּ גַּם מוֹלִידוֹת אֵיזֶה "יְדִיעָה", יְדִיעָה זוֹ הִיא מִצַּד הַטֻּמְאָה, וְהִיא מַחְשִׁיכָה וּמְבַלְבֶּלֶת אֶת הָעַיִן וְהָאֹזֶן הָאֲמִתִּיּוֹת שֶׁל "רֹאשׁ הַפָּנִים".

רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, לְעוּמַּת זֶה, מֻגְדֶּרֶת בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים כְּגִלּוּי אֱלֹקוּת בְּתוֹךְ הַנֶּפֶשׁ, הַשְׁרָאַת אוֹר מִלְמַעְלָה הַשּׁוֹרָה רַק בִּמְקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בִּטּוּל וּקְדוּשָּׁה. הַנָּבִיא אוֹמֵר "רוּחַ ה' דִּבֶּר בִּי", וְהָרַמְבַּ"ם מְבָאֵר שֶׁנְּבוּאָה וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צְרִיכִים חָכְמָה גְּדוֹלָה בַּתּוֹרָה, תִּקּוּן הַמִּדּוֹת, וּפְרִישׁוּת מֵהֶבֶל הָעוֹלָם. הַמְקַבֵּל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֵינוֹ מוֹשֵׁךְ אוֹתָהּ אֵלָיו עַל־יְדֵי טֶכְנִיקוֹת, אֶלָּא עוֹשֶׂה אֶת עַצְמוֹ לְמֶרְכָּבָה עַל־יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְאָז, כַּאֲשֶׁר הַשֵּׁם רוֹצֶה כָּךְ, זוֹרֵחַ בְּתוֹכוֹ אוֹר שֶׁל יְדִיעָה שֶׁלֹּא הִגִּיעַ אֵלֶיהָ עַל־יְדֵי הַשֵּׂכֶל לְבַדּוֹ.

וְעוֹד יוֹתֵר מִזֶּה: חֲזַ"ל אוֹמְרִים "חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא" – שֶׁהֶחָכָם, תַּלְמִיד חָכָם בַּתּוֹרָה, עָדִיף מִן הַנָּבִיא. כִּי הַנְּבוּאָה הִיא גִּלּוּי פְּרָטֵי הַבָּא וְהוֹלֵךְ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן דַּעַת הַתּוֹרָה שֶׁל הֶחָכָם הִיא תְּמִידִית, וְעַל־יְדֵי דַּעַת הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ יָכוֹל הוּא לִפְעָמִים לְהַשִּׂיג עִנְיָנִים הַנִּסְתָּרִים מֵאֲחֵרִים, לֹא כְּנֵס אֶלָּא כְּפֵירוֹת טִבְעִיִּים שֶׁל דַּעַת אֱלֹקוּת. וְזֶה גַּם כֵּן אֹפֶן שֶׁל "חוּשׁ שִׁשִּׁי" בִּקְדוּשָּׁה; אֲבָל כָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא שֶׁאֵינוֹ חוּשׁ נִפְרָד כְּלָל, אֶלָּא הוּא עֶצֶם דַּעַת הַתּוֹרָה, כְּשֶׁהִיא מְמַלֵּאת וּמְרַוָּוה אֶת כָּל הַחוּשִׁים שֶׁבְּ"רֹאשׁ הַפָּנִים" עַד שֶׁהֵם מַתְחִילִים לְהָגִיב גַּם לִרְשִׁימִים הַדַּקִּים בְּיוֹתֵר שֶׁל אֱלֹקוּת וְשֶׁל הַנֶּפֶשׁ.

דּוּגְמָה לְזֶה אָנוּ רוֹאִים בְּעִנְיַן "נְשָׁמָה יְתֵירָה" דְּשַׁבָּת, שֶׁחֲזַ"ל מְדַבְּרִים עָלָיו בִּלְשׁוֹן פְּשׁוּטָה. בְּשַׁבָּת הַיְּהוּדִי מְקַבֵּל נֶפֶשׁ יְתֵירָה. הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט הוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ יוֹתֵר מָקוֹם לְעֹנֶג וְלִמְנוּחָה, כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ מִן הַגְּמָרָא בְּבֵיצָה. אֲבָל הַחֲסִידוּת מְבָאֶרֶת שֶׁנְּשָׁמָה יְתֵירָה זוֹ הִיא אֵיזֶה הִתְפַּשְּׁטוּת וְהַרְחָבָה בַּמּוֹחִין וּבְ"רֹאשׁ הַפָּנִים": הָעַיִן רוֹאָה יוֹתֵר אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם, הָאֹזֶן שׁוֹמַעַת יוֹתֵר פְּנִימִיּוּת בַּתּוֹרָה, הַלֵּב מַרְגִּישׁ יוֹתֵר דַּקְדּוּק בִּכְאֵבוֹ וּבְשִׂמְחָתוֹ שֶׁל זוּלָתוֹ. זֶהוּ "חוּשׁ שִׁשִּׁי" הַבָּא לֹא מִכָּל טֶכְנִיקָה, אֶלָּא מֵעֶצֶם הַשַּׁבָּת, מֵהַדָּבָר שֶׁהַשֵּׁם נָתַן אוֹר מְיֻחָד שֶׁל קְדוּשָּׁה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה; וְהַכְּלִי לָזֶה הוּא רַק בִּטּוּל – שְׁבִיתָה מִמְּלָאכָה, פְּרִישָׁה מֵעִסּוּקֵי חוֹל, הִטַּבְּלוּת בַּתּוֹרָה וּבַתְּפִלָּה.

וְכֵן, כְּשֶׁאוֹמְרִים "חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא", חֵלֶק מִן הַפֵּרוּשׁ הוּא שֶׁיֵּשׁ אֵצֶל הֶחָכָם אֵיזוֹ רְגִישׁוּת מְזֻקֶּקֶת לִרְצוֹן ה' בְּכָל פְּרָט שֶׁבַּמְּצִיאוּת. אַחֲרֵי שֶׁעָמַל בַּתּוֹרָה, וְתִקֵּן אֶת מִדּוֹתָיו, וְאִמֵּן אֶת "רֹאשׁ הַפָּנִים" שֶׁלּוֹ עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת, הוּא לִפְעָמִים "יוֹדֵעַ" בְּלִי שֶׁאָמְרוּ לוֹ בְּפֵרוּשׁ, מַהוּ הַנָּכוֹן כָּאן לְפִי הַתּוֹרָה, מַהוּ הַמַּצָּב הַפְּנִימִי שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הָעוֹמֶדֶת לְפָנָיו, מַה נִּדְרָשׁ מִלְמַעְלָה בַּשָּׁעָה הַזֹּאת. יְדִיעָה זוֹ אֵינָהּ קְסוּמָה, וְאֵינָהּ פְּגִיעָה בִּפְרָטִיּוּת, אֶלָּא הִיא הַהִתְפַּשְּׁטוּת הַטִּבְעִית שֶׁל הַדַּעַת כְּשֶׁהִיא נַעֲשֵׂית בֶּאֱמֶת פְּנִימִיּוּת.

וְעַכְשָׁיו יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי דְּרָכִים כְּלָלִיִּים שֶׁל תְּפִיסָה לְמַעְלָה מִן הָרָגִיל. אֶחָד – כְּשֶׁהָאָדָם מוֹשִׁיט אֶת עַצְמוֹ הַחוּצָה, בִּרְצוֹן אֲנִי־צֶנְטְרִי, לִתְפֹּס מֵידָע נִסְתָּר, לִשְׁלוֹט, לְבַטֵּחַ, לְמַלּוֹת סַקְרָנוּת. זֶהוּ שֹׁרֶשׁ הַנִּיחוּשׁ וְהַקְּסָמִים, וַאֲפִלּוּ אִם הוּא מַלְבִּישׁ אוֹתוֹ בִּלְשׁוֹן קָדוֹשׁ, הַנְּקוּדָּה הַפְּנִימִית שֶׁבּוֹ הִיא יֵשׁוּת. הַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִית – כְּשֶׁהָאָדָם מְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי לַה', לְתוֹרָתוֹ, לִרְצוֹנוֹ,

וְעַל־יְדֵי בִּטּוּל זֶה שׁוֹרֶה עָלָיו אוֹר שֶׁל דַּעַת אֱלֹקוּת, שֶׁלִּפְעָמִים כּוֹלֵל גַּם דַּעַת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה לְמַעְלָה מֵהַחוּשִׁים הָרְגִילִים שֶׁלּוֹ. זֶהוּ צַד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְ"חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא". בְּחִיצוֹנִיּוּת שְׁנֵיהֶם כּוֹלְלִים "יְדִיעַת דָּבָר נִסְתָּר"; בִּפְנִימִיּוּת הֵם הֶפֶךְ זֶה מִזֶּה.

וְזֶהוּ גַּם הַבֵּאוּר, מַדּוּעַ מְסֻפָּרִים סִפּוּרֵי צַדִּיקִים בְּהַדְגָּשָׁה כָּל־כָּךְ גְּדוֹלָה עַל עֲבוֹדָתָם בְּבִטּוּל. עַל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב יָדוּעַ שֶׁלִּפְנֵי כָּל גִּלּוּי הָיָה אוֹמֵר "אֵינִי רוֹצֶה כְּלוּם, רַק אוֹתְךָ לְבַדְּךָ", וְשֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הָיְתָה לְעוֹרֵר אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל וְיִרְאַת שָׁמַיִם. עַל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן אָנוּ יוֹדְעִים מִדְּבָרָיו עַצְמוֹ בַּתַּנְיָא, שֶׁכָּל תַּכְלִית הִתְבּוֹנְנוּתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ הָיְתָה שֶׁיִּהְיֶה לַיְּהוּדִי אַהֲבָה וְיִרְאָה אֲמִתִּיִּים לַה', שֶׁיִּהְיֶה בֵּינוֹנִי, הַשּׁוֹלֵט עַל מַחֲשַׁבְתּוֹ, דִּבּוּרוֹ וּמַעֲשֵׂהוּ לְפִי הַתּוֹרָה. דַּוְקָא כְּלִי כָּזֶה, שֶׁנִּתְרַקֵּן מִכָּל בִּקּוּשׁ עַצְמִי, יָכוֹל לְקַבֵּל דַּעַת דַּקָּה מִלְמַעְלָה בְּלִי שֶׁתִּתְעַוֵּת. כְּשֶׁהַצַּדִּיק מַרְגִּישׁ מֵרָחוֹק אֶת צֹרֶךְ הַיְּהוּדִי, זֶה מִפְּנֵי שֶׁ"רֹאשׁ הַפָּנִים" שֶׁלּוֹ מְזֻקָּק כָּל־כָּךְ, וְהָרַחֲמִים וְהַהִזְדַּהוּת שֶׁבּוֹ טְהוֹרִים כָּל־כָּךְ, עַד שֶׁצַּעֲרוֹ שֶׁל הַזּוּלַת נִרְגָּשׁ מַמָּשׁ בְּנַפְשׁוֹ עַצְמוֹ; זֶה אֵינוֹ "סַקְרָנוּת שֶׁנִּתְמַלְּאָה", אֶלָּא "אַף" וְ"אֹזֶן" דִּקְדוּשָּׁה שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לְבִלְתִּי לְהָרִיחַ וּלְשְׁמוֹעַ אֶת צַעֲקָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי.

וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁבַּעֲבוֹדָתֵנוּ אָנוּ, כָּל רָצוֹן לְ"תְּפִיסָה מֵעַל לַחֲשִׁים" כְּעִנְיָן לְעַצְמוֹ הוּא כְּבָר סִימָן סַכָּנָה. כִּי עֶצֶם הָרָצוֹן לְ"הַרְגָּשָׁה", לְ"חוּוָיָה", לְ"כֹּחַ", נוֹטֶה לְהַעֲבִיוֹת אֶת הַיֵּשׁוּת וּלְהַעֲכִיר אֶת הָעַיִן וְהָאֹזֶן הַפְּנִימִיִּים. הַכַּוָּנָה הַנְּכוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, הִיא רַק לָדַעַת אֶת ה', לְעָבְדוֹ בְּלֵב שָׁלֵם, לֶאֱהֹב אוֹתוֹ וּלְיִרְאָה אוֹתוֹ, וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה. אִם בְּמַהֲלַךְ עֲבוֹדָה כָּזוֹ הָאָדָם נַעֲשֶׂה רָגִישׁ יוֹתֵר – מַרְגִּישׁ מַהֵר יוֹתֵר כְּשֶׁהִכְאִיב לַזּוּלַת, מַרְגִּישׁ קַל יוֹתֵר הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית בִּמְאוֹרָעוֹת, לִפְעָמִים יֵשׁ לוֹ אִינְטוּאִיצְיָה שְׁקֵטָה מַה נִּדְרָשׁ – זֶהוּ מַתָּנָה מִלְמַעְלָה, תּוֹצָאָה מִמֵּילָא שֶׁל דַּעַת וּבִטָּחוֹן.

וְאָמְנָם, הַגְבָּרַת דַּעַת אֱלֹקוּת, הַמְצֹרֶפֶת עִם הִזְדַּהוּת אֲמִתִּית וּבִטָּחוֹן בַּה', צְרִיכָה לְהִתְבַּטֵּא מִמֵּילָא כְּ"יְדִיעָה" דַּקָּה. כִּי דַּעַת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר, הִיא הִתְקַשְּׁרוּת; כְּשֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְשׁוּרָה בֶּאֱלֹקוּת, וְלִבּוֹ פָּתוּחַ לְזֻלָּתוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, אָז תְּנוּעַת הַנֶּפֶשׁ הָאַחֶרֶת נִרְגֶּשֶׁת בְּתוֹךְ דַּעְתּוֹ עַצְמוֹ. גַּם הַבִּטָּחוֹן מְזַקֵּק אֶת חוּשׁ הַמְּצִיאוּת; כְּכָל שֶׁהַיְּהוּדִי בּוֹטֵחַ בֶּאֱמֶת בַּה', כָּךְ הוּא מַבְחִין מַהֵר יוֹתֵר אֵיזוֹ מַחֲשָׁבוֹת וְאֵיזוֹ הִתְעוֹרְרֻיּוֹת הֵן מִצַּד הַקְּדוּשָּׁה וְאֵיזוֹת הֵן מִצַּד הַפַּחַד וְהַדִּמְיוֹן, אֵיזוֹ הִזְדַּמְּנוּיוֹת הֵן הַזְמָנָה מִלְמַעְלָה וְאֵיזוֹת הֵן הַסָּחַת הַדַּעַת. כָּל זֶה שַׁיָּךְ לְפִתּוּחַ הַקָּדוֹשׁ שֶׁל הַחֲשִׁים הַפְּנִימִיִּים, וְהוּא חֵלֶק מִ"סֵדֶר הָעֲבוֹדָה" שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל.

אֲבָל דַּוְקָא מִטַּעַם זֶה, הַגְּדָרִים צְרִיכִים לִהְיוֹת בְּרוּרִים וַחֲזָקִים מְאֹד. רִאשׁוֹנָה, שֶׁלְּעוֹלָם לֹא יִפְעַל אָדָם בְּהַחְלָטוֹת הֲלָכְתִיּוֹת אוֹ בְּהַחְלָטוֹת חַיִּים עַל־סְמַךְ "הַרְגָּשׁוֹת" הַסּוֹתְרוֹת תּוֹרָה אוֹ דַּעַת תּוֹרָה; אֶלָּא שֶׁכָּל אִינְטוּאִיצְיָה כָּזוֹ צְרִיכָה לְהִמָּדֵד כְּנֶגֶד שֻׁלְחָן עָרוּךְ וַעֲצַת חֲכָמִים אֲמִתִּיִּים. שְׁנִיָּה, שֶׁלֹּא יְבַקֵּשׁ וְלֹא יְטַפֵּחַ אֵצֶל עַצְמוֹ דְּמוּיוֹת, קוֹלוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, אֶלָּא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, בַּתְּפִלָּה וּבַמִּצְוֹת, וְיַנִּיחַ לְכָל רְגִישׁוּת פְּנִימִית הַנּוֹלֶדֶת לְהִשָּׁאֵר שְׁקֵטָה וּצְנוּעָה, בְּלִי לַעֲשׂוֹת מִמֶּנָּה דֶּגֶל אוֹ תֹּאַר. שְׁלִישִׁית, שֶׁיִּבְרַח לְגַמְרֵי מִכָּל פְּעוּלָה הַדּוֹמָה לְנִיחוּשׁ וְקְסָמִים, גַּם בְּצוּרוֹת "כְּשֵׁרוֹת" וּמְרֻכָּכוֹת, כִּי "שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם" – לִשְׂאוֹת הָעֵינַיִם לַה' לְבַדּוֹ, וְלִהְיוֹת "תָּמִים עִם ה' אֱלֹקֶיךָ".

כְּשֶׁגְּבוּלוֹת אֵלּוּ נִשְׁמָרִים, אָז הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁל הַחֲשִׁים הָרוּחָנִיִּים, הַבָּאָה עַל־יְדֵי תִּקּוּן הַמִּדּוֹת, שְׁמִירַת הַחֻשִּׁים וְהִתְבּוֹנְנוּת, אֵינָהּ רַק מֻתֶּרֶת אֶלָּא רְצוּיָה. כִּי בֶּאֱמֶת הִיא מִקְרוֹקוֹסְמוֹס טְעִימָה קְטַנָּה מִמַּה שֶּׁיִּהְיֶה בַּזְּמַן שֶׁ"אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר", כְּשֶׁכָּל בָּשָׂר יַרְגִּישׁ אֱלֹקוּת בְּגָלוּי. "רֹאשׁ הַפָּנִים" הַנַּעֲשֶׂה עַכְשָׁיו מְעַט מְגֻלֶּה, בְּאֹפֶן נִסְתָּר וּפְרָטִי, עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה קְדוֹשָׁה, הוּא נִיצוֹץ מֵהָרֹאשׁ הֶעָתִיד, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר; וְלָכֵן צָרִיךְ לָגֶשֶׁת אֵלָיו בְּאֵימָה וּבְהַכְנָעָה, כְּהַכְנָה לְ"רֹאשׁ" שֶׁל "יוֹם הַשְּׁמִינִי" הַקָּרוֹב לָבוֹא.

טו

ט״ו. רֹאשׁ שֶׁל יוֹם הַשְּׁמִינִי – רְאִיַּת הֶעָתִיד בַּעֲבוֹדָה דְּהַוֶּה

וּבְזֶה יֵשׁ לַחֲזוֹר לַהַתְחָלָה, אֶל הַקֻּשְׁיָא שֶׁמִּמֶּנָּה נוֹלַד כָּל סֵדֶר הַמַּאֲמָר.

שָׁם שָׁאַלְנוּ: הוֹאִיל וְהַסְּפִירוֹת הֵן בְּדִיּוּקְנָא דְאָדָם, וְהוֹאִיל וְהַתּוֹרָה מְעִידָה שֶׁ"בְּצֶלֶם אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ", אֵיפֹה הוּא הָרֹאשׁ כְּפִי שֶׁאָנוּ יוֹדְעִים אוֹתוֹ – עֵינַיִם הָרוֹאוֹת, אָזְנַיִם הַשּׁוֹמְעוֹת, אַף הַמַּרְגִּישׁ רוּחַ, פֶּה הַטּוֹעֵם וְהַמְדַבֵּר, גָּרוֹן הַמַּעֲבִיר וּמַשְׁפִּיעַ? שֶׁהֲרֵי הַצִּיּוּר הָרָגִיל שֶׁל אָדָם הָעֶלְיוֹן הֶרְאָה לָנוּ רַק מוֹחִין וּמִדּוֹת, רֹאשׁ פָּשׁוּט שֶׁל חָכְמָה–בִּינָה–דַּעַת, וּמֵעַל לָזֶה כֶּתֶר כְּמַקִּיף; אֲבָל הַפָּנִים הַמְפֹרָטִים, הַפָּנִים עִם חֻשֵּׁיהֶם, כְּאִלּוּ חֲסֵרִים הָיוּ.

עַל פִּי כָּל הַנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, הָעִנְיָן הוּא בְּהֶפֶךְ. לֹא שֶׁהָרֹאשׁ חָסֵר חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא שֶׁהָרֹאשׁ נִסְתָּר. רֹאשׁ הַפָּנִים הָאֲמִתִּי שֶׁל אָדָם הָעֶלְיוֹן הוּא רֹאשׁ דְּהֶעָתִיד, רֹאשׁ שֶׁל יוֹם הַשְּׁמִינִי. הַצִּיּוּר שֶׁלּוֹ נִמְצָא בְּהֶעְלֵם בְּתוֹךְ סֵדֶר הַפַּרְצוּפִים, וְעוֹד יוֹתֵר מִזֶּה – חָקוּק הוּא בְּנֶפֶשׁ כָּל יְהוּדִי; אֲבָל הַגִּלּוּי הַשָּׁלֵם שֶׁלּוֹ שָׁמוּר לַזְּמַן שֶׁ"וְנִגְלָה כְּבוֹד ה׳, וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו", כְּשֶׁהַבָּשָׂר עַצְמוֹ יִהְיֶה כְּלִי לִרְאִיָּה בֶּאֱלֹקוּת.

צָרִיךְ לְהָבִין: מַהוּ זֶה שֶׁהַנָּבִיא מַבְטִיחַ "וְרָאוּ כָל בָּשָׂר"? הֲרֵי הָרְאִיָּה עַד עַתָּה הִיא כֹּחַ הַנְּשָׁמָה הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּגּוּף; וַאֲפִלּוּ הָעַיִן הָרוּחָנִית שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, הִיא רְאִיָּה פְּנִימִית שֶׁל חָכְמָה–תִּפְאֶרֶת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ. אֲבָל "כָל בָּשָׂר יַחְדָּו" – שֶׁהַבָּשָׂר עַצְמוֹ יִרְאֶה אֱלֹקוּת – זֶהוּ סֵדֶר חָדָשׁ לְגַמְרֵי. וְכֵן הַהַבְטָחָה "לֹא יִרְעָבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ... כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֶת דִּבְרֵי ה׳", שֶׁהָרָעָב וְהַצָּמָא הַיְחִידִים יִהְיוּ לִשְׁמִיעַת דְּבַר ה׳, מוֹרָה שֶׁחוּשׁ הַשְּׁמִיעָה יִהְיֶה אָז חַיֵּי הַגּוּף בֶּאֱמֶת. וְכֵן "וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ" – שֶׁהַמּוֹרֶה לֹא יִהְיֶה עוֹד מְכֻסֶּה, וְהָעֵינַיִם יִרְאוּ אֶת מוֹרֵיהֶם.

מִכָּל זֶה מוּבָן שֶׁיְּמוֹת הַמָּשִׁיחַ אֵינָם מֻגְדָּרִים רַק בְּשִׁנּוּי הַהַנְהָגָה (בִּטּוּל מִלְחָמוֹת, בִּטּוּל רָעָב וְכוּ׳), אֶלָּא בְּשִׁנּוּי בְּעֶצֶם סֵדֶר הַהַשָּׂגָה וְהַתְּפִיסָה. הַחֻשִּׁים הָרוּחָנִיִּים שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים, שֶׁעַכְשָׁיו רֻבָּם כְּלוּאִים בְּהֶעְלֵם, מְלֻבָּשִׁים וּמְעֹרָבִים בְּתוֹךְ לְבוּשִׁים גַּסִּים שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה, יַעַמְדוּ אָז בְּגִלּוּי גָּמוּר וּבְהִתְגַּלּוּת בַּבָּשָׂר עַצְמוֹ; הַגּוּף יִהְיֶה שָׁפוּף וְשָׁקוּף לַנְּשָׁמָה, וְהַנְּשָׁמָה שְׁפוּפָה וּשְׁקוּפָה לֶאֱלֹקוּת. וְזֶהוּ פְּשַׁט הַדָּבָר שֶׁ"כָל בָּשָׂר" יִרְאֶה, וְשֶׁהַתַּאֲוָה הַיְחִידָה תִּהְיֶה "לִשְׁמֹעַ אֶת דִּבְרֵי ה׳".

וְזֶהוּ קָשׁוּר עִם עִנְיַן "שְׁמִינִי". שֶׁהֲרֵי מְבוֹאָר בְּכַמָּה מַאֲמָרִים שֶׁמִּסְפַּר שֶׁבַע הוּא סֵדֶר הַטֶּבַע – שִׁבְעַת יְמֵי הַבְּרִיאָה, שֶׁבַע מִדּוֹת, שִׁבְעָה רְקִיעִים, שִׁבְעָה אֲרָצוֹת; מַה־שֶּׁאֵין כֵּן "שְׁמִינִי" הוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, גִּלּוּי עַצְמוּת אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַשִּׁבְעָה. לְפִיכָךְ מִילָה הִיא בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, שְׁלֵימוּת הַבְּרִית בַּבָּשָׂר; וְלָכֵן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת הִיא עֲצֶרֶת לְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, יוֹם שֶׁהוּא "לָכֶם לְבַדְּכֶם", שִׂמְחָה פְּרָטִית בֵּין יִשְׂרָאֵל וְהַמֶּלֶךְ. הַ"שְּׁמִינִי" הוּא גִּלּוּי מַה שֶּׁעַד עַתָּה הָיָה מַקִּיף וְנֶעְלָם, הַנִּכְנָס לִפְנִימִיּוּת.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָרֹאשׁ שֶׁבִּקַּשְׁנוּ אוֹתוֹ כָּל הַזְּמַן, רֹאשׁ הַפָּנִים עִם חֲשָׁיו הָרוּחָנִיִּים הַמְיֻשָּׁרִים כֻּלָּם, הוּא בְּעֶצֶם רֹאשׁ שֶׁל "שְׁמִינִי", רֹאשׁ שֶׁל אוֹתוֹ גִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע. כָּל זְמַן שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד בְּאֹפֶן שֶׁל שֶׁבַע, הַגִּלּוּי הָעִקָּרִי הוּא בַּמּוֹחִין וּבַמִּדּוֹת כְּפִי שֶׁהֵם נוֹגְעִים לַעֲבוֹדָה בְּתוֹךְ הַטֶּבַע; הָרֹאשׁ כְּמוֹ שֶׁהוּא הוּא רֹאשׁ שֶׁל שֵׂכֶל וָרָצוֹן. הַפָּנִים, הַפָּנִים הַמְּפֹרָטִים שֶׁל אָדָם הָעֶלְיוֹן, נִשְׁאָרִים בְּאֹפֶן שֶׁל הֶעְלֵם, מְרֻמָּזִים בִּכְתָבִים וּבְסוֹדוֹת הַזֹּהַר, אֲבָל לֹא מְצוּיָּרִים בִּשְׁלֵימוּת.

אֲבָל כְּשֶׁ"שְּׁמִינִי" יָאִיר בְּתוֹךְ הַ"שֶּׁבַע", כְּשֶׁעַצְמוּת יִתְגַּלֶּה בְּאֹפֶן שֶׁ"וְנִגְלָה כְּבוֹד ה'", מִמֵּילָא יִתְגַּלֶּה רֹאשׁ הַפָּנִים; שֶׁהֲרֵי כָּל עִנְיַן פָּנִים הוּא גִּלּוּי פְּנִימִיּוּת. אָז תִּרְאֶה עֵין חָכְמָה–תִּפְאֶרֶת אֶת הָעַצְמוּת בְּכָל נִבְרָא, תִּשְׁמַע אֹזֶן בִּינָה–הוֹד אֶת דְּבַר ה׳ בְּכָל קוֹל, יָרִיחַ הָאַף שֶׁל דַּעַת–יְסוֹד אֶת הָרֵיחַ הַנִּיחוֹחַ בְּכָל רוּחַ, הַפֶּה יִטְעַם "כִּי טוֹב ה׳" בְּכָל טַעַם, וְדִבּוּר הַמַּלְכוּת יְדַבֵּר רַק דְּבָרִים שֶׁהֵם חֵלֶק אֱלֹקַּ מִמַּעַל.

וְזֶהוּ גַּם כִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָן בְּמַרְאֵה הַמֶּרְכָּבָה, "וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו", שֶׁפְּנֵיהֶם הָיוּ אִישׁ אֶל אָחִיו. בִּפְשָׁטוֹ, הַכְּתִיבָה הִיא עַל פְּנֵי הַחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ, שֶׁכָּל אֶחָד פּוֹנֶה אֶל חֲבֵרוֹ. אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת, "פְּנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו" הוּא הַצִּיּוּר שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֶעָתִיד לָבוֹא, כְּשֶׁפְּנֵי כָּל יְהוּדִי יִהְיוּ פְּנוּיִים אֶל אָחִיו, כִּי רֹאשׁ הַפָּנִים שֶׁבְּכָל אֶחָד יַכִּיר אֶת רֹאשׁ הַפָּנִים שֶׁבַּחֲבֵרוֹ, וְהָעַיִן הַפְּנִימִית תִּרְאֶה אֶת הַצֶּלֶם אֱלֹקִים בְּכָל פָּנִים. עַכְשָׁיו, מִפְּנֵי שֶׁחֲשֵׁינוּ קֵהִים וְהַפָּנִים הַפְּנִימִיִּים מְכֻסִּים, הַפָּנִים נַעֲשִׂים לִפְעָמִים לְמַסֵּכָה, מָקוֹם שֶׁל הֶסְתֵּר, שֶׁל "חֵן הַשֶּׁקֶר וְיֹפִי הֶהָבֶל"; אֲבָל אָז לֹא יִהְיוּ הַפָּנִים אֶלָּא פָּנִים, רַק פְּנִימִיּוּת, "אִישׁ אֶל אָחִיו" – פָּנִים פְּנִימִיִּים שֶׁל כָּל אֶחָד מִתְגַּלִּים לַחֲבֵרוֹ בְּאַהֲבָה וּבְאַחְדוּת.

וְעַל פִּי זֶה מוּבָן שֶׁרֹאשׁ הַפָּנִים שֶׁתֵּאַרְנוּ בְּכָל הַמַּאֲמָר יֵשׁ לוֹ מַעֲמָד כָּפוּל. מִצַּד אֶחָד, הוּא קַיָּם עַכְשָׁיו בִּפְנִימִיּוּת בְּכָל נֶפֶשׁ, וְהוּא מַטְרְתָּא דַּעֲבוֹדָתֵנוּ – לְזַכֵּךְ הַמִּדּוֹת, לִשְׁמֹר וּלְאַמֵּן אֶת הַחֲשִׁים הַגַּשְׁמִיִּים, לַעֲסֹק בְּהִתְבּוֹנְנוּת, לְנַהֵל אֶת הַחַיִּים בְּאֹפֶן שֶׁל בִּטּוּל וּקְדוּשָּׁה, כְּדֵי שֶׁהָעַיִן, הָאֹזֶן, הָאַף, הַטַּעַם וְהַדִּבּוּר הָרוּחָנִיִּים יִתְעוֹרְרוּ וְיִתְגַּלּוּ מְעַט. וּמִצַּד הַשֵּׁנִי, שְׁלֵימוּת רֹאשׁ זֶה הִיא לֶעָתִיד, כְּשֶׁ"שְּׁמִינִי" יִתְגַּלֶּה. לְפִיכָךְ הָעֲבוֹדָה הַנִּתְבַּעַת מֵאִתָּנוּ עַכְשָׁיו אֵינָהּ רַק זִכּוּךְ פְּרָטִי, אֶלָּא הִיא גַּם הֲכָנָה וְהַקְדָּמָה לְאוֹתוֹ רֹאשׁ דְּהֶעָתִיד.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ אֶת הַקֻּשְׁיָא הָרִאשׁוֹנָה בְּאֹפֶן עָמוֹק יוֹתֵר. חָשַׁבְנוּ לִשְׁאוֹל: מַדּוּעַ הָרֹאשׁ חָסֵר מֵ"עֵץ הַחַיִּים"? וְעַכְשָׁיו יֵשׁ לוֹמַר: הָרֹאשׁ לֹא נִמְשַׁךְ בַּצִּיּוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שַׁיָּךְ לַסֵּפֶר הֶעָתִיד; הַצִּיּוּר הַשָּׁלֵם שֶׁלּוֹ כָּתוּב בְּ"סֵפֶר שֶׁל מָשִׁיחַ". בְּ"עֵץ הַחַיִּים" וּבִשְׁאָר הַצִּיּוּרִים הַקּוֹדְמִים נִתַּן לָנוּ הַסֵּדֶר הַנִּצְרָךְ לִזְמַן הַ"שֶּׁבַע" – הַמּוֹחִין וְהַמִּדּוֹת הַשַּׁיָּכִים לַעֲבוֹדָה בְּעוֹלָם שֶׁהָאֱלֹקוּת בּוֹ

בְּהֶעְלֵם. רֹאשׁ הַפָּנִים, שֶׁהוּא רֹאשׁ שֶׁל הַשָּׂגָה יְשִׁירָה, שֶׁל "וְרָאוּ כָל בָּשָׂר", לֹא הָיָה יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ בִּשְׁלֵימוּת קֹדֶם הַזְּמַן, כִּי עֶצֶם הַצִּיּוּר הָיָה כְּבָר גִּלּוּי מְסֻיָּם. הוּא מְרֻמָּז, הוּא מְרֻמֶּה, הוּא נוֹכֵחַ בְּאֹפֶן שֶׁל סוֹד; אֲבָל הַגִּלּוּי הַמְפֹרָשׁ נֶאֱחָז וְנֶאֱגָר לְ"יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים".

אַךְ, וְזֶהוּ הַחִדּוּשׁ בְּסֵדֶר הָעֲבוֹדָה שֶׁנִּתְבָּאֵר, שֶׁנִּתַּן כֹּחַ לַיְּהוּדִי לִטְעוֹם כְּבָר עַכְשָׁיו מֵאוֹתוֹ רֹאשׁ דְּהֶעָתִיד. "טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב ה'" – תְּחִלָּה "טַעֲמוּ", וְאַחַר כָּךְ "וּרְאוּ". הַטְּעִימָה הַזֹּאת הִיא בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת בְּאֹפֶן שֶׁל פְּנִימִיּוּת – לִלְמוֹד תּוֹרָה לֹא רַק כְּחָכְמָה, אֶלָּא כְּ"תוֹרַת חַיִּים", וּלְקַיֵּים מִצְוֹת לֹא רַק כְּקַבָּלַת עוֹל, אֶלָּא עִם תַּעֲנוּג הַמִּצְוָה. עַל־יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הַטַּעַם הַפְּנִימִי שֶׁל הֶעָתִיד בַּהֹוֶה; רֹאשׁ הַפָּנִים שֶׁל יוֹם הַשְּׁמִינִי מֵאִיר מְעַט עַל־יְדֵי הַסְּדָקִים שֶׁבְּתוֹךְ הַ"שֶּׁבַע".

וְכֵן בִּשְׁמִיעָה: הַהַבְטָחָה "לֹא יִרְעֲבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ... כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֶת דִּבְרֵי ה'" מְתָאֶרֶת עוֹלָם שֶׁבּוֹ הָרָעָב הַיָּחִיד הוּא לִשְׁמֹעַ דְּבַר ה'. אֲבָל כְּבָר עַכְשָׁיו, כְּשֶׁיְּהוּדִי קוֹבֵעַ עַצְמוֹ עִתִּים לַתּוֹרָה, וּמַאֲזִין לְדִבְרֵי ה' בְּכָל מְהוּתוֹ, עַד שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ שֶׁבִּלְעֲדֵי אוֹתָן רְגָעִים הוּא מַמָּשׁ רָעֵב וְצָמֵא – זֶהוּ מִקְרוֹקוֹסְמוֹס מֵאוֹתוֹ מַצָּב עָתִידִי. הָאֹזֶן הָרוּחָנִית שֶׁלּוֹ מַתְחִילָה לְהִדַּמּוֹת לָאֹזֶן שֶׁל יוֹם הַשְּׁמִינִי.

וְכֵן בִּרְאִיָּה: "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ" מִתְקַיֵּם גַּם עַכְשָׁיו, בְּאוֹפֶן נִסְתָּר, כְּשֶׁיְּהוּדִי מַפְנֶה עֵינָיו אֶל מוֹרֵהוּ, אֶל רַבּוֹ, אֶל הַצַּדִּיקִים וְאֶל הַתּוֹרָה עַצְמָהּ, וּמְבַקֵּשׁ לִרְאוֹת בָּהֶם לֹא רַק חָכְמָה, אֶלָּא "מוֹרֶיךָ" – זֶה שֶׁ"מוֹרֶךָ", הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הֶחָי, הַמְדַבֵּר דַּוְקָא עַל־יְדֵי תּוֹרָתָם. הָעַיִן הַפְּנִימִית לוֹמֶדֶת לִרְאוֹת אֶת הַ"מוֹרֶךָ" בְּתוֹךְ הַ"מוֹרִים", וְזֶהוּ הֲכָנָה לַיּוֹם שֶׁ"לֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ", כְּשֶׁהַהֶסְתֵּר יִפֹּל וְהַכֹּל יִרְאוּ אֶת הַמּוֹרֶה הָאֲמִתִּי פָּנִים בְּפָנִים.

וּמִזֶּה יוֹצֵא חִזּוּק גָּדוֹל בַּעֲבוֹדָה. שֶׁהֲרֵי לִפְעָמִים אָדָם חוֹשֵׁב: מַה טַּעַם בִּיגִיעוֹת הַקְּטַנּוֹת שֶׁלִּי בְּתִקּוּן הַמִּדּוֹת, בִּשְׁמִירַת הָעֵינַיִם וְהָאָזְנַיִם, בְּהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁקֶט, בִּשְׁמִירַת הַדִּבּוּר? נִרְאֶה לוֹ שֶׁהָעוֹלָם נִשְׁאַר אוֹתוֹ עוֹלָם גַּס, וְרֹאשׁוֹ מָלֵא בִּלְבּוּלִים. אֲבָל עַל פִּי הַנַּ"ל, כָּל הִתְגַּבְּרוּת כָּזוֹ אֵינָהּ רַק שִׁפּוּר פְּרָטִי; הִיא לְבֵנָה בְּבִנְיַן הָרֹאשׁ הֶעָתִיד. כָּל פַּעַם שֶׁהוּא מֵסִיט עֵינָיו מִדְּבָרִים בְּטֵלִים וּפוֹנֶה לְהַבִּיט בְּסֵפֶר תּוֹרָה, הוּא מְיַישֵּׁר מְעַט אֶת הָעֶצֶב הָאוֹפְּטִי הַפְּנִימִי שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּנִים. כָּל פַּעַם שֶׁהוּא סוֹגֵר אָזְנוֹ מִלִּשְׁמוֹעַ לָשׁוֹן הָרָע וּפוֹתְחָהּ לְדִבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, הוּא חוֹצֵב עוֹד קְצָת בֶּחָלָל שֶׁל הָאֹזֶן הָעֶלְיוֹנָה. כָּל פַּעַם שֶׁהוּא בּוֹלֵם מִלְּהוֹצִיא דִּבּוּר כַּעַס וּבוֹחֵר תַּחְתָּיו דִּבּוּר שֶׁל חִזּוּק, הוּא מְזַכֵּךְ אֶת הָרוּחַ מְמַלְּלָא כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה כְּלִי לְ"וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו".

וּמִשּׁוּם שֶׁ"כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה בָּזֶה", הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁל רֹאשׁ הַפָּנִים בִּיהוּדִי אֶחָד עוֹזֶרֶת לְגַלּוֹתוֹ גַּם בַּחֲבֵרוֹ, עַד שֶׁנִּתְצוֹרֵף פָּנִים כְּלָלִיִּים – "וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו" – פָּנִים פְּנוּיִים זֶה אֶל זֶה בִּקְדוּשָּׁה. וְזֶה גּוּפָהּ מְמַהֵר אֶת הַזְּמַן שֶׁיִּתְגַּלֶּה רֹאשׁ הַפָּנִים הַכְּלָלִי שֶׁל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, בְּבִיאַת מָשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

לָכֵן עֲבוֹדַת דּוֹרֵנוּ, דּוֹר דְּ"עִקְּבְתָא דִמְשִׁיחָא", קְשׁוּרָה בִּפְרָט לְעִנְיָן זֶה. שֶׁמִּצַּד אֶחָד, הַהֶעְלֵם גָּדוֹל מֵעוֹלָם – הַחִיצוֹנִיּוּת שֶׁל הָעוֹלָם עָבָה, תְּמוּנוֹת וּקְלָטִים רַבִּים מְצִיפִים אֶת הָעַיִן וְאֶת הָאֹזֶן, וְהַטַּעַם וְהַדִּבּוּר שֶׁל הָעוֹלָם גַּסִּים. וּמִצַּד הַשֵּׁנִי, דַּוְקָא מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ קְרוֹבִים לְיוֹם הַשְּׁמִינִי, נוֹפְלִים כְּבָר נִיצוֹצוֹת מֵאוֹתוֹ רֹאשׁ הֶעָתִיד בְּתוֹךְ עֲבוֹדָתֵנוּ; יֵשׁ כְּבָר קַלּוּת וּמְהִירוּת מְסֻיֶּמֶת

שֶׁבָּהֶן יָכוֹל יְהוּדִי בִּימֵינוּ לִרְאוֹת פִּתְאֹם אֱלֹקוּת בְּדָבָר מְסֻיָּם, אוֹ לִשְׁמֹעַ רֶמֶז מִלְמַעְלָה בְּאִירוּעֵי חַיָּיו. תַּפְקִידֵנוּ הוּא לְקַבֵּל נִיצוֹצוֹת אֵלּוּ בִּכְלֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, לִשְׁמֹר אוֹתָם עִם הַגְּדָרִים וְהַסְּיָגִים הַנַּ"ל, וּלְאַרְגָּם לְתוֹךְ רֹאשׁ הַפָּנִים יַצִּיב וְקָבוּעַ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה פְּנִימִית תְּמִידִית.

וְכָךְ הַקֻּשְׁיָא שֶׁהִתְחַלְנוּ בָּהּ נַעֲשֵׂית עַצְמָהּ בְּשׂוֹרָה טוֹבָה. הָרֹאשׁ הֶחָסֵר אֵינוֹ חִסָּרוֹן אֶלָּא הַבְטָחָה. זֶה שֶׁהַצִּיּוּרִים שֶׁל אָדָם הָעֶלְיוֹן עֲדַיִן אֵינָם מַרְאִים אֶת הַפָּנִים בִּשְׁלֵימוּת, מוֹרֶה שֶׁהַסִּפּוּר עֲדַיִן לֹא נִגְמַר; "סֵפֶר הָאָדָם" עֲדַיִן נִכְתָּב עַל־יְדֵי מַעֲשֵׂינוּ. כְּשֶׁיְּהוּדִי מִתְעוֹרֵר בַּבֹּקֶר וְאוֹמֵר "מוֹדֶה אֲנִי", נוֹטֵל יָדָיו, מִתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה, לוֹמֵד, עוֹשֶׂה טוֹבָה לַחֲבֵרוֹ, שׁוֹמֵר חֻשָּׁיו, מִתְבּוֹנֵן בֶּאֱלֹקוּת –

The Hidden Head - for Adam HaRishon

אִידִיש

YIDDISH

א

«וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ... וַיִּבְרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ» (בְּרֵאשִׁית א׳:כ״ו–כ״ז).

הִנֵּה, דִּי תּוֹרָה עַצְמָהּ שְׁטֶלְט אָן אִין רֹאשׁ וָראשׁוֹן דְּמַעֲשֵׂה־בְּרֵאשִׁית דִּי נִפְלָאָה הַכְרָזָה, אַז דִּי צוּרָה דְּאָדָם אִיז עַל עֶפֶּן «בְּצֶלֶם אֱלֹקִים». וְנוֹדָע פֿוּן דִּי זֹהַר וּפֿוּן דִּי כְּתָבִים פֿוּן דִּי מְקוּבָּלִים, אַז דאָס אִיז נִיט נאָר אַ הַגְדָּרָה אִין דִּי מַעֲלָה פֿוּן דִּי נֶפֶשׁ הָאָדָם אַליין, נאָר אויך אַ גִּלּוּי, אַז «אָדָם» אִיז דֶּר נאָמען פֿוּן דִּי עֶלְיוֹנֶער הַתְצָגָה – אָדָם הָעֶלְיוֹן, אָדָם קַדְמוֹן – אִין וועלכן אַלע דִּי סְפִירוֹת זיינען אָרדענט «בְּדִיוּקְנָא דְאָדָם», אִין דִּי דִּמְיוֹן פֿוּן דִּי אֱנוֹשִׁיתֶער צוּרָה.

דֶּען דִּי זֹהַר רעדט בְּרֵייט וועגן «אָדָם דִּלְעֵילָּא», וועגן «אָדָם קַדְמוֹן», און בּאַשרַייבט, אַז אַלע דִּי סְפִירוֹת זיינען אִין אַ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת אִין אַ סֵדֶר אֵיבָרִים: חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת ווי מוֹחִין; חֶסֶד וּגְבוּרָה ווי צוויי אַרְמעס; תִּפְאֶרֶת ווי דֶּר גוּף, דֶּר טוֹרְסוֹ; נֶצַח וְהוֹד ווי צוויי הִיפְּן; יְסוֹד ווי דֶּר אֵיבֶר הַהִתְקַשְּׁרוּת; מַלְכוּת ווי אַ האַנט אָדער ווי די פֿיס, לְפִי דִּי בַּחֲלֻקוֹת הַיְדוּעוֹת. און דאָס אִיז דֶּר סֵדֶר הַפַּרְצוּפִים בִּכְלָלוּת, אַז דִּי עֶשֶׂר סְפִירוֹת זיינען נִיט נאָר אַ רְשִׁימָה אָן קיין סֵדֶר, נאָר אַן אָרגאַנִיזְם מְמֻבְנֶה, אַן «עֵץ חַיִּים» וואָס שטייט אִין דִּי דִּמְיוֹן פֿוּן אַ מֶנְשׁ.

אָבער, ווען מ׳התבונן־איז זיך אִין דעם מער אִין פְּנִימִיּוּת, ווערט דאָ געבוירן אַ פְּנִימִיתֶער קֻשְׁיָא.

דֶּען אויב דִּי תּוֹרָה זאָגט «נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ», און דִּי זֹהַר בַּאֲרֶנט, אַז דֶּר צֶלֶם אִיז דֶּר סֵדֶר פֿוּן דִּי סְפִירוֹת «בְּדִיוּקְנָא דְאָדָם», דאַן וועט דֶּר דַּעַת מתלונן זיַין, אַז אַלע יענע פְּרָטִים אִין דֶּם תַּחְתּוֹנִישן מֶנְשׁ, וואָס באַשטימען דֶּר עֶצֶם ענין פֿוּן «רֹאשׁ» און «פָּנִים», דאַרפֿן האָבן אַ שֹׁרֶשׁ אויך אִין אָדָם הָעֶלְיוֹן. און אִין תַּחְתּוֹנִישן מֶנְשׁ אִיז עִקַּר דִּי מַעֲלָה פֿוּן רֹאשׁ נִיט נאָר צוליב דעם, וואָס ס׳איז דאָ אַ מוח, נאָר אַז דאָרטן געפֿינען זיך דִּי עִקָּרִע חֻשִּׁים: דִּי אויגן וואָס זעען, דִּי אויערן וואָס הערן, דִּי נאָז וואָס שפּירט רֵיחַ, דֶּר מוּל און דֶּר האַלדז וואָס טוען טועמען און רעדן. דָאס זיינען דִּי כֵּלִים, דורך וועלכע דִּי נֶפֶשׁ שפּירט, נעמט אַריַין און דריקט אויס.

און נאָך מער: חֲזַ״ל האָבן שוין אונטערגעשטראָכן, אַז דִּי מַעֲלָה פֿוּן אָדָם דריקט זיך אויס דַּוְקָא אִין יענע בְּחִינוֹת וואָס שייַכן צו זיין רֹאשׁ. זיי האָבן געזאָגט «אָדָם נִכָּר בְּכוֹסוֹ, בְּכִיסוֹ, בְּכַעְסוֹ» – אַז אַ מֶנְשׁ ווערט דערקענט אִין זיין גלאז, אִין זיין קעשענע און אִין זיין כַּעַס. און אַכוֹל־פּוֹנִים, כאָטש לכאוֹרָה די דריַי – זיין אופֿן טרינקען, זיין אופֿן אַרויסגעבן געלט, און זיין התנהגות אִין אַ שעה פֿוּן כַּעַס – זיינען מִדּוֹת און הנהגות וואָס זיצן אִין האַרץ, אִיז דוֹךְ דֶּר גִּלּוּי פֿוּן זיי אִין עִקָּר דורך רֹאשׁ און וואָס שײַך צו אים: דורך דִּי אויגן און דִּי הוֹרַת פָּנִים וואָס טוישן זיך לְפִי כַּעַס אָדער שמחה, דורך דֶּר מוּל וואָס רעדט

אין ענוה און התאַפּקוס אָדער אין גראָבקייט, דורך זיין אופֿן זיך צו פֿאַרנעמען און די הִשְׁתַּלְשְׁלוּת פֿון זיינע רעאַקציעס. און אַזוי שטייט אויך געשריבן אויף אָדָם, אַז ער איז «גָּבוֹהַּ מִכָּל הַבְּרוּאִים» – ער שטייט גלייַך, זיין ראֹש איז הויכערגעשטעלט. ראֹש איז ניט נאָר אַ גַשְׁמִיְּשֶׁער אָרט וואָס שטייט העכער פֿון אַנדערע אֵיבָרִים, נאָר ער איז דֶּר אָרט פֿון דִּי אֱנוֹשִׁיתֶע פָּנִים, דִּי ניכֶּרֶע דְּמוּת, מוֹשַׁב הַדַּעַת און אַלע חֻשִׁים וואָס באַשטימען זיין פֿאַרהעלטעניש פֿון אָדָם צו דער וועלט.

און אַף־עפּי־כּן, ווען מיר קערן זיך צו דער מקובֶּלער התבוננות אין סֵדֶר דִּי סְפִירוֹת, ווי זיי ווערן פֿאָרגעשטעלט אין דִּי דִּמְיוֹן פֿון אָדָם הָעֶלְיוֹן, און בפרט ווי דאָס ווערט געצייכנט און אויסגעמאָלן אויף דֶּר געוויינטלעכער אופֿן – וואָס געפֿינען מיר דאָרטן? זיין ראֹש פֿון יענעם אָדָם עֶלְיוֹן ווערט פֿאָרגעשטעלט ווי דרייַ כְּלָלִי־סְפִירוֹת – חָכְמָה, בִּינָה און דַּעַת, דִּי מוֹחִין. אונטער זיי דִּי מִדּוֹת: חֶסֶד און גְּבוּרָה ווי אַרְמעס, תִּפְאֶרֶת ווי גוּף, נֶצַח און הוֹד ווי פֿיס, און אַזוי ווייַטער. נאָר ווּ, אין יענעם אָדָם עֶלְיוֹן, זיינען דִּי פְּרָטִיתֶע כֵּלִים פֿון הרגשה און הַבְטָאָה – דִּי אויגן, דִּי אויערן, דִּי נאָז, דֶּר מוֹל און דֶּר האַלדז?

אמת, ס'איז באַקאַנט פֿון אַ סך אָרטן אין זֹהַר, ווּ ס'ווערט דאָרטן דערמאָנט «עֵינֵי ה'», «אָזְנֵי ה'», «אַף», «פֶּה» און אַזעלכע. נאָר אין דֶּם יסוֹדִישן סֵדֶר פֿון דִּי סְפִירוֹת, ווי מ'לערנט עס אויף אַ כְּלָלִי־אופֿן – ווי דֶּר פּשוטער «עֵץ» וואָס ציטערט זיך אַריבער אין ספָּרִים און ווערט איינגעקריצט אויך אין דִּי דִּמְיוֹנִים פֿון דִּי לומדים – זיינען די פְּרָטִים ניט פֿאָרגעשטעלט ווי אַ באַזונדער אָרדענטע און אָרגאַניזירטע ראֹש־מַעֲרֶכֶת. ראֹש ווערט דאָרטן מער געוויזן ווי אַ מֶרְחָב פֿון סתָּם שֵׂכֶל, ווי דרייַ עיגוּלִים פֿון שֵׂכֶל. דער ראֹש וואָס מיר זיינען צוגעוווינט אין זיך אַליין – מיט זיינע סך פּתָחִים, זיינע טירן, דורך וועלכע ליכט קומט אַרייַן און זאַכן גייען אַרויס – זעט אויס ווי ער פֿעלט דאָרטן.

און דאָס דאַרף אַ בֵּאוּר.

דֶּען אויב דֶּר צֶלֶם אֱלֹקִים אין אָדָם איז אַזאַ, אַז «כֻּלָּם בְּדִיּוּקְנָא דְאָדָם», אַז אַלץ אונטן איז נאָר אַ לייַכטע הֶאָרָה פֿון וואָס איז למעלה, דאַן דאָס, וואָס תַּחְתּוֹנִישער ראֹש איז ניט נאָר אַ כְּלִי צו שֵׂכֶל, נאָר אַ קאָמפּליצירטע מַשָּׂק פֿון חֻשִׁים און הַבְטָאָה, ווייזט אָן, אַז אויך אין אָדָם הָעֶלְיוֹן מוז בְּהֶכְרֵחַ זיין אַזאַ סֵדֶר, אַ רוּחָנִישער «ראֹש» וואָס ווערט ניט אויסגעמאַטערט אין ענין מוֹחִין אַליין. ס'קוקט אויס, אַז ס'דאַרף זיין, אינעווייניק אין ראֹש דְּהַפַּרְצוּף, אַ ווייַטערע הִתְפַּרְטוּת אין «אֵיבָרִים» פֿון רְאִיָּה, שְׁמִיעָה, רֵיחַ, טְעִימָה און דִּבּוּר אין זייער עֶלְיוֹנֶער צוּרָה.

און כאָטש ס'איז שוין געזאָגט געוואָרן, אַז אין דער מצִיאות ווי זי איז אונזער צייכענונג – חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת ווי מוח, חֶסֶד־גְּבוּרָה ווי אַרְמעס און אַזוי ווייַטער – האָט מען ניט באַשטימט קיין אָרט צו יענע, און דִּי דיאַגראַמאַטישע הסכֵּימוֹת באַגנוגן זיך מיטן צייכענען דרייַ סְפִירוֹת אין ראֹש אָן אויגן און אָן אויערן, אָן נאָז און אָן מויל – ווערט דורך דעם דער אֱנוֹשִׁישער

ראֹש פֿאַרוואַנדלט אין אַ פּשוטע הַפְשָׁטָה פֿון «שֵׂכֶל», ווי ווען פָּנִים און חֲשִׁים זאָלן זײַן בלויז חִיצוֹנִישע לבוּשִׁים און ניט קיין עִקָּרִע סֵדֶר פֿאַר זיך אַליין.

און אפֿשר קען מען זאָגן אַ תֵּירוּץ, אַז ווײַל דִי סְפִירוֹת זיינען פְּנִימִיוּת דִי נֶפֶש, דערפֿאַר האָבן דִי חִיצוֹנִישע אֵיבָרִים ניט קיין פּינקטלעכע הַשְׁוָאָה למעלה; אַז דִי אויגן און דִי אויערן זיינען נאָר גַשְמִיִשע חִיצוֹנִישע כֵּלִים, וואָס דינען דִי פְּנִימִיִשע כֹּחוֹת פֿון חָכְמָה און בִּינָה, און צו צוטיילן זיי באַזונדערע סְפִירוֹת וואָלט געווען ווי אַ צופֿיל גַשְמִיק מאַכן דֶם נִמְשָׁל. נאָר דאָס איז שווער פֿון אַ פּאָר טעמים.

ערשטנס, אין אָדָם אַליין זעען מיר, אַז דִי חֲשִׁים זיינען ניט נאָר נייטראַלע צינאָרן אָן אייגענעם אֹפִי, נאָר זיי האָבן אַ באַזונדערן טֶבַע און אֵיכוּת; רְאִיָּה איז ניט שְׁמִיעָה, און רֵיחַ איז ניט טְעִימָה. דֶר אופֿן, ווי אַ זאַך ווערט אַרײַנגעכאַפּט דורך רְאִיָּה, איז אין אַ גאַנצן אַנדערש פֿון דעם אופֿן, ווי זי ווערט אַרײַנגעכאַפּט דורך שְׁמִיעָה. און אין חֲסִידוּת איז שוין לאַנג אויסגעבּאַערט בּרֵייט דֶר חילוק צווישן «רְאִיָּה» און «שְׁמִיעָה» אויך אין רוּחָנִיוּת – וואָס פֿון דאָרטן איז מוכרח, אַז אויך אין וועלט פֿון דַעַת און רוּחָנִישן פֿאַרהעלטעניש זיינען דאָ אַנדערע צוּרוֹת פֿון הַכָּרָה און קִשּׁוּר, וואָס זייערע שָׁרָשִׁים ליגן אין נֶפֶש אַליין און ניט נאָר אין אירע חִיצוֹנִישע כֵּלִים.

צווייטנס, ס'איז שוין דערמאָנט געוואָרן, אַז כְּבוֹד און מְעַט אָדָם ווערט דערקענט «בְּכוֹסוֹ, בְּכִיסוֹ, בְּכַעְסוֹ» – אין די אופֿנים, וואָס זיינען דַוְקָא נִגְלֶה דורך פָּנִים און זייערע הוֹרָה. דִי פְּנִימִיֶע מִדּוֹת און מוֹחִין ווערן דַוְקָא אין פְּרָט נִגְלֶה דורך פָּנִים. אויב אַזוי, אויב אין תַּחְתּוֹנִישן אָדָם איז עִקַּר דִי גִלּוּי פֿון נֶפֶש, בֵּין אין קַבָּלָה און בֵּין אין הַשְׁפָּעָה, דורך ראֹש און פָּנִים מיט זייערע פְּרָטִים, ווי קען זײַן, אַז אין עֶצֶם אָדָם הָעֶלְיוֹן, אין וועמענס צֶלֶם דאָס איז, בלײַבט מען איבער מיט אַ «ראֹש», וואָס איז נאָר אַ מוּפְשָׁטער שֵׂכֶל, אָן אַ אָרדענטע מַעֲרֶכֶת פֿון פָּנִים און חֲשִׁים?

דריטנס, לְפִי זֹהַר איז גאַנצע סֵדֶר «צֶלֶם אֱלֹקִים» דַוְקָא דערין, אַז אָדָם הָעֶלְיוֹן איז «דְיוּקְנָא דְאָדָם מַמָּשׁ», אין גאַנצן פּינקטלעך. אויב אַזוי, איז ניט גענוג צו זאָגן, אַז דִי גַשְמִיִשע פְּרָטִים אונטן זיינען מִקְרִיִּים; נאָר עֶצֶם דעם, וואָס דֶר בּוֹרֵא האָט באַשאַפֿן אַזעלכע פְּרָטִים, ווייזט אָן, אַז זיי האָבן אַ שֹׁרֶש אין קְדֻשָּׁה אין אַ דַקֶער און רוּחָנִישער צוּרָה. דער חסרון פֿון יענע פְּרָטִים אין דער געוויינטלעכער הַצָּגָה פֿון דִי סְפִירוֹת איז ניט קיין סימן, אַז זיי האָבן ניט קיין אָרט למעלה, נאָר אַ רֶמֶז, אַז דאָ איז דאָ אַ מדרֵיגָה, וואָס איז נאָך ניט כַּהֲלָכָה אויסגעבּאַערט אין אונזער הַשָּׂגָה.

און מ'קען נאָך מער פֿאַרטיפֿן דִי קֻשְׁיָא: אָדָם'ס ראֹש איז ניט נאָר אָרט פֿון הרגשה, נאָר אויך אָרט פֿון הַבְטָאָה און פִּקּוּד. פֿון מוח און חֲשִׁים ציען זיך אַרויס די וועגן פֿון הַשְׁפָּעָה, וואָס פירן גאַנצן גוּף; דִי זאַכן, וואָס ווערן צוגעגרייט אין מוֹל און גייען אַרויס דורך האַלדז, ווערן צו לבוּשִׁים פֿון מַחֲשָׁבָה אַליין, און זיי השפּיען אויף אַנדערע ברִיִּים און אַפִֿילו אויף

עוֹלָמוֹת. אויב אַזוי, אין אָדָם הָעֶלְיוֹן, און ווערלכן דִּי סְפִירוֹת זיינען שָׁרָשִׁים פֿון גאַנצע מציאות, דאַרף «רֹאשׁ» נאָך מער זײַן אָרט פֿון גאַנצע הַשָּׂגָה אין אֱלֹקוּת און מקור פֿון גאַנצן «דִּבּוּר» און אֱלֹקִיתֶער הַשְׁפָּעָה. צו צונויפֿצודרוקן אַזאַ גאַנצע מַעֲרֶכֶת אין דרײַ מוֹחִין אַליין זעט אויס, לְכָל הַפָּחוֹת אין דרך התבוננות, ווי ניט גענוג.

און אַזוי קומען מיר צו דער עִקָּרער קֻשְׁיָא, וואָס ווערט שטיין אין האַרץ פֿון גאַנצן מַאֲמָר: אויב דִּי סְפִירוֹת זיינען טאַקע מקבָּל צו צוּרַת אָדָם, ווו איז דער עֶמֶס׳ער «רֹאשׁ» פֿון עֵץ הַחַיִּים? ווו, אינעווייניק אין אָדָם הָעֶלְיוֹן, זיינען דִּי רוּחָנִישע אַרכֶטִיפִּים פֿון די אויגן וואָס זעען אֱלֹקוּת, די אויערן וואָס הערן דְּבַר ה׳, די נאָז וואָס באַמערקט רוּחַ, דֶּר מוֹל וואָס טועמט און רעדט, דער האַלדז וואָס ברענגט אַראָפּ חַיִּים פֿון רֹאשׁ אין גוּף? ווי דאַרף מען פֿאַרשטיין זיי אין סֵדֶר דִּי סְפִירוֹת און פַּרְצוּפִים?

דִּי באַקאַנטע הַקַּבָּלָה – חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת ווי מוֹחִין, חֶסֶד־גְּבוּרָה ווי אַרְמעס, תִּפְאֶרֶת ווי גוּף און אַזוי ווײַטער – באַהאַנדלט דאָס ניט. זי גיט אונדז אַ רֹאשׁ פֿון שֵׂכֶל, און ניט קיין רֹאשׁ פֿון פָּנִים און חֲשִׁים. און פֿון דעם איז מובן, אַז מיר זיינען מוכרח צו זוכן אַ טיפֿערן ענין אין עֶצֶם מוּשָּׂג «רֹאשׁ» אין אֱלֹקוּת, צו אַנטפּלעקן אינעווייניק אין, אָדער העכער פֿון, דֶּם באַקאַנטן מבנה פֿון חָבַ״ד און מִדּוֹת, אַן אַנדערע הַתְצָגָה, אַ העכערן, מער נֶעְלָם׳דיגן «רֹאשׁ», אין ווערלכן זיינען שְׁרוּשִׁים דִּי רוּחָנִישע חֲשִׁים הַמְהֻבְדָּלִים.

און דִּי עִיּוּן אין דעם עֶלְיוֹנֶער «רֹאשׁ», און אין די תּוֹרוֹת וואָס געפֿינען זיך שוין אין קַבָּלָה וועגן כֶּתֶר און רֵישִׁין, ווערט זײַן דער קומענדיקער שריט אין בֵּאוּר פֿון דעם ענין.

ב

בְּבַקָּשָׁתֵנוּ עִנְיָן עָמוֹקֶער אין «רֹאשׁ», זעט אויס לְכָאוֹרָה, אַז דֶּרֶךְ הַמְקוּבָּלִים גיט גלײַך אַ תְּשׁוּבָה אויף אַלץ. דְּהִנֵּה עס ווערט מבֹאָר אין «עֵץ חַיִּים», אַז לְמַעְלָה פֿון דִּי עֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּאַצִּילוּת שטייט כֶּתֶר, און אין פַּרְצוּף דְּאַרִיךְ אַנְפִּין זיינען דאָרטן דְּרײַ רֵישִׁין, דְּרײַ «רָאשֵׁי״ם», וואָס זיינען מָקוֹר און שֹׁרֶשׁ צו אַלץ וואָס גילט זיך שפּעטער אַרויס אין מוֹחִין און אין מִדּוֹת. און אויב אַזוי, קען אַ מענטש מיינען, אַז שׁוֹן איז נִתְפָּרֵק געוואָרן גאַנצע קֻשְׁיָתֵנוּ: דער «רֹאשׁ הַנֶּעְדָּר» איז פּשוט כֶּתֶר און דִּי רֵישִׁין אין אים; דער עֶלְיוֹנֶער רֹאשׁ וואָס איז לְמַעְלָה פֿון חָבַ״ד.

אָבער ווען מ׳התבוֹננט זיך מער דִּיוּקדיק אין טֶבַע פֿון דִּי רָאשֵׁי־מַדְרֵגוֹת, ווי זיי ווערן דאָרטן מבֹאָר, זעט מען, אַז ניט נאָר אַז דִּי שְׁאֵלָה ווערט ניט אָפּגעטאָן, נאָר דווקא זי ווערט נַעֲשֶׂה מער מְזֻקֶּק און דַּק.

דְּהִנֵּה ס׳איז ידוּעַ, אַז כֶּתֶר ווערט מבֹאָר אין חֲסִידוּת ווי דער מַקִּיף פֿון עֶשֶׂר סְפִירוֹת, דער כֶּתֶר־הַמַּקִּיף וואָס שטייט לְמַעְלָה פֿון חָבַ״ד. און בפרָט מער, כֶּתֶר צעטיילט זיך אין צוויי בְּחִינוֹת: רָצוֹן און תַּעֲנוּג – רָצוֹן און תַּעֲנוּג. דִּי נידְרִיגערע בְּחִינָה פֿון כֶּתֶר, רָצוֹן, איז דער מָקוֹר צו אַלע פְּרָטִי׳דיקע נְטִיּוֹת און הַשְׁפָּעוֹת וואָס גייען שפּעטער אַראָפּ אין חָבַ״ד און אין מִדּוֹת; און

דִּי עֶלְיוֹנֶערע בְּחִינָה, תַּעֲנוּג, איז דער פְּנִימִיאָריקער תַּעֲנוּג פֿוּן נֶפֶשׁ, וואָס מחַיֶּה און מְאַנֵּם אַלץ. און דערמיט וועט מְבָאֵר דער לָשׁוֹן «כֶּתֶר עַל רֹאשׁ» – אַז כֶּתֶר ליגט אויף רֹאשׁ, ווי אַ כֶּתֶר וואָס איז לְמַעְלָה פֿוּן שֵׂכֶל און מַקִּיף אים פֿוּן דרויסן.

און אַזוי וועט מבֹאָר אין אַ סך מַאֲמָרִים דער הֶבְדֵּל צווישן חָבַ״ד און כֶּתֶר אין דֶּרֶךְ גֻּלְגֹּלֶת און מוֹחַ: חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת זיינען דִּי מוֹחִין אַליין, דער תּוֹכֶן פֿוּן הַהֲבָנָה; און כֶּתֶר וועט משׁוּל לְגֻלְגֹּלֶת, דער עֶצֶם־הַמַּקִּיף און מגין, דער עֶצֶם וואָס מַקִּיף דעם מוֹחַ, און פֿוּן אים גייען אַרויס דִּי שְׂעָרוֹת ווי אַ רִבּוּי דַּקֶּע המשָׁכוֹת. און לְפִי דעם איז דער פְּנִימִיאָריקער רֹאשׁ – חָבַ״ד; און כֶּתֶר איז ניט דער רֹאשׁ אַליין, נאָר וואָס איז אויף רֹאשׁ.

און לְפִי דעם וואָלט געווען אָרט צו זאָגן, אַז דער לָשׁוֹן «רֹאשׁ» אויף כֶּתֶר איז נאָר בְּדֶרֶךְ מָשָׁל – דומה צו «רֹאשׁ» אין דעם זין פֿוּן זײַן מַעֲלָה און זײַן הַקָּפָה, ווי דער כֶּתֶר איז לְמַעְלָה פֿוּן רֹאשׁ. אָבער דִּי פְּרָטִי־דיקע עִנְיָנִים וואָס מַרְכִּיב זיינען דעם רֹאשׁ בָּאָדָם – כְּלֵי הַהַרְגָּשָׁה און הַהַבְחָנָה, פָּנִים און חֲשִׁים – זיינען, לְפִי דעם, אַלע תָּלוּי אין מוֹחִין אַליין און אין דִּי תַּחְתּוֹנִימע פַּרְצוּפִים וואָס קומען אַרויס פֿוּן זיי. און כֶּתֶר בלײַבט אַ פָּשׁוּטער מַקִּיף פֿוּן רָצוֹן און תַּעֲנוּג, און ניט קיין מְמְפֹרָטער «רֹאשׁ».

און אַפִילוּ ווען מ׳שטײַגט אַרויף פֿוּן כְּלָלִיּוּת־הענין פֿוּן כֶּתֶר אין דעם טיפֿן עוֹמֶק פֿוּן «עֵץ חַיִּים» אין ענין אַרִיךְ אַנְפִּין, ווו עס וועט דאָרטן געזאָגט וועגן דְּרײַ רֵישִׁין – רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע, רֵישָׁא דְּאַיִן, רֵישָׁא דְּאַרִיךְ – זעט אויס, אַז מיר האָבן טאַקע געפֿונען דְּרײַ «רָאשֵׁי״ם». אָבער ווען מ׳שטעלט זיך אַרײַן אין זייער תּוֹכֶן, ווי זיי ווערן מבֹאָר דורך דעם אַרִיז״ל און ווי חֲסִידוּת בָּאֵרט, טרעפֿט מען ווידער אַמאָל אַן ענין פֿוּן אַ געוויסער פְּשִׁיטוּת, אין הֶעְלֵם, וואָס ברענגט אונדז נאָך ניט צו דעם מְמְפֹרָטן «רֹאשׁ» פֿוּן פָּנִים און חֲשִׁים וואָס מיר זוכן.

ווײַל רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע איז דער רֹאשׁ וואָס איז ניט נוֹדָע, דער שֹׁרֶשׁ־הַנֶּעְלָם בתַּכְלִית פֿוּן דעם רָצוֹן הָאֱלֹקִי, לְמַעְלָה פֿוּן אַלע הַשָּׂגָה, אַפִילוּ בײַ דִּי העכסטע מוֹחִין. דאָס איז בְּחִינַת כֶּתֶר שֶׁבְּכֶתֶר, דִּי מְחֻלֶּטֶע פְּשִׁיטוּת פֿוּן אֱלֹקוּת ווי ז׳ שטײַגט אַרויף אין רָצוֹן צו מְהַאֲצִיל זײַן. רֵישָׁא דְּאַיִן איז דער רֹאשׁ־הָאַיִן, דִּי בְּחִינָה פֿוּן «לֹא מְאוּמָה», ווו דער אוֹר נייגט שוין צו גִילוּי, און אַפִילוּ אַזוי איז ער נאָך אין אַ מַצָּב פֿוּן בִּטּוּל און אַיִן בלי גבול, פֿאַרן צִיּוּר פֿוּן שֵׂכֶל. רֵישָׁא דְּאַרִיךְ איז דער מְמְשָׁךְדער רֹאשׁ פֿוּן אַרִיךְ אַנְפִּין, שוין ווי ער נייגט צו זײַן אַ מָקוֹר צו דִּי פְּנִימִיימע פַּרְצוּפִים, דער שֹׁרֶשׁ פֿוּן מוֹחִין דְּעַתִּיק און אַרִיךְ ווי זיי וועלן שפּעטער גִילוּי ווערן.

און לְפִי דעם זיינען דִּי דְּרײַ רֵישִׁין גופא נאָר מַדְרֵגוֹת אין הֶעְלֵם און גִילוּי פֿוּן רָצוֹן און תַּעֲנוּג, פֿוּן דעם פָּשׁוּטן אֱלֹקִישן רָצוֹן און תַּעֲנוּג אין בְּרִיאָה, ווי זיי זיינען אין זייער אייגענער «מדינה», פֿאַר זיי גייען אַרײַן אין כְּלֵי־הַשֵּׂכֶל און הַמִּדּוֹת. און כאָטש מ׳רופֿט זיי «רָאשֵׁי״ם», איז זייער ענין נאָך ניט דער ענין פֿוּן עֵינַיִם וואָס זעען, אָזְנַיִם וואָס הערן וכו׳, נאָר זיי זיינען דער עֶלְיוֹנֶער מָקוֹר צו עֶצֶם־הָאֶפְשָׁרוּת, אַז ס׳זאָל בכלל זײַן הַשָּׂגָה און הַרְגָּשָׁה.

און דאָס ווערט נאָך מער מודְגָשׁ ווען חֲסִידוּת בָּאֵרט, אַז כֶּתֶר, כאָטש מיט זיינע דְרייַ רֵישִׁין, איז בְּעִקָּר אַ ענין פֿון מַקִּיף. רָצוֹן איז וואָס מִשְׁתָּרֵעַ אין אַ יָשָׁר־קוואַליטעט, אַ גָלייכן אופֿן אויף אַלע כֹּחוֹת בשָׁוֶה; און תַּעֲנוּג איז אַ פָּשׁוּטער, פְּנִימִיאָריקער תַּעֲנוּג, וואָס גייט פֿאַר אַלע הִתְבּוֹנְנוּת אין אַ פְּרָטִי־דיקן תֹּכֶן. אמת, פֿון כֶּתֶר גייען אַרויס «שַׂעֲרוֹת», צִנּוֹרוֹת דְּדִיקְנָא, וואָס השפּיען אין אַלע אֵבָרִים און כֹּחוֹת; אָבער זיי ווערן דאָרטן באַשריבן ווי זייער דַקֶּע גילוּיִים, ווי אַ ליכט וואָס איז שוין דורכגעגאַנגען אַ רִבּוּי צִמְצוּמִים און איז בלויז אַ לייַכטע שְׁאֵרִית פֿון דעם ערשטן רָצוֹן און תַּעֲנוּג. און דער פְּרָטִי־דיקער צִיּוּר פֿון כֹּחוֹת אַליין איז תָּלוּי אין מוֹחִין און מִדּוֹת.

און אויב אַזוי, איז אונדז געבוירן געוואָרן אַ נייַע צוּרָה פֿון קֻשְׁיָתֵנוּ. פֿון איין זייַט רעדט תּוֹרַת־הָאֲרִיזַ״ל בפֵּירוּשׁ וועגן «רֹאשׁ לְמַעְלָה מֵהָרֹאשׁ», וועגן כֶּתֶר און דְּרייַ רֵישִׁין, און חֲסִידוּת גיט אַרייַן אין זיי זייער הויכע ענינים פֿון רָצוֹן און תַּעֲנוּג, אַ גאַנצן עֶלְיוֹנֶערן שֹׁרֶשׁ צו אַלע נִגְלִים כֹּחוֹת. און פֿון דער צווייטער זייַט ווערט דאָס אַלץ גערעדט אין לָשׁוֹן פֿון פְּשִׁיטוּת און מַקִּיף; עס גיט אונדז העכערע און נאָך העכערע מַדְרֵגוֹת אין «כְּלָלְיוּת־הָרֹאשׁ», אָבער ניט דעם פְּנִימִיאָריקן, מְמֻפְרָטן רֹאשׁ פֿון כְּלֵי־הַהַרְגָּשָׁה און הַהוֹצָאָה אֶל־הַפֹּעַל.

אין אַנדערע ווערטער: כֶּתֶר און זיינע רֵישִׁין בָּאֵרן, ווי עס קען זייַן אַ רֹאשׁ וואָס איז לְמַעְלָה פֿון שֵׂכֶל – ווי ס'איז דאָ אין נֶפֶשׁ, און אין אֱלֹקוּת, אַ מַדְרֵגָה וואָס איז העכער שֵׂכֶל און מַקִּיף אים. זיי בָּאֵרן די מַעֲלָה פֿון רָצוֹן איבער שֵׂכֶל, און די מַעֲלָה פֿון תַּעֲנוּג איבער הֲבָנָה, און אַפִילוּ דעם אופֿן ווי די העכערע מַדְרֵגוֹת לייַכטן אין מוֹחִין דורך דעם מָשָׁל פֿון גֻלְגֹּלֶת און שַׂעֲרוֹת. אָבער זיי ענטפֿערן נאָך ניט: ווו איז דִי עַיִן ווי אַ באַזונדערער כֹּחַ־הַרְאִיָּה, דִי אֹזֶן ווי אַ באַזונדערער כֹּחַ־הַשְּׁמִיעָה, דער נאָז ווי רוּחַ, מוּל און האַלדז ווי פּינקטלעכע כֵּלִים פֿון דִּבּוּר – אינעווייניק אין דעם עֶלְיוֹנֶרן רֹאשׁ?

ווייַל אויך בָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן, כאָטש מ'זאָגט, אַז גֻלְגֹּלֶת איז לְמַעְלָה פֿון מוֹחַ, און אַז רָצוֹן איז לְמַעְלָה פֿון שֵׂכֶל, האָבן מיר נאָך ניט אָנגערירט דעם סוֹד פֿון פָּנִים. גֻלְגֹּלֶת איז אַ פָּשׁוּטע קְלִיפָּה, און רָצוֹן איז אַ פָּשׁוּטע נְטִיָּה; משא״כ פָּנִים, וואָס זיינען אַ מֶרְכָּבָער סֵדֶר פֿון פְּתָחִים און שְׁעָרִים, ווו יעדער האָט זייַנע אייגענע דִּינִים און צִיּוּר, דורך וועלכע די פְּנִימִיּוּת פֿון נֶפֶשׁ ווערט נִגְלֶה און דורך זיי פֿאַרבינדט זי זיך מיט דער וועלט. גֻלְגֹּלֶת איז לְמַעְלָה פֿון פָּנִים, אָבער זי איז ניט פָּנִים.

און לְפִי דעם, צו זאָגן, אַז כֶּתֶר איז «גֻלְגֹּלֶת» דְּאַצִּילוּת, און דִי דְּרייַ רֵישִׁין זיינען אירע העכערע מַדְרֵגוֹת, גיט אונדז טאַקע אַ העכערן רֹאשׁ – אָבער נאָר אין אופֿן פֿון גֻלְגֹּלֶת, און ניט אין אופֿן פֿון פָּנִים. דאָס בָּאֵרט אונדז וואָס איז לְמַעְלָה פֿון עֵינַיִם און אָזְנַיִם, אָבער ניט וואָס זיי זיינען אין זייער שֹׁרֶשׁ.

און דער נְקוּדָּה ווערט נאָך שאַרפֿער ווען מ'געדענקט, אַז דער קְלָסִישער זיהוי פֿון חב״ד ווי «פְּנִימִיאָריקער רֹאשׁ» רעדט בְּעִקָּר וועגן שֵׂכֶל: חָכְמָה ווי דער פְּתְאֹמִיקער בְּרָק, בִּינָה ווי דער הַרְחָבָה און הַבְהָרָה, דַּעַת ווי דער מחַבֵּר־קֶשֶׁר צווישן משׂכּיל און מוּשָּׂג. דִי דְּרייַ זיינען מוֹחִין; און דאָרטן איז דער רעדן וועגן אַנדערע אופֿנים פֿון יְדִיעָה און הֲבָנָה. דִי דַקֶּע צורות

פֿון הַרְגָּשָׁה – רְאִיָּה קעגן שְׁמִיעָה, הַבְחָנַת רוּחַ, טעם און דִּבּוּר וואָס גילוי־טאָן און מְמַתֵּק זיינען מִדּוֹת – זיינען דאָרטן נאָר רְמוּז בְּדֶרֶךְ מַקִּיף, ווי כְּלָלִי־דיקע הַגְדָּרוֹת אויף «העכערע» און «נידְריגערע» מַדְרֵגוֹת אין דַּעַת, און ניט ווי אַ מסודֶּרטע מַפָּה פֿון אַ מְמֻפְרָטֶער עֶלְיוֹנֶער אַנאַטאָמִיָּה.

צו זאַמען־נעמען: מצד כֶּתֶר און אַרִיךְ אַנְפִּין איז אונדזער קֻשְׁיָה נאָך ניט נִתְפָּרֵק געוואָרן; און מצד חָב״ד ווי פְּנִימִיאָריקער רֹאשׁ – אויך נאָך ניט. לְמַעְלָה פֿון שֵׂכֶל האָבן מיר רָאשֵׁי פֿון הֶעְלֵם און פְּשִׁיטוּת, וואָס זייער לָשׁוֹן איז רָצוֹן און תַּעֲנוּג; און אינעווייניק אין שֵׂכֶל האָבן מיר מוֹחִין, וואָס זייער לָשׁוֹן איז חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת. און קיין איינע פֿון דִּי מַדְרֵגוֹת, ווי זיי ווערן בדרך־הָרָגִיל מבֹאָר, ברענגט אונדז ניט אַרויס אַ מסודֶּרטן סֵדֶר פֿון רוּחָנִישע חֲשִׁים וואָס מְקַבִּיל זיינען צו דִּי מְמֻפְּרָטֶע פָּנִים בָּאָדָם.

דאַרום זעט אויס, אַז מיר זיינען מוכרח צו זאָגן, לְכָל פָּכוֹת בדרך־הִתְבּוֹנְנוּת, אַז אינעווייניק אין כְּלָלִיּוּת־הענין פֿון «רֹאשׁ» – בַּיַי כֶּתֶר און בַּיַי חָב״ד – איז נאָך דאָ אַ אַנדער סֵדֶר, העכערער און נֶעְלָמֶער, וואָס מִתְוַהֶה ניט, ניט מיטן פָּשׁוּטן מַקִּיף פֿון רָצוֹן און תַּעֲנוּג, און ניט מיט דִּי מְפֻשָּׁטע מוֹחִין פֿון שֵׂכֶל. אַ סֵדֶר וואָס רעדט ניט נאָר וועגן «רֹאשׁ» ווי אַ ענין פֿון מַעֲלָה, נאָר וועגן «פָּנִים» ווי אַ ענין פֿון גילוי; ניט נאָר וועגן פְּנִימִיּוּת און מַקִּיף, נאָר וועגן דִּי באַזונדערע צִנּוֹרוֹת, דורך וועלכע פְּנִימִיּוּת ווערט פָּנִים.

און אַ רֶמֶז אויף דעם געפֿינט מען שוין אין לָשׁוֹן־התּוֹרָה און חז״ל אַליין, וואָס, ווי מ׳וועט זען וויַיטער, מַדְגִּישׁ זיינען ניט נאָר «רֹאשׁ», נאָר אויך «פָּנִים» – «יָאֵר ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ», «יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ», «פָּנִים אֶל פָּנִים דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם». דִּי לְשׁוֹנוֹת ווייזן, אַז לְמַעְלָה פֿון דִּי קאַטעגאָריעס פֿון גֻלְגֹּלֶת און מוֹחַ, פֿון כֶּתֶר און מוֹחִין, איז נאָך דאָ אַ נוֹסָף־ענין: דער ענין פֿון פָּנִים, וואָס איז ניט דער פָּשׁוּטער מַקִּיף פֿון כֶּתֶר און ניט דער טָהֶער שֵׂכֶל פֿון חָב״ד, נאָר אַ באַזונדערע תְּצוּרָה, דורך וועלכער נֶפֶשׁ קערט זיך אַרויס און טרעפֿט.

און דער בֵּיאוּר אין דעם ענין, און די חֲקִירָה צי ס׳איז טאַקע דאָ אַ «מַעֲרֶכֶת פָּנִים» עֶלְיוֹנָה, וואָס פּוֹעֶלֶת אין הַקַּבָּלָה און איז שָׁרֶשׁ צו דִּי עֶלְיוֹנִימע רָאשֵׁי־מַדְרֵגוֹת, וועלן זיַין דער קומענדיקער שלב אין בירור פֿון אונדזער קֻשְׁיָה.

ג

און אויב אַזוי, דאַרף מען איצט אָפּקערן דעם דַּעַת פֿון דעם כְּלָלדיקן ענין פֿון «רֹאשׁ» צו דעם מער פּינקטלעכן ענין פֿון «פָּנִים». דהַיְינוּ, אַז אין לָשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ זיינען דאָס ניט בְּחִינוֹת חֲלוּפוֹת, און איינער איז ניט קיין תַּרְגּוּם פֿון צווייטן. «רֹאשׁ» ווייזט עיקר אויף הֶכְשֵׁר פֿון הָעֲלָאָה, רֵאשִׁית, עִלּוּי – «רֹאשׁ כָּל הַדְּבָרִים» – משא״כ «פָּנִים» ווייזט אויף גִּלּוּי, פְּנִיָּה,

הִתְמַצְאוּת איינער צום צווייטן. און ווי באַקאַנט, אין לָשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ איז יעדער לָשׁוֹן דַּוְקָא, און ס'איז ניטאָ קיין איבעריקע וואָרט. און ווײַל די תּוֹרָה האָט אויסגעקליבן צו רעדן אַזוי פיל וועגן «פָּנִים» אין ענין אֱלֹקוּת, איז דאָס אַליין אַ רֶמֶז, אַז דאַווקא דאָ געפינט זיך דער שֹׁרֶשׁ צו וואָס מיר זוכן.

און מיר געפינען: «יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם». און אויך: «פָּנִים אֶל פָּנִים דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם». און נאָך: «בְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ חַיִּים». און דאָס זיינען ניט סתּם לְשׁוֹנוֹת פֿון בַּקָּשָׁה און מָשָׁל אויף חֵן און קִרְבָה בְּעָלְמָא, נאָר זיי מְגַדְּרִים אַ באַזונדערן סֵדֶר־הַגִּלּוּי: ס'איז טאַקע דאָ אַ ענין וואָס רופט זיך «פְּנֵי ה׳», אַ מוֹד פֿון אֱלֹקוּת וואָס מ'קען אים ניט באַשרײַבן ניט מיט «רֹאשׁ», און ניט מיט «שֵׁם», און ניט נאָר מיט «כָּבוֹד», נאָר דַוְקָא מיט «פָּנִים».

און דאַרף מען פֿאַרשטיין: אויב אַזוי איז, ווי עס איז מבֹאָר געוואָרן, אַז די מוֹחִין זיינען שוין די פְּנִימִיּוּת פֿון פַּרְצוּף, פֿאַרוואָס זאָלן דען תּוֹרָה און חז״ל זיך צופֿרידנשטעלן מיטן לָשׁוֹן «ה׳ בְּכָל חָכְמָתוֹ» אָדער «דַּעַת אֱלֹקִים», און זיי מַדְגִּישׁ זיינען דַוְקָא דעם לָשׁוֹן «פָּנִים» – «אוֹר פָּנֶיךָ», «יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו»? על כָּרְחֵךְ מוז זײַן אין אֱלֹקוּת אַ טייל, וואָס דער עִיקַר־תֹּאַר פֿון אים איז ניט שֵׂכֶל, און ניט רָצוֹן, און ניט תַּעֲנוּג, נאָר דַוְקָא פָּנִים.

און נאָך מער: מיר זען, אַז בײַ מַתַּן־תּוֹרָה, וואָס איז דער גרעסטער גִּלּוּי פֿון אֱלֹקוּת אין דעם עולם־הזה, איז דער לָשׁוֹן, וואָס די תּוֹרָה זאָגט, «פָּנִים אֶל פָּנִים דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם». און הִנֵּה, דִּבּוּר איז אַ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת פֿון די מוֹחִין דורך די מִדּוֹת אַראָפּ ביז מַלְכוּת, און אַף־עַל־פִּי־כן באַשרײַבט די תּוֹרָה די מציאות־הַגִּלּוּי ניט ווי «שֵׂכֶל צו שֵׂכֶל», און ניט ווי «רָצוֹן צו רָצוֹן», נאָר ווי «פָּנִים אֶל פָּנִים». און דאָס ווייזט, אַז בְּעִקַּר מעמד הַר־סִינַי האָט ניט נאָר געשטאַנען די הִתְחַבְּרוּת פֿון שֵׂכֶל־הָאֱלֹקוּת מיטן שֵׂכֶל־הַנִּבְרָא, נאָר דאָרטן איז געווען אַ דירעקטע הִתְאַמְּצוּת פֿון «פָּנִים» – עֶלְיוֹנֶע פָּנִים טרעפֿן זיך מיט די פְּנֵי־יִשְׂרָאֵל.

און צו פֿאַרנענטערן דעם ענין, דאַרף מען פֿאָרויסשטעלן אַ כְּלָל אין חסידות אין ענין «פָּנִים» און «אֲחוֹרַיִים». ווי באַקאַנט פֿון זֹהַר, אַז «פָּנִים הוּא פְּנִימִיּוּת» – די פָּנִים זיינען די פְּנִימִיּוּת. פֵּירוּשׁ־הַדָּבָר: ווען דער פְּנִימִיאָריקער תוכן פֿון אַ זאַך ווערט נִגְלֶה און נתפָּס פֿאַר זיך אַליין, לִשֵׁם זיך אַליין, הייסט דאָס פָּנִים; משא״כ ווען דער גִּלּוּי איז נאָר צוליב אַ צווייטן זייט, אָדער אויף אַ חִיצוֹנִיאָרישן אופֿן, הייסט דאָס אֲחוֹרַיִים, «דער גַּב».

און דאָ געפֿינט זיך לכאורה אַ סְתִירָה: אויב פָּנִים הייסט פְּנִימִיּוּת, פֿאַרוואָס איז עס דען ניט פּשוט מְזָהֶה מיט דער פְּנִימִיּוּת פֿון מוֹחִין אָדער פֿון מִדּוֹת? וואָס נויטיקט די תּוֹרָה צו אָפּצוטיילן און צו באַזונדערן אַ ספּעציעלן לָשׁוֹן «פָּנִים»?

אָבער דער בֵּיאוּר איז, אַז ס'איז דאָ צוויי מדריגות אין «פְּנִימִיּוּת». ס'איז דאָ אַ פְּנִימִיּוּת ווי זי איז פֿאַר זיך אַליין, אינערלעך, פְּנוּיָה לִפְנִים; און ס'איז דאָ אַ פְּנִימִיּוּת ווי זי שטייט שוין אין אַ שײַכוּת פֿון «הִתְפַּנּוּת» – פְּנוּיָה אַרויס, צום חוּץ, צום זולַת. די ערשטע מדריגה איז דער ענין פֿון אוֹר פְּנִימִי אין זײַן שָׁרֶשׁ: אַן אוֹר וואָס פֿילט אויס דעם כְּלִי און ייחדט

זיך מיט אים, אָבער איז נאָך ניט מתְלַבֵּשׁ אין אַ תְּצוּרָה פֿון פָּנִים. די צווייטע מדריגה איז פְּנִימִיּוּת ווי זי האָט שוין אָנגענומען אַ געוויסן צִיּוּר פֿון פָּנִים, ביז זי ווערט «נִרְאֶה», «נִפְגָּשׁ», «מ׳רעדט מיט איר». דאָס איז שוין אַ סֵדֶר פֿון מִמְשָׁק און הִתְמַצְּאוּת.

און דאָס איז דער אונטערשייד, וואָס חסידות שטעלט אַרויס, צווישן אוֹר פְּנִימִי און אוֹר מַקִּיף, און צווישן דעם בֵּינוֹנִישן ענין, דורך וועלכן זיי טרעפֿן זיך. אוֹר פְּנִימִי איז דער אוֹר, וואָס איז מְדֻד און באַגרענעצט לויטן מְקַבֵּל; אוֹר מַקִּיף איז אַ מַקִּיף, וואָס מתְלַבֵּשׁ ניט. אָבער גִּלּוּי־הַפָּנִים איז ניט די פְּנִימִיּוּת ווי זי איז פֿאַר זיך אַליין, און ניט דער סוֹבֵב־מַקִּיף. נאָר פָּנִים איז דער עצם «גבול», אין וועלכן די פְּנִימִיּוּת קומט אַרויס ביז צום קצה פֿון דעם «אני» און שטעלט זיך פֿאָר צום זולַת, און צוגלייַך טראָגט זי אין זיך אַרייַן די אמתדיקייט פֿון דער פְּנִימִיּוּת. דאָס איז די נקוּדָה, אין וועלכער די פְּנִימִיּוּת ווערט אַ גִּלּוּי און בלייַבט אָבער פְּנִימִיּוּת.

און אַזוי איז אויך אין נֶפֶשׁ־הָאָדָם, ווי עס ווערט אונטערגעשטראָכן פּשוט אין דעם גַשְׁמִיּוּתדיקן מָשָׁל פֿון די גוּפֿדיקע פָּנִים. די מוֹחִין געפֿינען זיך טאקע אין גֻלְגֹּלֶת, און די מִדּוֹת אין האַרצן, אָבער ווּ טרעפֿט מען דעם מענטש? ניט אין דעם מוֹחַ אַליין, און ניט אין דעם האַרצן אַליין, נאָר אין פָּנִים. די פָּנִים זאַמלען צוזאַמען אַלע חוּשִׁים – אויגן, אויערן, נאָז, מויל – און דורך זיי ווערט די פְּנִימִיּוּת פֿון דער נֶפֶשׁ נִגְלֶה. און דערפֿאַר האָבן חז״ל געזאָגט, אַז «כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת» – און ווּ זעט מען דעם כָּבוֹד? אין דעם זיו פֿון פָּנִים. דער כָּבוֹד פֿון אַ מענטש ווערט דערקענט אין זייַנע פָּנִים, אין זייער רוּ, אין זייער עִדּוּן, אין זייער זיו.

און פֿון דעם איז אויסגעקלערט, אַז די פָּנִים זיינען ניט סתּם נאָך אַן עֵבֶר צווישן די איברים. זיי זיינען דער כְּלָלדיקער צענטער, די עִיקר־נקוּדָּה פֿון צונויפֿקום, אין וועלכער די אינערלעכע לעבנס־כּוֹחוֹת פֿון דעם מענטש ווערן נִגְלֶה אויף אַזאַ אוֹפֿן, וואָס איז מקֻבָּל צו אַ פְּגִישָׁה. דער מוֹחַ ווייסט, אָבער דאָס אויג איז וואָס ווייזט דעם זולַת, אַז ער ווייסט. דאָס האַרץ שפּירט, אָבער די לֶחִי ציט זיך צוזאַמען, דער אויסדרוק ווערט מילד אָדער האַרב, און דורך דעם שפּירט דער זולַת זייַן פְּנִימִיאָריקן מצב. דאָס מויל איז דער עֵבֶר־הַדִּבּוּר, אָבער אַלע פָּנִים נעמען אָנטייל, ווען די ווערטער ווערן גערעדט. און אַזוי זיינען די פָּנִים דער מִמְשָׁק צווישן פְּנִימִיּוּת און חִיצוֹנִיּוּת, צווישן נֶפֶשׁ און וועלט.

און אויב אַזוי לְמַטָּה, קַל־וָחוֹמֶר לְמַעְלָה. ווען די תּוֹרָה זאָגט «בְּאוֹר פָּנֶיךָ», רמזט זי ניט נאָר אויף אַ כְּלָלדיקער הָאָרָאָה, נאָר אויף דעם ענין, אַז די פְּנִימִיּוּת פֿון אֱלֹקוּת לייַכט אויף אַ אוֹפֿן פֿון «פָּנִים» – אַז מען קען זי טרעפֿן, אַז זי שטייט אין אַ שייַכות פֿון «פָּנִים אֶל פָּנִים» מיטן מְקַבֵּל. «בְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ חַיִּים» – די חַיִּים אַליין ווערן ניט געגעבן פֿון דער מציאות־הָאֱלֹקוּת ווי זי איז אין זיך אַליין, און ניט פֿון דעם נעלעמדיקן רָצוֹן און תַּעֲנוּג פֿון כֶּתֶר, נאָר פֿון «אוֹר פָּנֶיךָ», פֿון אַ אָרט, ווּ די פְּנִימִיּוּת איז שוין אויף אַ אוֹפֿן פֿון פְּנִיָּה צום זולַת.

און פֿון דאָ אָן הייבן מיר אָן צו דערקענען, אַז לְמַעְלָה פֿון די מוֹחִין דאַרף זײַן, אינעווייניק אין דעם ענין «רֹאשׁ», אַ באַזונדערער סֵדֶר פֿון «פָּנִים» – אַ תְּצוּרָה, וואָס איר עיקר־מהות איז ניט «מַחֲשָׁבָה», נאָר «הִתְפַּנּוּת». ווײַל כאָטש די מוֹחִין זיינען דער מקור פֿון דער הַכָּרָה, איז זייער טבֿע פְּנִימִי, און זייער עסק איז אין הַשָּׂגָה. משא״כ די פָּנִים זיינען פֿון אָנהייב אָן מסודָּר אויף אַ שײַכות: זיי האָבן זייטן (יָמִין און שְׂמֹאל), זיי האָבן אויגן וואָס קוקן אַרויס, אויערן וואָס נעמען אַרײַן פֿון חוּץ, אַ נאָז וואָס שפּירט דעם אַלערפֿײנסטן רוּחַ, אַ מויל וואָס נעמט אויך אַרײַן (טַעַם) און גיט אַרויס (דִּבּוּר). דער עצם־צִיּוּר פֿון פָּנִים איז הִתְמַצְּאוּת און הַחְלָפָה.

און דאָס איז אויך וואָס דער זֹהַר מְזַהֶה פָּנִים מיט פְּנִימִיּוּת: ניט צוליב דעם, אַז די פָּנִים זיינען די פְּנִימִיּוּת אַליין, נאָר צוליב דעם, אַז אַ אמתדיקע «הִתְפַּנּוּת» איז דַוְקָא, ווען די פְּנִימִיּוּת איז וואָס ווערט נִגְלֶה. אויב דער חִיצוֹן טראָגט ניט די פְּנִימִיּוּת, הייסט דאָס ניט פָּנִים, נאָר אַ מַסֵּכָה, אַ לְבוּשׁ, אֲחוֹרַיִים. דערפֿאַר, ווען די תּוֹרָה זאָגט «יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ», איז דער פֵּירוּשׁ, אַז דער הייליקער בָּרוּךְ־הוּא הייבט און קערט זײַן פְּנִימִיּוּת צום ייִדן, אַז זײַן חֵן און זײַן פְּנִימִיאָריקער תַּעֲנוּג זאָלן זיך אַנטפּלעקן אויף אַ אוֹפֶן, וואָס איז מקֻבָּל צו הַשָּׂגָה. און אַזוי אויך «פָּנִים אֶל פָּנִים דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם» – דער דִּבּוּר איז געווען אויף אַזאַ אוֹפֶן, אַז די פְּנִימִיּוּת פֿון אֱלֹקוּת האָט געשטאַנען אין גִּלּוּי קעגן די פְּנִימִיּוּת פֿון ישראל, אָן קיין אֲחוֹרַיִים צווישן זיי בכלל.

און לויט דעם קען מען זאָגן, אַז דער «פֿעלנדיקער רֹאשׁ», וואָס מיר האָבן געזוכט, געפֿינט זיך ניט אין צולייגן נאָך מוֹחִין אויף מוֹחִין, און ניט אין אָנלייגן העכערע כְּתָרִים און נאָך כְּתָרִים, נאָר אין דער דערקענונג, אַז צווישן דעם פּשוטן «רֹאשׁ» פֿון רָצוֹן און תַּעֲנוּג און דעם מְמֻפְרָטן «רֹאשׁ» פֿון חָבּ״ד איז דאָ אַ באַזונדערער סֵדֶר פֿון «פָּנִים», אַ מַעֲרֶכֶת פָּנִים, וואָס איר גאַנצער ענין איז צו מתַוֵּוךְ זײַן צווישן פְּנִימִיּוּת און חִיצוֹנִיּוּת. און אין דער מַעֲרֶכֶת פָּנִים זיינען, אין זייער שָׁרֶשׁ, פֿאַראַן די רוּחָנִישע חוּשִׁים: רְאִיָּה, שְׁמִיעָה, רֵיחַ, טַעַם און דִּבּוּר. ווײַל די חוּשִׁים אַליין זיינען ניט אַנדערש ווי די אוֹפַנִּים, אין וועלכע די נֶפֶשׁ קערט זיך צום עולם און דער עולם קערט זיך צו דער נֶפֶשׁ.

און אין אַנדערע ווערטער: די חוּשִׁים זיינען ניט צופֿעליקע הילפֿס־כֵּלִים, וואָס שליסן זיך אָן צו אַ «רֹאשׁ», וואָס איז שוין פֿאַרענדיקט אין שֵׂכֶל, נאָר זיי זיינען דער עצם־צִיּוּר פֿון פָּנִים, אַן אַרכיטעקטור פֿון מִמְשָׁק. דערפֿאַר דאַרפֿן זיי האָבן אַ מקבּילן שֹׁרֶשׁ אין די עֶלְיוֹנֶע פָּנִים. און ווײַל לְשׁוֹן־התּוֹרָה אין ענין אֱלֹקוּת מַדְגִּישׁ אַזוי שטאַרק די «פָּנִים», איז געגרינדעט צו זאָגן, אַז ס׳איז דאָ אין אֱלֹקוּת אַ מסודָּרער ענין פֿון פָּנִים לְמַעְלָה פֿון די כְּלָלדיקע קאַטעגאָריעס פֿון «רֹאשׁ» און מוֹחִין.

אָבער דאָס אַלץ בלײַבט נאָך אין אַ בחינה פֿון כְּלָל – אַ הקדָּמָה און אַ הַקָּפָה. כּדי צו דעטאַלירן און מְבָאֵר זײַן אונדזער ערשטע קֻשְׁיָה פּינקטלעך, דאַרף מען איצט זוכן אינעווייניק אין דעם ענין פֿון פָּנִים אַליין אַ מער פּינקטלעכע מַעֲרֶכֶת: «רֹאשׁ הַפָּנִים», אין וועלכן די רוּחָנִישע חוּשִׁים ווערן מסודָּר ווי באַזונדערע תַּבְנִיּוֹת פֿון סְפִירוֹת. און דאָס וועט זײַן, אִם יִרְצֶה ה׳, דער בֵּיאוּר אין דעם ענין, וואָס מיר וועלן רופֿן «רֹאשׁ פֿון פָּנִים» – דער רֹאשׁ אינעווייניק אין רֹאשׁ, אין וועלכן דער מִפְגָּשׁ פֿון פָּנִים ווערט מתְצוּיָּר, און פֿון אים פַּשֵׁט זיך דאָס אַרויס אין אַלע איברים פֿון די עולמות.

און אויב אַזוי, כּדי אַז דער סֵדֶר פֿון פָּנִים זאָל ניט בלײַבן נאָר אין אַ בחינה פֿון אַ נוֹמען בְּעָלְמָא, נאָר זאָל זײַן אַ אמתער «צֶלֶם אָדָם», דורך וועלכן די אֱלֹקוּת ווערט נִגְלֶה און מתְיַחֵס, זיינען מיר מוכרָח צו זאָגן, אַז אינעווייניק אין די פָּנִים אַליין איז אויך דאָ אַ רֹאשׁ – «רֹאשׁ הַפָּנִים» – וואָס ס׳סידערט און פירט אָן אַלע פְּרָטִים פֿון די פָּנִים. ווײַל ווי אין דער כְּלָלדיקער תַּבְנִית פֿון אָדָם איז דאָ אַ רֹאשׁ וואָס כּוֹלֵל און פירט אָן אַלע איברים, און אינעווייניק אין דעם רֹאשׁ זיינען דאָ מוֹחִין און מִדּוֹת וכו׳ אין זייער סֵדֶר, אַזוי איז מוּבְהָר, אַז די פָּנִים, ווײַל זיי זיינען אַ גאַנצער עוֹלָם פֿון מִמְשָׁק, דאַרפֿן אין זיך אַ פְּנִימִיאָריקן רֹאשׁ פֿון זייער אייגענעם, אין וועלכן די כֹּחוֹת־הַמִּמְשָׁק זיינען שָׁרֶשׁדיק אין אַ אוֹפֿן כָּלוּט און מרוּכָּז.

און דאָס איז, בדרך אפשר, וואָס מ׳רופֿט מיטן נאָמען «רֹאשׁ הַפָּנִים» – דער רֹאשׁ אינעווייניק אין רֹאשׁ. ניט קיין אַנדער כֶּתֶר לְמַעְלָה פֿון כֶּתֶר, און ניט קיין אַנדערע מַעֲרֶכֶת פֿון שֵׂכֶל אינעווייניק אין חָבַּ״ד, נאָר אַ אונטער־תַּבְנִית, אַ פַּרְצוּף אינעווייניק אין אַ פַּרְצוּף, וואָס זײַן באַזונדערער ענין איז ניט די הולָדָה פֿון רַעְיוֹנוֹת און ניט די התעוֹרְרוּת פֿון פּשוּטער רָצוֹן, נאָר דער עצם־הִתְהַוּוּת פֿון די חוּשִׁים אַליין אין זייער עֶלְיוֹנעם צִיוּר.

ווײַל מיר געפֿינען שוין אין די כְּתָבִים פֿון די מְקוּבָּלִים, אַז אין יעדער מדרֵגה און מדרֵגה איז דאָ אַ מער פְּנִימִיאָריקע חלוקה: מוֹחִין דְּמוֹחִין, מִדּוֹת דְּמוֹחִין, מוֹחִין דְּמִדּוֹת וכו׳. דאָס הייסט, אַז אינעווייניק אין דער כְּלָלדיקער בחינה פֿון מוֹחִין זיינען דאָ מער פְּנִימִיאָריקע מוֹחִין, און מער חִיצוֹנִיאָריקע מוֹחִין וואָס נייגן שוין צו דער בחינה פֿון מִדּוֹת; און אַזוי אויך אינעווייניק אין די מִדּוֹת אַליין זיינען דאָ בחינות פֿון שֵׂכֶל וכו׳. פֿון דעם זען מיר, אַז דער דרך־הָאֱלֹקוּת איז, אַז ווען אַ כְּלָלדיקער פַּרְצוּף ווערט נקבָּע, כּוֹלֵל ער אין זיך פְּרָטִיִּשע פַּרְצוּפִים לויט זײַן פְּנִימִיאָריקן תוכן.

און אויב אַזוי, ווײַל מיר האָבן דערקענט די פָּנִים ווי אַ באַזונדערן סֵדֶר, וואָס זײַן פְּנִימִיאָריקער תוכן איז אַ פְּנִימִיִּשער גִּלּוּי אין אַ אוֹפֿן פֿון מִפְגָּשׁ – פָּנִים בְּפָנִים – קומט אויס, אַז אינעווייניק אין די פָּנִים דאַרף זײַן אַ רֹאשׁ וואָס איז די מערסט כְּלוּלדיקע נְקוּדָּה פֿון יענעם מִפְגָּשׁ, דער אָרט אין וועלכן כֹּחַ־הַגִּילּוּי און הִתְגַּלּוּת ווערט מתְצוּיָּר, פֿאַר דער פַּשְׁטוּת אין די פְּרָטִים פֿון עוֹלָם. און דאָס איז רֹאשׁ הַפָּנִים.

און זע, דער עצם־מציאות פֿון אַזאַ זאַך איז שוין מרומָּז אין אַ סך און נאָך אַ סך אָרטן אין תּוֹרָה, ווו דער לְשׁוֹן־הַהַגְשָׁמָה געפֿינט זיך ניט נאָר כְּלָלדיק – «וַיְדַבֵּר ה׳», «וַיִּזְכֹּר ה׳» וכו׳ – נאָר אין אַ פּינקטלעכן גופָנישן צִיוּר פֿון די איברים פֿון פָּנִים, בפֿרט אין שײַכות מיט עניני הַשְׁגָּחָה און גִּילּוּי אֱלֹקוּת.

אין ענין די אויגן שטייט «עֵינֵי ה׳ מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ», און אין אַן אַנדער אָרט «עֵינֵי ה׳ אֶל צַדִּיקִים». און דאָס איז ניט נאָר אַ משל אויף ידיעה בכלל, וואָס אויב אַזוי וואָלט גענוג געווען צו זאָגן פּשוט «ה׳ ווייסט» אָדער «פֿאַר אים איז אַלץ ניגלה». נאָר תּוֹרָה באַוועלט דווקא דעם צִיוּן פֿון אויגן וואָס שטראָפֿן אַרום און קוקן, וואָס מורה אויף אַ באַזונדערן אופֿן

פֿון דַעַת – ווי אַ מין רְאִיָּה, מַקִּיף, סוֹקֵר, מבַחֵן – וואָס איז באַזונדער פֿון פְּנִימִיִּשער שֵׂכֶל בְּעָלְמָא. די אויגן זיינען שוין דער אָנהייב פֿון פָּנִים.

און אַזוי אויך אין ענין די אויערן: תּוֹרָה און נְבִיאִים רעדן אין אַ סך אָרטן «אָזְנוֹ הִקְשִׁיב» און «אָזְנְךָ קַשֻּׁבָה», און אין די ווערטער פֿון חז״ל ווערט מבאָר, אַז «דער טויער וואָס איז אים נאָענט איז דער טויער פֿון טרערן», ווײַל «לֹא בָזָה וְלֹא שִׁקַּץ תְּפִלַּת עָנִי» – און אַלץ אין לשוֹן פֿון הערן. און אין זֹהַר איז דאָ אַ פּינקטלעכער בֵּיאור אויף «אָזְנַיִם» ווי צִנּוֹרוֹת פֿון תּוֹרָה און תְּפִלָּה, וואָס מקַבל זיינען דעם קול פֿון אונטן. אויך דאָ זען מיר, אַז גִּילוּי־הָרָצוֹן און החֶסֶד אין אַ אופֿן פֿון קַבָּלָה, פֿון קַבָּלָה און הקְשָׁבָה, ווערט צוגעגעבן דער צִיוּר פֿון אויער, און ניט נאָר דער צִיוּר פֿון פְּנִימִיִּשער רָצוֹן אָדער חָכְמָה.

און אין ענין דער נאָז, די גַשמיותדיקע נאָז, רעדט תּוֹרָה וועגן «חֲרוֹן אַף ה׳» – די הִתְלַהֲטוּת פֿון נאָז אין כעס – און פֿון דער צווייטער זײַט «וַיָּרַח ה׳ אֶת רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ». און אין אַ סך אָרטן אין זֹהַר איז די נאָז דער אָרט פֿון וועלכן דין ווערט מתעוֹרֵר און פֿון וועלכן ער ווערט אויך נמתָּק און נִתְרַצֶּה. רֵיחַ, נְשִׁימָה, רוּחַ – אַלץ איז פֿאַרבונדן מיט אַ דַק־פְּנִימִיִּשער הבְחָנָה און מיטן איבערגאַנג צווישן דין און רַחֲמִים. דערפֿאַר שטייט די נאָז אין תּוֹרָה ניט ווי אַ פּאָעטישער דִמְיוֹן בְּעָלְמָא, נאָר ווי אַ באַזונדערער איבר אין אֱלֹקוּת, שײַך צו אַ פְּנִימִיִּשערער הבְחָנָה וואָס איז דיקער ווי רְאִיָּה און שְׁמִיעָה.

און אין ענין מויל, דאָס הייליקע מויל, ווערט מבאָר אין די ווערטער פֿון נְבִיאִים און אין קַבָּלָה, אַז «מַלְכוּת פֶּה תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה» – מַלְכוּת איז דאָס מויל, כֹּחַ־הַדִּבּוּר, דורך וועלכן «בִּדְבַר ה׳ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ». דאָ איז דער צִיוּר שוין ניט נאָר פָּנִים, נאָר די נְקוּדָּה אין וועלכער די פָּנִים ווערן פֿאַרוואַנדלט אין חִיצוֹנִיּוּת־הַבְּרִיאָה. און אַפֿילו אַזוי איז דאָס מויל נאָך אַלץ אין פָּנִים און ווערט געציילט צווישן די איברים פֿון פָּנִים, און דערפֿאַר איז עס שײַך צו דער מַעֲרֶכֶת וואָס מיר רופֿן רֹאשׁ הַפָּנִים.

פֿון אַלץ דעם איז קלאָר, אַז תּוֹרָה אַליין מַדְגִּישׁ דעם ענין פֿון «פְּנֵי ה׳» מסודָר, אַז עס איז אין זיי אויגן, אויערן, נאָז און מויל, און יעדער איינער אין זײַן באַזונדערן ענין אין גִּילוּי. און זיי זיינען ניט די מוֹחִין אַליין, ווײַל מ׳זאָגט ניט «די חָכְמָה זעט» אָדער «די בִּינָה הערט», נאָר «עֵינֵי ה׳», «אָזְנֵי ה׳». און זיי זיינען אויך ניט די איברים און מִדּוֹת, ווײַל די מִדּוֹת ווערן געמאָסטן אין האַרץ און אין דער התְפַּשְּׁטוּת פֿון הענט און גוף. נאָר זיי זיינען אַ בֵּינוֹנִיתע מַעֲרֶכֶת, לְמַעְלָה פֿון איברים: כֹּחוֹת פֿון קַבָּלָה, הבְחָנָה און הבָעָה, וואָס שטייען צווישן דעם פְּנִימִיאָריקן רֹאשׁ און צווישן די חִיצוֹנִיִּשע איברים.

און דאָס איז פּונקט דער אָרט וואָס מיר האָבן אידענטיפֿיצירט ווי «מַעֲרֶכֶת פָּנִים», און דער כְּלוֹלדיקער שֹׁרֶשׁ פֿון די כֹּחוֹת איז וואָס מיר רופֿן רֹאשׁ הַפָּנִים.

און לויט דעם וועט מען אויך פֿאַרשטיין וואָס ס׳איז מבאָר אין חסידות וועגן די חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת דְּרֹאשׁ. ס׳איז באַקאַנט, אַז אין רֹאשׁ זיינען דאָ חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת, וואָס שפּעטער גייען אַרויס אין דער בחינה פֿון חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת דְּפֶה, זיי זיינען די חֲמֵשׁ צִנּוֹרוֹת דורך וועלכע דִבּוּר ווערט מתבָּרֵר און מתבָּטֵא. און אין אַ סך מַאֲמָרִים ווערט מבאָר, אַז די חֲמֵשׁ זיינען דער פְּנִימִיאָריקער

שׁרֶשׁ פֿון צִמְצוּם און הבְדָּלָה, דורך וועלכע דער פָּשׁוּטער הֶמְשֵׁךְ פֿון שֵׂכֶל און חַיּוּת ווערט צעטיילט אין באַשטימטע אוֹתִיּוֹת און ווערטער, און אַזוי אויך אין פְּרָטִיִּשע הַשָּׂגוֹת.

אָבער כל־זמן מיר רעדן וועגן זיי נאָר ווי «גְּבוּרוֹת דְּרֹאשׁ» כְּלָלדיק, בלײַבט זייער צִיוּן מוּפְשָׁט. דורך אויפֿשטעלן דעם ענין פֿון רֹאשׁ הַפָּנִים קען מען זאָגן, אַז די חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת האָבן טאַקע זייער אָרט אינעווייניק אין דער מַעֲרֶכֶת־פָּנִים: זיי זיינען די פְּנִימִיִּשע דִינִיתע מַעֲרֶכֶת וואָס חוֹקֶקֶת דעם פָּשׁוּטן אוֹר פֿון מוֹחִין אין באַזונדערע בחינות פֿון חוּשִׁים – רְאִיָּה, שְׁמִיעָה, רֵיחַ, טַעַם און דִּבּוּר. יעדער חוּשׁ איז אַ באַזונדערער נְתִיב־גְּבוּרָה, אַ אָפּגעמעסענער פֶּתַח, דורך וועלכן דער אוֹר פֿון חָבַּ״ד און כֶּתֶר ווערט מתנֶה צו מתְיַחֵס זײַן פָּנִים־אויף־פָּנִים מיטן זוּלַת – צי דער זוּלַת זאָל זײַן די תַּחְתּוֹנִישע עולמות, צי אַ נֶפֶשׁ פֿון אַ איד.

למשל, רְאִיָּה איז ניט קיין כְּלָלדיקער גִּילוּי פֿון חָכְמָה, נאָר אַ באַזונדערע גְּבוּרָה וואָס צמצֵמט די חָכְמָה אין אַ דין און שמאָלן קַו וואָס ווערט געכאַפּט אין איין מאָל, אין אַ מַקִיפֿדיקן אוֹפֿן. שְׁמִיעָה איז אַן אַנדער גְּבוּרָה, וואָס לאָזט דעם תוכן אַרײַנקלײַבן זיך ביסלעכווײַז און בפְּנִימִיּוּת. רֵיחַ איז נאָך דיקער, טַעַם איז נאָך מער פְּנִימִי, און דִּבּוּר איז די גְּבוּרָה וואָס פֿאַרוואַנדלט דעם פְּנִימִיִּן אין אַ קלאָרן און מבוּטָאטן זאַך פֿון חוּץ. אַלע די גְּבוּרוֹת ציען זיך פֿון רֹאשׁ הַפָּנִים, פֿון יענעם פְּנִימִיאָריקן «רֹאשׁ דְּפָנִים», אין וועלכן די נְתִיבִים פֿון אֱלֹקִישן מִפְגָּשׁ ווערן ערשטנס נֶחְקָק.

און דאָס לײַכט אויך אַרײַן אין ענין די רוּחָנִיִּשע חוּשִׁים וואָס ווערן דערמאָנט אין תַּנְיָא און אין שפּעטערדיקע מַאֲמָרִים. ווען מ׳זאָגט, אַז ביי ישראל איז דאָ «רוּחָנִיִּשער אויג» צו זען אֱלֹקוּת, אָדער «רוּחָנִיִּשע אויער» צו הערן תּוֹרָה־ווערטער אין זייער פְּנִימִיּוּת וכיוצא בזה, מיינט מען ניט נאָר, אַז דער שֵׂכֶל איז רך און קַבְּלָן אָדער אַז די מִדּוֹת זיינען מזוכָּך, נאָר אַז אין דער נֶפֶשׁ פֿון אָדָם איז דאָ אַ מצומצֶמטע התלבְּשׁוּת פֿון רֹאשׁ הַפָּנִים – רוּחָנִיִּשע פָּנִים אינעווייניק אין זײַן אייגענעם רֹאשׁ. ווי אין אָדָם הָעֶלְיוֹן איז דאָ רֹאשׁ הַפָּנִים וואָס איז מוּשְׁתָּל אינעווייניק אין דעם כְּלָלדיקן רֹאשׁ פֿון כֶּתֶר און חָבַּ״ד, אַזוי אויך אין דער נְשָׁמָה פֿון אָדָם זיינען דאָ פְּנִימִיִּשע פָּנִים וואָס זיינען מוּשְׁתָּל אינעווייניק אין זײַנע כְּלָלדיקע כֹּחוֹת, אין וועלכע די רוּחָנִיִּשע חוּשִׁים זיצן.

און מ׳קען זאָגן, אין לְשׁוֹן־סֵדֶר־הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אַז אינעווייניק אין פַּרְצוּף־הָרֹאשׁ איז דאָ אַ קליינער פַּרְצוּף פֿון פָּנִים, און אינעווייניק אין דעם איז נאָך אַ מער פְּנִימִיאָריקער רֹאשׁ – דאָס איז רֹאשׁ הַפָּנִים – וואָס איז אין שײַכוּת ווי מוֹחִין דְּמוֹחִין אין אַנדערע ענינים. דער כְּלָלדיקער רֹאשׁ (כֶּתֶר און חָבַּ״ד) איז דער מקור פֿון תּוֹדָעָה און רָצוֹן; די פָּנִים זיינען דער אוֹפֿן פֿון מוּדָע־מִפְגָּשׁ; און רֹאשׁ הַפָּנִים איז דער מרוּכָּזער מקור פֿון די כֵּלִים פֿון מִפְגָּשׁ, די רוּחָנִיִּשע איברים דורך וועלכע דער מִפְגָּשׁ ווערט מעגליך.

און דורך אַלץ אויבנדערמאָנט הייבן מיר אָן צו ענטפֿערן אויף דער ערשטער קֻשְׁיָה. דער «פֿעלנדיקער ראֹשׁ» פֿעלט ניט, נאָר ער איז געווען נסְתָּר אינעווייניק אין ראֹשׁ, ווי ראֹשׁ הַפָּנִים, און זײַנע איברים זיינען די עֶלְיוֹנֶע אויגן, אויערן, נאָז און מויל וואָס ווערן דערמאָנט אין דער גאַנצער תּוֹרָה און זֹהַר. און זיי לייגן זיך ניט פּשוט אַרײַן אין חָבַ״ד, און זיי אידענטיפֿיצירן זיך אויך ניט מיט מַלְכוּת אין איר כְּלָלדיקער בחינה, נאָר זיי זיינען אַ באַזונדערע מַעֲרֶכֶת כֹּחוֹת וואָס זיצט אין די עֶלְיוֹנֶע פָּנִים און מאַכט אַ מִמְשָׁק צווישן די פְּשׁוּטע מוֹחִין און די הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון מִדּוֹת און מַעֲשִׂים אין עולמות.

אָבער אַלץ דאָס איז נאָך אַלץ נאָר אַ כְּלָלדיקער תֵּאוּר אין זײַן אָרט און תַּפְקִיד פֿון ראֹשׁ הַפָּנִים. כּדי צו שטיין אויף זײַן אמתן טיפֿן, און צו וויסן ווי יעדער חוּשׁ און חוּשׁ איז אַ באַזונדערע סְפִירָתישע תַּבְנִית אינעווייניק אין דעם ראֹשׁ אינעווייניק אין ראֹשׁ, דאַרף מען איצט, מיט הילף ה׳, אַרײַנגיין אין די פְּרָטִים: אַרײַנקוקן אין ענין דאָס רוּחָנִיִשע אויג, דאָס רוּחָנִיִשע אויער, רוּחַ־הָרֵיחַ, טַעַם־הָעֹנֶג און דִּבּוּר־הַמַּלְכוּת, יעדער איינער אין זײַן סֵדֶר און אין זײַן באַזונדערער עבודה.

ה

וְהִנֵּה, דער ערשטע פֿון אַלע די כֵּלִים פֿון דעם מִפְגָּשׁ, און דער עיקרדיקסטער אין אַלע די רוּחָנִיִשע חוּשִׁים וואָס זיינען אין ראֹשׁ הַפָּנִים, איז דאָס רוּחָנִיִשער אויג.

ווײַל ס׳איז באַקאַנט אין תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, אַז דער אָנהייב פֿון אַלע גִּלּוּיִים אין דער נֶפֶשׁ איז אין דער נְקוּדָּה דְּחָכְמָה, וואָס מ׳רופֿט איר כֹּחַ הָרְאִיָּה. דען חָכְמָה איז ניט די הִתְפַּשְּׁטוּת און דער בֵּיאור פֿון דעם ענין – דאָס איז בִּינָה – נאָר די פּשוטע בלִיחָה, דער בליץ וואָס בליצט, אין וועלכן מ׳זעט די אמת פֿון דעם ענין אין איין בליק. און דאָס איז אויך דער טעם וואָס חָכְמָה ווערט צוגעשריבן צום ענין פֿון אַ אויג, וואָס איז אַ בחינה פֿון אַיִן און אֶפֶס, ווײַל אין יענעם רגע ווערט ניט דערהרגשן די מציאות פֿון דעם מַשְׂכִּיל בכלל, נאָר ער איז ווי אַ דורכזיכטיקער פֿענצטער, דורך וועלכן מ׳זעט דעם ענין אַליין.

אָבער אויב מ׳וועט זאָגן, אַז דאָס רוּחָנִיִשער אויג איז נאָר חָכְמָה, בלײַבט מען נאָך אַלץ אינעווייניק אין דעם גדר פֿון מוֹחִין אין זייערן געוויינטלעכן באַגריף. און די כַּוָּנָה דאָ איז צו באַשטימען דאָס אויג ווי אַ באַזונדערער תַּצְרוּף אינעווייניק אין ראֹשׁ הַפָּנִים, וואָס איז העכער פֿון סתם כֹּחַ הַשֵּׂכֶל הַכְּלָלִי. דערפֿאַר דאַרף מען פֿאַרשטיין, ווי חָכְמָה ציעט זיך אַרײַן אין די פָּנִים און ווערט צוזאַמענגעבונדן צו אַ בחינה פֿון אַ אֵבֶר פֿון זען, און וואָס איז דער תַּפְקִיד פֿון תִּפְאֶרֶת אין דעם.

און צו פֿאַרגרייטן דאָס, דאַרף מען דערמאָנען די תְּכוּנָה פֿון זען קעגן הערן. ווײַל אין אַ צאָל מַאֲמָרִים ווערט מבֹאָר, אַז זען איז אַן אופֿן פֿון וַדָּאוּת, און הערן איז אַן אופֿן פֿון אֱמוּנָה און הֲבָנָה. דען דער וואָס זעט, דאַרף ניט קיין רְאָיוֹת און הוֹכָחוֹת; די זעלבע מציאות פֿון דעם זאַך קעגן זיינע אויגן צווינגט אים. אַנדערש איז דער וואָס הערט, בײַ וועמען דער זאַך הענגט

אָן אין פֿראַגעס, פּלְפּוּל, קַבָּלָה אָדער אָפּשטויס. און אַזוי אויך אין אֱלוֹקוּת איז דאָ רְאִיָּה אין אֱלוֹקוּת – אַ הַשָּׂגָה אין אֱלוֹקוּת ווי אין אַ זאַך וואָס מ׳זעט – און שְׁמִיעָה אין אֱלוֹקוּת – קַבָּלַת אֱלוֹקוּת דורך ווערטער, בֵּיאוּרים און קַבָּלָה.

און דאָס איז דער ענין וואָס שטייט: "כִּי בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר". דער פָּסוּק באַגנוגט זיך ניט צו זאָגן נאָר, אַז מיר וויסן ליכט, אָדער אַז מיר הערן וועגן דעם ליכט, נאָר אַז מיר זעען ליכט, און נאָך מער פֿון דעם – אַז די רְאִיָּה איז "בְּאוֹרְךָ". דהיינו, די רְאִיָּה אין אֱלוֹקוּת איז ניט קיין אייגענער כֹּחַ פֿון דער נֶפֶשׁ, נאָר דאָס, וואָס די נֶפֶשׁ ווערט אַ כְּלִי צו אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא אַליין, ביז אַז דער אוֹר פֿון ה׳ איז אַליין דער תּוֹךְ און דער אינהאַלט פֿון דער רְאִיָּה. און דערפֿאַר איז דאָס רוּחָנִיִּשְׁע זען אַ מיידיקע הַשָּׂגָה, פֿריִער פֿון דִּבּוּר, און אויך פֿריִער פֿון דער הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון הַשֵּׂכֶל אין מוֹחִין דְּבִינָה. דאָס איז אַ רְאִיָּה וואָס איז אַליין אַ המשָׁכָה פֿון אוֹר אֱלוֹקִי אין דאָס אויג פֿון רֹאשׁ הַפָּנִים.

אָבער אויך דאָס אַלץ איז נאָר דער זייט פֿון חָכְמָה. און דאָס הייסט, ווּ קומט אַרײַן תִּפְאֶרֶת?

הִנֵּה, דער ענין פֿון תִּפְאֶרֶת ווערט מבֹאָר, אַז זי איז תִּפְאֶרֶת הַיֹּפִי – די האַרמאָניע און שיינקייט וואָס קומען אַרויס פֿון אַ יִחוּד פֿון חֶסֶד און גְּבוּרָה, הרחָבָה און צִמְצוּם, צו אַ זאַך איינציקן, פֿינקטלעכן און אויסגעמישטן. און נאָך, אַז תִּפְאֶרֶת איז אַ בחינה פֿון רַחֲמִים, וואָס זעט די אמתדיקע מציאות און ברענגט אַראַר אֱלוֹקוּת אין איר אויף אַ אויסגעמישטן און שיינעם אופֿן. און בײַן מענטש איז תִּפְאֶרֶת די מִדָּה, וואָס קוקט אויף דעם אַנדערן ניט נאָר מיט אַ האַרטער מִדַּת הַדִּין, און אויך ניט מיט אַ אוממאָסירטן חֶסֶד, נאָר מיט אַ אויסגעמישטער האַבָּטָה, וואָס דערקענט די נְקוּדָּה הַפְּנִימִית, דעם חֵלֶק אֱלוֹקָא מִמַּעַל, אַפִּילו ווען זי איז פֿאַרהוילן.

און לויט דעם קען מען זאָגן, אַז דאָס רוּחָנִיִּשער אויג אין רֹאשׁ הַפָּנִים איז אַ יִחוּד פֿון חָכְמָה און תִּפְאֶרֶת – אַ תַּצְרוּף, אין וועלכן דער בליץ פֿון דער פּשוטער חָכְמָה דְּאֱלוֹקוּת ווערט גלײַך מתְלַבֵּשׁ אין דער מִדָּה פֿון תִּפְאֶרֶת, וואָס איז אויסגעמישט און רַחְמָנִית. ווײַל ווען חָכְמָה אַליין – וואָלט זי געזען בלויז דעם מוחלטן אֵין־סוֹף, אַז די עולמות זיינען נאָר ווי אַיִן וָאֶפֶס קעגן אים. און ווען תִּפְאֶרֶת אַליין – וואָלט זי משׂיג געווען דעם הדר און פּאַטאָס אין די עולמות, די דראַמאַטיק פֿון די נְשָׁמוֹת און דעם מהלך פֿון זייערע מסעות. אָבער דאָס רוּחָנִיִּשער אויג דאַרף זען בײדע צוזאַמען: דעם אֵין־סוֹף און זײַן שיינקייט, ווי ער גיט זיך אָפּ אין סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, דעם בִּטוּל פֿון דער בריאה און איר טײַערקייט. און דאָס איז דער ענין פֿון די אויגן אין רֹאשׁ הַפָּנִים.

און לויט דעם וועט מען אויך פֿאַרשטיין, וואָס דער זֹהַר רעדט וועגן "עֵינֵי הַדָּאִינָא" – די אויגן פֿון דִּין און רַחֲמִים. ווײַל רְאִיָּה איז ניט קיין נייטראַלער רשום פֿון אינפֿאָרמאַציע, נאָר דער אופֿן פֿון זען אַליין אַנטהאַלט שוין אַ פְּסַק, אַ הַכְרָעָה, אַ נְטִיָּה צום זייט פֿון דִּין אָדער צום זייט פֿון רַחֲמִים. ווען דאָס אויג פֿון רֹאשׁ הַפָּנִים שטייט מער אויף זייט פֿון גְּבוּרָה – איז עס אַן אויג דְּדִינָא, "עֵינֶיהָ מְגַלְגְּלוֹת בָּאָרֶץ" אין דעם זין, אַז זי זוכט ח״ו עָוֹן. און ווען זי גיט זיך אָפּ דורך תִּפְאֶרֶת – איז עס אַן אויג דְּרַחֲמִים, "עֵינֵי ה׳ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ" – אַז די אויגן פֿון ה׳ שטראָפֿן אַרום איבער דער גאַנצער ערד ניט

נאָר צו אַנטפּלעקן, נאָר צו אויפֿוועקן רַחֲמִים, צו געפֿינען די נְקוּדָה הַטּוֹבָה אַפֿילו אין אַ געפֿאַלענעם אָרט. און דער עצם שִׁטּוּט און הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון די אויגן פֿון ה׳ איז אַ הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון רַחֲמִים, אַ המשָׁכָה פֿון דער הַכָּרָה אין אֱלֹוקוּת אין אַלע ווינקלען פֿון דער מציאות.

און דאָס איז אויך דער טעם, וואָס דאָס אויג איז בעצם פֿאַרבונדן מיט יִרְאָה און בִּטּוּל. ווײַל ווען אַ מענטש זעט טאַקע אַ זאַך, וואָס האָט קיין ערך ניט צו אים, קען ער ניט בלײַבן אין זײַן פֿריִערדיקן מצב. די מיידיקע תּוצאה פֿון רְאִיָּה אין אֱלֹוקוּת איז הִסְבַּטְּלוּת – דען די הרגָשה פֿון דעם באַזונדערן "אֲנִי" ווערט אָפּגעשטעלט, ווי אַ ליכטל קעגן אַ פֿאַקעל. און לויט ווי די רְאִיָּה איז שטאַרקער – אַזוי איז די יִרְאָה טיפֿער: ניט אַ פּשוטער פּחד, נאָר יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, די אימה פֿון זײַן רוֹמְמוּת, יִתְבָּרֵךְ. און דאָס איז דער רמז אין דעם וואָס עס שטייט: "שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה". דער פָּסוּק באַפֿעלט ניט נאָר זיך צו מתְבּוֹנֵן מיטן שֵׂכֶל, נאָר צו הייבן די אויגן, אַרויפֿצוהייבן דעם כֹּחַ הַרְאִיָּה, ביז אַז דורך התבּוֹנְנוּת אין די עולמות – "אֵלֶּה" – קומט מען צו זען דעם "מִי", דעם פֿאַרבאָרגענעם מקור, וואָס איז אַ בחינה פֿון חָכְמָה (ווי באַקאַנט, אַז "מִי" איז בגִימַטְרִיָּא נו"ן, די חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה, און ווייזט hin אויף דעם פֿאַרבאָרגענעם מקור פֿון הַבָּנָה).

און אין אַזאַ רְאִיָּה ווערן די עולמות ניט אויסגעמעקט, און דער מענטש ווערט ניט אויסגעמעקט, נאָר דאָס אויג פֿון תִּפְאֶרֶת זעט זיי אין זייער אמתן מאָס, ווי כְּלֵי־יׇפִי צו גִּלּוּי אֱלֹוקוּת, און דער בִּטּוּל וואָס קומט דערפֿון איז ניט בִּטּוּל הַמְּצִיאוּת, נאָר אַ הַשְׁוָאַת הַמְּצִיאוּת צו דער אמת. דער מענטש שטייט אין אימה, אָבער ער שטייט; ער לעבט און טוט, אָבער זײַן לעבן און זײַן פְּעוּלָה זײַנען אָנגעפילט מיטן בירור פֿון דער רְאִיָּה.

און לויט דעם קען מען נאָך בעסער מסבּר זײַן דעם אונטערשייד צווישן דאָס אויג, ווי עס איז אין רֹאשׁ הַכְּלָלִי, און דאָס אויג, ווי עס איז אין רֹאשׁ הַפָּנִים. דען דאָס גַשמִיֶּשער אויג זעט גַשמִיֶּשע צורות; און דאָס "אויג" השִּׂכְלִי דְּחָכְמָה זעט השִּׂכְלִיִּשע ענינים; אָבער דאָס אויג אין רֹאשׁ הַפָּנִים זעט אֱלֹוקוּת אינעווייניק און צווישןביידע. דאָס איז אַ רְאִיָּה וואָס איז ניט באַגרעניצט צו וואָס מ׳קען אַרײַננעמען אין די כֵּלִים פֿון השֵּׂכֶל, ווײַל זינט זי איז אַ כְּלִי צו דעם אוֹר אַליין פֿון "כִּי בְאוֹרְךָ" – קען זי מקַבֵּל זײַן אַ האָרָאָה פֿון אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא אַליין. און דערפֿאַר איז דאָס רוּחָנִיִּשע זען פֿריִער פֿון דִּבּוּר און פֿריִער פֿון דער באַגרעניצטער גִּלּוּי פֿון השֵּׂכֶל: זי גריפֿט די פְּשִׁיטוּת פֿון דער אמתדיקער אֱלֹוקוּת, און דאַווקא נאָך דעם קומט אַראָפּ בִּינָה צו מסבֵּר און מפרט זײַן וואָס מ׳האָט געזען.

און דאָס זעט מען אויך אין דער נֶפֶשׁ פֿון דעם מענטש, ווען ער דערלעבט פּלוצלינג אַ מקִיפֿדיקע הַכָּרָה אין דער מציאות פֿון דעם אייבערשטן, יִתְבָּרֵךְ, וואָס ער האָט נאָך ניט קיין ווערטער עס אויסצודריקן. עס קען זײַן, אַז ער שטייט אויפֿן ברעג פֿון ים, אָדער ער הערט אַ געשריי פֿון אַ קינד, אָדער ער טרעפֿט אַ מַאֲמַר חסידות, און אין איין רגע טוישט זיך אַלץ: דער עולם ווערט שָׁפוּף און שָׁקוּף, זײַנע דאגות פֿאַלן אַראָפּ, און אַ שטילע יִרְאָה פֿילט אים אויס. ער קען עס נאָך ניט

מסבּר זײַן; די בּיאורים וועלן קומען שפּעטער. יענער רגע איז דאָס אויפוועקן פֿון דעם רוחָניִשן אויג: חָכְמָה וואָס מקַבֵּל אַ ניצוֹץ פֿון אֵין־סוֹף, און גלײַך מתְלַבֵּשׁ זי אין תִּפְאֶרֶת ווי אַ הרגָשה פֿון שײנקײט און רַחֲמִים, און דערפֿון ווערן געבוירן יִרְאָה און בִּטוּל.

און לויט דעם קומט אַרויס, אַז דאָס רוחָניִשער אויג האָט דרײַ יסודדיקע ענינים: (א) אַז זי איז אַ כְּלִי צו אַ דירעקטע האָראָה פֿון אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, "בְּאוֹרְךָ"; (ב) אַז זי פּאַראײניקט די רְאִיָּה פֿון דער מוחלטער חָכְמָה מיט דער אויסגעמישטער און רַחְמָנִישער האַבָּטָה פֿון תִּפְאֶרֶת אין די עולמות; (ג) אַז אירע נאַטירלעכע פֵּירוֹת זײנען יִרְאָה און הִסְבַּטְּלוּת, צוזאַמען מיט בירור און יִשּׁוּב הַדַּעַת אין דער עבודה.

און לויט דעם קען מען נאָך בעסער מסבּר זײַן דעם אויסדרוק "עֵינֵי ה׳ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים". דען "מְשׁוֹטְטִים" ווײזט אויף אַ תְּנוּעָה פֿון אָרט צו אָרט, פֿון מדריגה צו מדריגה. און הִנֵּה, דאָס רוחָניִשער אויג אין רֹאשׁ הַפָּנִים שטײט ניט אין אַ קאַלטן סטאַטוס, נאָר זי איז אַ דינאַמישע הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון אַ גאָטלעכער רְאִיָּה אַראָפּ נידעריקער און נידעריקער. און אין יעדער וועלט און וועלט, און אין יעדער מדריגה און מדריגה אין דער נֶפֶשׁ, חוזר זיך אָפּ דער זעלבער דפוס: חָכְמָה מקַבֵּל אַ נײַעם ניצוֹץ; תִּפְאֶרֶת מישט און פאַרבינדט אים מיט דער אָרטיקער מציאות; און יִרְאָה און בִּטוּל ווערן ווידער נײַ געבוירן. און עס קומט אַרויס, אַז "די אויגן וואָס שטראָפֿן אַרום" זײנען טאַקע די הִשְׁתַּלְשְׁלוּת פֿון דעם גִּלּוּי פֿון רֹאשׁ הַפָּנִים אין סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת און אין די פְּנִימִיִּישע לעבן פֿון דעם מענטש.

און דאָס אַלץ גרײט צו פֿאַרשטײן די מְשָׁלִים און דעם נִמְשָׁל צום אויג – דאָס רוחָניִשע אויער. ווײַל אויב דאָס אויג איז דער כֹּחַ הַרְאִיָּה דְּחָכְמָה־תִּפְאֶרֶת, וועט דאָס אויער זײַן דער כֹּחַ הַשְּׁמִיעָה דְּבִינָה־הוֹד. רְאִיָּה גריפֿט די אמת אין אײן רגע און בוקט זיך אונטער איר אין בִּטוּל; און שְׁמִיעָה נעמט אָן, פּרטירט און מאַכט פְּנִימִי דעם אמת אין אַ הֶמְשֵׁךְ פֿון צײַט. און בײדע זײנען נײטיק אין הַשָּׂגַת אֱלֹקוּת: דער בליץ פֿון רְאִיָּה און דער רעגן פֿון הַבָּנָה; די יִרְאָה וואָס ווערט געבוירן פֿון רְאִיָּה און קַבָּלַת עוֹל וואָס ווערט געבוירן פֿון דער הקשָׁבָה. און צו דעם וועלן מיר זיך איצט ווענדן.

ו

אִיבֶּן אַזוֹ, לְאַחַר דֶּעם נִזְכָּר לְעֵיל, קאַן מען פֿאַרשטײן, אַז אין רֹאשׁ הַפָּנִים דאַרף אויך זײַן אַ כֹּחַ וואָס איז ניט בְּטִיבְעוֹ אין אַ צושטאַנד פֿון פּתְאֹמדיקער רְאִיָּה, נאָר אַ צושטאַנד פֿון נִמְשֶׁכֶער קַבָּלָה; ניט דער בָּרָק וואָס מאַכט אַ כְּפִיָּה, נאָר דאָס וואָרט וואָס מען הערט, אויף וועלכן מען וואַרט, וואָס מען טראָגט, און מען לאָזט עס אַרײַנטרעטן און דורכדרינגען. און דאָס איז דער ענין פֿון רוחָניִשע שְׁמִיעָה, דאָס רוחָניִשע אויער.

דֶּען הִנֵּה, ס'איז באַקאַנט אין אַ סך מַאֲמָרִים דער חִלּוּק צווישן רְאִיָּה און שְׁמִיעָה: אַז רְאִיָּה גיט דעם מענטש אַן אופֿן פֿון מוחלטער וַדָּאוּת (ווי עס ווערט מבֹאָר בַּאֲרִיכוּת, אַז "עֵד רוֹאֶה אֵינוֹ נִדְחֶה"), משא"כ שְׁמִיעָה איז מצד אַ אופֿן פֿון אֱמוּנָה און הֲבָנָה, אַז ער זעט ניט מיט זיינע אייגענע אויגן, נאָר ער נעמט אָן פֿון אַן אַנדערן און ער מיאַטערט זיך צו מַשִּׂיג זײַן.
אָבער, לְכָל זֹאת, דַוְקָא דער חִסָּרוֹן אין דער מְיַדֵּיעוּת איז אַליין זײַן מַעֲלָה אין פְּנִימִיּוּת. רְאִיָּה שְׁטוּמט אָן, זי פֿאַרפֿליסט און מְבַטֵּל די מציאות, און זי לאָזט ניט איבער אַ סך אָרט פֿאַר דער מציאות פֿון דעם מְקַבֵּל; משא"כ שְׁמִיעָה, דַוְקָא זי פֿאָדערט סַבְלָנוּת, עֲמָל, און אַ געוויסע הַכְנָעָה פֿון דעם „איך" צום וואָרט וואָס מען זאָגט; און דורך דעם ווערט דאָס וואָרט mammesh אַ פְּנִימִיּוּת אין אים אַליין.

און דאָס איז דער פְּנִימִיאָריקער תוכן אין דער מִצְוָה פֿון "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל". אַז עס שטייט ניט "רְאֵה יִשְׂרָאֵל", כאָטש ס'איז טאַקע אויך דאָ "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם"; אָבער די עיקר־הַכְרָזָה פֿון אֱלֹוקוּת אין קַבָּלַת עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם איז דורך "שְׁמַע" – שְׁמַע, קַבֵּל, נייטיק דײַן אויער און דײַן האַרץ. און "שְׁמִיעָה" דאָ מיינט ניט סתּם די טעקנישע פְּעוּלָּה, אַז אַ קול שלאָגט אויף דעם תּוֹף פֿון אויער; נאָר צו קַבֵּל זײַן דאָס וואָרט ביז עס גיט אַ גֶדֶר אין זײַן מציאות. און ווי עס איז באַקאַנט, אַז "שְׁמַע" איז לשון "הֲבָנָה און הַשְׂכָּלָה" – צו פֿאַרשטיין און אַרײַננעמען; און אַפֿילו אַזוי איז די פְּנִימִיּוּת פֿון "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" ניט נאָר אַ שִׂכְלדיקע הַשָּׂגָה, נאָר קַבָּלַת עוֹל פֿון "ה' אֶחָד" – אַז די גאַנצע מציאות פֿון דעם מענטש ווערט איבערגעגעבן צו יענער אַחדוּת, וועמענס הַכְרָזָה ער האָט געהערט.

און פֿון דעם זעט מען, אַז דאָס רוּחָנִישע אויער אין רֹאשׁ הַפָּנִים דאַרף זײַן מְשֻׁרְשָׁה אין בִּינָה און הוֹד. דֶּען הִנֵּה, בִּינָה רופֿט מען "כֹּחַ הַהֶרְגֵּשׁ און הַהַרְחָבָה". ניט ווי חָכְמָה, וואָס איז דער בָּרָק וואָס בליצט, איז בִּינָה דער כֹּחַ וואָס ברייטערט אויס די נְקוּדָּה אין ברייט, אין פְּרָטִים, צו אַ הַשָּׂגָה וואָס מען גריפֿט און מען שפּירט אין האַרצן. און דאָס איז פּונקט דער טִיבוֹ פֿון שְׁמִיעָה: אַז דאָס וואָרט ציט זיך אַרויס אין צײַט, אַ הַבָּרָה נאָך אַ הַבָּרָה; און דער שׁוֹמֵעַ גייט אים נאָכדעם, ער באַמערקט, פֿאַרבינדט, און לאָזט דער מַשְׁמָעוּת זיך אַנטפּלעקן אין אים. און ווי מער ער הערט צו, אַלץ מער ברייטערט זיך אויס און ווערט דיפּער דער ענין. און דאָס איז בִּינָה אין אַן אופֿן פֿון שְׁמִיעָה.

אָבער בִּינָה אַליין, ווי אַ שֵׂכֶל, קען נאָך בלײַבן אין גֶדֶר פֿון אַ עיוּנישער, מְפֻשָּׁטער הַשָּׂגָה, אָן אַז זי זאָל מחַייֵב זײַן דעם מענטש ממילא אין קַבָּלַת עוֹל. דערפֿאַר דאַרף דאָס אויער זײַן אָרדנט אויך אין הוֹד. דֶּען הוֹד איז הוֹדָאָה – דערקענונג און הסכָּמָה, און קַבָּלָה – קַבָּלַת דאָס וואָרט; דאָס איז אַן אופֿן פֿון הסכָּמָה און הִתְכַּנְּעוּת, אַפֿילו דאָרט, וווּ ער מַשִּׂיג ניט אַלע פּרטים. הוֹד איז די מִדָּה וואָס קניעט זיך. און אין רֹאשׁ הַפָּנִים גיט הוֹד דעם רוּחָנִישן אויער די מעגליכקייט ניט נאָר צו פֿאַרשטיין די ווערטער פֿון דעם מדבֵּר, נאָר אויך צו שטיין אין הַכְנָעָה פֿאַר זיי, צו קַבֵּל זײַן זיי ווי דְּבַר ה', און ניט ווי אַ סתּם "אִינְטֶרעסאַנטן ענין".

און עס קומט אַרויס, אַז דאָס רוחָניִשע אויער איז אַ יִחוּד פֿון בִּינָה־הוֹד: בִּינָה צִיט אַריַין דאָס וואָרט אין פְּנִימִיּוּת דורך הֶרְגֵּשׁ און הַרְחָבָה; און הוֹד קניִעט זיך און נעמט עס אָן ווי אַן מוחלטע סמְכוּת. און דאָס איז די פְּנִימִיאָריקע אַנאַטאָמיע פֿון "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל": דער שֵׂכֶל הערט און ברייטערט אויס (בִּינָה), און די נֶפֶשׁ זאָגט "אָמֵן" – אַזוי איז, אַפִּילוּ דאָרט, ווו עס איז העכער מיַין הַשָּׂגָה (הוֹד).

און לויט דעם וועט מען אויך פֿאַרשטיין וואָס דער זוֹהַר רעדט וועגן "אָזְנַיִם" ווי צִנּוֹרוֹת פֿון תּוֹרָה. דֶּען הִנֵּה, תּוֹרָה רופֿט מען "דִּבּוּר", ווי עס שטייט "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה". און דער ענין פֿון "הַאֲזִינוּ" איז, אַז די שָׁמַיִם אַליין דאַרפֿן זיך בייגן ווי אַן אויער, צו קַבֵּל זיַין דאָס וואָרט וואָס מען זאָגט. און דאָ זיינען די "אָזְנַיִם" ניט סתּם פּאַסיווע לעכעלעך, נאָר אויסגעפֿאָרמטע צִנּוֹרוֹת, וואָס ציִען אַריַין דעם עֶלְיוֹנעם דִּבּוּר אַריַין אין די עוֹלָמוֹת. און אין דער לשון וואָס מיר ניצן דאָ: ראֹשׁ הַפָּנִים פַּשׁעט זיך אויס אין סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת ווי אַ סיסטעם פֿון רוחָניִשע אויערן – צִיּוּרִים פֿון בִּינָה־הוֹד אין יעדער מדריגה ומדריגה – וואָס קַבְּלען דעם דְּבַר ה׳ אין תּוֹרָה און איבערזעצן אים אין אַזאַ פֿאָרעם, וואָס איז נתפָּס פֿאַר יענעם עולם.

און צוליב דעם פֿאַרבינדט דער זוֹהַר דַוְקָא אויערן מיט תּוֹרָה: וויַיל דער טִיבוֹ פֿון תּוֹרָה איז ניט נאָר אַ בחינה פֿון גִּלּוּי (וואָס וואָלט מער געהערט צום אויג און חָכְמָה), נאָר אַ בחינה פֿון הוֹרָאָה און צִוּוּי. תּוֹרָה רעדט; זי ווענדט זיך צום אַנדערן און פֿאָדערט פֿון אים אַן ענטפֿער. און דאָס דאַרף האָבן אַ כֹּחַ, וואָס זיַין גאַנצע ענין איז צו זיַין אָנגעווענדט צו דעם – צו הערן, צו ווערן אָנגעוויזן, צו ווערן אויסגעפֿאָרמט דורך וואָס ער הערט. און דאָס איז דאָס רוחָניִשע אויער.

און דאָס איז אויך דער סוֹד אין וואָס עס שטייט אין תְּהִלִּים און אין די ווערטער פֿון חז"ל וועגן תְּשׁוּבָה: "אָזְנַיִם כָּרִיתָ לָהֶם". דער פְּשָׁט איז, אַז דער הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא האָט באַשאַפֿן אויערן, דורך וועלכע דער מענטש קען הערן תּוֹכָחָה און תשובה טאָן. אָבער דער לשון "כָּרִיתָ" – אויסקערן, אויסגראָבן – איז דַוְקָא געניִי. דֶּען אַן אויער איז ניט צוגעפּאַסט פֿון דרויסן ווי אַ רינג אויפֿן גוף; נאָר זי איז אַ פְּנִימִיתע חֲקִיקָה, אַ חלל אינעווייניק אין דער דיקייט. און צו באַשאַפֿן אַן אויער אין דער נֶפֶשׁ מיינט: אויסהאַקן אַ אָרט פֿון קַבָּלָה, אוועקנעמען די עֲבִיוּת פֿון דעם יֵשׁ, כּדי עס זאָל זיַין אַ אָרט פֿאַרן קול פֿון אַנדערן.

און דערפֿאַר הענגט תְּשׁוּבָה בעיקר אָן אין אויער. ווי עס שטייט: "אֹזֶן שׁוֹמַעַת תּוֹכָחָה". דֶּען תּוֹכָחָה איז בְּטִיבְעָה ניט עפּעס וואָס דער מענטש וויל זען, נאָר עפּעס וואָס ער וויל ניט הערן. זיך אָנקוקן ווי ער איז – דאָס קען נאָך זיַין אויסהאַלטבאַר; אָבער צו הערן אַ וואָרט וואָס סותר זיַין איצטיקן מצבֿ, וואָס רופֿט אים צו זיך טויש, דאָס דאַרף אַ באַזונדערן כֹּחַ. און דער כֹּחַ איז הוֹד אין אויער: די מעגליכקייט צו זאָגן, "איך קניִע זיך צו דעם אמת וואָס איך הער, אַפִּילוּ קעגן מיַין איצטיקן איך". און ווען יענער הוֹד פֿאַרבינדט זיך מיט בִּינָה, בלייַבט די תּוֹכָחָה ניט אינדרויסן ווי אַ שלאָג, נאָר זי גייט אַריַין, ווערט נתפָּס און געשפּירט, ביז זי גיט געבורט צו אמתער חֲרָטָה און אַ קַבָּלָה אויף צוקונפֿט. און דאָס איז רוחָניִשע שְׁמִיעָה אין אַן אופֿן פֿון תְּשׁוּבָה.

און דורך דעם זעט מען אויך נאָך אַ חִלּוּק צווישן אויג און אויער. דאָס אויג, ווי עס איז מבֹאָר געוועזן לְעֵיל, נייגט צו מוֹלִיד זײַן יִרְאָה און בִּטּוּל דורך אַ גִּלּוּי פֿון אויבן – אַז מען זעט די גְּדוּלָּה פֿון אֵין־סוֹף און מען ווערט מבוטל. משא"כ דאָס אויער איז דער כְּלִי פֿאַר קַבָּלַת עוֹל פֿון אונטן. דער מענטש שטייט ווי אַ שׁוֹמֵעַ; ער זעט ניט, ער באַהערשט ניט; ער הערט נאָר ווערטער וואָס קומען צו אים, און ער בוחר זיי צו קַבֵּל זײַן. און דערפֿאַר איז שְׁמִיעָה מער פֿאַרבונדן מיט אַן אופֿן פֿון אֱמוּנָה ווי רְאִיָּה: אַז ער גלייבט דעם מדַבֵּר, און אויף דעם יסוד בויט ער זײַן וועלט. און דאָס איז אויך דער טעם, וואָס אין סֵדֶר הָעֲבוֹדָה קומט "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" פֿריִער ווי "רְאֵה אָנֹכִי" – ווײַל קַבָּלַת עוֹל און אֱמוּנָה קומען פֿריִער און זיינען דער כְּלִי פֿאַר דער עֶלְיוֹנער רְאִיָּה וואָס קומט דערנאָך.

און אין ענין רֹאשׁ הַפָּנִים קען מען זאָגן, אַז בשעת דאָס אויג איז מער פֿון אויבן־אַראָפּ – אוֹר אֵין־סוֹף וואָס לייכט אין חָכְמָה און תִּפְאֶרֶת – איז דאָס אויער מער פֿון אונטן־אַרויף: אַז די נֶפֶשׁ שטעלט זיך אַרײַן אין אַ תְּנוּעָה פֿון הקשָׁבָה, כדי דְּבַר ה׳ זאָל קענען אַרונטערגיין. און די "אָזְנַיִם" פֿון זוֹהַר ווי צִנּוֹרוֹת פֿון תּוֹרָה זיינען צִנּוֹרוֹת איןביידע ריכטונגען: פֿון אויבן־אַראָפּ פליסט דער דִּבּוּר פֿון תּוֹרָה דורך זיי אַרײַן אין די עוֹלָמוֹת; און פֿון אונטן־אַרויף שטייגט קַבָּלַת עוֹל און דער אופֿן פֿון אֱמוּנָה פֿון די נְשָׁמוֹת דורך זיי אַרויף ווי אַ דעליקאַטער, זיסער הוֹדָאָה.

און דאָס איז אויך וואָס עס ווערט מבֹאָר אין טעם פֿון לשון "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם" אין שִׁירַת מֹשֶׁה רבֵּינוּ אויף סֵפֶר תּוֹרָה. דאָרטן ווערן שָׁמַיִם און אָרֶץ גערופֿן צו עדות; אַז זיי זאָלן זײַן די נצחיותדיקע אויערן, דורך וועלכע די ווערטער פֿון תּוֹרָה און די אַזהָרוֹת פֿון דער ברית ווערן שטענדיק געהערט אין דער בריאה. און בפְּנִימִיּוּת זיינען "שָׁמַיִם" און "אָרֶץ" פֿאַרשידענע בחינות אין דער נֶפֶשׁ; און יעדער איינער דאַרף אַנטוויקלען זיינע אויערן – די בִּינָה און הוֹד אין אים – צו זײַן שטענדיק אין אַ מצבֿ פֿון שְׁמִיעָה צום תּמידיקן "וַאֲדַבֵּרָה", צום דִּבּוּר וואָס ווערט געזאָגט אין הווה פֿון ה׳ אין תּוֹרָה.

און דאָס אַלץ איז די נויטווענדיקייט און די צִיּוּר פֿון דאָס רוּחָנִיִּשע אויער, שוין ווי זי איז אין עֶלְיוֹנעם רֹאשׁ הַפָּנִים. און אין דעם קומענדיקן ענין, ווען מיר וועלן רעדן וועגן נאָז און רֵיחַ, וועלן מיר זען, ווי עס איז נאָך אַ חוּשׁ וואָס איז נאָך פֿײַנער – זײַן שֹׁרֶשׁ אין דַּעַת און יְסוֹד – וואָס מאַכט אַ מִמְצָע צווישן אַזאַ שְׁמִיעָה און דער פֿריִערדיקער רְאִיָּה, און אַיינאייניקט דעם בליץ פֿון רְאִיָּה און די הַכְנָעָה פֿון הקשָׁבָה אין אַ טיײַפֿערן רוּחַ פֿון הַבְחָנָה.

ז

אִיבֶּן אַזוֹ, נאָכְדֶּעם וואָס עס איז נתְבָּאֵר געוואָרן דער ענין פֿון אויג און אויער ווי די עיקר־חוּשִׁים אין רֹאשׁ הַפָּנִים, בלײַבט נאָך צווישן זיי אַ כֹּחַ פְּנִימִי און נִסְתָּר נאָך מער, וואָס ער איז ניט אין זײַן גאַנצן לויטן סֵדֶר פֿון רְאִיָּה, און ניט אין זײַן גאַנצן לויטן סֵדֶר פֿון שְׁמִיעָה, נאָר ער שטייט ווי אַ רוּחַ הָאֶמְצָעִית צווישן זיי. און דאָס איז דער ענין פֿון נאָז און רֵיחַ.

וְהִנֵּה, מיר זעען אין גוף, אַז דער נאָז ליגט דאַווקא צווישן די צוויי אויגן און אויבן איבערן מויל, און נאָך מער, אַז ער איז מְשֻׁתָּף מיט די אויערן אין דעם, אַז ער איז כָּפוּל – צוויי נְחִירַיִם – נאָר די כְּפָלִים ווערן מתְאַחֵד צו אַ איין פְּנִימִיאָריקן צִנּוֹר פֿון נְשִׁימָה. און אין דעם תְּמוּנָה גופֿא איז דאָ אַ רֶמֶז צו זײַן רוּחָנִישן שֹׁרֶשׁ, אַז ער איז אַ מְמֻצָּע צווישן יָמִין און שְׂמֹאל, צווישן רְאִיָּה און שְׁמִיעָה, און ער אַיינאַייניקט זיי אין איין פְּנִימִיִשע רוּחַ.

און זע, דער חוּש פֿון רֵיחַ אַליין איז אַ נִפְלָאדיקער זאַך. פֿון אַלע חוּשִׁים איז ער דער דַקסטער; ער נעמט ניט אַרײַן קיין גראָבן גוף, נאָר אַדרַבָּא, אַדרַבָּא, אַדרַבָּא דַּקָּא, אַדרַבָּא דְּרֵיחָא, אַזאַ דעליקאַטער זאַך, אַז זי איז כִּמְעַט אַיִן, און אַף־עַל־פִּי־כֵן, פֿון דעם כִּמְעַט־אַיִן ווייסט ער דעם יֵשׁ: ער מאַכט אַ הַבְחָנָה צווישן חַיִּים און רִקָּבוֹן, צווישן פֿרישקייט און קִלְקוּל, צווישן דעם רֵיחַ פֿון אַ נאָענעם אוהבֿ און דעם רֵיחַ פֿון אַ פרעמדן. און נאָך מער, אַז דער חוּש פֿון רֵיחַ איז טיף פֿאַרבונדן מיטן רוּחַ הַחִיּוּת פֿון דעם מענטש; אַ דעליקאַטער רֵיחַ קען מחַיֶה זײַן אַ נֶפֶשׁ וואָס ווערט מתְעַטֶּפֶת, ווי באַקאַנט. און דאָס ווערט אויך אַרײַנגעוויזן אין לשון, אַז „רוּחַ“, „רֵיחַ“ און „נַחַ“ זיינען קרובֿע שָׁרָשִׁים; דער רֵיחַ איז פֿאַרבונדן מיט רוּחַ און מיט מְנוּחַת הָרוּחַ.

לָכֵן זאָגט די תּוֹרָה: „וַיָּרַח ה׳ אֶת רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ“. און לְכָאוֹרָה איז דאָס אַ לשון־הַגְשָׁמָה אויף קרבנות, נאָר בפְּנִימִיּוּת הַדְּבָרִים לערנט עס, אַז אין אֱלֹקוּת איז דאָ אַ אופֿן פֿון גִּילוּי וואָס מ׳רופֿט „רֵיחַ“, און דאַווקא „רֵיחַ נִיחוֹחַ“ – אַ רֵיחַ וואָס ברענגט נַחַת רוּחַ. וואָס דאָס איז נאָך ניט דער דִּבּוּר וואָס ווערט גערעדט (דִּבּוּר), און ניט דער טַעַם וואָס מ׳טייסט (טַעַם), און ניט דער אוֹר וואָס מ׳זעט; נאָר דאָס איז דער עיקר פְּנִימִיּוּת אין דער עבודה, דער רוּחַ דערפֿון, ווי זי שטײַגט אַרויף ווי אַן אֲדַבְרָא פֿאַרן אייבערשטן, און אין יענעם רוּחַ „מֵרִיחַ“ ער און ווייסט איר אמת.

און אויף מלך־המָשִׁיחַ שטייט: „וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה׳“ – אַז ער וועט „מֵרִיחַ“ זײַן אין יראת ה׳. און חֲזַ"ל זאָגן, אַז ניט לְפִי מַרְאֵה עֵינָיו וועט ער שׁפּריכטן און ניט לְפִי מִשְׁמַע אָזְנָיו וועט ער מוֹכִיחַ זײַן, נאָר ער וועט „מֵרִיחַ“ זײַן און וויסן ווער איז חַיָּבֿ און ווער איז זַכַּאי. דְּהַיְינוּ, אַז דער עיקר־כֹּחַ פֿון זײַן מִשְׁפָּט וועט ניט זײַן רְאִיָּה און ניט שְׁמִיעָה, נאָר אַ עֶלְיוֹנֶער און נאָך פְּנִימִיאָריקער רוּחַ פֿון הַבְחָנָה, דער חוּש פֿון רֵיחַ וואָס דורכדרינגט די אמתע פְּנִימִיּוּת פֿון אַ זאַך העכער פֿון וואָס מ׳זעט און העכער פֿון וואָס מ׳זאָגט. דאָס איז אַ דַּעַת וואָס איז העכער פֿון שֵׂכֶל, וואָס זי רעכנט ניט טענה קעגן טענה, נאָר „מֵרִיחַ“ די פְּנִימִית־נְקוּדָּה.

און צו פֿאַרשטיין דאָס אין סֵדֶר רֹאשׁ הַפָּנִים, דאַרף מען פֿאָרויסשטעלן דעם ענין פֿון דַּעַת און יְסוֹד. דְּהִנֵּה, עס איז באַקאַנט, אַז חָכְמָה און בִּינָה זיינען אַבָּא און אִמָּא דִּמְחוֹבָא, נאָר דַּעַת איז די הִתְקַשְּׁרוּת, דער קֶשֶׁר פֿון דער נֶפֶשׁ צום ענין; ניט נאָר וויסן דעם זאַך, נאָר הִתְקַשְּׁרוּת און הִתְדַּבְּקוּת דערין, ביז עס פּועל׳ט אויף דאָס האַרץ און אויף דער גאַנצער מציאות פֿון דעם מענטש. און יְסוֹד איז די מִדָּה פֿון קֶשֶׁר און חִבּוּר, דער כֹּחַ צו פֿאַרבינדן און צודאַבקען, צו אַיינאַייניקן מַשְׁפִּיעַ און מְקַבֵּל. און אין אַ צאָל מַאֲמָרִים ווערט מבֹאָר, אַז דַּעַת איז יְסוֹד דִּמְחוֹבָא, און יְסוֹד איז דַּעַת דִּמִדּוֹת; אוןביידע זיינען איין ענין – הִתְקַשְּׁרוּת און חִבּוּר, אויבן אין שֵׂכֶל און אונטן אין הַרְגָּשָׁה און הַנְבָּטָה.

און אַזוי, דער דַּעַת אין רֹאשׁ הַפָּנִים איז שוין ניט קיין אַנדער אינטעלעקט פֿון רְאִיָּה אָדער שְׁמִיעָה; נאָר ער איז דער פְּנִימִיאָריקער „דֶּבֶק“ וואָס אַיינאַיינִיקט וואָס מ׳זעט און וואָס מ׳הערט אין איין קלאָרע און מחוּיֶבֶת מציאות אין לעבן. און דער יְסוֹד אין רֹאשׁ הַפָּנִים איז נאָך ניט דער יְסוֹד דְּגוּפָא וואָס ציעט אַראָפּ צום ענין פֿון הוֹלָדָה; דאָ איז ער דער ערשטע און דַקסטער כֹּחַ זיך צו פֿאַרבינדן בפְּנִימִיּוּת צו אַ ענין אָדער צו אַ נֶפֶשׁ. און צוזאַמען מאַכן דַּעַת און יְסוֹד דעם רוּחַ פֿון הִתְקַשְּׁרוּת און הַבְחָנָה.

און לויט דעם קען מען זאָגן, אַז דער רוּחָנִישער נאָז, וואָס איז אין רֹאשׁ הַפָּנִים, איז דאַווקא יענער יִחוּד פֿון דַּעַת און יְסוֹד: דַּעַת ווי אַ פְּנִימִית־הַכָּרָה און הִתְקַשְּׁרוּת צו דער פְּנִימִיּוּת פֿון אַ זאַך, און יְסוֹד ווי אַ צִנּוֹר פֿון פְּנִימִית־הִתְקַשְּׁרוּת, דורך וועלכן די נֶפֶשׁ פֿאַרבינדט זיך אָדער רוקט זיך אָפּ. און דאָס איז דער סוֹד פֿון רֵיחַ: אַז די נֶפֶשׁ „מְרִיחָה“ אַ זאַך, און נאָך פֿאַרן זי קען עס מסבּר און מנסֵּחַ זײַן, ווייסט זי שוין – דאָס איז מיר נאָענט, דאָס איז מיר ווײַט; דאָס איז טָהוֹר, דאָס שמעקעט; דאָ קען איך זיך פֿאַרבינדן, און דאָ דאַרף מען זיך אָפּציען.

און דאָס איז וואָס חֲזַ"ל זאָגן, אַז דער חוּשׁ פֿון רֵיחַ אַליין האָט זיך ניט משתּתֵּף געווען אין חֵטא עֵץ הַדַּעַת. די אויגן האָבן געזען, די אויערן האָבן געהערט די ווערטער פֿון נָחָשׁ, די הענט האָבן angerירט, דער מויל האָט געטייסט; נאָר רֵיחַ ווערט ניט דערמאָנט. דאָס הייסט, אַז דער פְּנִימִיאָריקער רוּחַ פֿון דעם דַּעַת פֿון אָדָם איז ניט מקֻלְקָל געוואָרן. און בפְּשָׁטוּת, אַז דער רֵיחַ איז ניט גענוצט געוואָרן; און בפְּנִימִיּוּת, ווייזט דאָס, אַז דער פְּנִימִיאָריקער כֹּחַ פֿון דַּעַת־יְסוֹד, דער טָהוֹרער חוּשׁ פֿון רֵיחַ וואָס מאַכט אַ הַבְחָנָה אין אמת העכער פֿון מַרְאֶה, איז געבליבן אָן פְּגָם פֿון דער מְשֻׁרוּבּע טובֿ־ורע. דערפֿאַר איז רֵיחַ געבליבן דער דַקסטער פֿון אַלע חוּשִׁים, און דורך אים ווערט מען מעורר יענעם רוּחַ טָהוֹר – ווי בײַ רֵיחַ הַבְּשָׂמִים בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וואָס מחַיֶּה די נְשָׁמָה הַיְתֵרָה.

און לויט דעם קענען מיר צוריקקומען צו „וַיָּרַח ה׳ אֶת רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ“. דער קָרְבָּן איז אַ מַעֲשֶׂה אין עוֹלַם הַמַּעֲשֶׂה, מיט פֿײַער און פֿלייש; מ׳קען אים זען און הערן זײַנע קולות. נאָר דער עיקר איז דער רֵיחַ – דער רוּחַ וואָס שטײַגט אַרויף פֿון אים. פֿון דער חִיצוֹנִיּוּת־בחינה וועלן אַ סך קרבנות אויסזען גלײַך; נאָר בפְּנִימִיּוּת „מְרִיחַ“ דער אייבערשטער דאָס האַרץ, די כַּוָּנָה, דעם דַּעַת און די הִתְקַשְּׁרוּת פֿון דעם מקריבֿ. דער רֵיחַ איז דַּעַת־יְסוֹד אין דער עבודה, ווי זי שטײַגט אַרויף זיך צו פֿאַרבינדן אויבן, און דערפֿאַר דאַווקא דער רֵיחַ ברענגט נַחַת רוּחַ.

און קעגן דעם געפֿינט מען אין זֹהַר, אַז „אַף“ ווערט גענוצט בײדע לשם כַּעַס און לשם רִצוּי. „חֲרוֹן אַף“ – די בְּעֵרַת הָאַף – איז כַּעַס; „הַאֲרִיכַת אַפַּיִם“ – דאָס לאַנגמאַכן דעם נאָז – איז אֶרֶךְ אַפַּיִם און סַבְלָנוּת. ווײַל דער נאָז איז דער אָרט פֿון רוּחַ; ווען דער רוּחַ ווערט נִטְרָד און מִתְלַהֵט, איז דאָס כַּעַס; און ווען דער רוּחַ ווערט מִתְיַשֵּׁב און מִתְמָשֵׁךְ, איז דאָס רִצוּי און נַחַת. און אין בחינת רֹאשׁ הַפָּנִים, ווען דַּעַת־יְסוֹד אין דער נֶפֶשׁ פֿאַרבינדט זיך מיטן שלעכטן, מיטן שֶׁקֶר, ווערט דער רוּחַ מִתְעַקֵּם און עס איז חֲרוֹן אַף; און ווען ער פֿאַרבינדט זיך מיטן אמת און מיטן גוטן, ווערט דער רוּחַ מִתְפַּיֵּס, און עס איז רֵיחַ נִיחוֹחַ.

און אַזוי זעט מען אויך אין דער נֶפֶש פֿון מענטש: אַ מאָל זאָגט אַ מענטש „איך האָב אַ הרגָשָה אין בויך“, נאָר פּינקטלעך גערעדט איז דאָס רֵיחַ פֿון רוּחַ – אַ דעליקאַטער הרגֵש, אַז די זאַך איז ניט ריין, אָדער אַז דער מענטש איז אמתדיק און נֶאֱמָן, העכער אַלע טענות. און דאָס איז ניט דער בליץ־פֿונק פֿון חָכְמָה, און ניט די הַרְחָבָה און דער ביאור פֿון בִּינָה, נאָר דַּעַת – אַ פְּנִימִית־ידיעה אָן ווערטער, וואָס נעמט אַרום די נֶפֶש. און אַזאַ דַּעַת, ווען זי איז געזונט, גילט זיך אַרויס ווי יְסוֹד – אָדער אין הִתְקָרְבוּת און הִדָּבְקוּת, אָדער אין הַבְדָּלוּת און זיך האַלטן ווײַט. דער רוּחָנִיִּשער נאָז איז דאַווקא דער כֹּחַ פֿון אַזאַ הַבְחָנַת־רוּחַ, וואָס itzt צווישן אויג און אויער, נעמט פֿוןביידע און איז אויך העכער ביידע.

ווײַל דאָס אויג קען זיך פֿאַרפֿירן ווערן דורך מַרְאֶה, און די אויער דורך אַ מְשֻׁחָתן דִּבּוּר; נאָר דער טָהוֹרער חוּש פֿון רֵיחַ דַּעַת־יְסוֹד, ווען ער איז ניט מקֻלְקָל, קען „מֵרִיחַ“ זײַן דורכן לבוּש. דערפֿאַר וועט משִׁיחַ ניט שְׁפּריכטן „לְמַרְאֵה עֵינָיו וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו“, נאָר לויטן רֵיחַ: זײַן דַּעַת וועט זײַן אַזוי איינגעזאַמלט מיט אֱלֹקוּת, און זײַן יְסוֹד אַזוי דָבוּק אין אמת, ביז ער וועט גלײַך דערהערן דעם פְּנִימִיּוּת־מַעֲמָד פֿון יעדער נֶפֶש און יעדער זאַך, אָן נויט צו עדות און טענות. און דאָס איז „וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה׳“ – אַז זײַן רוּחַ וועט זײַן דורכגעטרונקען מיט יראת ה׳, און פֿון יענער יראה וועט זײַן רֵיחַ אָן טעות.

און זע, דער כֹּחַ פֿון רֵיחַ ווי ער איז בײַ משִׁיחַ, איז דער גאַנצער גִילוּי פֿון דעם רוּחָנִיִשן נאָז אין רֹאשׁ הַפָּנִים. ווײַל דאָרטן, אויבן, איז דַּעַת־יְסוֹד אין אַ שלימותדיקער דבֵיקות בלויז אין אֱלֹקוּת; ער ווייסט גאָרניט אַנדערש, און דערפֿאַר איז זײַן הַבְחָנָה מוּחְלֶטֶת. און אין אונדזער איצטיקן מצבֿ איז דער חוּש פֿאַרהוילט און מעורבֿ; אונדזער רוּחַ ווערט מוּשְׁפָּע פֿון אַ סך גורמים, פֿון מִדּוֹת וואָס זיינען נאָך ניט מתוקן, פֿון רשָׁמִים פֿון וועלט. אַף־עַל־פִּי־כֵן, דער עצם־כֹּחַ געפֿינט זיך אין יעדער נֶפֶש יִשְׂרָאֵל ווי אַ נִיצוֹץ פֿון „לֹא נִשְׁתַּנֶּה“ – וואָס האָט זיך ניט געביטן אין חֵטא. און אין עבודה איז אונדז געגעבן געוואָרן דער כֹּחַ צו מְזַכֵּך זײַן דעם דַּעַת־יְסוֹד, צוריקצוברענגען דעם נאָז פֿון דער נֶפֶש צו זײַן ריכטיקן תַּפְקִיד: צו „מֵרִיחַ“ זײַן אֱלֹקוּת, צו דערהערן דעם רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ פֿון תּוֹרָה און מִצְוֹת, און צו אַנטלויפֿן פֿון דעם רֵיחַ הַמָּסְרֵחַ פֿון קְלִיפָּה, אַפִילו ווען די אויגן זעען שיינקייט און די אויערן הערן נְעִימִים־ווערטער.

און דורך דעם ווערט דער רוּחָנִיִּשער נאָז דער אמתער בריק צווישן אויג און אויער: פֿון אויג נעמט ער די כֹּחַ צו מקַבל זײַן אַ הַאָרָאָה וואָס איז ניט אין ווערטער, אַ גלײַכן ראָשעם; און פֿון אויער נעמט ער די הִתְעָרְבוּת פֿון רוּחַ און הרגָשָה, די בחינה פֿון הרגָשָה; און ער אַיינאייניקט זיי אין דַּעַת־יְסוֹד, אין אַ מקֻשֶּׁרטער ידיעה וואָס ברענגט צו דְבֵקוּת אָדער צו הַבְדָּלוּת. און דורך אַזאַ פְּנִימִיִּשע רֵיחַ ווערן מיר גרייט צו פֿאַרשטיין דעם מויל און דעם טַעַם, און דערנאָך דעם דִּבּוּר: ווײַל צום אָנהייב דאַרף די נֶפֶש מאַכן אַ הַבְחָנָה, וויסן אין איר רוּחַ וואָס איז זיס און וואָס איז ביטער, וואָס איז אַ נעים־רֵיחַ און וואָס איז אַ מָסְרֵחַ־רֵיחַ; און דערנאָך דאַווקא קען זי טועם זײַן תּוֹרָה מיט תַּעֲנוּג און רעדן ווערטער וואָס זיינען אַ רֵיחַ נִיחוֹחַ פֿאַרן אייבערשטן.

און נאָך אַלץ וואָס מיר האָבן דערקלערט אויבן אין ענין זען, הערן און רֵיחַ אין ראֹש הַפָּנִים, ווערט איצט קלאָר, אַז עס דאַרף זײַן אויך דער פְּנִימִיִּשער כֹּחַ אין מויל אַליין, ניט אין בחינה פֿון דִּבּוּר וואָס גייט אַרויס צו דרויסן, נאָר אין בחינה פֿון פְּנִימִיִּשער קַבָּלָה, פֿון טְעִימָה און אַרײַננעמען לְפְנִים. ווײַל דאָס אויג נעמט אַרײַן דורך אוֹר, דאָס אויער דורך קול, און דער נאָז דורך רוּחַ; אָבער דאָס מויל נעמט אַרײַן אויף אַ אוֹפֶן פֿון טַעַם, טְעִימָה. און דאָס איז אַ גאַנצער אַנדערער ענין, ווײַל דער טַעַם איז ניט סתם ידיעה און הַשָּׂגָה פֿון ידיעה, נאָר עֹנֶג און רְוָיָה, אַ הַשְׂבָּעָה פֿון תַּעֲנוּג.

און דאָס איז דער פּירוש אויף וואָס עס שטייט: "טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְהֹוָה" – טְ□□וּ וּרְ□□וּ כִּי־□□וֹב יְהֹ□□□□ה. דער פָּסוּק שטעלט פֿאָר "טַעֲמוּ", און דערנאָך "וּרְאוּ", אַז דורך דער טְעִימָה קומט אַרויס אַ נײַע בחינה פֿון רְאִיָּה. ווײַל ס'איז דאָ אַ רְאִיָּה וואָס קומט פֿון חָכְמָה אַליין, ווי עס איז דערקלערט געוואָרן אויבן, און ס'איז דאָ אַ רְאִיָּה וואָס קומט נאָך דעם טַעַם, אַ רְאִיָּה פֿון "כִּי טוֹב ה'", פֿון דעם טוּב און נֹעַם פֿון גאָטלעכקייט ווי עס ווערט מוּרגָּשׁ אין פְּנִימִיּוּת. און אַזוי שטייט אויך: "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב" – אִמְ□□וּ צַ□□□□יק □□□□י □□וֹב – אַז דער גִּלּוּי פֿון "כִּי טוֹב" הענגט אָפּ פֿון "אִמְרוּ", פֿון דִּבּוּר און אֲמִירָה; אָבער דער דִּבּוּר אַליין שטייט אויף אַ טַעַם פֿריִער, אויף דער פְּנִימִיִּשער הרגָּשָׁה פֿון דעם טוּב.

און צו פֿאַרשטיין דאָס, דאַרף מען פֿאָרויסשטעלן, אַז ס'איז באַקאַנט אין חסידות, אַז דער תַּעֲנוּג איז די פְּנִימִיּוּת פֿון כֶּתֶר. דער רָצוֹן איז די חִיצוֹנִיּוּת פֿון כֶּתֶר, וואָס פּוּשט זיך אַרויס צו דרויסן ווי אַ הוֹרָאָה און פְּסִיקָה, "איך וויל אַזוי און ניט אַנדערש". און דער תַּעֲנוּג, דער עֹנֶג, איז דער פְּנִימִיִּשער תוכן אין רָצוֹן, דאָס זײַן נִרְצֶה און מִתְעַנֵּג בשֶׁקֶט, וואָס גייט פֿאָר און מְחַיֶּה אַלע הִתְגַּלּוּיִים. און ווײַל דער תַּעֲנוּג איז פְּנִימִיּוּת פֿון כֶּתֶר, איז ער חַיֵּי הַכֹּל, דאָס לעבן פֿון אַלע כֹּחוֹת; אַז אָן פְּנִימִיִּישן תַּעֲנוּג ווערן אַפֿילו שֵׂכֶל און מִדּוֹת טרוקן און קענען זיך ניט האַלטן.

און הִנֵּה, דער תַּעֲנוּג אין זײַן מקור איז העכער פֿון אַלע הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אַ פְּשִׁיטוּת פְּנִימִית וואָס קיין כְּלִי קען זי ניט אַרײַנכאַפּן. און אַפֿילו אַזוי, אַזוי איז דער דרך אין גאָטלעכקייט, אַז דאָס העכסטע דאַרף זיך ממשיך ווערן אויך אין דעם נידעריקסטן; און דערפֿאַר געפֿינט דער תַּעֲנוּג זײַן אויסדרוק אין דעם נידעריקסטן כְּלִי, אין מַלְכוּת, און בפרט אין מויל פֿון ראֹשׁ הַפָּנִים, אין כֹּחַ הַטַּעַם. ווײַל דער טַעַם איז די נקֻדָּה, אין וועלכער דאָס וואָס איז חוץ דעם מענטש קומט אַרײַן אינעווייניק און פֿאַרבינדט זיך מיטן חַיּוּת פֿון דער נֶפֶשׁ, און אַזאַ חיבור ווערט מוּרגָּשׁ ווי תַּעֲנוּג אָדער, חס ושלום, דאָס היפּוך. און דערפֿאַר איז אין דער סיסטעם פֿון ראֹשׁ הַפָּנִים דער טַעַם דער מְמַשָּׁךְ צווישן תַּעֲנוּג און מַלְכוּת: תַּעֲנוּג ווי אַן אוֹר פְּנִימִי וואָס זוכט גִּלּוּי, און מַלְכוּת ווי דאָס מויל וואָס נעמט אַרײַן און ברענגט לְפְנִים, און דער חוּשׁ הַטַּעַם ווי דער כְּלִי וואָס פֿאַרבינדט און אַיינאַייניקט זיי.

און לויט דעם וועט מען פֿאַרשטיין, פֿאַרוואָס מ׳רופֿט פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה מיטן נאָמען "טַעֲמֵי תּוֹרָה". טאַקע, ס׳איז דאָ אויך "טְעָמִים" אין פְּשָׁט, די סִימָנִים וואָס מ׳רופֿט טְעָמֵי הַמִּקְרָא, וואָס פירן דעם נִיגּוּן פֿון דער ליינונג; אָבער אין פְּנִימִיּוּת מיינט "טַעֲמֵי תּוֹרָה" די פְּנִימִיִּשׁע טַעֲמִים, די פְּנִימִיּוּת פֿון דער סְבָרָא און די מתּוּקוּת פֿון חָכְמַת הָאֱלֹקוּת. און די זאַכן זיינען ניט סתּם בֵּיאוּרִים וואָס באַפֿרידיקן די פֿאָדערונג פֿון שֵׂכֶל אויף בֵּיאוּר און בירוּר; נאָר דאָס זיינען די אָרטן, ווו די נְשָׁמָה טועם גאָטלעכקייט און מתְעַנֶּג. ווען אַ ייִד לערנט תּוֹרָה נאָר אויף אַ אופֿן פֿון דין און פִּלְפּוּל, אָן צו פֿילן דעם טוּב פֿון "כִּי טוֹב ה׳" וואָס ליגט אין דער הֲלָכָה, דאַן איז זײַן תּוֹרָה דומה צו אַ מאכל וואָס מ׳האָט אים געקײַט און מ׳האָט אים ניט געטועם. עס נערט און מחַיֶּה, אָבער עס מאַכט ניט פריילעך. און ווען ער זוכט צו אַ נִיצוֹץ פֿון טַעֲמֵי תּוֹרָה, דאַן ווערט די זעלבע הֲלָכָה אַליין זיס, זײַן האַרץ ווערט וואַרעם, און אַ דעליקאַטער עֹנֶג דרינגט אַרײַן אין זײַן לימוד. דאָס איז דער גִּלּוּי פֿון תַּעֲנוּג אין מַלְכוּת, כֶּתֶר אינעווייניק אין מויל.

און דאָס איז אויך דער קשר צו וואָס עס ווערט מבֹאָר אין קַבָּלָה, אַז דער טַעַם איז פֿאַרבונדן מיטן חֵךְ און מיט די חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת דְּפֶּה. ווײַל ס׳איז באַקאַנט, אַז דער דִּבּוּר גייט אַרויס דורך חֲמֵשׁ כְּלָלִיִּשׁע גרופּעס פֿון אוֹתִיּוֹת, וואָס פּאַסן צו די חֲמֵשׁ אָרטן פֿון הוֹצָאָה, און זייער שֹׁרֶשׁ איז אין די חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת וואָס האַקן אַרויס דעם פּשוטן הֶבֶל אין באַזונדערע קולות. און אַזוי אויך, אויף דער פְּנִימִיִּשער זײַט פֿון מויל, זיינען דאָ חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת וואָס האַקן און טיילן דעם תַּעֲנוּג, כּדי אַז דער פּשוטער תַּעֲנוּג אין דער נֶפֶשׁ זאָל זיך אַנטפּלעקן אין פאַרשידענע גוונים פֿון "טַעֲמִים" אין תּוֹרָה און אין מִצְוֹת. און ווי אין אַ מאכל ס׳איז דאָ זיס, זויער, ביטער, שאַרף און זאַלץ, און דער חֵךְ נעמט אַרײַן און באַמערקט אַלע, אַזוי אויך אין תּוֹרָה זיינען דאָ אַ סך טַעֲמִים: אַ טַעַם פֿון פֿאַרשטיין אַ סוּגְיָא נאָך אַמָל, אַ טַעַם פֿון מקַיֵּם זײַן אַ מִצְוָה מיט אַהֲבָה, אַ טַעַם פֿון תְּפִלָּה אין דְבֵקוּת. און אַלע זיינען דאָס אַנטפּלעקן פֿון דעם פּשוטן תַּעֲנוּג פֿון גאָטלעכקייט ווי עס טרעפֿט זיך מיט דער נֶפֶשׁ.

אָבער, ווײַל זיי זיינען גְּבוּרוֹת, קענען זיי אויך פֿאַרהוילן. דער זעלבער כֹּחַ וואָס גיט דער נֶפֶשׁ די מעגלעכקייט צו טועם זײַן גאָטלעכקייט, אויב ער קערט זיך אַרום צום היפּוך, קען געפֿינען תַּעֲנוּג אין זאַכן פֿון קְלִיפָּה, אין דִבּוּרֵי שָׁוְא, אין תַּעֲנוּגִים וואָס שטעלן זיך קעגן רָצוֹן הָעֶלְיוֹן. דאַן ווערט דער חֵךְ, וואָס איז באַשאַפֿן געוואָרן כּדי צו באַמערקן און אַרויפֿהייבן, גרוב, און רוּחָנִיִּשער מאכל ווערט בײַ אים מוּרגָּשׁ ווי אָן טַעַם, און זאַכן וואָס זיינען אָסוּר אָדער ליידיק ווערן בײַ אים מוּרגָּשׁ ווי מעוּדָּנִים. און דאָס איז דער פְּנִימִיִּשער מָרוֹר וואָס חסידות דערקלערט, אַז דער "חֵךְ" פֿון אַ מענטש ווערט פֿאַרקרימט, ביז ער רופֿט מר מָתוֹק און מָתוֹק מר.

און מיט דעם קומען מיר צו דער עבודה פֿון הַהֲפָכַת מְרִירוּת לְמְתִיקוּת. ווײַל דער חִדּוּשׁ אין טַעַם קעגן אַנדערע חוּשִׁים איז, אַז ער איז דער חוּשׁ וואָס איז מער אָפֿענער פֿאַר אַפֿעקט מיט די מִדּוֹת; מ׳קען ניט טועם זײַן אָן אַהֲבָה און שִׂנְאָה, צ׳ען און stossen. און דערפֿאַר, ווען די נֶפֶשׁ טועם מְרִירוּת אין איר ריחוק פֿון ה׳, אין איר אייגענער גַסוּת, און דאָס ברענגט איר אַ מְרִירוּת, אַ לעבעדיקן שבָרוֹן־לֵב וואָס זוכט, דאַן ווערט די זעלבע מְרִירוּת אַ כְּלִי צו דעם העכסטן תַּעֲנוּג. ווײַל פֿון

דעם טיפֿן מְרִירוּת ווערט געבוירן אַ כְּסוּף צו "כִּי טוֹב ה׳", און ווען דער מענטש טועם דאַן אַ ביסל מתּוּקוּת פֿון גאָטלעכקייט, איז עס טײַער בײַ אים אָן קיין שיעור. און אַזוי ווערט "מְרִירוּת נֶהְפֶּכֶת לְמְתִיקוּת" – ניט נאָר אַז דאָס שלעכטע ווערט אוועקגענומען און דאָס גוטע ווערט אַנטפּלעקט, נאָר אַז די זעלבע דערלעבונג פֿון מְרִירוּת ווערט דער תַּבְלִין און דער טעם־תַּבְלִין פֿון דעם העכסטן תַּעֲנוּג.

און דאָס איז די רמיזה אין "טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב ה׳": צום אָנהייב איז "טַעֲמוּ" – אַפֿילו ווען דער טַעַם איז אינעם אָנהייב שאַרף און מר, איז דער אַקט פֿון טְעִימָה אַליין, דאָס אַרײַנברענגען דעם ענין אין פְּנִימִיּוּת, אַ הכשֵׁר פֿאַרן כְּלִי; און דערנאָך "וּרְאוּ", אַז מ׳קומט צו זען, אַז "כִּי טוֹב ה׳", אַז אַלץ איז געווען צוליב אַ טיפֿערן פְּנִימִיִּישן טוּב. און אַזוי אויך "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב" – דער צַדִּיק איז יענער, וואָס האָט שוין איבערגעקערט אַלע זײַנע פְּנִימִיִּשע גְבוּרוֹת אין מתּוּקוּת, און זײַן חֵךְ איז מְזֻקָּק; ער קען זאָגן באמת און פֿון פְּנִימִיּוּת "כִּי טוֹב", צו פֿילן דעם טוּב אין יעדער גְּזֵרָה און אין יעדער עבודה. אָבער דער ציווי "אִמְרוּ צַדִּיק" גייט אויך אויף אונדז אַלע: אָנהייבן צו רעדן אויף אַ אופֿן פֿון צַדִּיק, אויסדריקן אין דִּבּוּר, אַז ס׳איז דאָ טוּב אין גאָטלעכקייט, און דורך אַזאַ דִּבּוּר עפֿנט מען דאָס מויל אַליין צו טועם זײַן דעם טוּב.

און אַזוי איז אין רֹאשׁ הַפָּנִים דאָס מויל אין זײַן פְּנִימִיִּשער בחינה דער אָרט, ווו אַלע חוּשִׁים פֿאַר אים זאַמלען זיך. דאָס אויג האָט געזען, דאָס אויער האָט געהערט, דער נאָז האָט געריכן און מחַלק געווען; אָבער נאָר ווען די נֶפֶשׁ נעמט זיך צוזאַמען צו "האַרײַנלייגן אין מויל", אַרײַנברענגען גאָטלעכקייט אויף אַ אופֿן פֿון טַעַם, דאַן גיט זיך דער תַּעֲנוּג אַראָפּ אין מַלְכוּת און ווערט חַיִּים. דאַן איז תּוֹרָה ניט נאָר נֶאֱמֶנֶת און מוּבְנֶת, נאָר זי ווערט געטועם; די מִצְוֹת ווערן ניט נאָר געטאָן אין בחינה פֿון קִיּוּם, נאָר זיי ווערן ערבֿ און מעוּדָּן; און דער קשר מיטן אייבערשטן איז ניט נאָר באַקאַנט, נאָר מוּרגָּשׁ און מתְעַנֵּג. און דאָס פֿאַרענדיקט דעם סדר פֿון די מקַבּל־חוּשִׁים.

און דערנאָך קומט די צווייטע בחינה אין מויל, וואָס איז שוין אַ פְּנִיָּה צו דרויסן: דער דִּבּוּר, די הַגְדָּרָה און הַהַבְרָאָה וואָס גיט אַרויס און ברענגט אַרויס אין פֹּעַל, און ווי עס וועט זיך נאָך מסבֵּר ווערן, אַז דער זעלבער אָרט וואָס טועם לְפְּנִים ווערט אַ צִנּוֹר, דורך וועלכן מַלְכוּת רעדט וועלטן צו זײַן און גיט אַרויס דעם פְּנִימִיִּישן תַּעֲנוּג אין די תַּחְתּוֹנִים־וועלטן.

ט

אִיבֶּן אַזוֹ, דאַרף מְמֵילָא זאָגן, אַז פֿון פֶּה גוּפוֹ, פֿון דעם רֹאשׁ הַפָּנִים, ווו דער תַּעֲנוּג נִתְקַבֵּל ווערט לְפְנִים אויף אַ אופֿן פֿון טַעַם, צִיעֵט זיך בְּמֵילָא אַרויס אַ צווייטע בחינה, וואָס איז הֶפֶךְ פֿון דעם כִּוּון: ניט קַבָּלָה נאָר הַשְׁפָּעָה; ניט הִתְקַלְּלוּת נאָר הוֹצָאָה; ניט דער שֶׁקֶט פֿון טְעִימָה נאָר דער קוֹל פֿון דִּבּוּר. ווײַל מַלְכוּת איז ניט נאָר אַ "כְּלִי הַטַּעַם", דאָס כְּלִי וואָס מאַכט פְּנִימִי דעם תַּעֲנוּג, נאָר איר עִקָּר איז "פֶּה", דער פֶּה וואָס רעדט.

און דאָס איז פּירוּש אויף וואָס ס'שטייט: "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ, וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם" – אַז די עֲשִׂיַּת הַשָּׁמַיִם און אַלע צְבָאָם ווערט ניט באַשריבן ווי אַ מַעֲשֶׂה פֿון הענט אָדער אַ מַחֲשֶׁבֶת פֿון מוח, נאָר ווי "דִּבּוּר" און "רוּחַ פִּיו". און עס ווערט מבֹאָר אין חֲסִידוּת, אַז "דִּבּוּר" דאָ איז ניט לְשׁוֹן שְׁאֵלָה, נאָר אויף עֶצֶם ענין הַמַּלְכוּת רעדט ער: די יְרִידָה פֿון אָר הַפָּשׁוּט אַרײַן אין אוֹתִיּוֹת, אין צורות מְחֻלָּקוֹת וואָס מע קען זיי הערן דורך אַן אַנדער.

ווײַל די מַחֲשָׁבָה, כאָטש אויך זי איז מְרֻכֶּבֶת פֿון אוֹתִיּוֹת, בלײַבט זי לְכָל הַפָּחוֹת גאַנצקײַטיק אין פְּנִימִיּוּת פֿון דער נֶפֶשׁ, און זי שאַפֿט ניט אַרויס אַ באַזונדערע מְצִיאוּת. אַנדערש איז דִּבּוּר, וואָס גייט אַרויס פֿון דעם מְדַבֵּר, און לַבֵּשׁט זיך אין לופֿט, און ווערט אַ באַזונדערער דָּבָר וואָס מע קען אים מקַבּל זײַן אין אַ ריחוק און דורך אַ סך מענטשן. און אַזוי, דער עִקַּר־חִדּוּשׁ אין מַלְכוּת, לגבי די מִדּוֹת און מוֹחִין וואָס זײַנען העכער איר, איז, אַז זי לַבֵּשׁט דעם אָר אין אוֹתִיּוֹת וואָס שטייען פֿאַר זיך אַליין. און דאָס איז סוד "שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ" – אַז די שָׁמַיִם זײַנען אַ עוֹלָם הַנִּרְאֶה צו עפּעס, און כאָטש־כּן איז זייער גאַנצע מְצִיאוּת נאָר "בִּדְבַר ה'", אוֹתִיּוֹת דְּמַלְכוּת.

אָבער זע, פֿון דעם צִיעֵט זיך אַרויס אַ נײַע נְקוּדָה. אויב מַלְכוּת איז פֶּה, און די עוֹלָמוֹת זײַנען "דִּבּוּר", קומט אויס, אַז דער גאַנצער סֵדֶר פֿון רֹאשׁ הַפָּנִים דאַרף זיך משלים זײַן ניט נאָר אין חוּשֵׁי קַבָּלָה, נאָר אויך אין אַ מְסֻדֶּרטער מַעֲרֶכֶת פֿון הַבְרָאָה און הַגְדָּרָה – די חֲמֵשׁ מוֹצָאוֹת אין פֶּה, דער גָּרוֹן וואָס טראָגט זיי, און דער רוּחַ מְמַלְּלָא וואָס מחַיֶּה זיי. ווײַל אויב אין אָדָם הָעֶלְיוֹן זײַנען די חוּשִׁים וואָס מיר האָבן דערמאָנט אַ אמתער בִּנְיָן און ניט סְתָם אַ משל, דאַן אויך דער גוּף־"דִּבּוּר" הָאֱלֹקִי, דורך וועלכן "כָּל צְבָאָם" ווערן מְצוּיָּים, דאַרף האָבן אַ רוּחָנִישע אַנאַטאָמְיָה אין רֹאשׁ.

און טאַקע, מיר זעען אין די הִלְכוֹת פֿון לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אַז ס'זענען דאָ חֲמֵשׁ מְקוֹמוֹת הַהוֹצָאָה, חֲמֵשׁ אָרטן אין גוּף, פֿון וועלכע גייען אַרויס די אוֹתִיּוֹת: די גְּרוֹנִיּוֹת פֿון גָּרוֹן, די חִכִּיּוֹת פֿון חֵךְ, די לְשׁוֹנִיּוֹת פֿון לָשׁוֹן, די שִׁנַּיּוֹת פֿון שִׁנַּיִם, און די שְׂפָתִיּוֹת פֿון שְׂפָתַיִם. און די מְקוּבָּלִים האָבן מבָאָר געווען, אַז די חֲמֵשׁ זײַנען כנגד חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת דְּדִבּוּר, צִנּוֹרוֹת, דורך וועלכע דער פְּשׁוּטער הֶבֶל פֿון דִּבּוּר ווערט נֶחְקָק אַרײַן אין באַזונדערע אוֹתִיּוֹת. און לְמַעְלָה, אין רֹאשׁ הַפָּנִים, איז זייער שָׁרְשָׁן פֿון די חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת אין חֲמֵשׁ דִּינִים פְּנִימִיִּים, וואָס מְמַדְּדִים און מחַלק זײַנען דעם אָר פֿון מַלְכוּת, כּדי ער זאָל קענען אַראָפּקומען אין מְסֻדָּרטע אוֹתִיּוֹת צו מחַיֶּה זײַן די עוֹלָמוֹת.

אָבער זע, ס'איז דאָ אַ חִלּוּק פֿון די חֲמֵשׁ גְּבוּרוֹת דְּחֵךְ בְּעִנְיַן טַעַם. דאָרטן בלײַבן די גְּבוּרוֹת אין פְּנִימִיּוּת, און זייער ענין איז צו מחַלק זײַן טְעָמִים אינעווייניק אין יענעם זעלבן מַאֲכָל גוּפָא פֿון אֱלֹקוּת, און זייער גאַנצע תַּכְלִית איז פְּנִימִיּוּת – צו מַגְבִּיר זײַן דעם תַּעֲנוּג פֿון דעם וואָס עסט. אַנדערש איז בְּדִבּוּר, ווו די גְּבוּרוֹת זײַנען שוין פְּנוּיוֹת צו דרויסן: זיי האַלטן צוריק דעם הֶבֶל, אַז ער זאָל זיך ניט אויסגיסן אין אַ פּשוטער צְעָקָה איינס, און זיי צִימְצְמָן און צַיְּערן אים אַרײַן אין מְחֻלָּקטע קוֹלוֹת, כּדי אַנדערע זאָלן קענען מקַבּל זײַן און זיך בָּנֵען דורך אים. און אַזוי זײַנען די חֲמֵשׁ מוֹצָאוֹת אין פֶּה חסֶד און גְּבוּרָה צוזאַמען – גְּבוּרוֹת וואָס חוֹקְקִים און מְגַבְּלִים, און אין זיי אַ נֶעְלָמער חסֶד, וואָס וויל מַשְׁפִּיעַ זײַן הֲבָנָה און חַיִּים אין דעם שׁוֹמֵעַ.

און צו פֿאַרשטיין נאָך בעסער, דאַרף מען פֿריִער פֿאָרשטעלן דעם ענין פֿון "גָּרוֹן". ווײַל אַלע כְּלֵי הַדִּבּוּר, פֿון חֵךְ און אַראָפּ ביז שְׂפָתַיִם, געפֿינען זיך אין אָרט פֿון פֶּה, נאָר דער רוּחַ גופֿא, דער הֶבֶל וואָס טראָגט די אוֹתִיּוֹת, שטײַגט אַרויף פֿון לונגען און האַרץ דורך גָּרוֹן. און דעריבער איז גָּרוֹן אַ צִנּוֹר צווישן די פְּנִימִיֶּה עוֹלָמוֹת אינעם מענטש – האַרץ און מוח – און דעם חִיצוֹנִיִּען עולם, צו וועלכן זײַנע ווערטער גייען אַרויס. און ס'איז באַקאַנט, אַז דער "גָּרוֹן" איז אַ שמאָלער און ווייכער אָרט; אַ קליינער צִמְצוּם דאָרטן חוֹנֵק אַלע דִּבּוּר, און אַ קליינע פְּתִיחָה שיקט אַרויס אַ קול. און אין חֲסִידוּת ווערט דאָס משוּל צו מַלְכוּת ווי אַ "צִנּוֹר" פֿון מוֹחִין צו די תַּחְתּוֹנִים־עוֹלָמוֹת – די נְקוּדָּה, אין וועלכער דער שֶׁפַע קען זיך אָדער פֿאַרשטאָפּן אָדער זיך אָפֿן מאַכן.

און איצט, זינט רֹאשׁ הַפָּנִים איז דער פְּנִימִיאָריקער רֹאשׁ, וואָס מאַכט אַ מִמְצָע צווישן מוֹחִין און גוף, איז מְמֵילָא, אַז זײַן גָּרוֹן – דער רוּחָנִיִּשער גָּרוֹן – איז אַ פְּנִימִיִּשער מקור צו אַלע ענינים פֿון צִמְצוּם און הִתְפַּשְּׁטוּת אין הַשְׁפָּעָה. ווען דער פְּנִימִיאָריקער אויג זעט, און ווען דאָס פְּנִימִיאָריקע אויער הערט, און ווען דער פְּנִימִיאָריקער נאָז שמעקט און דער פְּנִימִיאָריקער פֶּה טועם – דאָס אַלץ בלײַבט אין הֶסְתֵּר אין פְּנִימִיּוּת, ביז עס ווערט זיי געגעבן רְשׁוּת צו דורכגיין דורך דעם רוּחָנִיִּשן גָּרוֹן אַרײַן אין אוֹתִיּוֹת פֿון דִּבּוּר. און דער גָּרוֹן איז דעריבער די בחינה, אין וועלכער מַלְכוּת מתְיַחֶדֶת מיט חסֶד און גְּבוּרָה: גְּבוּרָה, מצד דעם וואָס ער צִימְצֵמְט און מוֹדֵד; חסֶד, מצד דעם וואָס ער דורכפֿירט און שיקט אַרויס.

און דאָס איז דער טיפֿערער ענין אין פָּסוּק: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים, וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה", און תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס: "לְרוּחַ מְמַלְלָא" – אַ "רוּחַ מְדַבֶּרֶת". אַז עֶצֶם־הַהַגְדָּרָה פֿון "נֶפֶשׁ חַיָּה" בײַם מענטש איז, אַז ער איז געוואָרן אַ רוּחַ מְמַלְלָא. ניט נאָר אַז ער לעבט און אָטעמט, נאָר אַז זײַן נְשִׁימָה ווערט דִּבּוּר. און זײַן תִּקּוּן, ווי אַ "צֶלֶם אֱלֹקִים", איז, אַז ער טראָגט אין זיך אַ מִקְדָּשׁ מְעַט צו דעם גאָטלעכן ענין: אויך ער האָט אַ פֶּה וואָס איז מַלְכוּת, און אַ גָּרוֹן וואָס איז אַ צִנּוֹר, און אַ רוּחַ הַדִּבּוּר, וואָס קען זײַן אין אַ בחינה פֿון בִּטּוּל צו "בִּדְבַר ה'" אָדער, חלילה, זיך מִתְנַגֵּד זײַן דערצו.

און פֿון דעם ווען מיר פֿאַרשטיין די אימָה און אויך די גְּדוּלָּה וואָס ליגט אין דִּבּוּר. ווײַל ווי אויבן איז "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ", אַז די שָׁמַיִם שטייען נאָר דורך זײַן אמִירָה יתְבָּרֵךְ, אַזוי אויך אין מִקְרוֹקוֹסְמוֹס, דורך די ווערטער וואָס אַ מענטש גיט אַרויס פֿון זײַן מויל, בויט ער שָׁמַיִם און צְבָאִים אין זײַנע פְּנִימִיִּשע עוֹלָמוֹת. אַ וואָרט תּוֹרָה, אַ וואָרט תְּפִלָּה, אַ וואָרט אֱמֶת און חִזּוּק – דאָס זײַנען אוֹתִיּוֹת דְּמַלְכוּת דִּקְדוּשָּׁה; זיי ממשיך זײַנען דעם פְּנִימִיִּשן תַּעֲנוּג, וואָס איז געטועם געוואָרן אין האַרץ, אַרײַן אין אַ צורה וואָס קען וווינען אין גוף און אין סבִיבָה. און פֿאַרקערט, אַ וואָרט שֶׁקֶר, לָשׁוֹן הָרָע, לֵיצָנוּת – אויך דאָס איז מַלְכוּת, נאָר זי ווערט באַנוצט ווי אַ מחֲרֶבֶת־גְּבוּרָה; זי חוֹקֶקֶת אוֹתִיּוֹת וואָס האַלטן אָפּ אֱלֹקוּת און געבן אַחִיזָה צו די עוֹלָמוֹת פֿון הֶפֶךְ.

און דעריבער באַטאָנט חֲסִידוּת, אַז מַלְכוּת הייסט "עָלְמָא דְאִתְגַּלְיָא" – דער עוֹלָם פֿון גִּלּוּי. ניט נאָר מצד דעם, וואָס זי גיט אָפּ גִּלּוּי צום תַּחְתּוֹן, נאָר אויך מצד דעם, וואָס זי גיט אָפּ גִּלּוּי אויף דעם מְדַבֵּר אַליין. מען זעט פֿון אַ מענטשנס דִּבּוּר וואָס פֿאַר אַ טַעַם ער האָט אינעווייניק. אויב זײַנע ווערטער זײַנען גַּסִּים און ליידיק, איז דאָס אַ סימן, אַז זײַן פְּנִימִיאָריקער חֵךְ

האָט ניט געטועם אֱלֹקוּת; זײַן רֹאשׁ הַפָּנִים איז נאָך פֿאַרדונקלט. און אויב זײַן דִּבּוּר איז מְדֻד, גוט, אָנגעפּילט מיט תּוֹרָה און יִרְאָה – דאַן, אַפִילו אָן אַ פְּנִימִיִּשע זעאונג, שפּירט מען, אַז זײַן רֹאשׁ הַפָּנִים איז מְאוּיר. און אַזוי איז דִּבּוּר דער פּרוּף און דער צִנּוֹר צו אַלץ וואָס איז אים פֿאָרגעגאַנגען.

און לויט דעם וועט מען פֿאַרשטיין נאָך אַ דַקוּת. אויבן איז געבראַכט געוואָרן, אַז טַעַם איז די הַמְשָׁכָה פֿון תַּעֲנוּג דְּכֶתֶר אַרײַן אין מַלְכוּת; און איצט איז מבֹאָר געוואָרן, אַז דִּבּוּר איז די הַמְשָׁכָה פֿון מַלְכוּת אַרויס צו די "שָׁמַיִם" און "כָל צְבָאָם". אין אַנדערע ווערטער: ס'זענען דאָ צוויי יְרִידוֹת. פֿון כֶּתֶר אַרײַן אין מַלְכוּת – דאָס איז טַעַם, פְּנִימִיוּת; און פֿון מַלְכוּת אַרויס צו עוֹלָמוֹת – דאָס איז דִּבּוּר, חִיצוֹנִיוּת. און די צוויי בחינות דאַרפֿן זײַן צוזאַמען פֿאַרבונדן: דִּבּוּר אָן טַעַם זײַנען ליידיקע, טרוקענע אוֹתִיּוֹת, אָן נֶפֶשׁ; און טַעַם אָן דִּבּוּר בלײַבט אין דעם פְּנִימִיִּשן עוֹצֶם פֿון מענטש און מקַיֵּים ניט די כַּוָּנָה פֿון בריאָה, אַז ס'זאָל זײַן אַ הִתְגַּלוּת פֿון אֱלֹקוּת לְמַטָּה.

דעריבער איז דער שלֵימער תִּקּוּן פֿון רֹאשׁ הַפָּנִים, ווען דער פְּנִימִיאָריקער פֶּה האָט שוין געטועם "כִּי־טוֹב ה'", און דאַן דער זעלבער פֶּה, דורך די חֲמֵשׁ מוֹצָאוֹת פֿון הַגִּיָּה אין אים, רעדט ווערטער וואָס טראָגן אַרויס דעם גוטן אין מְצִיאוּת. דאַן איז גָּרוֹן אַ קלאָרער צִנּוֹר, אָן קיין סְתִימָה פֿון פּחד אָדער גַּאֲוָה; רוּחַ מְמַלְּלָא פֿליסט פֿרײַ, אָבער אין אַ מְדֻיֶּקטער גְּבוּרָה; די אוֹתִיּוֹת זײַנען ס'רוּבֿ, אָבער זייער תוכן איז איינס – "ה' אֶחָד". און אין אַזאַ מצבֿ ווערט יעדעס וואָרט ווי אַ קליינער "בִּדְבַר ה'", און יעדע נְשִׁימָה איז אַ "רוּחַ פִּיו" וואָס מחַיֶּה איר סבִיבָה.

און פֿון אַ צווייטן זייט, ברענגט אַזאַ גְּדוּלָּה אויך מיט זיך אַ סַכָּנָה. ווײַל זינט מַלְכוּת איז די תַּחְתּוֹנָה ביותר, קען זי אַראָפּפֿאַלן אין אָרט פֿון הֶסְתֵּר; און דער זעלבער כֹּחַ וואָס שאַפֿט, קען אויך חרובֿ מאַכן, און די זעלבע אוֹתִיּוֹת וואָס מגַלֶּה זײַנען אֱלֹקוּת, קענען, חלילה, אים פֿאַרהוילן. און דאָס איז סוֹד "מוֹת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן" – אַז טויט און לעבן הענגען אָפּ פֿון דער "יַד" פֿון לשוֹן. דִּבּוּר איז די "יַד" פֿון מַלְכוּת; דורך אים ווערן בָּרָא עוֹלָמוֹת דִקְדוּשָּׁה אָדער, פֿאַרקערט, עוֹלָמוֹת הֶפֶךְ.

אָבער דער בֵּיאוּר אין דעם אין פְּרָטִיתער עֲבוֹדָה – ווי אַזוי אַזאַ רוּחָנִיִּשער פֶּה און גָּרוֹן פֿון רֹאשׁ הַפָּנִים געפֿינען זיך אין הִתְגַּלוּת אין דער נֶפֶשׁ פֿון מענטש, און ווי אַזוי ער דאַרף היטן און מכַוֵּון זײַן זײַן רוּחַ מְמַלְּלָא, אַז זי זאָל זײַן אַ מֶרְכָּבָה נאָר צו "בִּדְבַר ה'" – וועט זיך נאָך מבֹאָר ווערן אין הֶמְשֵׁךְ, ווען מיר וועלן אַראָפּגיין פֿון סֵדֶר הַפַּרְצוּפִים אין אֱלֹקוּת צו דער סטרוקטור פֿון די עֶשֶׂר כֹּחוֹת אין דער נֶפֶשׁ פֿון מענטש.

ל

און מיט דעם וועלן מיר זיך צוריקקערן צו וואָס ס'איז פריער דערמאָנט געוואָרן, אַז "דער בֵּיאוּר אין דעם אין עֲבוֹדָה... וועט זיך מבֹאָר ווערן אין הֶמְשֵׁךְ, ווען מיר וועלן אַראָפּגיין פֿון סֵדֶר הַפַּרְצוּפִים אין אֱלֹקוּת צו דער סטרוקטור פֿון די עֶשֶׂר כֹּחוֹת אין דער נֶפֶשׁ פֿון מענטש". דְּהַיְינוּ, ווײַל ס'איז באַקאַנט פֿון אָנהייב סֵפֶר הַתַּנְיָא, אַז "ווי אַזוי ווי ס'איז דאָ עֶשֶׂר

סְפִירוֹת למַעלה, אַזוי איז דאָ עֶשֶׂר כֹּחוֹת אין דער נֶפֶשׁ" – אַז די עֶשֶׂר כֹּחוֹת פֿון דער נֶפֶשׁ זײַנען פּונקט קעגן די עֶשֶׂר סְפִירוֹת, און זיי זײַנען דער "צֶלֶם" פֿון די סְפִירוֹת אין מענטש. און נישט נאָר בכלל, אַז ס'איז דאָ שֵׂכֶל און מִדּוֹת, רֹאשׁ און גוף, נאָר אויך בפְּרָטִיּוּת: יעדער פּרט פֿון אָדָם הָעֶלְיוֹן האָט זײַן הִשְׁתַּקְּפוּת אלס פּרט אין דער נֶפֶשׁ פֿון מענטש.

אָבער, דְּלִכְאוֹרָה, זעט אויס אַז דאָס איז ווייט פֿון אונדזער ענין. דְּהַיְינוּ, אין תַּנְיָא ווערט מבֹאָר, אַז די עֶשֶׂר כֹּחוֹת זײַנען חָכְמָה–בִּינָה–דַּעַת, די ז׳ מִדּוֹת, און זייער דרײַ לְבוּשִׁים – מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר, מַעֲשֶׂה. און ווו ווערט דאָרטן דערמאָנט דער ענין פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים", און "רוּחָנִיִּשער אויג", "רוּחָנִיִּשע אויער", "דער רוּחָנִיִּשער נאָז", רוּחָנִיִּשער טעם און רוּחָנִיִּשער דִּבּוּר? ס'קוקט אויס, אַז די זאַכן שייך זײַנען נאָר צום גַשְׁמִיִּישן גוף און צו די חוּשִׁים אין אים, און די נֶפֶשׁ איז אַ פָּשׁוּטער שִׂכְלִי־און־הִתְפַּעֲלוּתדיקער יצור אַליין.

אָבער לויט אַלץ וואָס ס'איז פריער דערמאָנט געוואָרן, איז מוּבָן, אַז אַזאַ הבדל איז אוממעגלעך. דְּהַיְינוּ, ווײַל די חִיצוֹנִיִּשע פָּנִים פֿון גוף זײַנען אין גָלוּי אַ כְּלִי פֿון הִתְגַּלּוּת, וואָס זאַמלט צוזאַמען אין זיך אַלע חוּשִׁים און דריקט אויס די פְּנִימִיּוּת פֿון דער נֶפֶשׁ, מוז מען זאָגן, אַז אויך אינעווייניק אין דער נֶפֶשׁ אַליין איז דאָ פְּנִימִיִּשע "פָּנִים" – אַ תְּצוּרָה פֿון כֹּחוֹת וואָס מקבּיל איז צו רוּחָנִיִּשער רְאִיָּה, רוּחָנִיִּשע שְׁמִיעָה, רוּחָנִיִּשער רֵיחַ, רוּחָנִיִּשער טעם און רוּחָנִיִּשער דִּבּוּר. נאָר, אין לְשׁוֹן תַּנְיָא זײַנען די חוּשִׁים אַרײַנגעקליבן און באַדעקט אינעווייניק אין די כְּלָלִיִּשע כֹּחוֹת פֿון שֵׂכֶל און מִדּוֹת, און זיינען נאָך נישט אַרויסגעבראַכט געוואָרן אין גִלּוּי מיט אַן אויסגעשיידטן נאָמען.

און באמת טרעפֿן מיר אין אַ סך ערטער אין חסידות, אַז אויסדרוקן ווי "רְאִיַּת אֱלֹקוּת", "שְׁמִיעַת אֱלֹקוּת", "רֵיחַ הַמִּצְוֹת", "טַעַם הַתּוֹרָה", "דִּבּוּר הַנֶּפֶשׁ" ווערן גענוצט אלס אַ קלאָרער באַשרײַבונג פֿון רוּחָנִיִּשע חוּשִׁים. און ווען מ'זאָגט אויף אַ צַדִּיק, אַז ער "זעט אֱלֹקוּת", מיינט מען נישט נאָר, אַז ער פֿאַרשטייט אין זײַן מוח, נאָר אַז ס'איז בײַ אים אַן אופֿן פֿון הַשָּׂגָה וואָס איז דומה צו רְאִיָּה – מִיָּדִית, כּוּפָה, העכער פֿון אַלע סָפֵק. און אַזוי אויך, ווען דער אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן שרײַבט (תַּנְיָא, אָנהייב פֶּרֶק ג׳), אַז די מִדּוֹת זײַנען "תּוֹלְדוֹת הַשֵּׂכֶל", וואָס ווערן געבוירן פֿון הִתְבּוֹנְנוּת אין אֱלֹקוּת, איז מוּבָן, אַז אַזאַ לֵידָה דאַרף האָבן אַן אינעווייניק אויער, וואָס קען הערן דעם "קוֹל ה׳" וואָס ליגט אינעווייניק אין דִּבְרֵי תּוֹרָה, אַן אינעווייניק נאָז, וואָס קען ריחנען דעם רוּחַ פֿון דער מִצְוָה, און אַזוי ווייטער אין דעם וועג.

נאָר, בײַ רוב נְפָשׁוֹת זײַנען די חוּשִׁים אין אַ מצבֿ פֿון הֶעְלֵם און גָלוּת. און דאָס איז דער ענין פֿון גָּלוּת הַשְּׁכִינָה אין פְּנִימִיּוּת פֿון מענטש. ווײַל די שְׁכִינָה רופֿט מען "דִּבּוּר", "פֶּה", "פָּנִים", און ווען זי איז אין גָלוּת, מיינט עס, אַז איר "רֹאשׁ הַפָּנִים" איז פֿאַרהוילן אינעווייניק אין דער בהמ'ישער תּוֹדָעָה פֿון מענטש. דאָס אויג פֿון דער נֶפֶשׁ קוקט נישט אויף אֱלֹקוּת, דאָס אויער פֿון דער נֶפֶשׁ נייגט זיך נישט צו דְּבַר ה׳, דער נִשְׁמָתִישער נאָז ווערט נישט אָפּגעשטויסן פֿון רוּחַ טֻמְאָה, דער חֵךְ פֿון דער נֶפֶשׁ טועמט נישט די זיסקייטן פֿון תּוֹרָה, און איר אינעווייניקער דִּבּוּר דריקט נישט אויס "אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ", נאָר איז פֿאַרנומען מיט די מעשׂיות פֿון זײַן אייגענער תּוֹדָעָה.

און אַזאַ גָלוּת קומט דאַווקא דורך דעם שלעכטן באַנוץ פֿון די גַשמִיִשע חוּשִים וואָס מקבּיל זײַנען. דְהַיְינוּ, ווי ס'איז מבֹאָר אין תַּנְיָא (סוף פֶּרֶק א', פֶּרֶק ו'–ז'), אַז די לְבוּשִים פֿון דער נֶפֶש – מַחֲשָבָה, דִבּוּר, מַעֲשֶׂה – ווען זיי לייגן זיך אָן אין זאַכן פֿון קְלִיפָּה, ציען זיי אַראָפּ אויך די כּחוֹת אַליין אין שבִי. און אַזוי אויך דאָ: ווען דאָס גַשמִיִשע אויג ווערט צוגעוווינט צו קוקן אויף פֿאַרבאָטענע זאַכן, און אַפֿילו אויף דעם הֶבֶל פֿון דער וועלט, וואָס איז מֻתָּר, אָבער מיט תַּאֲוָה און קִנְאָה, דאַן דער הֶרְגֵל פֿאַרדאַרבט אויך דאָס אינעווייניק אויג, אַז עס זאָל זוכן נאָר חִיצוֹנִיוּת און זיך אוועקקערן פֿון פְּנִימִיוּת. דאַן ווערט דאָס רוּחָנִישער אויג קהה; און ווען מ'שטעלט פֿאַר איר אַ בְּלאַט גְמָרָא, אָדער אַ מראה פֿון אַ יִיד וואָס דאַוונט מיט אמת, "זעט" זי גאָרנישט, און זי ווערט נישט מתפעל, ווײַל איר "קאַליבראַציע" האָט זיך, כְּאִלוּ, אָפּגעקערט.

און אַזוי אויך בײַם אויער. ווען אַ מענטש נייגט זײַן אויער צו לשוֹן־הָרָע, רְכִילוּת, נאַרישקײַט, צו לידער און קולות וואָס וועקן אויף גַסֶע מִדוֹת, דאַן ווערט דאָס אינעווייניק אויער פֿון בִּינָה–הוֹד, וואָס איז באַשאַפֿן געוואָרן כּדי צו הערן "שְמַע יִשְׂרָאֵל", צו הערן די פְּנִימִיִשע טְעָמִים אין תּוֹרָה, פֿאַרשטאָפּט. און אַפֿילו ווען ער זיצט אין אַ שיעור און מ'רעדט דִבְרֵי חסידות, הערט ער אין זיי נישט דעם "דְבַר ה'", נאָר אַ חִיצוֹנִישע ידיעה אַליין. דאָס רוּחָנִישע אויער איז דאָ, נאָר אין גָלוּת.

און אַזוי אויך אין ענין רֵיחַ. ס'איז מבֹאָר, אַז "רֵיחַ נִיחוֹחַ" איז דער רוּחַ פֿון דער מִצְוָה, דער דעליקאַטער אויר אַרום דעם מַעֲשֶׂה דִקְדוּשָה, ווו רָצוֹן ה' שוועבט. און ווען אַ מענטש צוגעוווינט זײַן אינעווייניק רוּחַ צו זוכן דעם "רֵיחַ" פֿון כָּבוֹד־הָעוֹלָם, פֿון תַּאֲווֹת, צו ווערן צוגעצויגן נאָך אווירות פֿון קַלּוּת־רֹאש און לֵיצָנוּת, דאַן פֿאַרלירט דער אינעווייניקער נאָז די כֹּחַ צו אונטערשיידן צווישן אַ רֵיחַ פֿון לעבן און אַ רֵיחַ פֿון טויט. ער קען שטיין אין אַ אָרט פֿון קְדוּשָה און גאָרנישט פילן, און פֿאַרקערט – זיך געפֿינען אין אַ אָרט וואָס שמעקט פֿון רוּחָנִישן ריקוּב און זיך דאָרט פילן באַקוועם. און דאָס איז אַ עִקוּם אין דַעַת–יְסוֹד פֿון "רֹאש הַפָּנִים".

אויך דער טעם קען זיך איבערקערן. ס'איז מבֹאָר אין תַּנְיָא (פֶּרֶק ז') דער הבדל צווישן "קְלִיפַּת נוֹגַהּ", וואָס קען זיך הויבן, און צווישן די דרײַ קְלִיפּוֹת הַטְמֵאוֹת, וואָס קענען קיינמאָל נישט אויפֿשטײַגן; און ס'איז מבֹאָר, אַז תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם, ווען מ'נוצט זיי לְשֵם שָמַיִם, קענען ווערן אַ טעם אין עֲבוֹדַת ה'. אָבער ווען אַ מענטש צוגעוווינט זײַן חֵךְ צו תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם לְשֵם זיך אַליין, דאַן קומט דער אינעווייניקער חֵךְ צו דער איבערצייגונג, אַז זיסקייט איז נאָר אין גַשמִיוּת. תּוֹרָה און מִצְווֹת ווערן בײַ אים אַ טרוקענעם חִיוּב אָן קיין טעם. ער קען וויסן אַ סך, אָבער ער טועמט נישט, און ממילא לעבט ער נישט מיט דעם.

און אַזוי אויך אין דִבּוּר – וואָס איז דער קלערסטער. ווען דער פֶּה ווערט אַ כְּלִי צו שֶקֶר, צו לאַכן, צו מַחְלֹקֶת, און ווען ער שטויסט אַרויס הבל־שִׂיחָה אָן שיעור, דאַן ווערט דער רוּחַ מְמַלְלָא פֿון דער נֶפֶש הָאֱלֹקִית אָפּגעדרוקט אין הֶסְתֵּר. און אַפֿילו די דִבְרֵי תּוֹרָה און תְּפִלָּה וואָס ער דאַן רעדט, פֿעלט אין זיי דער אינעווייניקער לעבן, ווײַל דער צינאָר איז

פאַרשמוצט. און דאָס איז די טיפֿסטע גָלוּת פֿון דער שְׁכִינָה: אַז מַלְכוּת פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים", וואָס זי איז מתכַּוֶּונֶת געווען צו זײַן "בִּדְבַר ה׳ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ", ווערט, כְּלוֹמַר, אַ כְּלִי צום הֶפֶךְ.

און פֿון אַלץ דעם איז מוּבָן, אַז די רוּחָנִיְשע חוּשִׁים פֿעלן נישט, נאָר זיי זײַנען דאָ, נאָר אַז זיי זײַנען קהה, איבערגעקערט אָדער פֿאַרקרומען. ווײַל יעדער כֹּחַ אין דער נֶפֶשׁ איז בעצם נייטראַל אלס כְּלִי; און זײַן באַשטימונג אלס קָדוֹשׁ אָדער, חלילה, אלס הֶפֶךְ, איז לויט דער הִתְקַשְּׁרוּת – צו וואָס ער איז פֿאַרבונדן און מיט וועלכער כַּוָּנָה ער ווערט גענוצט. דער זעלבער כֹּחַ הָרְאִיָּה אַליין, וואָס קען ווערן גענוצט צו קוקן אויף די גְדוּלָּה פֿון ה׳ אין דער וועלט, אויף די שיינקייט פֿון אַ מִצְוָה וואָס מ׳טוט, קען ווערן גענוצט צו קוקן אויף זאַכן וואָס וועקן אויף תַּאֲוָה. דער זעלבער כֹּחַ הַשְּׁמִיעָה אַליין, וואָס קען ווערן גענוצט צו מקבל זײַן דִּבְרֵי תּוֹרָה און דעם ווייטיק פֿון אַן אַנדערן ייִד, קען ווערן גענוצט צו מקבל זײַן רְכִילוּת. דער זעלבער רגש־הרוּחַ אַליין, וואָס קען דעליקאַט אונטערשיידן צווישן קְדוּשָּׁה און קְלִיפָּה, קען זיך פֿאַרגראָבן ביז ער שפּירט נאָר געלעגנהייטן צום אייגענעם אַגו. דער זעלבער חֵךְ אַליין, וואָס קען טועמען אֱלֹקוּת אין תּוֹרָה, קען זיך צוגעוווינען, אַז נאָר גַשְׁמִיְשע מעדאַנימער זענען אים ערבֿ. דער זעלבער כֹּחַ הַדִּבּוּר אַליין, וואָס קען בויען, מחַיֶּה זײַן און מגַלֶּה זײַן דעם אייבערשטן אין דער וועלט, קען זיך איבערקערן אין אַ כְּלִי פֿון הֶסְתֵּר.

און דאָס איז דער פְּנִימִיְשער פֵּירוּשׁ פֿון גָלוּת הַשְּׁכִינָה אין גוּף פֿון מענטש, ווי ס׳איז מבֹאָר אין אַ סך מַאֲמָרִים: אַז די שְׁכִינָה איז נישט נאָר אין גָלוּת אין דער וועלט בכלל, נאָר אויך אינעווייניק אין די כֹּחוֹת אַליין פֿון יעדער ייִד. "רֹאשׁ הַפָּנִים" דְאַצִילוּת, וואָס אין זײַן שָׁרֶשׁ איז פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, לייגט זיך אָן און פֿאַרהוילט זיך אינעווייניק אין די פָּנִים פֿון דער נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית בײַ יעדן איינעם. און ווען דער מענטש פֿאַרבינדט זײַנע חוּשִׁים נאָר מיט דער חִיצוֹנִיּוּת פֿון וועלט, איז ער, כְּאִלּוּ, בינדט צוזאַמען די פְּנִימִיְשע פָּנִים הָאֵלּוּ הינטער אַ מאַסקע פֿון נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

און לויט דעם איז די עֲבוֹדָה נישט צו קויפֿן זיך נײַע כֹּחוֹת, נאָר צו פּודן און גלײַך־שטעלן די כֹּחוֹת וואָס זײַנען שוין דאָ. צו קערן דאָס אויג צום אֱלֹקוּת, דאָס אויער צו דְּבַר ה׳, דעם נאָז צו דעם דעליקאַטן רוּחַ פֿון דער מִצְוָה, דעם חֵךְ צו די טַעֲמִים אין תּוֹרָה, און דעם פֶּה צו דִּבּוּר פֿון קְדוּשָּׁה. און דאָס איז פְּנִימִיּוּת פֿון עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה, ווי ס׳איז באַשריבן אין תַּנְיָא – נישט נאָר חֲרָטָה אויף באַזונדערע מַעֲשִׂים, נאָר די שִׁיבַת הַנֶּפֶשׁ צו איר מקור, וואָס אין אונדזער לשׁוֹן מיינט:
צוריקברענגען יעדן חוּשׁ צו זײַן אמתן כִּיוּון – פֿון "איך" צום "שֵׁם".

אָבער אַזאַ תִּקּוּן פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים" אין דער נֶפֶשׁ קען נישט זײַן אין באַזונדערקייט. ווײַל ווי ס׳איז דאָרטן מבֹאָר (פֶּרֶק ג׳), אַז די מִדּוֹת זײַנען תּוֹלְדוֹת פֿון די מוֹחִין, און די לְבוּשִׁים פֿון מַחֲשָׁבָה–דִּבּוּר–מַעֲשֶׂה זײַנען זייער אויסגעצויגענע לְבוּשִׁים. אַ פֿאַרקרומטע מִדָּה פֿון כַּעַס, תַּאֲוָה אָדער גַּאֲוָה וועט ממילא פֿאַרטומלען דאָס אויג, פֿאַרשטאָפּן דאָס אויער, און אַזוי ווייטער. דערפֿאַר, כּדי די רוּחָנִיְשע חוּשִׁים זאָלן צוריקקומען צו זייער קלאָרקייט, דאַרף דעמאָלט פֿריִער און צוזאַמען מיט דעם זײַן אַ עֲבוֹדָה פֿון תִּקּוּן הַמִּדּוֹת – צו רייניקן דאָס האַרץ, צו מזַכֵּךְ זײַן די תְּכוּנוֹת, כּדי די כֵּלִים פֿון הַשָּׂגָה זאָלן ווערן ראוּיִם צו מקבל זײַן.

און דאָס איז דער ענין וואָס וועט זיך מבֿאָר ווערן אין המשך: ווי אַזוי דער זיכּוך פֿון חֶסֶד, גְבוּרָה, תִּפְאֶרֶת, נֶצַח, הוֹד, יְסוֹד און מַלְכוּת אין האַרץ און אין התנהגות ווערט די נויטיקע הכָנָה צו דער אָפּעפֿענונג פֿון אינעווייניק אויג און אויער פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים" אין דער נֶפֶשׁ פֿון מענטש.

יא

פֿון אַלעם הנ"ל ווערט מוּבָן, אַז דאָס אינעווייניקע אויג און דאָס אינעווייניקע אויער, און די אַנדערע רוּחָנִיִשׁע חוּשִׁים וואָס זײַנען אין "רֹאשׁ הַפָּנִים", זײַנען ניט קיין באַזונדערע כֹּחוֹת וואָס פֿליען אַרום העכער פֿון די גשמיותדיקע לעבנס־הילף־כּוֹחוֹת פֿון מענטש, נאָר זיי זײַנען מלֻבָּשׁ און פֿאַרבונדן אינעווייניק אין זיינע מוֹחִין און מִדּוֹת, און אַז דאָס האַרץ – דאָס האַרץ צוזאַמען מיט די זיבן מִדּוֹת וואָס זײַנען אין אים – איז דער נאָענטער און דירעקטער פֿעלד, אין וועלכן עס ווערט באַשטימט צי עס וועט זײַן אַ בֵּרוּר אָדער אַ הֶעְלֵם אין די חוּשִׁים. דערפֿאַר, איידער אַ מענטש זוכט "טעכניקן" צו עפֿענען זען און הערן רוּחָנִיִשׁ, דאַרף דאָס ווערן פֿאַרגעגאַנגען און באַגלייט דורך אַ יסוֹדדיקער און מער־פֿאָדערנדיקער עֲבוֹדָה – דער בֵּרוּר, ניקוּי און יִשּׁוּר פֿון די מִדּוֹת אַליין.

דען דער טֶבַע פֿון די מִדּוֹת איז, אַז זיי זײַנען ניט סתּם ווי "קאָלירן" אָן משׂא, וואָס שלעפּן זיך נאָך דעם שֵׂכֶל, נאָר זיי נעמען אַרײַן דעם שֵׂכֶל אַליין און בייגן אים צו זייער ריכטונג. אַ חֶסֶד אין דער נֶפֶשׁ, ווען ער איז ניט מזֻקָּק, וועט ליב האָבן אויך אַזוינס וואָס איז ניט ראַוי צו אַהֲבָה און וועט עס נאָך צודעקן; אַ גְּבוּרָה, ווען זי איז גראָב, וועט שנעלן אויך אויף אַזוינס וואָס איז ראַוי צו אַהֲבָה און וועט טרעפֿן טַעֲנוֹת; אַ תִּפְאֶרֶת, ווען זי איז דורכגעמישט מיט יֵשׁוּת, וועט זוכן אַ שיינקייט וואָס שפּיגלט אָפּ איר אייגענע דְּמוּת; נֶצַח און הוֹד וועלן קעמפֿן און זיך אָפּפֿרידיקן לויטן אֲנִי; יְסוֹד וועט זיך פֿאַרבינדן מיט אַ זאַך וואָס איז ניט ראַוי; מַלְכוּת וועט רעדן זאַכן וואָס זײַנען ניט ראַוי אַרויסצוברענגען אין וועלט. און אין אַזאַ מצבֿ, אַפֿילו אויב די מוֹחִין אויבן זײַנען אין אַ סֵדֶר מוּשְׂכָּל, קען "רֹאשׁ הַפָּנִים" ניט אַנטפּלעקן זיינע אמתע זען און הערן, ווײַל דאָס ליכט וואָס וויל אַרונטערגיין ברעכט זיך און קרימט זיך גלײַך אין די פֿאַרטריבלטע וואַסער פֿון האַרץ.

און דאָס איז דער רמז אין דעם באַקאַנטן ענין, אַז די מִדּוֹת זײַנען מקֻשָּׁר צו די אֵיבְרֵי הגוף. חֶסֶד און גְּבוּרָה – די צוויי אָרעמס; תִּפְאֶרֶת – דער גוף; נֶצַח און הוֹד – די היפּן; יְסוֹד – דער אֵיבֶר פֿון התקַשְּׁרוּת; מַלְכוּת – די פֿיס און מויל. און הִנֵּה, די אֵיבָרִים זײַנען די כֵּלִים, דורך וועלכע דער רָצוֹן פֿון קאָפּ ציעט זיך אַראָפּ אין פּוֹעַל; אָבער, ווי מ'זעט אין משל, דער מצבֿ פֿון די אֵיבָרִים ווירקט אויך צוריק אין קאָפּ. אַ פֿגוּעטער אֵיבֶר שיקט אַרויף כְּאֵב; אַ אֵיבֶר וואָס האָט זיך צוגעוווינט צו אַ באַשטימטער באַוועגונג, קריצט אַרײַן אַ קרײַז אין מוח אַליין. אַזוי אויך אין עֲבוֹדָה: מִדּוֹת וואָס קומען אַרויס אין מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר און מַעֲשֶׂה, קריצן זיך אַרײַן אין די מוֹחִין, און ממילא אויך אין "רֹאשׁ הַפָּנִים".

דערפֿאַר האָבן אונזערע חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אונטערגעשטראָכן "לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹקִים" – אַז די בקָשה פֿון דוד המלך איז ניט נאָר אויף אַ תּוֹסֶפֶת שֵׂכֶל, נאָר אויף אַ נייַעם האַרץ, אַ ריינעם ריגשדיקן פֿעלד, כּדי דער שֵׂכֶל וואָס איז שוין דאָ זאָל קענען זיך אַנטפּלעקן אָן עִוּות. און אין די מַאֲמָרִים ווערט מבֹאָר, אַז די בריאָה פֿון אַזאַ "לֵב טָהוֹר" ווערט געטאָן דורך אַ תָּמִידִיתע עֲבוֹדָה לויטן סֵדֶר וואָס דער תַּנְיָא מבָאָר אין פְּרָקִים י"ב–ט"ו, אין ענין דער בֵּינוֹנִי.

דען דער בֵּינוֹנִי, ווי באַקאַנט, איז ניט איינער וועמענס מִדּוֹת זייַנען גאָר נֶהֶפַּךְ געוואָרן צו גוט; די נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית בלייַבט אין איר גאַנצן כֹּחַ אין לינקן צימער פֿון האַרץ. נאָר ער הייסט אַ צַדִּיק אין לְבוּשִׁים – מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר און מַעֲשֶׂה – ווייַל ער לאָזט קיינמאָל ניט אַרויסגיין אין גִּלּוּי די מִדּוֹת פֿון דער נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית. און לכאוֹרה זעט זיך דאָס אויס ווי עפּעס וואָס איז בלויז שלילִי – הייסט צו זאָגן, אַ תָּמִידִיתע דְּחִיָּה, אַ לעבן פֿון מֶתַח – און מ'קען פֿרעגן, ווי קען פֿון אַזאַ עֲבוֹדָה קומען אַ גִּלּוּי פֿון דעליקאַטע רוּחָנִיִּשע חוּשִׁים. אָבער דער אַדְמוֹ"ר הזקן גיט אָפּ, אַז דאַווקא דער קביעותדיקער סֵדֶר גרינדעט אינעם מענטש אַ נייַעם סֵדֶר, אין וועלכן די נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית ווערט דער איינציקער מוֹשֵׁל אין די לְבוּשִׁים, און דורך דעם, נאָך אַ צייַט, קומט אַ ריכּוּך און זיכּוּך אויך אינעווייניק אין די מִדּוֹת אַליין.

און דאָס איז דער קשר מיטן כְּלָל "אַחֲרֵי הַפְּעוּלוֹת נִמְשָׁכִים הַלְּבָבוֹת". דאָס האַרץ גייט, אין זיינע טֶבַע, נאָך דעם הרגל פֿון די אֵיבָרִים און לְבוּשִׁים. ווען דער מענטש, ווי דער בֵּינוֹנִי, קלייַבט תָּמִיד אין יעדער מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר און מַעֲשֶׂה זיך צו אויסריכטן לויט תּוֹרָה און עֲבוֹדָה, כאָטש אין פְּנִימִיוּת שפּירט ער נאָך אלץ פאַרקערטע רצוֹנוֹת, ציט זיך דאָס האַרץ לאַנגזאַם נאָך די פְּעוּלוֹת, ביז די מִדּוֹת אַליין הייבן אָן צו ליב האָבן וואָס זיי האָבן אַמאָל באַקעמפּט, און צו האַסן וואָס זיי האָבן אַמאָל געחלומט. און עס קומט אויס, אַז תִּקּוּן הַמִּדּוֹת ווערט ניט געטאָן בלויז דורך פְּנִימִיִּשע הִתְבּוֹנְנוּת, נאָר דורך אַ לאַנגע קייט פֿון ממשותדיקע און חֲזָרָתִיִּשע מַעֲשִׂים – יעדער מַעֲשֶׂה איז ווי אַ קליינע שניט, דורך וועלכן די גראָבע הויט פֿון האַרץ ווערט דינער, ביז זי ווערט שָׁפוּף און שקוּף, כּדי דאָס ליכט פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים" זאָל קענען דורכגיין.

און דורך דעם ווערט אויך פֿאַרשטאַנען, פֿאַרוואָס כַּעַס פֿאַרבלענדט, תַּאֲוָה מאַכט טויב, גַּאֲוָה קרימט דעם רֵיחַ, און אַזוי ווייטער. כַּעַס איז אַ גְּבוּרָה וואָס האָט זיך אָפּגעריסן פֿון איר שֹׁרֶשׁ אין חֶסֶד; זי ווערט אַ פֿייַער וואָס שטייַגט אַרויף אין קאָפּ און פֿאַרשוואַרצט דאָס אינעווייניקע אויג, ביז אין שעת כַּעַס זעט דער מענטש ניט די מציאוּת ווי זי איז. תַּאֲוָה איז אַ חֶסֶד וואָס האָט זיך אָפּגעזונדערט פֿון חָכְמָה; דער תַּאֲוָתדיקער חשק פֿאַרפֿילט דאָס אינעווייניקע אויער מיט זייַן ראַש, ביז דער מענטש קען ניט הערן קיין תּוֹכָחָה, און אַפֿילו הערט ער ניט זייַן אייגענע גוטע הַבָּנָה. גַּאֲוָה איז אַ עִקּוּם פֿון תִּפְאֶרֶת און יְסוֹד; די הרגָשה פֿון אייגענער חשיבוּת גיט אַרויס אַ פְּנִימִיִּשע רֵיחַ מסָרֵחַ, וואָס פֿאַרבלאָנדזשעט זייַן רוח, ביז ער "ריכט" נאָר זיינע אייגענע מעלות און איז ניט רגיש צו דעם דעליקאַטן רֵיחַ פֿון אֱלֹקוּת. און אין אַלע די זאַכן זען מיר, אַז מִדּוֹת, ווען זיי זייַנען ניט מְזֻקָּק, פֿאַרקרימען די חוּשִׁים; און אין זייער תִּקּוּן ליגט די צוריקברענגונג פֿון דער הַשָּׂגָה צו איר תִּקּוּן.

און אויב אַזוי, ווי הייבט מען אָן אַזאַ תִּקּוּן אויף אַ וועג וואָס איז צוטריטלעך פֿאַר יעדער איינעם לויט זײַן מדריגה? הִנֵּה דאָ קומט אַרײַן די עֲבוֹדָה פֿון חֶשְׁבּוֹן הַנֶּפֶשׁ, ווי עס ווערט מבֹאָר אין "חֹבוֹת הַלְּבָבוֹת" און איז מְקֻבָּל געוואָרן אין דעם סֵדֶר פֿון חסידות. דער מענטש דאַרף זיך באַשטימען באַזונדערע צײַטן, יעדן טאָג אָדער לְפָּחוֹת פֿון צײַט צו צײַט, צו באַטראַכטן ניט נאָר זײַנע מַעֲשִׂים, נאָר אויך דעם מצבֿ פֿון זײַנע מִדּוֹת: ווו עס איז אויסגעבראָכן כַּעַס, ווו עס האָט זיך אויפֿגעוועקט קִנְאָה, ווו תַּאֲוָה האָט צוגעצויגן, ווו גַּאֲוָה האָט זיך אויפֿגעבלאָזן. און דאָס איז ניט כּדי זיך אַרײַנצולייגן אין עַצְבוּת, חס ושלום, נאָר כּדי צו דערקענען די דפֻּסִים און דעם שֹׁרֶשׁ. ווען ער רופֿט אַ מִדָּה מיט איר נאָמען און זעט איר פֵּירוֹת אין מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר און מַעֲשֶׂה, הייבט ער אָן זיך אָפּצוטיילן פֿון איר מוחלטן הערשאַפֿט און זי אַרונטערצושטעלן אונטערן שֵׂכֶל און אונטער תּוֹרָה.

און דורך אַזאַ חֶשְׁבּוֹן, צוזאַמען מיט דער מִשְׁמֶרֶת פֿון בֵּינוֹנִי – צו שטעלן די לְבוּשִׁים תָּמִיד אונטער היט – שאַפֿט דער מענטש כֵּלִים צו בעטן אמתדיק "לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹקִים". ווײַל אַזאַ תְּפִלָּה איז ניט קיין בקָשה אויף אַ נֵס אָן הַכָּנָה, נאָר דאָס געשריי פֿון עמעצנס, וואָס האָט שוין אָפּגעפֿלויגן דעם פֿעלד פֿון זײַן האַרץ, האָט שוין געאַרבעט אויסצורײַסן די קוֹצִים פֿון גילוּיִע עבֵרוֹת, און איצט בעט ער אַ העכערע טָהֳרָה, כּדי זײַן אינעווייניק זען און הערן זאָלן זײַן אמתדיק. דאַן העלפֿן אים פֿון אויבן, און מען גיט אים אַ הַשְׁפָּעָה פֿון טָהֳרָה, וואָס ער אַליין קען ניט דערגרייכן, און דאָס איז דער אָנהייב פֿון אַ טיפֿערן בֵּירוּר אין די מִדּוֹת אַליין.

און ווען חֶסֶד זיכט זיך, איז ער ניט מער אַ סתּמאדיקער אויסגיסן צו אַלץ וואָס זעט זיך שיין, נאָר ער ווערט אַ אַהֲבָה וואָס איז מתּוֹאַם מיט שֵׂכֶל און תּוֹרָה – אַ חֶסֶד פֿון אֱמֶת. אַזאַ חֶסֶד־האַרץ לאָזט דאָס אויג זען דעם גוטס אין אַ צווייטן ייִדן, זען דעם "צֶלֶם אֱלֹקִים" אונטער די גראָבע לְבוּשִׁים, און דאָס אַליין איז אַ גִּלּוּי פֿון זען אֱלֹקוּת אין וועלט. און ווען גְּבוּרָה זיכט זיך, איז זי ניט מער כַּעַס אויף אַ פּערזענלעכן עלבּוֹן, נאָר אַ תֹּקֶף קעגן בּאָז און אַ פְּנִימִיִּשע מַשְׁמַעַת; אַזאַ גְּבוּרָה גיט דעם אויער די מעגליכקייט צו הערן תּוֹכָחָה, צו מקבל זײַן בִּיקֹּרֶת אָן הַגָּנָה, און דאָס איז אַ יסוֹדדיקע פֿאָרעם פֿון רוּחָנִיִּשער שמיעה. און ווען תִּפְאֶרֶת ווערט מתֻקָּנֶס, דרייט זיך איר זוכן־שיינקייט ניט מער אַרום איר אַליין, נאָר זי ציט זיך צו דער האַרמוֹנְיָה פֿון תּוֹרָה און מִצְווֹת; דאַן הייבט "דער נאָז" פֿון נֶפֶשׁ אָן צו ריחנען דעם דעליקאַטן "רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ" פֿון אַ מִצְוָה, און זיך אָפּצוגעוועלטיקן פֿון דעם מסריחן רֵיחַ פֿון "שיינקייט" פֿון קְלִיפָּה.

און אַזוי אויך אין נֶצַח און הוֹד: ווען נֶצַח זיכט זיך פֿון דער דראַנג צו נצח זײַן צוליב דעם אֲנִי, ווערט ער אַ התְמָדָה אין עֲבוֹדָה, אַ כֹּחַ צו גיין ווייטער אויך אין צייטן פֿון הֶעְלֵם; אַזאַ יְשִׁיבוּת מְנַקֶּה דאָס אויג פֿון די בליצנדיקע האַרבסטימונגען פֿון טעמפּעראַמענט. הוֹד, ווען ער ווערט ריין פֿון פֿאַלשער עֲנָוָה און פֿון אַ מתפַּיֵּס זײַן מיט וועלט, ווערט אַ אמתדיקע הוֹדָאָה – אַ דערקענונג און הַכְנָעָה פֿאַרן אייבערשטן; דאַן קען דאָס אויער זיך אונטערשטעלן אונטערן דְּבַר ה׳ אָן פְּנִימִיִּשע הִתְנַגְּדוּת. יְסוֹד, ווען זײַן קשר רײַסט זיך אָפּ פֿון אומפּאַסיקע פֿאַרבינדונגען און ווערט אַ הִתְקַשְּׁרוּת בלויז מיט קְדוּשָּׁה, ברענגט צוריק די פְּנִימִיִּשע חֲוָיָה פֿון רוח, ביז נֶפֶשׁ קען "ריחנען" צו וואָס זיך צו פֿאַרבינדן און פֿון וואָס צו אַנטלויפֿן.

מַלְכוּת, ווען איר דִּבּוּר און פְּעוּלָּה ווערן געהיט פֿון לשון הרע, שקר און גַּאֲוָה, ווערט אַ מויל וואָס רעדט אמת; און אַזאַ דִּבּוּר מְזַכֵּך מחדש גאַנץ "רֹאשׁ הַפָּנִים", ווײַל, ווי עס ווערט מבֹאָר אין די מַאֲמָרִים, איז דִּבּוּר די שפּיגל, אין וועלכער מען זעט די "פָּנִים הַפְּנִימִיִּים".

און עס קומט אויס, אַז דער וועג איז עיגוּלדיק און אויפֿשטײַגנדיק. די מִדּוֹת, ווי אֵיבָרִים, ווערן מושפּע פֿון קאָפּ; אָבער די חוּשֵׁי קאָפּ קענען ניט לײַכטן ביז די אֵיבָרִים זײַנען מְשֻׁמָּע. די עֲבוֹדָה פֿון בֵּינוֹנִי אין תַּנְיָא באַשרײַבט דעם ערשטן עיגוּל: צו שטעלן די לְבוּשִׁים אונטער דער איינציקער מלְכוּת פֿון נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית. חֶשְׁבּוֹן הַנֶּפֶשׁ און "לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי" באַשרײַבן דעם צווייטן עיגוּל: צו מְזַכֵּך זײַן די מִדּוֹת אַליין. און דורך חֲזָרָתִישע ממשותדיקע פְּעוּלוֹת אין מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר און מַעֲשֶׂה – "אַחֲרֵי הַפְּעוּלּוֹת נִמְשָׁכִים הַלְּבָבוֹת" – ציט זיך דאָס האַרץ לײַכט און רויִק צו אַ נײַער צורה, און ווען דאָס האַרץ ווערט מער שקוּף, הייבן אָן די נעלעמדיקע כֹּחוֹת אין "רֹאשׁ הַפָּנִים" זיך צו וועקן, כאָטש אין אַ זייער דעליקאַטן און כמעט ניט־זעבאַרן אופֿן אין אָנהייב.

און דאָס איז די נויטיקע הַכָּנָה, איידער מ'רעדט וועגן דירעקטער עֲבוֹדָה אין די חוּשִׁים אַליין. ווײַל אויב דער מענטש וועט זיך צוגעווינען צו "שְׁמִירַת עֵינַיִם" אָדער "שְׁמִירַת אָזְנַיִם" ווי באַזונדערע עֲבוֹדוֹת, אָן גלײַכצײַטיקן תִּקּוּן הַמִּדּוֹת, וועט דאָס האַרץ בלײַבן אויפֿגעשטורעמט, און דאָס אינעווייניקע אויג און אויער וועלן בלײַבן פֿאַרטריבלט, נאָר אונטערדריקט און צוזאַמענגעדרוקט. אָבער ווען די מִדּוֹת זײַנען אין אַ מצבֿ פֿון עִבּוּד און טיפּוּחַ, דאַן איז די שמירה און דער חִנּוּך פֿון יעדן חוּשׁ ניט קיין דְּחִיקָה, נאָר אַ גִּלּוּי – יעדער חוּשׁ קערט זיך צוריק צו זײַן אמתן חֵפֶץ, און דאָס איז אֱלֹקוּת. און אין הֶמְשֵׁךְ וועט זיך מבָאָר ווערן בפּרט, ווי אַזוי דאָס ווערט געטאָן – די עֲבוֹדָה פֿון שמירה און חִנּוּך פֿון יעדן גשמיותדיקן חוּשׁ, כּדי זײַן רוּחָנִישער שֹׁרֶשׁ אין "רֹאשׁ הַפָּנִים" זאָל זיך שטאַרקן און אַרונטערציִען אין גִּלּוּי אינעווייניק אין נֶפֶשׁ האדם.

יב

פֿון אַלץ נ"ל ווערט קלאָר, אַז ווען דאָס האַרץ געפֿינט זיך אין אַ מצבֿ פֿון הִסְקַבְּלוּת און הִסְכַּלְּלוּת אין דער נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, דאַן איז די עֲבוֹדָה מיט די חוּשִׁים אַליין ניט מער נאָר אין אַ בחִינָה פֿון שלילה – "אַל זע, אַל הער, אַל טעם" – נאָר זי ווערט אַ סֵדֶר פֿון חִנּוּךְ חִיּוּבִי, אַ חִנּוּךְ פֿון יעדן חוּשׁ וָחוּשׁ צו זײַן אַ כְּלִי צו אֱלֹקוּת. און דאָס איז דער פְּנִימִיאָריקער תוכן פֿון וואָס מ'רופֿט אין נִגְלֶה און אין סִפְרֵי הַמּוּסָר "שְׁמִירַת הָעֵינַיִם, שְׁמִירַת הָאָזְנַיִם, שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן" וכַיּוֹצֵא בָּהֶם. ווײַל די זאַכן זײַנען ניט נאָר גְּדֵרִים קעגן עֲבֵירָה, נאָר זיי אַליין זײַנען דער סֻלָּם, דורך וועלכן "רֹאשׁ הַפָּנִים" דער נֶעְלָם ווערט אַרונטערגעצויגן אין גִּלּוּי אין מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר און מַעֲשֶׂה.

צו מבָאר זײַן דאָס, דאַרף מען פֿריִער פֿאָרשטעלן, אַז די לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ – מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר און מַעֲשֶׂה – זײַנען אין חֲסִידוּת ניט נאָר אַ בחִינָה פֿון חִיצוֹנִישער הִתְגַּלּוּת, נאָר זיי זײַנען דער מִיָּדִיגער אָרט פֿון הִתְלַבְּשׁוּת פֿון די כֹּחוֹת. דאָס אינעווייניקע אויג לייגט זיך אָן אין מַחֲשָׁבָה און אין גשמיותדיקער זעען; דאָס אינעווייניקע אויער לייגט זיך אָן אין די מַחֲשָׁבוֹת פֿון

תּוֹרָה, וואָס "מיר הערן זיי", און אין גשמיותדיקער שמיעה פֿון ווערטער; מויל און האַלדז אינעווייניק לייגן זיך אָן אין דִּבּוּר. דערפֿאַר איז די הִתְגַּבְּרוּת און דער חיוּבִיאָריקער באַניץ פֿון די לְבוּשִׁים אַליין די דירעקטע עֲבוֹדָה אין דעם רוּחָנִיִשן כֹּחַ, וואָס איז מקבּיל אין "רֹאשׁ הַפָּנִים". ווען דער לְבוּשׁ ווערט נִזְדַּכֵּךְ און צוגעוווינט אין קְדוּשָׁה, ווערט ער נידעריק און דורכזיכטיק, און די פְּנִימִיּוּת, וואָס ליגט אין אים, לייכט אַרויס.

און מ'הייבט אָן מיטן חוּשׁ הָרְאִיָּה. אִיּוֹב זאָגט: "בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי". אַ בְּרִית איז ניט נאָר אַמאָליקע באַשלוס, נאָר אַ שטענדיקער בְּרִית, וואָס פֿאַרבינדט און מחַייֵב ביידע זײַטן – דאָס אויג אונטן און "רֹאשׁ הַפָּנִים" אויבן. "שְׁמִירַת הָעֵינַיִם" ווערט בכלל פֿאַרשטאַנען אין אַ בחִינָה פֿון שלילה: אָפּקערן דאָס אויג פֿון פֿאַרבאָטענע בילדער, פֿון אַ מראה, וואָס וועקט תַּאֲוות אָדער גַּאֲוָה, פֿון דעם ליגנישן גלאַנץ פֿון דער וועלט. דאָס איז דער ערשטער שלבֿ, ווײַל אַזוי לאַנג ווי דאָס אויג איז אָנגעפֿילט מיט צִיוּרִים פֿון קְלִיפָּה, קען עס ניט זײַן אַ כְּלִי צו זען אֱלֹקוּת.

אָבער דער ענין פֿון בְּרִית מיטן אויג איז טיַיפֿער. ווי אַ בְּרִית מִילָה איז ניט נאָר אַ שנײַדן און אַוועקנעמען, נאָר אויך אַ גִּלּוּי פֿון דער פְּנִימִיּוּת, וואָס ליגט אין דער עָרְלָה, אַזוי אויך אין אויג: די שמירה איז כּדי צו אַנטפּלעקן אַ נײַעם אופֿן פֿון זעען. דערפֿאַר דאַרף די בְּרִית מקוים ווערן אין אַ חיוּבִיאָריקער זעען. קוקן אין דִּבְרֵי תּוֹרָה, ביז די צורות פֿון די אותִיּוֹת, אותִיּוֹת כְּתַב אַשּׁוּרִית, ווערן דער שטענדיקער לאַנדשאַפֿט פֿאַרן אויג; קוקן אין אַ סֵפֶר מיט כַּוָּנַת הַלֵּב, ביז די גשמיותדיקע זעען אַליין ווערט אָנגעפֿילט מיט יִרְאָה, און ער שפּירט, אַז דורך די שוואַרצע אותִיּוֹת אויף ווײַסן קלאַף – "כִּי בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר". קוקן אויף אַן אַנדערן ייִד מיט אַן "עַיִן טוֹבָה", זוכן זיינע מעלות, ביז דער הרגל פֿון אויג איז צו זען "צֶלֶם אֱלֹקִים" און ניט חִיצוֹנִיּוּת. אַזאַ זעען איז ניט נאָר אַ אָפּשפּיגלונג פֿון דער מְזֻכָּכטער מִדַּת הַחֶסֶד; זי מחַנֵּךְ בפֿועל דאָס גשמיותדיקע אויג צו זײַן אַ צינאָר צו דער "רְאִיָּה רוּחָנִית" דְּחָכְמָה־תִּפְאֶרֶת.

ווען אַ מענטש צוגעווינט זיך, אַז יעדער מאָל, ווען ער הייבט אויף זיינע אויגן, זוכט ער תּוֹרָה, זוכט אַ מִצְוָה, זוכט דאָס גוטס בײַ אַנדערן, דאַן הייבט זיך נאָך אַ צײַט אָן אויפֿצולעבן אין אים די "רְאִיָּה הָרוּחָנִית": ער "זעט" אֱלֹקוּת אין די פּאַסירונגען פֿון זײַן לעבן; ער דערקענט דעם שיינקייט פֿון דער הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית. און לויט ווי ער שליסט דאָס אויג צו פֿון הֶפְקֵרוּת, אַזוי עפֿנט עס זיך מער צו אֱלֹקוּת. און עס קומט אַרויס, אַז די הִתְגַּבְּרוּת אין חוּשׁ הָרְאִיָּה איז ניט קיין דְּחִיקָה, נאָר אַ חֲקִיקַת אַ נײַעם בְּרִית אין דעם אֵבֶר, דורך וואָס דאָס אויג פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים" לייגט זיך אָן אין אַ גָּלוּיִקער אופֿן.

און אַזוי אויך אין חוּשׁ הַשְּׁמִיעָה. כאָטש אין לשון הֲלָכָה געפֿינט זיך ניט קיין פעסטנס אויסדרוק "שְׁמִירַת הָאָזְנַיִם", ווי עס איז בײַ די אויגן און לשון, איז דאָך דער ענין קלאָר: מ'דאַרף היטן דאָס אויער פֿון לָשׁוֹן הָרַע, פֿון נִבּוּל פֶּה, פֿון לֵיצָנוּת און פֿון יעדן דִּבּוּר, וואָס שלעפּט אַראָפּ דאָס האַרץ. ווײַל אַזוי לאַנג ווי דאָס גשמיותדיקע אויער איז ווי אַ קאַנאַל, וואָס נעמט אַריין אַלע קולות פֿון קְלִיפָּה, קען די רוּחָנִיִשע שמיעה ניט ווערן געהערט.

אָבער אויך דאָ איז דער עיקר ניט נאָר די שלילה. מ'דאַרף מחנך זײַן דאָס אויער צו הערן קְדוּשָׁה. הערן דִּבְרֵי תּוֹרָה מיט כֹּבֶד רֹאשׁ, ניט ווי אַ באַלאַסט, נאָר ווי "קַבָּלַת עוֹל" – "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", הערן און מקַבֵּל זײַן. צוהערן מיט גרויסער הַקְשָׁבָה צו קְרִיאַת הַתּוֹרָה, צו די ווערטער פֿון תְּפִלָּה, ביז די גשמיותדיקע דערלעבונג אַליין פֿון קול, וואָס גייט אַריין אין אויער, ווערט דערלעבט ווי "הַשְׁרָאַת הַדִּבּוּר הָאֱלֹקִי". און ניט נאָר צו דִּבְרֵי הַשֵּׁם, נאָר אויך צו דִּבְרֵי יִשְׂרָאֵל: הערן דעם ווייטאָג פֿון אַנדערן, צוהערן צו אַ צעבראָכענעם האַרץ אָן היפּאַזאָן און אָן אייגענע פּאַרנומענקייט. דאָס איז אויך אַ עֲבוֹדָה אין מִדַּת הַהוֹד, ווײַל געבן דאָס אויער צום אַנדערן איז אַ מעשה פֿון הַכְנָעָה און הוֹדָאָה.

ווען אַ מענטש צוגעווינט זיך, אַז זײַן אויער איז ניט מְפֻקָּר צו רַכְלוּת און הֶבֶל, נאָר עס איז באַשיצט צו תּוֹרָה און צו דעם געשריי פֿון זײַן יִדישן חָבֵר, דאַן שטאַרקט זיך די "אֹזֶן הָרוּחָנִית" דְּבִינָה־הוֹד. ער הייבט אָן "הערן" מסָרִים פֿון אויבן אין די פּאַסירונגען פֿון זײַן לעבן; ער שפּירט די תּוֹכֵחָה, וואָס דער אייבערשטער פֿליסט אים אַרײַן דורך די מצבים, און אויך די נֶחָמוֹת, וואָס קומען אַראָפּ אין שטילקייט. און אַזוי ווערן "שְׁמִירַת הָאָזְנַיִם" און די חיוּבִיאָריקע שמיעה אַ סֻלָּם, דורך וועלכן די "אֹזֶן הָרוּחָנִית" שטײַגט אַרויס פֿון הֶעְלֵם אין גִּלּוּי.

חוּשׁ הָרֵיחַ איז מער נֶעְלָם אין די הלכות פֿון שמירה, אָבער זײַן עֲבוֹדָה ווערט אָנגעצייכנט אין די מִנְהָגִים פֿון בְּשָׂמִים, בפֿרט מוצאי־שַׁבָּת. חֲזַ"ל דערקלערן, אַז אויף שַׁבָּת ליגט אויף דעם מענטש אַ נְשָׁמָה יְתֵירָה, און ווען שַׁבָּת גייט אַוועק, טרייסט מען די נֶפֶשׁ מיט רֵיחַ. דער פּשוטער פְּשָׁט איז, אַז רֵיחַ ברענגט תַּעֲנוּג. אָבער בפּנִימִיּוּת זײַנען די בְשָׂמִים אַ תַּרְגִּיל צו דעם אינעווייניקן "רוּחַ", צו דַעַת־יְסוֹד פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים", צו "הָרִיחַ" קְדוּשָׁה.

ווען אַ מענטש נעמט די בְשָׂמִים און שמעקט מיט דער כַּוָּנָה, אַז דער גוטער רֵיחַ איז אַ משל צו דעם "רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ" פֿון מִצְוֹת, מחַנֵּךְ ער זײַן נאָז צו אונטערשיידן צווישן קְדוּשָׁה און קְלִיפָּה. און אַזוי במשך פֿון גאַנצן יאָר, כּבוֹד געבן צו מִצְוֹת דורך רֵיחַ – שמעקן די הֲדַסִּים אין לולבֿ, הנאה האָבן פֿון רֵיחַ פֿון אֶתְרוֹג, זען אין דעם רֵיחַ פֿון שבת־געקאָכטס אַ רמז צום "עוֹנֶג" פֿון אויבן – דאָס זײַנען ניט קיין לייכטע זאַכן, נאָר ממש עֲבוֹדוֹת אין "הַחוּשׁ הַטָּהוֹר שֶׁל הָרֵיחַ". און לויט ווי אַ מענטש ווערט אינעווייניק מִתְגָּעֵל פֿון שלעכטן רֵיחַ, וואָס איז פֿאַרבונדן מיט טֻמְאָה און עֲבֵירָה, אַזוי לערנט זײַן אינעווייניקער "רוּחַ" זיך מִתְגָּעֵל צו ווערן פֿון רוּחָנִישן "סֵרַח". און דורך דעם ווערט דער גשמיותדיקער נאָז ווי אַ מורה צו דעם "נאָז הָרוּחָנִי", און דער דעליקאַטער כֹּחַ פֿון הַבְחָנָה, "וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה'", הייבט זיך אָן אויפֿצולעבן.

חוּשׁ הַטַּעַם און דער ענין פֿון עסן זײַנען די מערסט מוחשִׁיִּים פֿון אַלע חוּשִׁים, און אויף זיי זײַנען מתוקן געוואָרן אין תּוֹרָה און דִּבְרֵי חֲזַ"ל אַ סך הלכות, ווײַל דאָ איז די סַכָּנָה פֿון אַ גרויסער הִתְבַּהֲמָה, און דאָ איז אויך די העכסטע מעגלעכקייט פֿון הַעֲלָאָה. די עֲבוֹדָה פֿון "שְׁמִירַת הַטַּעַם" איז פֿאַרבונדן מיט "אֲכִילָה בִּקְדוּשָׁה". עסן נאָר וואָס איז מֻתָּר, מיט די פּאַסיקע בְרָכוֹת פֿריִער און נאָך; עסן כּדי צו האָבן כֹּחַ צו דינען דעם אייבערשטן; זיך אָפּהיטן פֿון זַלְלָנוּת און פֿון זוכן

מעדעליַיעס פֿאַר זיך אַליין – אַלע די זאַכן ווערן מבֿאָר אין סִפְרֵי הַמּוּסָר. אָבער לויט וואָס עס איז פריער מבֿאָר געוואָרן, אַז "טַעַם" איז די "פְּנִימִיּוּת הַתַּעֲנוּג" פֿון כֶּתֶר, ווערט פֿאַרשטאַנען, אַז אין יעדער מעשה־אֲכִילָה איז דאָ אַ געלעגנהייט צו מזַכֵּך זײַן דעם "חֵךְ הַפְּנִימִי" פֿון דער נֶפֶשׁ.

ווען אַ ייִד שטעלט זיך אָפּ פֿאַרן עסן און טראַכט אמתדיק: "טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב ה׳ – איך תַּאֲוֶה צו טועם זײַן דעם טוּב פֿון ה׳ דורך דעם עסן, צו שפּירן, אַז ער איז, וואָס נערט מיך", דאַן ווערט דער גשמיותדיקער טעם אַ לְבוּשׁ צו "תַּעֲנוּג אֱלֹקִי". און אַזוי אויך, ווען אַ מענטש לערנט תּוֹרָה און זוכט אירע "טַעֲמֶיהָ", די פְּנִימִיִּשע און זיסע טַעֲמִים אין איר, ניט צוליב גַּאֲוַת הַשֵּׂכֶל, נאָר כּדי זיך צו מתענג זײַן אין דער חָכְמָה פֿון ה׳, דאַן מאַכט ער בפּנִימִיּוּת זײַן מויל צו דעם מויל פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים". אויך אַ פּשוטע שבת־אֲכִילָה, ווען מ׳טוט זי מיט דער הַכָּרָה, אַז דער "עוֹנֶג" איז אַ מִצְוָה און אַ "זֵכֶר" צו דער צוקונפֿטיקער סעֻדָּה פֿון לִוְיָתָן, ווערט אַ תַּרְגִּיל צו חוּשׁ הַטַּעַם צו זוכן רוּחָנִיִּשע זיסקייַט. און לויט דעם שטאַרקט זיך דער כֹּחַ פֿון דער נֶפֶשׁ צו "טועם" זײַן דעם פְּנִימִיִּשן תַּעֲנוּג אין אַ מִצְוָה, אויך אָן גשמיותדיקן עסן.

און דער דִּבּוּר און "שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן" זײַנען דער שִׂיא פֿון דעם סֵדֶר, ווײַל דִּבּוּר איז מַלְכוּת, דער גִּלּוּי פֿון אַלץ, וואָס איז אינעווייניק. דָּוִד הַמֶּלֶךְ רופֿט אויס: "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב? נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה". אויך דאָ איז די שלילדיקע שמירה דער יסוד: זיך אָפּהיטן פֿון לָשׁוֹן הָרָע, רְכִילוּת, מבַיֵּשׁ זײַן פְּנֵי חֲבֵרוֹ, שקר, ליידיקן און גראָבן דִּבּוּר. אָן דעם בלײַבט די "רוּחַ מְמַלְּלָא" ווי אַ "נֶשֶׁק" פֿון חורבן, און "רֹאשׁ הַפָּנִים" קען זיך ניט אַנטפּלעקן.

אָבער ווי חַיִּים זײַנען ניט נאָר דער הֶעְדֵּר פֿון טויט, אַזוי אויך איז "דִּבּוּר שֶׁל קְדוּשָּׁה" ניט נאָר אַ שְׁתִיקָה פֿון שלעכטס, נאָר אַ חיוּבֿיאָריקער באַניץ פֿון דִּבּוּר. רעדן דִּבְרֵי תּוֹרָה בקֶבַע, ביז דאָס מויל צוגעווינט זיך צו זײַן אַ כְּלִי צו "דְּבַר ה׳". אַרויסזאָגן ווערטער פֿון תְּפִלָּה מיט כַּוָּנָה, ביז דער האַלדז שפּירט זיך ווי אַ "צינאָר", דורך וועלכן דער כִּסּוּף פֿון דער נֶפֶשׁ שטײַגט אַרויף און דער שֶׁפַע קומט אַראָפּ. באַניצן דִּבּוּר כּדי צו געבן חִזּוּק, צו טרייסטן, צו בְּרָכְענען, צו דאַנקען; זאָגן אַ גוטן וואָרט, וואָס הייבט אויף דעם רוח פֿון אַנדערן. יעדער אַזאַ דִּבּוּר מזַכֵּךְ די מִדַּת הַמַּלְכוּת און חקֶק אין לשון די צורה פֿון "פֶּה מַלְכוּת". דאַן, ווי עס איז פריער מבֿאָר געוואָרן, ווערט דִּבּוּר ווי אַ שפּיגל, אין וועלכן די "פָּנִים הַפְּנִימִיִּים" שפּיגלען זיך אָפּ; און לויט ווי דִּבּוּר איז אמת און חֶסֶד, אַזוי קען דער "דִּבּוּר הַפְּנִימִי" פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים" זיך אָנוויקלען אין דעם קול, וואָס מ׳הערט.

אַלע די אופֿנים פֿון שמירה און חיוּבֿיאָריקן באַניץ ווערן דורכגעפֿירט דורך די לְבוּשִׁים פֿון מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר און מַעֲשֶׂה. ווײַל זען, הערן, שמעקן, טועם זײַן, רעדן – דאָס אַלע זײַנען מעשים. ווען מ׳טוט זיי מיט כַּוָּנָה, קומט אויך דער לְבוּשׁ פֿון מַחֲשָׁבָה אַרײַן אין עֲבוֹדָה; און ווען אַ מענטש לערנט און רעדט וועגן די עֲבוֹדוֹת, ווערט דער לְבוּשׁ פֿון דִּבּוּר נאָך מער מקודש. און דורך דעם ווערן צוזאַמען אַרײַנגעוועבט די דרײַ לְבוּשִׁים מיט די פֿינף חוּשִׁים, און צוזאַמען בויען זיי אַ כְּלִי צו דעם פְּנִימִיאָריקן "רֹאשׁ הַפָּנִים".

און עס קומט אַרויס, אַז די טאָג־טעגלעכע, לכאורה פּשוטע הִתְגַּבְּרוּיוֹת אין וואָס אַ מענטש לאָזט זיך צו זען, הערן, שמעקן, טועם זײַן און זאָגן – זײַנען אין אמתן אַ טײַפּע עֲבוֹדָה אין גִּלּוּי פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים" דער נֶעְלָם. יעדער חוש, וואָס איז באַשיצט און מְחֻנָּךְ, ווערט ווי אַ שַׁלְבָּה אין אַ סֻלָּם, דורך וועלכן די נֶפֶשׁ שטײַגט אַרויף פֿון אַ פּשוטער גשמיותדיקער חֲוָיָה אין "חוּשִׁים רוּחָנִיִּים". און דאָס איז די ריכטיקע הַכָּנָה צו דער עֲבוֹדָה פֿון "הִתְבּוֹנְנוּת", וואָס וועט מבֹאָר ווערן אין הֶמְשֵׁךְ: ווײַל ווען די לְבוּשִׁים און חוּשִׁים זײַנען שוין אַ ביסל מְזֻכָּכִים און צוגעוווינט צו קְדוּשָּׁה, דאַן קען די הִתְבּוֹנְנוּת־עֲבוֹדָה אין מַחֲשָׁבָה זיך ווענדן דירעקט צום "אויג הָרוּחָנִי" און צו דער "שמיעה הָרוּחָנִית", און זיי אָפּן מאַכן אויף אַ קביעותדיקן און הייליקן אופֿן.

יג

אַךְ הִנֵּה, אַלץ וואָס מ'האָט ביז־אַהער מבֹאַר געווען אין ענין שְׁמִירָה און חִנּוּךְ פֿון די לְבוּשִׁים און די חִיצוֹנִיִּשע אֵבָרִים, איז נאָך אַלץ נאָר אין בחינַת הֲכָנָה און כְּלִי בִּלְבַד. ווײַל דער עִקָּר־ענין אין גִּלּוּי פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים" איז ניט סתּם, אַז די טירן פֿון די חוּשִׁים זאָלן זײַן צוגעשפּאַרט צום שלעכטן און אָפֿן צום גוטן, נאָר אַז אינעווייניק אין דער פְּנִימִיִּשער לִשְׁכָּה זאָל זײַן אַ הַשָּׂגָה און הַרְגָּשָׁה אין אֱלֹקוּת, אויף אַזאַ אופֿן, אַז דער גִּלּוּי זאָל האָבן אויף וואָס זיך צו אָפּלייגן. און דער עִקָּר־המשָׁכָה פֿון אַזאַ גִּלּוּי קומט דורך דער עֲבוֹדָה פֿון "הִתְבּוֹנְנוּת".

ווײַל ס'איז מבֹאָר בְּאֹרֶךְ אין סֵפֶר הַתַּנְיָא, בפֿרט פֿון אָנהייב פֶּרֶק מ"א און ווייטער, אַז די הִתְעוֹרְרוּת פֿון האַרצן אין אַהֲבָה און יִרְאָה, וואָס זיינען די חַיִּים פֿון דער גאַנצער עֲבוֹדָה, איז ניט מספּיק, אַז זי זאָל זײַן אַ הִתְעוֹרְרוּת פֿון אַ מאָמענט בִּלְבַד, נאָר זי דאַרף זײַן אין בחינַת יִשּׁוּב הַדַּעַת – אַ מְיֻסֶּדְטער "דַּעַת" – אַז די גְּדוּלָּה פֿון הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ זאָל זיך אַרײַנקוועטשן און זיך אַרײַנקריצן אין מוח און זיך אַרײַנקריצן אין האַרצן "תָּמִיד", אויף אַזאַ אופֿן פֿון "דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ". און דער "דַּע" – דער "דַּעַת" – איז ניט קיין ידיעה שִׂכְלִית בְּעַלְמָא, נאָר אַ קְשִׁירָה און הִתְקַשְּׁרוּת פֿון די מוֹחִין מיטן האַרצן, וואָס אין אונדזער לשון דאָ הייסט עס: אַז דאָס "אויג" און דאָס "אויער" אין "רֹאשׁ הַפָּנִים" זאָלן זיך אָפּנעמען און זאָלן קוקן און הערן אויף אַ תָּמִידישן אופֿן.

נאָר כּדי אָנצוקומען צו אַזאַ דַּעַת דאַרף פֿריער זײַן די עֲבוֹדָה פֿון "הִתְבּוֹנְנוּת" אויף אַ סֵדֶרדיקן אופֿן. ד"ה, ניט סתּם אַ דורכגייענדיקע מַחֲשָׁבָה פֿון אֱלֹקוּת צווישן אַנדערע מַחֲשָׁבוֹת, נאָר אַ מְיֻשֶּׁבְטע הִתְבּוֹנְנוּת לויט אַ סֵדֶר און אַ מידה: אַז דער מענטש באַשטימט זיך אַ באַזונדערן צײַט־שיעור פֿאַר דער תְּפִלָּה, אָדער אין אַן אַנדער קָבוּעַ צײַט, צו פֿאַרטיפֿן זײַן דַּעַת אין גְּדוּלַּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ און אין פְּנִימִיּוּת־ענין תּוֹרָה און מִצְוֹת.

און דער דרך פֿון "הִתְבּוֹנְנוּת" וואָס דער אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן האָט מסדֵּר געווען פֿאַר אַלע דורות איז באַקאַנט: זיך מִתְבּוֹנֵן זײַן אין "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" און "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", און אין "כֻּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיב". ד"ה, ערשטens אַרײַנשטעלן אין מוח, אַז דער חַיּוּת פֿון אַלע עוֹלָמוֹת, פֿון די עֶלְיוֹנִים ביז די תַּחְתּוֹנִים, איז דְּבַר ה' און דער "רוּחַ פִּיו" וואָס מְחַיֶּה זיי תָּמִיד, און אַז

יעדער פְּרָט און פְּרָט אין דער מציאות איז ניט מער ווי דיזע אֱלֹקוּת אַליין, וואָס לאַבּעט זיך אַרײַן און צִמְצֻמְסט זיך; און דאָס איז די הִתְבּוֹנְנוּת אין "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין". און דערנאָך, אָדער צוזאַמען דערמיט, זיך מִתְבּוֹנֵן זײַן, אַז העכער פֿון דעם מדְמֶדטן חַיּוּת איז דאָ אַן אוֹר־אֵין־סוֹף אָן קיין גרענעץ, וואָס מאַקיף און סוֹבב איז אַלע עוֹלָמוֹת בְּשָׁוֶה, וואָס ווערט ניט נתפָּס אין קיין כְּלִי, און פֿאַר אים זיינען אַלע עוֹלָמוֹת טאַקע ווי אַיִן און אֶפֶס מַמָּשׁ; און דאָס איז די הִתְבּוֹנְנוּת אין "סוֹבב כָּל עָלְמִין" און "כֻּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיב".

און ווען אַ מענטש עוסק איז אין אַזאַ "הִתְבּוֹנְנוּת" מיט יִשּׁוּב הַדַּעַת, לויט זײַן כֹּחַ, און ער חזרט איבער די הִתְבּוֹנְנוּיוֹת טאָג נאָך טאָג, איז דאָס ניט סתָם אַ עֲמַל פֿון שֵׂכֶל בְּעַלְמָא, נאָר דאָס איז אַ תַּרְגִּיל – ווי איינער וואָס טרעגירט אַן אֵבֶר – אין "רוּחָנִישער אויג" און "רוּחָנִישע אויער". ווײַל דאָס "אויג" אין "רֹאשׁ הַפָּנִים" איז דער כֹּחַ וואָס תּוֹפֵס אין איין מאָמענט די מציאות פֿון אֱלֹקוּת, אַז "אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ", אויף אַן אוֹפֶן פֿון רְאִיָּה; און דאָס "אויער" אין "רֹאשׁ הַפָּנִים" איז דער כֹּחַ וואָס מקַבֵּל דְּבַר ה׳ ווי אַ לעבעדיקן דִּבּוּר צו אים, אויף אַן אוֹפֶן פֿון שמיעה רוּחָנִית. און ווען דער מוח שׁוֹכֵן און ווידער שׁוֹכֵן אויף "מְמַלֵּא" און "סוֹבב", מיט אַ כַּוָּנָה צו וויסן און צו לעבן לויט דעם, דאַן לערנט דאָס "פְּנִימִיִּשע אויג" זען אֱלֹקוּת אין יעדער פְּרָט און פְּרָט אין די עוֹלָמוֹת, און דאָס "פְּנִימִיִּשע אויער" לערנט הערן דְּבַר ה׳ אינעווייניק אין יעדער התְרַחֲשׁוּת און מצב.

און דאָס איז די פְּנִימִיּוּת פֿון וואָס ס׳שטייט: "דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ". ווײַל פְּשָׁט איז, אַז ערשט דאַרף זײַן "דַּעַת" – ידיעת אֱלֹקוּת – און דערנאָך "עֲבוֹדָה". אָבער אין פְּנִימִיּוּת איז דער "דַּע" אַליין אַ עֲבוֹדָה: דער עֲמַל פֿון "הִתְבּוֹנְנוּת" ביז אֱלֹקוּת ווערט "נִקְבָּע בְּלִבּוֹ", און דאַן דינט דאָס האַרץ פֿון זיך אַליין. און דער דַּעַת, ווי ס׳איז מבֹאָר אין תַּנְיָא פֶּרֶק מ"ג, איז דער קַו הָאֶמְצָעִי צווישן חָכְמָה און בִּינָה וואָס פֿאַרבינדט זיי מיט די מִדּוֹת; און אין אונדזער הֶקְשֵׁר דאָ איז דער "דַּעַת" דער פְּנִימִיִּשער ציר וואָס מְיַצֵּב די רְאִיָּה און די שמיעה רוּחָנִית, כּדי זיי זאָלן ניט בלײַבן נאָר ווי בראַקן און הָדְרִים, נאָר זאָלן ווערן די תָּמִידִישע כַּוָּנָה פֿון דער נֶפֶשׁ.

און לויט דעם ווערט מְבֹאָר די פְּנִימִיּוּת פֿון "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹקֵינוּ ה׳ אֶחָד". ווײַל ס׳איז מבֹאָר אין די מַאֲמָרִים, אַז "שְׁמַע" איז ניט סתָם אַ צִוּוּי צו הערן מיטן גשמיותדיקן אויער, נאָר אַרײַנצולאָזן דורך "הִתְבּוֹנְנוּת", אַרײַנצוציִען אין "בִּינָה" און "הוֹד" דעם יִחוּד פֿון הוי׳ און אֱלֹקִים, פֿון "סוֹבב" און "מְמַלֵּא", ביז עס ווערט געהערט אין טיפֿן האַרצן. און דורך דעם איז קְרִיאַת "שְׁמַע" מיט "הִתְבּוֹנְנוּת" אַ כְּלָלדיקע עֲבוֹדָה אין גדר פֿון פְּתִיחַת דער "רוּחָנִישער אויער". און ווײַל דער פָּסוּק ענדיקט זיך מיט "אֶחָד" – דער מוחלטער אַחְדוּת – איז דיזע זעלבע עֲבוֹדָה אַ בירור אויך אין דאָס "אויג", אַז עס זאָל זען אינעווייניק אין רִיבּוּי די אַחְדוּת.

און הִנֵּה, אַ גרויסער הֶפְרֵשׁ איז צווישן אַ דורכגייענדיקער "הִתְעוֹרְרוּת" און אַ מְיֻסֶּדֶטע "דַּעַת". ווײַל אַ מאָל הערט אַ מענטש אַ "וָארְט", אָדער אַ נִיגּוּן, אָדער ער זעט אַ מראה אין טֶבַע, אָדער אַ יִיד וואָס דאַוונט אמת׳דיק, און זײַן האַרץ ווערט מִתְעוֹרֵר. אין יענעם מאָמענט איז ער ווי ער זעט אַ ביסל אֱלֹקוּת, און ער "הערט" אַ רוף פֿון אויבן. נאָר ווײַל עס איז

ניט פֿריִער פֿאַרגעגאַנגען קיין "הִתְבּוֹנְנוּת", און עס איז ניט געווען קיין סֵדֶר אין די מוֹחִין, האָבן די רְאִיָּה און שמיעה רוּחָנִית קיין כֵּלִים ניט, אין וועלכע זיי זאָלן זיך איַינזעצן; דערפֿאַר גייען זיי שנעל פֿאַרביַי און לאָזן איבער נאָר אַ דינעם רֹשֶׁם אין האַרצן. און דאָס רופֿט מען "גִּלּוּיִים פֿון אַ מאָמענט", ווי "דער בראַק וואָס בליצט" – לייכט אויף און ווערט גליַיך נעלם.

משא״כ "הִתְבּוֹנְנוּת" איז די עֲבוֹדָה פֿון בִּנְיַן כֵּלִים פֿאַרן גִּלּוּי. ווען דער מוח האָט שוין געאַרבעט צו ציַיערן – לויט די משלִים אין חֲסִידוּת – די שלשֶׁלֶת־העוֹלָמוֹת, דעם צִמְצוּם, און די הִתְלַבְּשׁוּת פֿון דְּבַר ה׳ אין יעדער פְּרָט און פְּרָט אין דער בְּרִיאָה, דאַן, ווען אַ מאָמענט פֿון גִּלּוּי קומט, דער "פְּנִימִיִּשער אויג" דערקענט גליַיך וואָס עס זעט און האַלט זיך דערביַי; און דאָס "פְּנִימִיִּשע אויער" פֿאַרשטייט דעם נִימוּס אין דער הודָעָה. די הִתְפַּעֲלוּת ווערט דאַן נִכְלָל אין "דַּעַת"; זי ווערט אַ טייל פֿון זיַין תְּמִידִישער הַשָּׂגָה.

און דאָס זעט מען אויך אין דעם שִׁנּוּי וואָס "הִתְבּוֹנְנוּת" ברענגט אַריַין אין וואָס דער מענטש "זעט" אין וועלט. פֿריִער אַזאַ עֲבוֹדָה זעט זיך די וועלט ווי אַ זעלבסטשטענדיקע מציאוּת, און אֱלֹקוּת איז עפּעס צוגעגעבן אין שֵׂכֶל אָדער אין אֱמוּנָה. און נאָך אַ תְּמִידִישער הִתְבּוֹנְנוּת זעען די זעלבע אויגן אַ אַנדערע וועלט: געשעפֿט, טֶבַע, מענטשן – אַלץ זעט זיך ווי לְבוּשִׁים און כֵּלִים צו השְׁפָּעוֹת פֿון אֱלֹקוּת. אַ שוועריקייט אין פַּרְנָסָה זעט זיך ווי אַ באַזונדערער "צִמְצוּם" פֿון אויבן, אַ תְּבִיעָה אויף מער בִּטָּחוֹן; הצלָחָה זעט זיך ווי אַ "צִנּוֹר" צו השְׁפָּעָה, און ניט ווי אַ אייגענע השָּׂגָה. און דאָס איז אַ שִׁנּוּי אין עֶצֶם דעם "גֶשטאַלט" פֿון דער רְאִיָּה.

און אַזוי אויך אין ענין שמיעה רוּחָנִית. פֿריִער "הִתְבּוֹנְנוּת" הערט דער מענטש נאָר די חִיצוֹנִיִּשע קולות פֿון לעבן: רייד פֿון מענטשן, ניַיעס, "צופֿאַלן". און נאָך "הִתְבּוֹנְנוּת" הייבט ער אָן "הערן" אין די התְּרַחֲשׁוּיוֹת דְּבַר ה׳ וואָס רעדט צו אים פְּרָטִית: אַ פָּסוּק וואָס שטיַיגט אַרויף אין זיַין מַחֲשָׁבָה אין אַ באַזונדערער מינוט, אַ מעשׂה וואָס ער הערט וואָס רופֿט אים צו תְּשׁוּבָה, אַ ווייטיק וואָס רופֿט אים צו מַזַכֵּך זיַין אַ באַזונדערע מִדָּה. די וועלט ווערט ווי אַ ספר וואָס לייענט זיך פֿאַר אים בקוֹל, און זיַין "פְּנִימִיִּשע אויער" נייגט זיך צו דעם תוכן.

נאָר, מיט אַלע שבַח פֿון "הִתְבּוֹנְנוּת", דאַרף מען שטעלן שטאַרקע גרענעצן, וויַיל ס׳איז דאָ אַ גרויסע סַכָּנָה, אַז אַנשטאָט זיך זאָלן אָפּן מאַכן דאָס אמת׳ע "רוּחָנִיִּשער אויג" און די אמת׳ע "רוּחָנִיִּשע אויער", וועט זיך בלויז דער "דִּמְיוֹן" – דער מַדְמֶה – אויפֿוועקן, און דער מענטש וועט פֿאַרטוישן דִּמְיוֹן מיט תְּפִיסָה. און טאַקע דער אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן וואָרנט שוין (אין סוף פֶּרֶק כ"ח און אין אַנדערע ערטער), נישט צו לאָזן דעם מוח זיך אומשפּאַצירן אין דִּמְיוֹנוֹת וואָס זיינען ניט מסודָּר אין תְּפִלָּה, וויַיל דאָס איז אַ תחבּולה פֿון דער "נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית".

דערפֿאַר איז דער דרך פֿון "הִתְבּוֹנְנוּת" אין חֲסִידוּת אַלץ פֿאַרבונדן מיט שֵׂכֶל און מיט יִרְאַת שָׁמַיִם. עס איז ניט קיין פֿרײַע הִתְבּוֹנְנוּת אויף יעדן דִּמְיוֹן וואָס שטײַגט אַרויף, נאָר אַ מְמֻשְׁמַעֲטע הִתְבּוֹנְנוּת אין עִנְיְנֵי אֱלֹקוּת, ווי זיי זײַנען מבֹאָר אין תּוֹרָה, אין די מַאֲמָרִים פֿון די רַבֵּי"ם. ער מִתְבּוֹנֵן בלויז אין יענע ענינים וואָס האָבן אַ שֹׁרֶשׁ אין כְּתוּבִים, אין דִּבְרֵי חֲז"ל, און אין די בֵּיאוּרִים פֿון חֲסִידוּת אויף "מְמַלֵּא" און "סוֹבֵב" וכיו"ב, און ער טוט דאָס מיט בִּטּוּל, אין וויסנדיק, אַז זײַן שֵׂכֶל קען ניט טאַקע תָּפֵס זײַן די מַהוּת פֿון אֱלֹקוּת, נאָר בלויז די חִיצוֹנִיִּשע צורה, ווי זי נמשך איז צו הַשָּׂגָה.

און צוזאַמען מיט דער שִׂכְלִישער מַשְׁמָעוּת דאַרף אויך זײַן "יִרְאַת שָׁמַיִם קוֹדֶמֶת לַחָכְמָה", ווי תַּנְיָא פֶּרֶק מ"א באַשטימט: אַרײַנלייגן אין האַרצן פֿון אָנהייב אַ פּשוטע יִרְאָה פֿון דעם מלך וואָס שטייט אויף אים און זעט אים, און אַ בּוּשָׁה פֿון זײַן גְּדוּלָּה. און אָן דעם קען "הִתְבּוֹנְנוּת" זיך פֿאַרוואַנדלען אין אַ שִׂכְלִישן שפּיל אָדער אַפִילוּ אין אַ רוחניותדיקן תַּעֲנוּג פֿאַר זיך אַליין, וואָס פֿאַרגרעסערט די "יֵשׁוּת" און פֿאַרשטעלט די אמת'ע פָּנִים.

און אַזוי אויך די הייליקע הַרְגָּשָׁה פֿון "מֵעַל לַחֲשִׁים", וואָס וועט זיך נאָך מְבֹאָר ווערן – אַז אַ מענטש שפּירט אין דַקּוּת וואָס מען פֿאָדערט פֿון אים פֿון אויבן, אָדער ער שפּירט דעם פְּנִימִיִּישן מצבֿ פֿון זײַן חבֿר, אָדער ער דערקענט השְׁגָּחָה פְּרָטִית אין דער דינסטער דַקּוּת – דאַרף קומען נאָר ווי אַ טִבְעִיתע תּוֹלָדָה פֿון אַ כְּשֵׁירער "הִתְבּוֹנְנוּת", וואָס איז פֿאַרבונדן מיט תּוֹרָה און מיט יִרְאַת שָׁמַיִם. און ווו אַזאַ אַ עִיגּוּן פֿעלט, און דער מענטש זוכט הַרְגָּשׁוֹת און "תְּפִיסוֹת" פֿאַר זיך אַליין, איז דאָס "אויג" וואָס עפֿנט זיך ניט דאָס אויג פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים", נאָר דאָס אויג פֿון "דִּמְיוֹן"; און דאָס "אויער" וואָס הערט איז ניט קיין "שמיעת אֱלֹקוּת", נאָר דער הֵד פֿון זײַנע אייגענע רצוֹנוֹת.

און פֿון אַנדער זײַט, ווען די עֲבוֹדָה גייט אויף אַ סֵדֶר: ערשטנס "תִּקּוּן הַמִּדּוֹת" און "שְׁמִירַת הַחֲשִׁים", און דערנאָך אַ תְּמִידִישע "הִתְבּוֹנְנוּת" אין "מְמַלֵּא" און "סוֹבֵב", אין "דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ" און "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", מיט תְּמִידִישן חֲזָרָה און מיט עֲנָוָה – דאַן ווערט בְּמְעַט מְעַט געבוירן אינעווייניק אין דעם מענטש אַ נײַער אופֿן פֿון רְאִיָּה און שמיעה רוּחָנִית. עס איז שטיל, ניט ראַשנדיק, נאָר גלײַך און הייליק. ער הייבט אָן לעבן מיטן הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ אויף אַן אופֿן פֿון רְאִיָּה און שמיעה רוּחָנִית: "כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר" – אַז אין דעם אוֹר פֿון "הִתְבּוֹנְנוּת" וואָס דו האָסט געגעבן דורך תּוֹרָה, זעען מיר אוֹר; און דורך דעם "שְׁמַע" וואָס מיר לייענען און מִתְבּוֹנֵן זײַנען דערין, הערן מיר דײַן יִחוּד אין אַלץ וואָס פּאַסירט מיט אונדז.

און דאָס איז די שִׁדְרָה און דער פְּנִימִיִּשער נתיב פֿון יעדער כְּשֵׁירער תְּפִיסָה פֿון "מֵעַל לַחֲשִׁים", ווי עס וועט זיך נאָך מְבֹאָר ווערן. ווײַל וואָס די וועלט רופֿט אַ צוגעלייגטן "חוּש", איז אין קְדוּשָּׁה ניט מער ווי די הִתְגַּבְּרוּת פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים" דורך אַן אמת'ע תּוֹרָנִישע "הִתְבּוֹנְנוּת", ביז דאָס "אויג" און דאָס "אויער" פֿון דער נֶפֶשׁ, וואָס זײַנען אויסגעטרענירט דורך פילע טעג און יאָרן פֿון "דַּעַת אֱלֹקוּת", ווערן רגיש אויך צו די אלערדינסטע רְשִׁימִים פֿון זײַן נוֹכְחוּת יִתְבָּרֵךְ אין זײַנע עוֹלָמוֹת און אין האַרצן.

יָדוּעַ, אַז אין אַלע דורות זיינען געווען אין יִשְׂרָאֵל אַנְשֵׁי אֱלֹקִים און הייליקע רוֹעִים, וועלכע האָבן געקענט תּוֹפֵס און מַרְגִּישׁ זײַן ענינים וואָס זיינען זייער ווײַט אַוועק פֿון זייערע גַשְׁמִיִּשׁע אויגן און אויערן; אַז זיי האָבן מַרְגִּישׁ געווען דעם כְּאֵב פֿון אַ יִידן אין אַ ווײַטער שטאָט, אַז זיי האָבן געוווּסט די מַחְשָׁבוֹת פֿון יענע וואָס קומען אַרײַן צו זיי, אַז זיי האָבן גערעדט מיט נְשָׁמוֹת נאָך זייער הִסְתַּלְּקוּת. און אַזעלכע ענינים ווערן דערציילט און איבערגעגעבן ניט ווי פֶּלֶא־מעשׂיות כּדי אויסצופּילן סַקְרָנוּת, נאָר ווי אַ טייל פֿון תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה אַלס אַזאַ,ביידע אין נִגְלֶה און אין נִסְתָּר, ווײַל דורך זיי ווערט אַ ביסל אַנטפּלעקט פֿון דעם מַהֲלַךְ פֿון אַ נֶפֶשׁ אֱלֹקִית ווען זי איז אמת'דיג מְאֻחֶדֶת מיט אֱלֹקוּת.

אַזוי טרעפֿן מיר אויך ביַים ענין פֿון בעל־שֵׁם־טוֹב, אַז ער האָט פּלוצלינג געזאָגט צו זיינע חסידים צו זאָגן תְּהִלִּים אויף אַ פְּלוֹנִי ייִדן, אָדער צו צוגרייטן אַ פִּדְיוֹן־נֶפֶשׁ אויף אַ ווײַטער קהילה, און שפּעטער האָט זיך אַנטפּלעקט, אַז אין יענער זעלבער שעה איז געווען אַ גְּזֵרָה, אָדער אַ סַכָּנָה, אָדער אַ נויט, און דער בעל־שֵׁם־טוֹב האָט דאָס מַרְגִּישׁ געווען און עס מתּיק געווען. און אַזוי איז באַקאַנט וועגן דעם אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, אַז ער האָט געענטפֿערט אויף פֿראַגעס וואָס מען האָט ניט אויסגערעדט מיטן מויל, אַז ער האָט געענטפֿערט צו אַ מַחֲשָׁבָה וואָס איז אַרויפֿגעקומען אין מוח פֿון אַ חסיד וואָס האָט געשטאַנען אינעם ווייטן עק פֿונעם צימער, און אַז ער האָט געוווּסט פֿון פּאַסירונגען וואָס גייען פֿאָר אין אַנדערע שטעט, ווי עס ווערט דעטאַלירט דערציילט אין די סיפּוּרֵי יְמֵי מַאֲסָרוֹ און גְאֻלָּתוֹ. און אַזוי אויך ביַי זייער אַ סך צַדִּיקִים: זיי האָבן געזען וואָס אַנדערע זעען ניט, און געהערט וואָס אַנדערע הערן ניט.

און איצט, ווען מיר וואָלטן גערעדט אין לשון פֿון דער וועלט, וואָלט מען גערופֿן דאָס "תְּפִיסָה חוּשִׁית נוֹסֶפֶת", דער זעקסטער חוּשׁ, קלַיְירְוֹוּיַאנְס און אַזעלכע. אָבער די תּוֹרָה באַנוצט זיך ניט מיט אַזעלכע אויסדרוקן, און אַדרבה, די תּוֹרָה וואַרנט מיט אַ גרויסן שטאַרקן דרוק קעגן יעדן אַזעלכן עִסּוּק אין זײַן וועלטלעכן אויסזען, און רופֿט עס נִיחוּשׁ, קְסָמִים, דוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים און אַזעלכע, און עס ווערט בפירוש מבוֹאָר אין "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ". דערפֿאַר דאַרף מען פֿאַרשטיין: וואָס איז דער אמת'ער גֶּדֶר, אין קְדוּשָּׁה, פֿון אַזעלכע גִּלּוּיִים דורך צַדִּיקִים? אין וואָס זיינען זיי ענלעך צו וואָס די וועלט רופֿט "דער זעקסטער חוּשׁ", און אין וואָס זיינען זיי אַ גאַנצער הֶפֶךְ? און ווי קען זײַן, אַז דער זעלבער ענין פֿון מַרְגִּישׁ זײַן עפּעס וואָס איז העכער די געוויינטלעכע חוּשִׁים, איז אין איין אָרט די העכסטע מדריגה פֿון רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, און אין אַ צווייטן אָרט אַ שטרענגער איסוּר פֿון קֶסֶם און נִיחוּשׁ?

צו פֿאַרשטיין דאָס, דאַרף מען ערשט איַינשטעלן אין אונדזער דַעַת דעם קלאָרן גבול וואָס תּוֹרָה און חֲסִידוּת שטעלן אָפּ: אַז אַלע צורות פֿון פּרווון אַרויסצוציִען ידיעה "מִן הַצַּד", ניט דורך די צִנּוֹרוֹת פֿון תּוֹרָה, תְּפִלָּה און קְדוּשָּׁה, זיינען גאָר פֿאַרבאָטן. ווען אַ מענטש וויל וויסן די צוקונפֿט, אָדער וויסן דאָס נִסְתָּר, דורך סִימָנִים און אוּמָנוּת (נִיחוּשׁ), אָדער דורך פְּעוּלוֹת וואָס זיַינען מכוּוָן צו בייגן אָדער מאַניפּולירן כֹּחוֹת עֶלְיוֹנִים (קְסָמִים), דורך רופֿן צו די טויטע אָדער צו כֹּחוֹת פֿון סִטְרָא־אָחֳרָא – דאָס איז אַ אַראָפּפֿאַל פֿון זיַין נֶפֶשׁ פֿון צד הַקְּדוּשָּׁה צו יענעם אַנדערן צד. ווײַל דער שֹׁרֶשׁ פֿון אַלע

אַזעלכע זאַכן איז ניט בִּטּוּל צום אייבערשטן, נאָר פּונקט פאַרקערט – אַז דער מענטש וויל האָבן ידיעה און כֹּחַ ניט ווי אַ עֶבֶד, נאָר ווי אַ בַּעַל־הַבַּיִת, צו הערשן און זיך אַליין זיכערן; און דערפֿאַר, כאָטש אַזעלכע פְּעוּלוֹת ברענגען אַ מאָל אַרויס אַ סאָרג "ידיעה", איז יענע ידיעה פֿון צד הַטֻּמְאָה, און זי מאַכט פֿינצטער און באַלבלט דאָס אמת'ע אויג און די אמת'ע אויער פֿון "רֹאשׁ הַפָּנִים".

רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, לְעוּמַּת זֶה, ווערט אין די ספֿרים הַקְּדוֹשִׁים מוּגְדָּר ווי אַ גִּלּוּי אֱלֹקוּת אינעווייניק אין דער נֶפֶשׁ, אַ הַשְׁרָאָה פֿון אַ ליכט פֿון אויבן וואָס שׁוֹרֶה נאָר דאָרט, ווו עס איז דאָ בִּטּוּל און קְדוּשָּׁה. דער נָבִיא זאָגט "רוּחַ ה׳ דִּבֶּר בִּי", און דער רַמְבַּ"ם מבָאֵר, אַז נְבוּאָה און רוּחַ הַקֹּדֶשׁ דאַרפֿן אַ גרויסע חָכְמָה אין תּוֹרָה, תיקוּן הַמִּדּוֹת, און פּרִישׁוּת פֿון דעם הֶבֶל פֿון וועלט. דער וואָס מקַבֵּל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, ציִעט זי ניט אַראָפּ צו זיך דורך טעכניקן, נאָר ער מאַכט זיך אַ מֶרְכָּבָה דורך תּוֹרָה און מִצְוֹת, און דאַן, ווען דער אייבערשטער וויל אַזוי, שׁוֹרֶה אין אים אַ ליכט פֿון ידיעה וואָס ער איז ניט אָנגעקומען דערצו דורך שֵׂכֶל אַליין.

און נאָך מער: חֲזַ"ל זאָגן "חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא" – אַז דער חָכָם, אַ תַּלְמִיד חָכָם אין תּוֹרָה, איז עדיף פֿון אַ נָבִיא. ווײַל נְבוּאָה איז אַ פְּרָטִיִּשער גִּלּוּי וואָס קומט און גייט, משא"כ די דַּעַת־התּוֹרָה פֿון חָכָם איז תְּמִידִית, און דורך זײַן דַּעַת־התּוֹרָה קען ער אַ מאָל דערגרייכן ענינים וואָס זיינען נִסְתָּר פֿון אַנדערע, ניט ווי אַ נֵס, נאָר ווי נאַטירלעכע פֵּירוֹת פֿון דַּעַת אֱלֹקוּת. און דאָס איז אויך אַ אוֹפֶן פֿון "דער זעקסטער חוּשׁ" אין קְדוּשָּׁה; נאָר אַז אַלע זײַן מְצִיאוּת איז, אַז ער איז בכלל ניט קיין באַזונדערער חוּשׁ, נאָר דאָס זעלבע דַּעַת־התּוֹרָה, ווען זי פֿילט און דורכדרונגען אַלע חוּשִׁים אין "רֹאשׁ הַפָּנִים" ביז זיי הייבן אָן רעאַגירן אויך אויף די אלערדינסטע רְשִׁימִים פֿון אֱלֹקוּת און פֿון דער נֶפֶשׁ.

אַ דוגמה דערצו זעען מיר אין ענין פֿון "נְשָׁמָה יְתֵירָה" פֿון שַׁבָּת, וועגן וועלכן חֲזַ"ל רעדן אין אַ פּשוטן לשון. אין שַׁבָּת באַקומט דער ייִד אַ נֶפֶשׁ יְתֵירָה. דער פּשוטער פירוש איז, אַז ער האָט מער אָרט צו עֹנֶג און מנוחה, ווי עס איז באַקאַנט פֿון דער גמרא אין בֵּיצָה. אָבער חֲסִידוּת מבָאֶרֶת, אַז די נְשָׁמָה יְתֵירָה איז אַ סאָרג הִתְפַּשְּׁטוּת און הַרְחָבָה אין די מוֹחִין און אין "רֹאשׁ הַפָּנִים": דאָס אויג זעט מער אֱלֹקוּת אין וועלט, דאָס אויער הערט מער פְּנִימִיּוּת אין תּוֹרָה, דאָס האַרץ מַרְגִּישׁ מער דַּקְדּוּק אין דעם כְּאֵב און אין דער שמחה פֿון אַנדערע. דאָס איז "דער זעקסטער חוּשׁ" וואָס קומט ניט פֿון קיין טעכניק, נאָר פֿון דער שַׁבָּת אַליין, פֿון דעם וואָס דער אייבערשטער האָט אַרײַנגעגעבן אַ באַזונדערן ליכט פֿון קְדוּשָּׁה אין יענער שעה; און דער כְּלִי דערצו איז נאָר בִּטּוּל – שביתה פֿון מלאכה, פּרִישׁוּת פֿון עניני חול, הִטְבָּלוּת אין תּוֹרָה און תְּפִלָּה.

און אַזוי אויך, ווען מען זאָגט "חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא", איז אַ טייל פֿון פירוש, אַז ביי חָכָם איז דאָ אַ געוויסע מְזֻקֶּקְטע רְגִישׁוּת צום רָצוֹן ה׳ אין יעדן פּרט פֿון דער מְצִיאוּת. נאָך דעם וואָס ער האָט געאַמלט אין תּוֹרָה, און תיקן זײַנע מִדּוֹת, און אויסגעטרענירט זײַן "רֹאשׁ הַפָּנִים" דורך הִתְבּוֹנְנוּת, ווייסט ער אַ מאָל "סתּם אַזוי", אָן אַז מען זאָל אים בפירוש זאָגן, וואָס

איז דאָ ריכטיק לויט תּוֹרָה, וואָס איז דער פְּנִימִיִּשער מצב פֿון דער נֶפֶשׁ וואָס שטייט פֿאַר אים, וואָס ווערט איצט פֿון אויבן געפֿאָדערט. אַזאַ ידיעה איז ניט קיין קֶסֶם, און זי איז ניט קיין פּגיעה אין פְּרָטִיּוּת, נאָר דאָס איז די נאַטירלעכע הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון דַּעַת ווען זי ווערט טאַקע פְּנִימִיּוּת.

און איצט קען מען זאָגן, אַז ס׳זיינען דאָ צוויי כְּלָלִיִּשע וועגן פֿון תְּפִיסָה העכער דעם געוויינטלעכן. דער ערשטער – ווען דער מענטש שטרעקט זיך אַרויס nach דרויסן, מיט אַ איך־צענטרירטן ווילן, צו תּוֹפֵס זיַין נִסְתָּר־מידע, צו הערשן, זיך זיכערן, אויספֿילן סַקְרָנוּת. דאָס איז דער שֹׁרֶשׁ פֿון נִיחוּשׁ און קְסָמִים, און אַפֿילו ווען ער לייגט אַרויף אַ לשון־קודש־לבוש, איז די פְּנִימִיִּשע נקודה אין דעם יֵשׁוּת. דער צווייטער וועג – ווען דער מענטש מְבַטֵּל זיך גאָר צום אייבערשטן, צו זיַין תּוֹרָה, צו זיַין רָצוֹן, און דורך דעם בִּטּוּל שׁוֹרֶה אויף אים אַ ליכט פֿון דַּעַת אֱלֹקוּת, וואָס נעמט אַ מאָל אַריַין אויך ידיעה אין עניני עולם־הזה העכער זיינע געוויינטלעכע חוּשִׁים. דאָס איז דער צד פֿון רוּחַ הַקֹּדֶשׁ און "חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא". אין חִיצוֹנִיּוּת ביידע אַריַינגענעמען "ידיעת דָּבָר נִסְתָּר"; אין פְּנִימִיּוּת זיינען זיי גאָר אַ הֵפֶךְ איינער צום צווייטן.

און דאָס איז אויך דער ביאור, פֿאַרוואָס סיפּוּרֵי צַדִּיקִים ווערן דערציילט מיט אַזאַ שטאַרקע אונטערשטreich אויף זייער עֲבוֹדָה אין בִּטּוּל. וועגן בעל־שֵׁם־טוֹב איז באַקאַנט, אַז פֿאַר יעדן גִּלּוּי האָט ער געזאָגט: "אֵינִי רוֹצֶה כְּלוּם, רַק אוֹתְךָ לְבַדֶּךָ", און אַז אַלע זיַין מְצִיאוּת איז געווען צו אויפֿוועקן אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל און יִרְאַת שָׁמַיִם. וועגן אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן ווייסן מיר פֿון זיינע אייגענע ווערטער אין תַּנְיָא, אַז אַלע תַּכְלִית פֿון זיַין הִתְבּוֹנְנוּת און עֲבוֹדָה איז געווען, אַז בײַם יידן זאָל זיַין אמת׳ע אַהֲבָה און יִרְאָה צום אייבערשטן, אַז ער זאָל זיַין אַ בֵּינוֹנִי, וואָס הערשט איבער זיַין מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר און מַעֲשֶׂה לויט תּוֹרָה. דאַווקא אַזאַ כְּלִי, וואָס האָט זיך אויסגעלערנט זיך אויסצולייידיקן פֿון יעדן אייגענעם בקוּשׁ, קען מְקַבֵּל זיַין אַ דַּעַת דַּקָּה פֿון אויבן אָן אַז זי זאָל זיך פֿאַרקרומען. ווען דער צַדִּיק מַרְגִּישׁ פֿון ווײַט דעם נויט פֿון אַ יִידן, איז דאָס צוליב דעם, וואָס זיַין "רֹאשׁ הַפָּנִים" איז אַזוי מְזֻקָּק, און די רַחֲמִים און הִזְדַּהוּת אין אים זיינען אַזוי טְהוֹר, ביז דער צער פֿון אַנדערן ווערט מַמָּשׁ מַרְגִּישׁ אין זיַין אייגענער נֶפֶשׁ; דאָס איז ניט קיין "סַקְרָנוּת וואָס האָט זיך אויסגעפֿילט", נאָר אַ "נאָז" און אַן "אויער" פֿון קְדוּשָּׁה, וואָס קענען ניט ניט־הערכן און ניט־הערן דעם געשריי פֿון אַ ייִדן.

און פֿון דעם איז מוּבָן, אַז אין אונדזער eigener עֲבוֹדָה איז יעדע ווילן אויף "תְּפִיסָה מֵעַל לַחֲשִׁים" אַלס אַ זאַך פֿאַר זיך אַליין שוין אַ סימן פֿון סַכָּנָה. ווײַל דער זעלבער ווילן אויף "הַרְגָּשָׁה", אויף "חווּיָה", אויף "כֹּחַ", נייגט צו פֿאַרגראָבן און פֿאַרגראָבערן די יֵשׁוּת און צו פֿאַרדינסטערן דאָס אינעווייניק אויג און אויער. די ריכטיקע כַּוָּנָה, ווי עס איז פֿריער מבוֹאָר געווען, איז נאָר צו וויסן דעם אייבערשטן, אים דינען מיט אַ גאַנצן האַרץ, אים ליב האָבן און מורא האָבן, און טאָן זיַין רָצוֹן אין דעם עולם־הזה. אויב אין דעם מהלך פֿון אַזאַ עֲבוֹדָה ווערט דער מענטש ראַגישער – ער מַרְגִּישׁ שנעלער ווען ער האָט געכאַפּט בײַם אַנדערן, ער מַרְגִּישׁ לייכטער השְׁגָּחָה פְּרָטִית אין פּאַסירונגען, אַ מאָל האָט ער אַ שטילע אינטויִציע וואָס ווערט איצט געפֿאָדערט – איז דאָס אַ מַתָּנָה פֿון אויבן, אַ תּוֹצָאָה מִמֵּילָא פֿון דַּעַת און בִּטָּחוֹן.

און טאַקע, דאָס פֿאַרשטאַרקן דַּעַת אֱלֹקוּת, צוזאַמען מיט אַ אמת׳ער הִזְדַּהוּת און בִּטָּחוֹן אין אייבערשטן, דאַרף זיך מְמֵילָא אויסדריקן אין אַ דַּקע "ידיעה". ווײַל דַּעַת, ווי עס איז פריער מבוֹאָר געווען, איז הִתְקַשְּׁרוּת; ווען דער דַּעַת פֿון אַ מענטש איז פֿאַרבונדן מיט אֱלֹקוּת, און זײַן האַרץ איז אָפֿן צום אַנדערן פֿון יִשְׂרָאֵל, דאַן ווערט די תְּנוּעָה פֿון דער אַנדערער נֶפֶשׁ מַרְגִּישׁ אינעווייניק אין זײַן אייגענעם דַּעַת. אויך דער בִּטָּחוֹן מְזַקֵּק דעם חוּשׁ פֿון מְצִיאוּת; ווײַל ווי מער דער ייִד בּוֹטֵחַ אמת׳דיג אין אייבערשטן, אַלץ שנעלער באַמערקט ער, וועלכע מַחֲשָׁבוֹת און וועלכע הִתְעוֹרְרֻיוֹת קומען פֿון צד הַקְּדוּשָּׁה און וועלכע פֿון צד פַּחַד און דִּמְיוֹן, וועלכע הזדַּמְנוּיוֹת זײַנען אַ הזמנה פֿון אויבן און וועלכע זײַנען אַ הֶסֶּחַת הַדַּעַת. דאָס אַלץ געהערט צום הייליקן אַנטוויקלען פֿון די פְּנִימִיִּשע חוּשִׁים, און איז אַ טייל פֿון "סֵדֶר הָעֲבוֹדָה" וואָס איז פריער מבוֹאָר געווען.

אָבער דאַווקא צוליב דעם דאַרפֿן די גְּבָלִים זײַן זייער קלאָר און זייער שטאַרק. ערשטנס, אַז קיינמאָל זאָל אַ מענטש ניט פּועל זײַן אין הֲלָכָתִישע באַשלוסן אָדער אין לעבן־באַשלוסן אויפֿן סמך פֿון "הַרְגָּשׁוֹת" וואָס שטויסן זיך אָפּ מיט תּוֹרָה אָדער מיט דַּעַת־התּוֹרָה; נאָר אַז יעדער אַזעלכער אינטויִציע דאַרף מען אָפּמעסן קעגן שֻׁלְחָן עָרוּךְ און די עצה פֿון אמת׳ע חֲכָמִים. צווייטנס, אַז ער זאָל ניט זוכן און ניט אַנטוויקלען אין זיך בילדער, קולות און אַזעלכע, נאָר זיך באַשעפֿטיקן מיט תּוֹרָה, תְּפִלָּה און מִצְוֹת, און לאָזן יעדער פְּנִימִיִּשער רְגִישׁוּת וואָס ווערט געבוירן ווערן בלײַבן שטיל און צְנוּעָה, אָן צו מאַכן דערפֿון אַ פֿאָן אָדער אַ טיטל. דריטנס, אַז ער זאָל גאָר אַנטלויפֿן פֿון אַלע פְּעוּלוֹת וואָס דענקען אויף נִיחוּשׁ און קְסָמִים, אַפִילו אין "כְּשֵׁירֶע" און פֿאַרמילדערטע פארמען, ווײַל "שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם" – מ׳דאַרף הייבן די אויגן בלויז צום אייבערשטן אַליין, און זײַן "תָּמִים עִם ה׳ אֱלֹקֶיךָ".

ווען אַזעלכע גְּבָלִים ווערן געהיט, דאַן איז דאָס אויפֿוועקן פֿון די רוּחָנִיִּשע חוּשִׁים, וואָס קומט דורך תיקון הַמִּדּוֹת, שמירה פֿון די חוּשִׁים און הִתְבּוֹנְנוּת, ניט נאָר ערלויבט, נאָר געוואָלט. ווײַל אין אמתן איז דאָס אַ מִקְרוֹקוֹסְמוֹס – אַ קליינע טְעִימָה – פֿון וואָס עס וועט זײַן אין יענער צײַט, ווען "אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר", ווען אַלע בָּשָׂר וועט מַרְגִּישׁ זײַן אֱלֹקוּת אין גָלוּי. דער "רֹאשׁ הַפָּנִים" וואָס ווערט איצט אַ ביסל מגֻלֶּה, אין אַ נִסְתָּר־און־פְּרָטִיִּשער אופֿן, דורך הייליקע עֲבוֹדָה, איז אַ נִיצוֹץ פֿון יענעם צוקונפֿטיקן רֹאשׁ, ווי עס וועט נאָך מבוֹאָר ווערן; און דערפֿאַר דאַרף מען צוגיין צו אים מיט אימה און הַכְנָעָה, אלס אַ צוגרייטונג צום "רֹאשׁ" פֿון "יוֹם הַשְּׁמִינִי" וואָס שטייט נאָענט צו קומען.

טו

ט״ו. רֹאשׁ פֿון יוֹם הַשְּׁמִינִי – זעען דעם צוקונפֿטיקן אין דער הײַנטיקער עֲבוֹדָה

און מיט דעם קאָן מען זיך איצטער אומקערן צום אָנהייב, צו דער קשיא פֿון וועלכער עס איז געבוירן געוואָרן דער גאַנצער סדר־המאמר.

דאָרטן האָבן מיר געפרעגט: ווײַל די סְפִירוֹת זײַנען אין דְיוּקְנָא דְאָדָם, און ווײַל די תּוֹרָה באַשטעטיקט אַז "בְּצֶלֶם אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ", ווּ איז דען דער ראֹש, ווי מיר ווייסן אים – אויגן וואָס זעען, אויערן וואָס הערן, אַ נאָז וואָס שפּירט דעם ווינט, אַ מויל וואָס טועם און רעדט, אַ האַלדז וואָס דורכפֿירט און משפּיע? ווײַל דער געוויינטלעכער ציִעונג פֿון אָדָם הָעֶלְיוֹן האָט אונדז געוויזן נאָר מוֹחִין און מִדּוֹת, אַ פּשוטן ראֹש פֿון חָכְמָה–בִּינָה–דַּעַת, און העכער דעם אַ כֶּתֶר ווי אַ מַקִּיף; אָבער די אויסגעפֿירטע פָּנִים, די פָּנִים מיט זייערע חוּשִׁים, האָבן לכאורה געפֿעלט.

לויט אַלץ וואָס איז פֿריער מבוֹאָר געווען, איז דער ענין פּונקט פֿאַרקערט. ניט אַז דער ראֹש פֿעלט, חס וְשָׁלוֹם, נאָר אַז דער ראֹש איז נִסְתָּר. דער אמתער ראֹש הַפָּנִים פֿון אָדָם הָעֶלְיוֹן איז אַ ראֹש פֿון צוקונפֿט, אַ ראֹש פֿון יוֹם הַשְּׁמִינִי. זײַן ציִעונג געפֿינט זיך אין הֶעְלֵם אינעווייניק אין סדר־הַפַּרְצוּפִים, און נאָך מער ווי דאָס – ער איז אַרײַנגעקריצט אין דער נֶפֶשׁ פֿון יעדן יִידן; נאָר זײַן שליימעסדיקער גִּלּוּי איז אָפּגעהיט פֿאַר יענעם זמן ווען "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה׳, וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו", ווען דאָס בָּשָׂר אַליין וועט ווערן אַ כְּלִי צו זען אֱלֹקוּת.

מ׳דאַרף פֿאַרשטיין: וואָס הייסט דאָס וואָס דער נָבִיא צוזאָגט "וְרָאוּ כָל בָּשָׂר"? דען ביז איצט איז די רְאִיָּה אַ כֹּחַ פֿון דער נְשָׁמָה וואָס קלייבט זיך אָן אין גוף; און אַפֿילו דאָס רוּחָנִיִּשער אויג אינעם ראֹש הַפָּנִים, וואָס מיר האָבן פֿריער מבאָר געווען, איז אַ פְּנִימִיִּשע רְאִיָּה פֿון חָכְמָה–תִּפְאֶרֶת אין דער נֶפֶשׁ. אָבער "כָל בָּשָׂר יַחְדָּו" – אַז דאָס בָּשָׂר אַליין זאָל זען אֱלֹקוּת – דאָס איז אַ גאָר נײַער סדר. און אַזוי אויך די הבטחה "לֹא יִרְעָבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ... כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֶת דִּבְרֵי ה׳", אַז דער אײנציקער הונגער און דורשט וועט זײַן צו הערן דְּבַר ה׳, ווייזט אַז דער חוּשׁ פֿון שמיעה וועט דעמאָלט טאַקע זײַן די חַיִּים פֿון גוף. און אַזוי אויך "וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ" – אַז דער מוֹרֶה וועט מער ניט זײַן באַדעקט, און די אויגן וועלן זען זייערע מוֹרים.

פֿון אַלץ דעם איז מובן, אַז יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ זײַנען ניט בלויז באַגרענעצט אין אַ ענדערונג אין הנהגה (בטוּל מלחמות, בטוּל רָעָב וכו׳), נאָר אין אַ ענדערונג אין עצם דעם סדר פֿון הַשָּׂגָה און תְּפִיסָה. די רוּחָנִיִּשע חוּשִׁים אינעם ראֹש הַפָּנִים, וואָס איצט זײַנען רובם פֿאַרשפּאַרט אין הֶעְלֵם, אַרײַנגעקליידעט און צעמישט אין גראָבע לבוּשים פֿון עולם־הזה, וועלן דעמאָלט שטיין אין גאַנצן גִּלּוּי און אין התגלוּת אין בָּשָׂר אַליין; דער גוף וועט ווערן בּאַטל און דורכזיכטיק צו דער נְשָׁמָה, און די נְשָׁמָה בּאַטל און דורכזיכטיק צו אֱלֹקוּת. און דאָס איז פּשוט־פּירוש פֿון "כָל בָּשָׂר" וועט זען, און אַז די איינציקע תַּאֲוָה וועט זײַן "לִשְׁמֹעַ אֶת דִּבְרֵי ה׳".

און דאָס איז פֿאַרבונדן מיטן ענין פֿון "שְׁמִינִי". ווײַל עס איז מבואר אין אַ סך מַאֲמָרִים, אַז דער צאָל זיבן איז דער סדר־הַטֶּבַע – זיבן טעג־הבריאה, זיבן מִדּוֹת, זיבן רקיעים, זיבן ערדנס; משא״כ "שְׁמִינִי" איז העכער טֶבַע, אַ גִּלּוּי פֿון עצמות אֵין־סוֹף וואָס איז העכער דעם סדר־הִשְׁתַּלְשְׁלוּת פֿון די זיבן. דערפֿאַר איז מילה ביום הַשְּׁמִינִי, די שליימעס פֿון בְּרִית אין

בָּשָׂר; און דעריבער איז שְׁמִינִי עֲצֶרֶת אַן עֲצֶרֶת צו די זיבן טעג־החג, אַ טאָג וואָס איז "לָכֶם לְבַדְּכֶם", אַ פְּרָטִישע שמחה צווישן ישראל און דעם מלך. דער "שְׁמִינִי" איז דער גִּלּוּי פֿון וואָס ביז איצט איז געווען מַקִּיף און נֶעְלָם, וואָס גייט אַרײַן אין פְּנִימִיּוּת.

און לויט דעם קען מען זאָגן, אַז דער רֹאשׁ וואָס מיר האָבן געזוכט די גאַנצע צײַט, דער רֹאשׁ הַפָּנִים מיט זײַנע גלײַך־אויסגעשטעלטע רוּחָנִיִשע חוּשִׁים, איז בעצם אַ רֹאשׁ פֿון "שְׁמִינִי", אַ רֹאשׁ פֿון יענעם גִּלּוּי וואָס איז העכער טֶבַע. כל־זמן וואָס דער עולם שטייט אין אַ מצב פֿון זיבן, איז דער עיקר־גִּלּוּי אין די מוֹחִין און מִדּוֹת ווי זיי באַציִען זיך צו דער עֲבוֹדָה אינעווייניק אין טֶבַע; דער רֹאשׁ, ווי ער איז, איז אַ רֹאשׁ פֿון שֵׂכֶל און רָצוֹן. די פָּנִים, די אויסגעפֿירטע פָּנִים פֿון אָדָם הָעֶלְיוֹן, בלײַבן אין אַ אופֿן פֿון הֶעְלֵם, צוגעוויזן אין כתבים און סוֹדוֹת־הזוֹהַר, אָבער ניט צִיעונג־געוואָרן אין שליימעס.

אָבער ווען דער "שְׁמִינִי" וועט אָנלײַכטן אינעווייניק אין "זיבן", ווען עצמות וועט זיך מגלה זײַן אין דעם אופֿן פֿון "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה'", וועט ממילא רֹאשׁ הַפָּנִים זיך מגלה ווערן; ווײַל דער גאַנצער ענין פָּנִים איז גִּלּוּי פְּנִימִיּוּת. דעמאָלט וועט דאָס אויג פֿון חָכְמָה–תִּפְאֶרֶת זען די עצמות אין יעדן נִברא, דאָס אויער פֿון בִּינָה–הוֹד וועט הערן דְּבַר ה' אין יעדן קול, דער נאָז פֿון דַּעַת–יְסוֹד וועט ריחנען דעם רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ אין יעדן ווינט, דאָס מויל וועט טועם זײַן "כִּי טוֹב ה'" אין יעדן טעם, און דער דיבור פֿון מלכוּת וועט רעדן בלויז ווערטער וואָס זײַנען אַ חֵלֶק אֱלֹקָא מִמַּעַל.

און דאָס איז אויך לויט פְּנִימִיּוּת־הענין אין מַרְאֵה־המרכָּבָה, "וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו", אַז זייערע פָּנִים זײַנען געווען "אִישׁ אֶל אָחִיו". פּשוט־פּירוש, די כתיבה איז אויף די פָּנִים פֿון די חַיּוֹת־הקֹדֶשׁ, אַז יעדער איינער קערט זיך צום צווייטן. אָבער בפְּנִימִיּוּת, "פְּנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו" איז דער צִיעונג פֿון ישראל לעָתִיד־לָבוֹא, ווען די פָּנִים פֿון יעדן יִידן וועלן זײַן געקערט צום ברודער, ווײַל דער רֹאשׁ הַפָּנִים אין יעדן איינעם וועט דערקענען דעם רֹאשׁ הַפָּנִים אין זײַן חבֵר, און דאָס אינעווייניק אויג וועט זען דעם צֶלֶם אֱלֹקִים אין יעדע פָּנִים. איצט, ווײַל אונדזערע חוּשִׁים זײַנען קהה און די פְּנִימִיִשע פָּנִים זײַנען באַדעקט, ווערן די פָּנִים אַ מאָל אַ מאַסקע, אַ אָרט פֿון הֶסְתֵּר, פֿון "חֵן הַשֶּׁקֶר וְיֹפִי הֶהָבֶל"; אָבער דעמאָלט וועלן די פָּנִים ניט זײַן קיין אַנדער זאַך ווי פָּנִים, בלויז פְּנִימִיּוּת, "אִישׁ אֶל אָחִיו" – די פְּנִימִיִשע פָּנִים פֿון יעדן איינעם וועלן זיך מגלה ווערן צום צווייטן אין ליבשאַפֿט און אחדות.

און לויט דעם איז מובן, אַז דער רֹאשׁ הַפָּנִים וואָס מיר האָבן באַשריבן במשך דעם גאַנצן מאמר, האָט אַ צווייפֿאַכדיקן מצב. פֿון איין זײַט, ער עקזיסטירט שוין איצט בפְּנִימִיּוּת אין יעדער נֶפֶשׁ, און ער איז דער ציל פֿון אונדזער עֲבוֹדָה – צו מְזַכֵּךְ זײַן די מִדּוֹת, צו היטן און צו טרענירן די גַשמִיִשע חוּשִׁים, זיך אָפּגעבן מיט הִתְבּוֹנְנוּת, צו פֿירן דאָס לעבן אין אַ אופֿן פֿון בִּטּוּל און קְדוּשָׁה, כּדי אַז דאָס אויג, דאָס אויער, דער נאָז, דער טעם און דער דיבור־הָרוּחָנִי זאָלן זיך אַ ביסל אויפֿוועקן און מגלה ווערן. און פֿון דער צווייטער זײַט, די שליימעס פֿון דעם רֹאשׁ איז לעָתִיד, ווען דער "שְׁמִינִי" וועט זיך מגלה ווערן. דערפֿאַר איז די עֲבוֹדָה וואָס מען פֿאָדערט פֿון אונדז איצט ניט בלויז אַ פְּרָטִישער זיכּוּך, נאָר אויך אַ הֲכָנָה און הקדָּמָה צו יענעם צוקונפֿטיקן רֹאשׁ.

און לויט דעם קען מען מסבּר זײַן די ערשטע קשיא אין אַ טיפֿערן אופֿן. מיר האָבן געמיינט צו פֿרעגן: פֿאַרוואָס פֿעלט דער ראֹשׁ אין "עֵץ חַיִּים"? און איצט קען מען זאָגן: דער ראֹשׁ איז ניט אַרונטערגעצויגן געוואָרן אין ציעונג, ווײַל ער געהערט צום ספר־העתיד; זײַן שליימעסדיקער ציעונג איז געשריבן אין "סֵפֶר שֶׁל מָשִׁיחַ". אין "עֵץ חַיִּים" און אין די אַנדערע פריערדיקע ציעונגען איז אונדז געגעבן געוואָרן דער סדר וואָס מען דאַרף פֿאַרן זמן פֿון "זיבן" – די מוֹחִין און מִדּוֹת וואָס באַציִען זיך צו דער עֲבוֹדָה אין אַ וועלט ווו אֱלֹקוּת איז אין הֶעְלֵם. דער ראֹשׁ הַפָּנִים, וואָס איז אַ ראֹשׁ פֿון גלײַכער השָּׂגָה, פֿון "וְרָאוּ כָּל בָּשָׂר", האָט ניט געקענט ווערן ציעונג־געוואָרן אין שליימעס פֿאַרן זמן, ווײַל דער ציעונג אַליין וואָלט שוין געווען אַ געוויסער גִּלּוּי. ער איז מרומז, ער איז מרומם, ער איז דאָ אין אַ אופֿן פֿון סוֹד; נאָר דער אויסגעפֿירטער גִּלּוּי איז אָפּגעהיט און צוזאַמענגעלייגט פֿאַר "יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים".

אָבער – און דאָס איז דער חִדּוּשׁ אין דעם סדר־העֲבוֹדָה וואָס מיר האָבן מבאָר געווען – עס איז געגעבן געוואָרן אַ כֹּחַ דעם ייִדן צו טועם זײַן שוין איצט פֿון יענעם צוקונפֿטיקן ראֹשׁ. "טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב ה'" – קודם "טַעֲמוּ", און דערנאָך "וּרְאוּ". די טְעִימָה איז אין תּוֹרָה און מִצְוֹת אין אַ פְּנִימִיּשן אופֿן – צו לערנען תּוֹרָה ניט נאָר ווי אַ חָכְמָה, נאָר ווי "תּוֹרַת חַיִּים", און מקיים צו זײַן מִצְוֹת ניט נאָר ווי קַבָּלַת־עוֹל, נאָר מיטן תַּעֲנוּג פֿון דער מִצְוָה. דורך דעם ציעט מען אַרײַן דעם פְּנִימִיּשן טעם פֿון צוקונפֿט אין הוֹוֶה; דער ראֹשׁ הַפָּנִים פֿון יוֹם הַשְּׁמִינִי לײַכט אַ ביסל אַרײַן דורך די קליינע ריסן אינעווייניק אין "זיבן".

און אַזוי אויך אין שמיעה: די הבטחה "לֹא יִרְעָבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ... כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֶת דִּבְרֵי ה'" באַשרײַבט אַ וועלט, ווו דער איינציקער הונגער איז צו הערן דְּבַר ה'. אָבער שוין איצט, ווען אַ ייִד באַשטימט זיך צו קביעות־עיתים לתּוֹרָה, און ער הערט צו דִּבְרֵי ה' מיט זײַן גאַנצן זײַענדיק, ביז ער שפּירט, אַז אָן יענע מינוטן איז ער mamash הונגעריק און דורשטיק – דאָס איז אַ מִקְרוֹקוֹסְמוֹס פֿון יענעם צוקונפֿטיקן מצב. זײַן רוּחָנִיּשע אויער הייבט אָן זיך צו דעמאָלטיקן אויער פֿון יוֹם הַשְּׁמִינִי.

און אַזוי אויך אין רְאִיָּה: "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ" ווערט מקוים אויך איצט, אין אַ נִסְתָּרעם אופֿן, ווען אַ ייִד קערט זײַנע אויגן צו זײַן מוֹרֶה, צו זײַן רבּ, צו די צַדִּיקִים און צו דער תּוֹרָה אַליין, און ער זוכט צו זען אין זיי ניט נאָר חָכְמָה, נאָר "מוֹרֶיךָ" – יענעם וואָס איז "מוֹרֶךָ", דעם לעבעדיקן הקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וואָס רעדט דאַווקא דורך זייער תּוֹרָה. דאָס אינעווייניק אויג לערנט זיך זען דעם "מוֹרֶךָ" אינעווייניק אין די "מוֹרִים", און דאָס איז אַ הֲכָנָה צו יענעם טאָג ווען "לֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ", ווען דער הֶסְתֵּר וועט אַראָפּפֿאַלן און אַלע וועלן זען דעם אמתן מוֹרֶה פָּנִים־בְּפָנִים.

און פֿון דעם קומט אַ גרויסער חִזּוּק אין עֲבוֹדָה. ווײַל אַ מאָל מיינט אַ מענטש: וואָס איז דער טעם אין מײַנע קליינע מִיִּים אין תיקון־המִּדּוֹת, אין שמירה פֿון אויגן און אויערן, אין שטילער התְבּוֹנְנוּת, אין שמירה פֿון דיבור? עס קוקט אויס בײַ אים, אַז דער עולם בלײַבט יענער זעלבער גראָבער עולם, און זײַן ראֹשׁ איז אָנגעפּילט מיט בלבולים. אָבער לויט דערנאָכדעם איז יעדער אַזאַ התגַבְּרוּת ניט נאָר אַ פְּרָטִישער פֿאַרבעסערונג; זי איז אַ לְבֵנָה אין בנין פֿון יענעם צוקונפֿטיקן ראֹשׁ. יעדער מאָל ווען ער ווענדט זײַנע אויגן אַוועק פֿון דבָרים בטֵלים און קערט זיי צו קוקן אין אַ סֵפֶר־תּוֹרָה, גלײַכט ער

אַ ביסל אויס דעם אינעווייניקן אָפּטישן נערוו אינעם ראֹש הַפָּנִים. יעדער מאָל ווען ער שליסט זייַן אויער פֿון הערן לשון־הרע און עפֿנט זי צו דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, הויערט ער נאָך אַ ביסל אַרויס אין דעם חלל פֿון דער עֶלְיוֹנֶער אויער. יעדער מאָל ווען ער האַלט זיך צוריק פֿון אַרויסלאָזן אַ דיבור פֿון כּעס און ער קלייַבט אַנשטאָט אַ דיבור פֿון חִזוּק, מזַכֵּך ער דעם רוּחַ־מְמַלְּלָא כּדי זי זאָל ווערן אַ כְּלִי צו "וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו".

און ווייַל "כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה בָּזֶה", העלפֿט דאָס אויפֿוועקן פֿון ראֹש הַפָּנִים אין איין ייִדן אויך צו מגלה זייַן דעם ראֹש הַפָּנִים אין זייַן חבֿר, ביז עס פֿאַראייניקט זיך אַ כללדיקער פָּנִים – "וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו" – פָּנִים וואָס זייַנען געקערט איינער צום צווייטן אין קְדוּשָׁה. און דאָס אַליין פֿאַרשנעלערט דעם זמן ווען דער כללדיקער ראֹש הַפָּנִים פֿון כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל וועט זיך מגלה ווערן, מיט ביאת מָשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

דערפֿאַר איז די עֲבוֹדָה פֿון אונדזער דור, דער דור פֿון "עִקְבְתָא דִמְשִׁיחָא", בפֿרט פֿאַרבונדן מיט דעם ענין. ווייַל פֿון איין זייַט איז דער הֶעְלֵם גרעסער ווי אַ מאָל – די חיצוניות פֿון וועלט איז דיק, בילדער און רעקאָרדירונגען אין ריזיקע מאָסן איבערפֿליסן דאָס אויג און דאָס אויער, און דער טעם און דיבור פֿון וועלט זייַנען גראָב. און פֿון דער צווייטער זייַט, דאַווקא ווייַל מיר זייַנען נאָענט צום יוֹם הַשְּׁמִינִי, פֿאַלן שוין אַראָפּ ניצוצות פֿון יענעם צוקונפֿטיקן ראֹש אינעווייניק אין אונדזער עֲבוֹדָה; עס איז שוין דאָ אַ געוויסע לייכטקייט און שנעלקייט, מיט וועלכע אַ הייַנטיקער ייִד קען פֿלוצלינג זען אֱלֹקוּת אין אַ געוויסער זאַך, אָדער הערן אַ רמז פֿון אויבן אין די געשעענישן פֿון זייַן לעבן. אונדזער תַּפְקִיד איז צו מקבל זייַן די ניצוצות דורך די כֵּלִים פֿון תּוֹרָה און מִצְוֹת, זיי צו היטן מיט די אויבנדערמאָנטע גְדָרִים און סייגים, און זיי אַרייַנצווייבן אינעווייניק אין אַ פֿעסט און קביעדיקן ראֹש הַפָּנִים דורך אַ שטענדיקער פְּנִימִיִשער עֲבוֹדָה.

און אַזוי ווערט די קשיא, מיט וועלכער מיר האָבן אָנגעהויבן, אַליין אַ בשׂוֹרָה־טוֹבָה. דער חסר־ראֹש איז ניט קיין חסרון, נאָר אַ הבטחה. דאָס, וואָס די ציעונגען פֿון אָדָם הָעֶלְיוֹן ווייזן נאָך ניט די פָּנִים אין שליימעס, ווייזט, אַז דער סיפּור איז נאָך ניט פֿאַרענדיקט; "סֵפֶר הָאָדָם" ווערט נאָך געשריבן דורך אונדזערע מעשים. ווען אַ ייִד וואַכט אויף אין דער פֿרי און זאָגט "מוֹדֶה אֲנִי", נעמט נעטילַת־יָדַיִם, דאַווענט מיט כַּוָּנָה, לערנט, טוט אַ טובה זייַן חבֿר, היט זייַנע חוּשים, מתבונן אין אֱלֹקוּת –

The Hidden Head - for Adam HaRishon